

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

dr. Cséffai Attila Csaba

**DEBRECEN
2025**

**DEBRECENI EGYETEM
MARTON GÉZA ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI
DOKTORI ISKOLA**

Szakértői predestináció
A szakértő, mint bizonyítási eszköz és
bizonyítékként való értékelésének törvényszerűségei

Készítette:
dr. Cséffai Attila Csaba

Témavezető:
Dr. habil. Molnár Judit
egyetemi docens

A doktori program címe: Az állam és a jog változásai Közép- és Kelet-
Európában

A doktori iskola vezetője: Prof. Dr. Szabó Béla egyetemi tanár
A doktori iskola programjának vezetője: Prof. Dr. Szabó Béla egyetemi tanár

A kézirat lezárva: 2025. június 30.

**DEBRECEN
2025**

NYILATKOZAT

Alulírott, dr. Cséffai Attila Csaba büntetőjogi felelősségem tudatában kijelentem, hogy a Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolában a doktori fokozat megszerzése céljából benyújtott, *Szakértői predesztináció* című értekezésem saját önálló munkám, a benne található, másoktól származó gondolatok és adatok eredeti leelőhelyét a hivatkozásokban (lábjegyzetekben), az irodalomjegyzékben, illetve a felhasznált források között hiánytalanul feltüntettem.

Kijelentem, hogy a benyújtott értekezéssel azonos tartalmú értekezést más egyetemen tudományos fokozat megszerzése céljából nem nyújtottam be és azt nem utasították el. Nem állok továbbá doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve 5 éven belül nem vontak vissza tőlem korábban odaítélt doktori fokozatot.

Tudomásul veszem, hogy amennyiben részben vagy egészben sajátomként mutatom be más szellemi alkotását, vagy az értekezésben hamis, hamisított adatokat használlok, és ezzel a doktori ügyben eljáró testületet vagy személyt megtévesztem vagy tévedésben tartom, a megítélt doktori fokozat visszavonható, a jogerős visszavonó határozatot az egyetem nyilvánosságra hozza.

Debrecen, 2025. június 30.

dr. Cséffai Attila Csaba

TÉMAVEZETŐ AJÁNLÁSA

A szakértői bizonyításra vonatkozó szabályozás áttekintése és új alapokra helyezése a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény megalkotási folyamatában is kiemelkedő helyet foglalt el. A kodifikáció eredményeképpen egy új szabályozási szerkezettel és szemlélettel találkozik a jogalkalmazó, amelynek sarokköve, hogy a bíróság által kirendelt szakértő mellett egyenrangú szakértői bizonyítási út a más eljárásban kirendelt szakértő véleményének felhasználása és a bizonyító fél választása szerint alkalmazott magánszakértői út. A koncepcionálisan megváltozott szabályanyag természetszerűen felvetett és jelenleg is felvet gyakorlati problémákat, kérdéseket. A változások és hatásaik vizsgálata időszerű és kiemelkedően fontos feladat, amely önmagában aktuálisá teszi a szerző témaválasztását és kutatását.

Dr. Cséffai Attila Csaba azonban a problémák és kérdések beazonosítása mellett arra is vállalkozik jelen dolgozatával, hogy megoldást kínáljon a szabályozásban és a joggyakorlatban jelentkező anomáliákra. Elméleti és gyakorlati szempontú több éves kutatása eredményeképpen azzal a feltevessel él, hogy a jelenlegi szabályozásból eredő problémákat a szakértői szerep értelmezése okozza. A szakértő perbeli helyének „újraértelmezése” nyomán a jogalkotás és jogtudomány képes lesz kialakítani a polgári perbeli szakértői bizonyításnak azon rendszerét, amely a joggyakorlat számára is megfelelő garanciákat képes biztosítani. A fentiekre tekintettel dr. Cséffai Attila Csaba doktori értekezése hiánypótló munka.

A dolgozat különleges eleme egy Prológus, amelyben a szerző irodalmi példával szemléltetve vezeti be az olvasót a szakértőket és a szakértői bizonyítást övező kérdések körébe. A PhD értekezéseknek nem megszokott elemeként megjelenő szerzői megoldás a téma kapcsán kifejezetten érdemi, a Mihail Bulgakov által felvetett gondolat szorosan kapcsolódik a szerző egyik kiindulópontjához, amely nem más, mint hogy „mitől lesz valaki szakértő”. A kutatás során vizsgált problémakör és az irodalmi mű összekapcsolása emellett jelzi a szerző – jogtudományi elhivatottsága mellett – irodalmi vonzalmát, amely a dolgozat olvasmányos stílusában is nyomon követhető.

Az értekezésében a szerző hét érdemi fejezetben, három hipotézis köré felépítve mutatja be kutatását és eredményeit. Az első kérdése, hogy mi a szakértő perbeli szerepe: ténybíró, tanú, vagy önálló perbeli szereplő. E kérdés megválaszolása azonban nem pusztán filozófiai jellegű a szerző részéről. Álláspontja ugyanis az, hogy a szakértő

perbeli szerepén keresztül azonosíthatóvá válik a szakértő perbeli funkciója, amely az egyes perbeli szerepek esetén teljesen eltérően alakulhat. Mindez átvezeti a kutatót a második kérdésfeltevéshez, miszerint a szakértő perbeli helyzete alapvetően meghatározza-e a szakértő szerepét. A szerző e kérdés kapcsán arra az alapvetően fontos kiindulóponton keresi a választ, hogy azáltal, hogy miként kerül a szakértő az eljárásba, döntő hatást gyakorol-e perbeli funkciójára, egyszersmind eleve elrendeli-e perbeli szerepét (szakértői predesztináció). A harmadik hipotetikus kérdése már a predesztináció tézisének felhasználva vizsgálja azt a feltevést, hogy a funkcionalitás elve alapján a monista elmélettel szemben indokolható-e a szakértői dichotómia felállítása. A dolgozat e pontján a szerző szembe állítja az általános vélekedés szerint érvényesülő rendet – amely szerint az alkalmazás módjától függetlenül egyfajta szakértő létezik az eljárásjogtudományban (a Janus-arcú szakértő) – azon tapasztalati ténnyel, hogy a szakértőknek két alapvető típusa van (az igazságügyi szakértő és a magánszakértő). A szerző ezen utóbbi kapcsán kiemeli, hogy a szakértői dichotómia hozzájárulhat a szakértői bizonyítás átláthatóbbá tételéhez, és megoldást kínálhat azon esetekre, amikor a szakértő olyan szerepbe kényszerülne, amely alapvetően idegen perbeli funkciójától, ezáltal pedig a szakértés két ága professzionálisabban tudja ellátni eljárási feladatát.

A dolgozat zárt koherens egységet képez, logikus felépítésű, minden fejezete a hipotézisben megfogalmazott állítások alátámasztására szolgál. A nagyszámú jogirodalmi forrás és kapcsolódó joggyakorlat a hivatkozások révén szervesen beépült a dolgozatba, és bizonyítja, hogy a szerző alapos kutatómunka eredményeként készítette el dolgozatát.

A disszertáció a szerző egyéni munkája, témája tudományosan értékelhető, hiteles adatokat és eredményt tartalmaz, amely mind alaki, mind tartalmi szempontból megfelel a PhD dolgozatokkal szemben támasztott követelményeknek, így annak nyilvános vitára történő bocsátását javaslom.

Debrecen, 2025. június 30.

Dr. Molnár Judit

TARTALOMJEGYZÉK

Rövidítések jegyzéke	8
Jogszabály rövidítések jegyzéke	9
Prológus	12
I. Bevezetés	14
II. Alapvetés	24
2.1. A perbeli szakértésről általában	24
2.2. A szakértő fogalma	28
III. A szakértő perbeli helye	37
3.1. Ténybíró	41
3.1.1. Szakértő, mint ténybíró	41
3.1.2. Ténybíráskodás tagadása	43
3.1.3. Szakértő-bíró	45
3.2. Ténytanú	48
3.2.1. Szakértő, mint tudós tanú	48
3.2.2. Szakértői tanúskodás tagadása	49
3.2.3. Szakértő-tanú	57
IV. A szakértő perbeli helyzete	61
4.1. Kirendelt szakértő	64
4.1.1. A kirendelt szakértő, mint a bíróság segítőtársa	64
4.1.2. Alkotmányos igazságügyi szakértés	67
4.1.3. A kirendelési rendszer anomáliái	75
4.1.4. A törvényes szakértő biztosítása	78
4.2. Felkért szakértő	82
4.2.1. A felkért szakértő, mint a fél tanúja	82
4.2.2. A szakértőhöz való alkotmányos jog	88
4.2.3. A felkért szakértő szerepe a védekezés jogában	97
4.2.4. A fegyveregyenlőség elve a szakértői bizonyítás során	101
V. Szakértő a hosszú XX. század magyar eljárásjogában	106
5.1. Szakértő a polgári eljárásban	106
5.1.1. Az 1868. évi LIV. törvénycikk (Ptrs.) és az 1893. évi XVIII. törvénycikk (Se.)	108
5.1.2. Az 1911. évi I. törvény (Plósz-féle Pp.)	111
5.1.3. Az 1952. évi III. törvény (régí Pp.)	123

5.2. Szakértő a büntetőeljárásban.....	143
5.2.1. Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk (Bp.)	147
5.2.2. Szocialista jog	161
5.2.3. Az 1998. évi XIX. törvény (régi Be.).....	191
VI. Szakértő napjaink polgári eljárásában	208
6.1. Bevezetés.....	208
6.2. Rendszertan	210
6.3. Kirendelt szakértő	213
6.4. Más eljárásban kirendelt szakértői vélemény felhasználása	218
6.5. Magánszakértés	224
6.6. Kihívások	236
VII. A kutatás eredményeinek összefoglalása	241
7.1. Szakértőfogalom	241
7.2. A szakértő perbeli helye.....	243
7.3. A szakértő perbeli helyzete	246
7.4. Szakértői dichotómia.....	251
7.5. De lege ferenda	260
Felhasznált irodalom.....	267
Summary.....	287

Rövidítések jegyzéke

ABA	Amerikai Jogászok Szövetsége (American Bar Association)
BMTMO	Belügyminisztérium Tanulmányi és Módszertani Osztálya
CKOT	Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Értekezlete
CrimPRC(23)	Büntetőeljárásjogi irányelvek (2023)
EJEB	Emberi Jogok Európai Bírósága
KT	Új Pp. Konzultációs Testület
MISZK	Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara
Pp. Koncepció	A Kormány 2015. január 14. napján megtartott ülésén elfogadott [új polgári perrendtartás] Koncepció
Szakértői Javaslat	[Az új polgári perrendtartás kodifikációs] Munkabizottsági Szakértői Javaslat Normaszöveg és Indokolás Tervezet
TSZSZ	Teljesítésigazolási Szakértői Szerv

Jogszabály rövidítések jegyzéke

I. Be.	1962. évi 8. törvényerejű rendelet a büntető eljárásról
II. Be.	1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról
II. Bp.	1951. évi III. törvény a büntető perrendtartásról
VI. Ppn.	1995. évi LX. törvény a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról
Be.	2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról
Be. szak. rendelet (1965)	6/1965. (V. 19.) IM rendelet a katonai büntető eljárásban igénybe vehető szakértőkről
Bp.	1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról
Bjt.	2011. évi CLXII. törvény a bírák jogállásáról és javadalmazásáról
Büsz.	14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet a bírósági ügyvitel szabályairól
CPR (HR)	2003. évi horvát polgári perrendtartásról szóló törvény
CPR (RO)	2010. évi román polgári perrendtartásról szóló törvény
CPR (UK)	1997. évi angol polgári eljárási szabályok
CrPR (CH)	2007. évi svájci büntetőeljárás törvény
CrPR (HR)	2009. évi horvát büntetőeljárás törvény
CrPR (NL)	1921. évi holland büntetőeljárás törvény
CrPR (RO)	1968. évi román büntetőeljárás törvény
CrPR (UK)	2020. évi angol büntetőeljárás törvény
EJEE	Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Rómában 1950. november 4-én kelt Egyezmény
ÉlmM-FM együttes rendelet	2/1963. (II. 27.) ÉlmM-FM együttes rendelet a növénytermelési, továbbá az állatnevelési és hizlalási, valamint a terményértékesítési szerződés alapján a minőség kérdésében felmerülő viták eldöntésére jogosult szervek és szakértők kijelöléséről
FRoE	1975. évi Szövetségi Bizonyítási Szabályzat (USA)
GDPR	Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet)

Iszr.	9/2006. (II. 27.) IM rendelet az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről
Keresk. tv.	1875. évi XXXVII. törvény kereskedelmi törvény
Kjnp.	2008. évi XLV. törvény az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról
Közegészségügyi tc.	1876. évi XIV. törvénycikk a közegészségügy rendezéséről
Nmjtv.	2017. évi XXVIII. törvény a nemzetközi magánjogról
Plósz-féle Pp.	1911. évi I. törvénycikk a polgári perrendtartásról
Plósz-féle Ppé.	1912. évi LIV. törvénycikk a polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk életbeléptetéséről
Pp.	2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról
Ptrs.	1868. évi LIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában
régi Be.	1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
régi Btk. (1961)	1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről
régi Btk. (1978)	1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
régi Eü. tv.	1972. évi II. törvény az egészségügyről
régi Pp.	1952. évi II. törvény a polgári perrendtartásról
Se.	1893. évi XVIII. törvénycikk a sommás eljárásról
StPO	1975. évi osztrák büntetőeljárás törvénykönyv
Szagr. (1954)	44/1954. (VII. 29.) MT rendelet az igazságügyi szakértőkről
Szagr. (1965)	9/1965. (VIII. 23.) IM rendelet az igazságügyi szakértői működésről
Szagr. (1976)	4/1976. (III. 4.) MT rendelet az igazságügyi szakértőkről
Szagr. (1988)	2/1988. (V. 19.) IM rendelet az igazságügyi szakértőkről
Szagr. (2007)	282/2007. (X. 26.) Korm. rendelet a szakterületek ágazati követelményeiért felelős szervek kijelöléséről, valamint a meghatározott szakkérdésekben kizárólagosan eljáró és egyes szakterületeken szakvéleményt adó szervekről
Szakszer.	29/1964. (XI. 23.) Korm. rendelet az igazságügyi szakértői szervezetről
Szakszer. vht.	4/1964. (XI. 23.) IM rendelet az igazságügyi szakértői szervezetről szóló 29/1964. (XI. 23.) Korm. rendelet végrehajtásáról

Szagr. vht. (1954)	8/1954. (IX. 1.) IM rendelet az igazságügyi szakértőkről szóló 44/1954. (VII. 29.) MT rendelet végrehajtásáról
Szagr. vht. (1976)	2/1976. (III. 15.) IM rendelet az igazságügyi szakértőkről szóló 4/1976. (III. 4.) MT rendelet végrehajtásáról
Szaktv.	2016. évi XXIX. törvény az igazságügyi szakértőkről
Szt.	1995. évi XXXIII. törvény a találmányok szabadalmi oltalmáról
Tszszt.	2013. évi XXXIV. törvény az építmények tervezésével és kivitelezésével kapcsolatos egyes viták rendezésében közreműködő szervezetről, és egyes törvényeknek az építésügyi láncartozások megakadályozásával, valamint a késedelmes fizetésekkel összefüggő módosításáról
ZPO	1877. évi német polgári perrendtartás
ZPOs	2008. évi svájci polgári perrendtartás

Prológus

A terasz bejáratánál, a sarokban, ott, ahol nyílást hagytak a rácsra felfuttatott zöld sövényben, fehér zoknis, fehér fityulás, sápadt és unatkozó ábrázatú nőszemély üldögélt közönséges hajlított széken; előtte egyszerű konyhaasztalon vastag üzleti könyv feküdt, amelybe a nő – miért, miért sem – beírt mindenkit, aki az étterembe jött. Korovjovot és a Behemótot is megállította.

- Kérem az igazolványokat! – szólt rájuk, és megdöbbenően meredt Korovjov cvikkerére, a Behemót benzinfőzőjére és rongyos könyökére.

- Ezer bocsánat, kisasszonykám, miféle igazolványt? – álmélkodott Korovjov.

- Maguk írók? – kérdezte a nő.

- Föltétlenül! – válaszolta Korovjov önérzetesen.

- És hol az igazolványuk? – makacskodott a nő.

- Elragadóan bájos hölgyem... – kezdte Korovjov behízelve.

- Nem vagyok elragadóan bájos! – vágott szavába a nő.

- Ó, de kár! – mondta Korovjov csalódottan, és így folytatta: - Nos, ha nem óhajt elragadóan bájos lenni, akkor ne legyen az, ámbátor igazán nagyon kellemes volna. Tehát, ha meg akarunk győződni arról, hogy Dosztojevszkij író, vajon az igazolványát kell-e kérnünk? Nem, vegyük elő bármelyik regényének bármelyik lapját, és igazolvány nélkül is azonnal meglátjuk, hogy íróval van dolgunk. Egyébként, azt hiszem, nem is volt semmiféle igazolványa... mit gondolsz? – fordult a Behemóthoz.

- Akármibe fogadok, hogy nem volt – erősítette meg a kandúr; benzinfőzőjét az asztalra állította a főkönyv mellé, és mancsával törölgette a verítéket kormos homlokáról.

- De ön nem Dosztojevszkij! – mondta a nő, aki valósággal elszedült Korovjov szóáradatától.

- Ki tudja, ki tudja! – válaszolt Korovjov.

- Dosztojevszkij meghalt – mondta rá a nő, de eléggé bizonytalanul.

- Tiltakozom! – kiáltott fel szenvedélyesen a Behemót. - Dosztojevszkij halhatatlan!

- Az igazolványokat kérem, polgártársak! – szajkózta a nő.

Korovjov azonban nem adta meg magát.

- Már engedje meg, de ez igazán nevetséges! – méltatlankodott. - Elvégre nem az igazolvány teszi az író, hanem az, amit ír. Honnét tudhatja kegyed, milyen gondolatok rajzanak az én fejemben? Vagy ebben a kobakban itt, ni! – És a Behemót fejére mutatott, s a kandúr abban a minutában lekapta sapkáját, talán azért, hogy a nő jobban szemügyre vehesse a szóban forgó kobakot.

Mihail Bulgakov: A Mester és Margarita (részlet a XXVIII. fejezetből)

I. Bevezetés

Mihail Bulgakov 20. századi orosz írónak a Mester és Margarita című regényéből idézett jelenete azzal az alapvető filozófiai tétellel szembesít minket, hogy milyen problémákhoz vezethet, ha a valóságot eltérő megközelítésben szemléljük. A gnoszeológia szerint csak az *igazolt igaz hit* lehet a tudás alapja, amely ezáltal mindig valamilyen bizonyítékot követel meg a megismerőtől. A megjelenés formája, amiből a dolog megismerhető tekinti döntőnek (*fons cognoscendi*), ezek után pedig író csak az lehet, akinek valamiféle író igazolványa van, a jog az, ami jogszabályba le van fektetve, de a szakértőtől is megkövetelendő a szakértői igazolványa. Ezzel szemben az ontológia azt mutatja meg, ami a dolgot létrehozza, amitől annak léte származik (*fons essendi*). Az észlelhető világ ugyanis csak illúzió és ahogy Platón a híres barlang hasonlatában bemutatja¹ az *eszmék vagy ideák világa ad egyedül igaz (metafizikai) realitást*.² Ilyen értelemben pedig az író attól válik íróvá – Korovjov után – amit regényének bármelyik lapjára leír, a jogot a társadalmi viszonyok összessége hozza létre, míg a szakértőt már a szaktudásnak pusztán léte felhatalmazza ebbéli státuszának viselésére. Ez a kettősség megmutatja, hogy a formális és a materiális szemlélet sok esetben nem feltétlenül, vagy nem egyértelműen találkozik egymással, így a különböző szempontok alapján történő megközelítés eltérő eredményre vezethet. A szerző igyekezett ezen kettősségből eredő feszültséget, illetve alapvetően a szembeállítás technikáját az egész dolgozatán keresztül fenntartani, amellyel lehetőség nyílik a szakértői bizonyítás mélyebb megértéséhez, a társadalmi struktúrában kialakult kölcsönhatásainak alaposabb feltárásához, végső soron a szakértő mibenlétének a megragadásához. Az ellentétek feloldására a szakértői predestináció kínálkozik, amely a dolgozat címe is egyben.

A Szakértői predestináció egyrészt a disszertáció témájára utal, amely a szakértőről, mint bizonyítási eszközről és bizonyítási eljárásban betöltött szerepéről szól. E témában átfogó tudományos értekezés eddig nem született. Székely János 1967-ben megjelent a „Szakértők az igazságszolgáltatásban” című monográfiájában csupán érintőlegesen foglalkozott a szakértő eljárásban betöltött helyével, s ott is inkább az eljárás többi szereplőitől való elhatárolás szempontjaira fókuszált,³ míg Erdei Árpád a „Tény és jog a

¹ Platón 2008. 264-269.

² Störig 2005. 125.

³ Székely 1967.

szakvéleményben” című nagy hatású művében pedig csupán néhány, megalapozó jellegű megállapítást tett magáról a szakértői szerepkörrel.⁴ Újabban számos doktori (PhD) értekezés foglalkozott a szakértőket érintő kérdéssel, de a témában mélyreható kutatást egyik sem végzett.⁵ Ennek ellenére volt olyan dolgozat, amely „vitan felül állónak”, valamint „mások számára is világos[nak]” minősítette a szakértő más eljárási szereplőtől való különbözőségét, amely kijelentést némiképpen árnyalja, hogy mindezt olyan tételekre alapozta a szerző, minthogy „a tanú az észleléseiről, míg a szakértő véleményéről számol be”, amely alapvetően a szovjet szocialista jogtudomány hatásának tulajdonítható.⁶ A szakértő szerepe és annak eljárásjogi helyzete azonban lényegesen komplexebb, mint ahogy egyesek azt korábban feltételezték. Nem szabad megfedkezünk ugyanis arról, hogy ha a szakértő jogilag nem is, de ténylegesen gyakran a bíró vagy a tanú szerepébe kerül, amely körülményeket azonban nem hagyhatjuk figyelmen kívül, csak azért, mert nem tetszik, vagy nem illik az eddig elképzelt szakértői emberképünkbe. A jogásznak meg kell szabadítania magát saját jogrendszere kötelékeitől, mielőtt annak valódi értékét felbecsülheti: a döntés tárgya nem lehet egyben a döntés mércéje is.⁷ A szakértő szerepének hazai irodalomban fellelhető elnagyoltsága, elméleti kimunkátlansága és nem utolsósorban, a szocialista joggal szemben megfogalmazandó kritika kényszere jelentette inspiráció vezetett a dolgozat megírásához, amely létjogosultságának alapját is jelenti egyben.

A dolgozat címe másrészt arra a látásmódra utal, amelynek szemüvegén keresztül a szakértőt szemléljük. A predesztináció szó a református egyház tanítása szerint Istennek az a végzése, amellyel egyeseket még születésük előtt üdvösségre, másokat kárhozatra választott ki (*eleve-elrendelés*), míg a szó hétköznapi értelmében egy olyan tulajdonságot, helyzetet vagy körülményt takar, amely valakit már eleve kijelöl, illetve alkalmassá tesz valamilyen szerepre, feladatra.⁸ A szakértői predesztináció tehát alapvetően a szakértő perbeli szerepével foglalkozik, mégpedig olyan módon, hogy a szakértő szerepét azelőtt meghatározottnak tekinti, még mielőtt az bármilyen perbeli cselekményt végezne. Minderre tekintettel a dolgozat három kérdésre keresi a választ.

⁴ Erdei 1987.

⁵ Kármán 2017.; Nogel 2018.; Novák 2018.; Szepesi 2024.

⁶ Novák 2018. 67-72.

⁷ Francis Bacon-t idézi: Veres 2005.

⁸ Predesztinál/predesztináció: Bárczi–Ország 1980. 826.

Az *első megválaszolható kérdés*, hogy mi a szakértő perbeli szerepe: ténybíró, netán tanú, avagy önálló perbeli szereplő. E kérdés megválaszolása azonban nem pusztán filozófiai jellegű, hanem nagyon is gyakorlati jelentősége van. A szakértő perbeli szerepén keresztül ugyanis azonosíthatóvá válik a szakértő perbeli funkciója, amely az egyes perbeli szerepek esetén teljesen eltérően alakulhat. Mindez átvezet minket a *második kérdésfeltevéshez*, miszerint a szakértő perbeli helyét alapvetően meghatározza-e a szakértő perbeli helyzete. Itt, tehát arra keresi a választ a szerző, hogy azáltal, hogy miként kerül a szakértő az eljárásba döntő hatást gyakorol-e perbeli funkciójára, egyszersmind eleve elrendeli perbeli szerepét. Ha ez igazolható, a szakértői predesztináció bizonyított. A *harmadik hipotetikus kérdés* már a predesztináció tézisét felhasználva veszi górcső alá azt a feltevést, hogy a funkcionalitás elve alapján a monista elmélettel szemben indokolható-e a szakértői dichotómia felállítása. Az általános vélekedés szerint az alkalmazás módjától függetlenül egyfajta szakértő létezik az eljárásjogtudományban, mégpedig maga a Janus-arcú szakértő. Ezzel az állásponttal szemben azonban komoly kételyek támaszthatók és leginkább két típusú szakértő megkülönböztetése javallott, úgymint az igazságügyi szakértő és a magánszakértő. E két szakértőtípus funkciójában ugyanis annyira különbözik egymástól, hogy azok elkülönítése észszerűnek tűnik, de az eljárásjogtól egyébként sem idegen az efféle bifurkáció.⁹ Mindez egybecseng Varga István és Légrádi István szerzőpáros elvi megállapításával, amely szerint „[a] bizonyítási eszközöket több szempontból lehet kategorizálni, ám kodifikációs szempontból egy olyan csoportosítás tekinthető igazán használhatónak, amelyből következtetést lehet levonni az egyes bizonyítási eszközökkel kapcsolatos speciális szabályozási igényekre”.¹⁰ A dolgozat abból az elvi tételből indul ki és vizsgálja a jogintézmény normatív megkonstruálását, hogy a szakértő perbeli részvétele bár köthető a peres felekhez vagy a bírósághoz, de nem köthető egyidejűleg mindkettőhöz.¹¹ A szakértői dichotómia így hozzájárul a szakértői bizonyítás átláthatóbbá tételéhez, és megoldást kínál azon esetekre, amikor a szakértő olyan szerepbe kényszerülne, amely alapvetően idegen perbeli funkciójától, ezáltal pedig a szakértés két ága professzionálisabban tudja ellátni eljárás feladatát.

A szerző e ponton rögzíti, hogy – mivel a dolgozat fókuszpontjában alapvetően a szakértő áll – kutatása eljárásjogi értelemben semleges, következtetései éppúgy

⁹ Ügyészi szervezet elkülönülésére ld.: Bódiné–Mezey 2003. 204.; az ítékezés és a vád elkülönülésére ld.: Cséffai 2014/c.

¹⁰ Varga–Légrádi 2014. 490.

¹¹ Döme 2019. 22.

érvényesek a büntető-, mint a polgári eljárásjog területén. A közigazgatási perekre a szerző ugyanakkor külön nem tér ki, tekintettel arra, hogy ezen a területen nem alakult ki a szakértői bizonyítás önálló mechanizmusa, így ezen perek ebből a szempontból továbbra is leginkább egy különös polgári perhez hasonlatosak. Ehhez képest a dolgozat egyes megállapításai általános jellegűek és tudatosan igyekeznek kerülni az egyes szakjogági kifejezéseket, hasznossága azonban korlátozott lehet akkor, amennyiben azokat a vizsgált jogterületen kívül kívánjuk alkalmazni. Az elemzés tárgyát ugyanis a rendes, elsőfokú eljárások képezik, tekintettel arra – Grósz Tamás szavaival élve¹² –, hogy az összehasonlításra és a következtetések levonására az általános szabályok szerint folyó eljárások a legalkalmasabbak, ezért a szerző fenntartja annak a lehetőségét, hogy az egyes külön és különleges eljárások során felmerülhetnek olyan körülmények, amely miatt a dolgozat eredményei nem feltétlenül vagy nem szükségképpen alkalmazhatók teljeskörűen. A dolgozatnak nem célja továbbá a szakvélemény értékelésével kapcsolatos nehézségek elemzése, s úgyszintén nem célja a szakértői intézményrendszer strukturális problémáinak feltárása sem. Ahol erre a dolgozat kitér, azt kizárólag a téma indokoltsága teszi szükségessé.

A dolgozat, mint a kontinentális jogtudományi munkák túlnyomó többsége,¹³ alapvetően jogdogmatikai kutatás, vagyis a jog értelmi összefüggésrendszerével foglalkozó teoretikusan rendszerező és elemző munka. Ezen elméleti megközelítés egyúttal implicálja a jogdogmatika szigorú rendszerszerűségét biztosító funkcióját is, amelyben a dogmatikai rend kötelező ereje ismerhető fel.¹⁴ Josef Esser német jogtudós szerint az olyan „elvek, amelyek nagy mértékben a rendszerezés elvei, többé-kevésbé rögzített és kötelezővé tett jogi véleményeket jelentenek”.¹⁵ Ez a fajta kontrollmechanizmus azonban nem abszolút, ám megkerülni csak oly módon lehetséges, ha a joganyagban levő érintett összefüggéseket koherensen átrendezzük, és felmutatjuk az új ellentmondásmentes alternatív rendet megtestesítő jogdogmatikai modellt.¹⁶ A jogdogmatikai szemlélet tehát az összefüggések átfogó újragondolásával széles körű elméleti reflexióra ösztönzi a fennálló rend megváltoztatására igyekvő kutatót. Ebben nyújt segítséget a kutatás módszertanának eszköztára, amelyet a

¹² Grósz 2011/b. 21.

¹³ Szabó–Jakab 2015. 51.

¹⁴ Pokol 2005. 110.

¹⁵ Esser–Würtenberger–Müller 1972. 15. [idézi: Pokol 2005. 110.]

¹⁶ Pokol 2005. 110.

feldolgozott jogterület jellege és természete határozta meg, jóllehet a kutatás elsősorban a jogösszehasonlítás két dimenziójára, a jogtörténet és az összehasonlító jog elméleteire támaszkodott, amelyek a kvalitatív esettanulmány jogi kutatási módszerrel történő együttes alkalmazásai biztosították a téma teljes mélységű, történelmi gyökereit is feltáró dogmatikai elemzését.

A jogösszehasonlítás különböző jogrendek szellemiségük és stílusuk alapján történő összehasonlítása, vagy egyes intézményeinek, illetve problémamegoldásainak összevetését jelenti.¹⁷ Míg azonban az *összehasonlító jog* időben egymás mellett létező jogrendszereket tanulmányoz, addig a *jogtörténet* időben egymás után következő rendszereket vizsgál. Nyilvánvaló azonban, hogy a jogtörténeti kutatás szükségszerűen alkalmazza a jogösszehasonlítást, magát az összehasonlító módszert az egyes jogintézmények időbeni alakulása, azok továbbélésének vizsgálata során, de a történeti szemlélet nélkül a komparatisták sem érthetik meg a külföldi megoldásokat.¹⁸ Siems szerint itt elsősorban nem is minőségi, hanem inkább fogalmi megkülönböztetésről van szó, hiszen a hagyományos felfogás szerint az összehasonlító jog célja elsősorban kritikai jogpolitikai értékelések nyújtása, míg a jogtörténeti kutatás csupán a múlt jogával foglalkozik.¹⁹ Konrad Zweigert és Hein Kötz fogalmi distinkciója ezt a szembeállítását már csak azzal a megkülönböztetéssel fogadja el, hogy a jogtörténet „vertikális”, a modern rendszerek komparatív-tudományos vizsgálata pedig „horizontális” jogösszehasonlításnak tekinthető.²⁰ A dolgozat szintén a jogösszehasonlítás e módszertani felfogását követi. A módszer biztos alaptézise a funkcionalitás: csak az a jog hasonlítható össze, amely ugyanazt a feladatot, ugyanazon funkciót tölti be.²¹ A jogtörténeti kutatások esetén ez magától értődő, az összehasonlító jog esetén azonban ez nem mindig egyszerű feladat. A különböző jogrendszerek esetén Veres Orsolya kiemeli, hogy csak abban az esetben hasonlíthatók össze, ha ugyanarra a problémára adnak megoldást, vagyis ugyanazt a jogi igényt elégítik ki. Az összehasonlító jog funkcionális megközelítése a valóságos élő problémákra koncentrál, amelyek gyakran láthatatlanul lappanganak a nemzeti rendszer fogalmi mögött. Az összehasonlító jog által alkotott rendszer tehát funkcionálisan koherens: a fogalmi által képes megragadni a fogalom mögött álló tartalmat, a valóságos életviszonyokat, a

¹⁷ Horváthy 2005.

¹⁸ Veres 2005.

¹⁹ Siems 2018. 17.

²⁰ Zweigert–Kötz 1977. 8.

²¹ Zweigert–Kötz 1977. 36.

különböző megoldásokat összefüggésbe hozva úgy, hogy azok összehasonlíthatók legyenek.²² Ez a funkcionális szemlélet – a szabályok mögött megbúvó közös cél (*tertium comparationis*)²³ – szolgál alapjául a szakértői szerep időbeli és térbeli vizsgálatának (*comparatum*), eloldva ezzel fogalmi beágyazottságát a nemzeti jog igaznak tűnő önkényességétől azzal a céllal, hogy „teljes félelmetes ténylegességében elősegítse a jogász látókörének tágulását”,²⁴ a viszonylagosság mély átérésének elősegítését.²⁵ Tulajdonképpen egy közvetítő műveletről van szó, amely annak a rejtélyességnek a feltárásából táplálkozik, amelyet minden jogi kultúra magában rejt – folyamat, amely titkos írás megfejtését jelenti, a kifejezést és tartalmat egyaránt.²⁶ Az összehasonlító jog célja/érdeke végső soron pedig a nemzeti vagy regionális jogok jobbá, a társadalmak rendjének biztosítására alkalmasabbá tétele,²⁷ ahogy Konrad Zweigert és Hein Kötz fogalmaz az összehasonlító jog az igazság iskolája (*école de vérité*), amely a kritikai képességgel megáldott tudósnak lehetőséget kínál a saját korának és helyének megfelelő „jobb megoldás” megtalálására.²⁸ A jogösszehasonlítás háttérében azonban mindig ott lebeg a *Sollen*, a „milyennek kell lennie” kérdése,²⁹ meg kell találni az egységet a különbözőségben.³⁰ A jogtörténeti tapasztalatok azonban azt is megmutatták, hogy csak a *szerves recepció* hozhat hasznos eredményt, működőképes jogot az átvevő ország számára.³¹ A külföldi jog mechanikus átvétele jogi diszkrepanciához vezethet; fel kell tárni tehát a nemzeti jogrend állapotát, meg kell érteni, hogy mit akartak visszautasítani, nem ismerni vagy elfelejteni az adott jogi kultúrában.³² A jogtörténeti kutatás ezért elengedhetetlen feltétele annak, hogy a jog asszimilációja sikeres legyen és így az összehasonlító jog, amelynek elsődleges értelme a külföldi jog megismerése, anélkül gazdagítsa a hazai jogrendszert, hogy sértené saját dinamizmusát, fejlődőképességét.³³ Terjedelmi okokra tekintettel ugyanakkor elkerülhetetlen az összehasonlító jog időben és térben történő behatárolása. A jogtörténeti kutatásom a XIX. sz. közepéig nyúlik vissza, míg az összehasonlító jog

²² Veres 2005.

²³ Siems 2018. 32.

²⁴ Zoltán 1997. 305.

²⁵ Zoltán 1997. 306.

²⁶ Zoltán 1997. 305.

²⁷ Zoltán 1997. 307.

²⁸ Zweigert–Kötz 1977. 12.

²⁹ Horváthy 2005.

³⁰ Zoltán 1997. 305.

³¹ Kecskés 1995. 24.

³² Vö. Zoltán 1997. 305.

³³ Vö. Stoffel 1994. 773.

alapvetően, de nem kizárólag, az angolszász jogcsalád tanulmányozására koncentrál. Ennek elsődleges oka, hogy a kontinentális jogrendszerek a szakértői bizonyítás terén nagymértékben utánozzák egymást, így ezen nézőpontra keresztül kevésbé számíthatunk új megoldásokra. Olyan jogi problémák esetén viszont, amellyel világszerte küzdenek a jogalkotók és a bírúk, ott a kisebb rendszerek által kínált megoldásokat is figyelembe vett a szerző.³⁴ Végezetül érdemes kitérni arra, hogy a jogösszehasonlító munka szerkezetét illetően nincs általánosan elfogadott standard, annak végleges formáját a téma, az alkalmazott módszer, az elérni kívánt cél és nem utolsósorban a szerző saját döntése fogja meghatározni.³⁵ Ehhez képest a dolgozat leginkább az úgynevezett lineáris szerkezetű jogösszehasonlítás³⁶ szerkesztési módot követi, amely hatékony eszközként szolgál az egyszemélyes jogösszehasonlító munka befoglalására. A bevett módszerek (*method*), mint a jogtörténet és az összehasonlító jog mellett – már említettem – a kvalitatív esettanulmány elemzési mód is megjelenik a dolgozatban.

A *kvalitatív esettanulmány* számos módszertani (*methodology*) sajátosággal rendelkezik. Mennyiségi szempontból kis léptékű, egy-egy megfelelőnek ítélt egyedi jelenség alapos feltérképezésére, mélyebb megértésére irányul, amelyből eredően nem is képesek arra, hogy megfeleljenek a statisztikai reprezentativitás követelményének. Ahogy Pál Gábor kiemeli, az ilyen megközelítésű kutatások célja sokkal inkább az, hogy egy adott eset tükrében rávilágítson bizonyos rejtett, mindaddig homályba burkolózó, ám általános-elméleti szempontból is jelentősnek minősülő összefüggésekre. Az esettanulmány-készítés további fontos jegye, hogy az adott jelenséget annak tényleges kontextusában, saját környezetében, valós életviszonyai között vizsgálja, amely igen hasznos lehet valamely jogintézmény értelmezett és alkalmazott tartalmának feltárása során. Ezáltal pedig választ kaphatunk a hogyan? és miért? kérdésekre, vagyis arra, hogy a szakértői bizonyítás egyes szabályai miként elégítették ki a szakértői funkcionalitásból eredő társadalmi igényeket, így az elemzés elsődleges célja feltáró jellegű (*exploratory case study*), míg másodlagos célja elmélet építő jellegű (*theory-building*).³⁷ Itt jelenik meg az evolucionista módszertani megközelítés (*methodological approach*) percepciója is, amelynek az általános és nem vitatott ismérvei a következőkben ragadhatók meg: a) a jelenségek mozgásának folyamata az egyszerűbb

³⁴ Vö. Veres 2005.

³⁵ Gerencsér 2024. 46.

³⁶ Ld. bővebben: Gerencsér 2024. 47-48.

³⁷ Ld. bővebben: Pál 2020. 462-465.

vagy alacsonyabb rendű állapotból a magasabb rendű vagy bonyolultabb felé tart, *b*) térben és időben egyenetlen, folytonos és megfordíthatatlan, *c*) s az egész folyamatot egy alapvető elv váltja ki.³⁸ A jogfejlődés folyamata tehát hasonló elvek mentén zajlik, mint az evolúció más területein, amelynek prizmáján keresztül szemtanúi lehetünk a régi kornak, tartalomnak megfelelő formalizmus áttörésével az új formalizmus, intézményesedés létrejöttének.³⁹ A dolgozatban az alkotmánybíróági határozatokon, a Bíróági Határozatok Gyűjteményében megjelent határozatokon és az anonim bíróági határozatokon keresztül, a különféle bíróági állásfoglalások, vélemények, illetve iránymutatások is megjelennek. Az esetfeldolgozás nem korlátozódik azonban kizárólag a magyar ítélkezésre. A Nemzetközi Bíróság gyakorlatában, az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában, vagy az Európai Unió Bíróságának gyakorlatában megjelenő szakértői bizonyítással kapcsolatos döntések – ezen szervezetek nagy tekintélye és a joggyakorlatra kifejtett óriási hatása miatt – éppúgy feldolgozásra kerültek, mint az elemzett külhoni ország felsőbb bíróságának gyakorlata.

A kutatást alapos és szerteágazó *adatgyűjtés* előzte meg. A dolgozat a fenti hivatkozott jogesetek mellett a szakértői bizonyítással kapcsolatos több tucat folyóirateikket, számos tanulmánykötetet, valamint tankönyvet és monografikus művet dolgozott fel, nemcsak magyar, hanem angol és német nyelvterületekről származókat is. Ennek keretében a szerző két tanulmányúton is részt vett. Az első tanulmányútra 2013-ban került sor, amely a svájci Lausanne városába, a nemzetközi hírű Krompecher Tamás igazságügyi orvosszakértő professzor úrhoz vezetett. Az interjúkészítés során a professzor úr bemutatta a svájci államszervezet kialakulását és jelenlegi működését, valamint az igazságügyi, főként az orvosszakértőket érintő szabályozását, ami a hazai részletgazdag szabályokhoz szokott jogásznak meglehetősen aluszabályozottnak tűnhet. Tekintettel arra, hogy Krompecher professzor úr fő tevékenységi területét a tömegkatasztrófák áldozatainak személyazonosítása jelentette, betekintést engedett számos nemzetközi jelentőségű, szakértői kihívásokkal teli ügybe, amely hozzájárult a kutatói szemlélet tágításához, tudásának gazdagodásához. A második tanulmányútra 2016-ban került sor Hágában, amelynek célja már kimondottan könyvtárkutatás volt, itt található ugyanis a világ egyik lehibresebb Nemzetközi Jogi Könyvtára, a Peace Palace Library, amelynek a patinás Nemzetközi Bíróság épülete ad otthont. A több mint egy héten át tartó kutatás eredményeként olyan mennyiségű és minőségű – jellemzően

³⁸ Ld. részletesen: Cséffai 2014/b. 591-600.

³⁹ A jog változása és a jogalakulás ugyanakkor nem biztos, hogy fejlődés is egyben.

angolszász jogterületről származó – szakirodalom került összegyűjtésre, amelyet idehaza nem, vagy csak komoly erőfeszítések árán lehetett volna beszerezni. A kutatás során természetesen hatott a szerzőre a saját igazságügyi szakértői, valamint ügyvédi tevékenysége során szerzett tapasztalata, de figyelembe vette más kollégák informális véleményeit, benyomásait. Összességében elmondható, hogy a kutató nagy gondot fordított a kutatás szakmai háttérének mély megalapozására, ami reményei szerint pozitívan visszatükröződik majd a dolgozat értékében is.

A dolgozat követi a szakértőkkel foglalkozó jogtudományi munkákban alkalmazott felépítést, ami négy fő szerkezeti egységre bontható. Az első nagyobb szerkezeti egység (II-IV. fejezet) a szakértőt illető fogalmi alapvetésekkel foglalkozik, továbbá igyekszik tisztázni a szakértő perbeli helyét és helyzetét, rámutatva továbbá a szakértő igazságszolgáltatásban betöltött feladatára és ezáltal az alkotmányos szakértés problematikájára. Ez a rész alapvető fontosságúnak tekinthető, mivel ez biztosítja a megfelelő alapot a további elemzések és érvelések számára. A dolgozat második része (V. fejezet) vállalkozik arra, hogy a XIX. század közepétől a hatályos eljárásjogig bemutassa a hazai perrendtartásban megjelenő szakértőt. Az egyes korszakok egymásra tekintettel kerülnek górcső alá, így a hangsúly a változásokra és az új intézmények megjelenésére kerül, míg az időközben változatlan vagy netán súlytalanná vált szabályozás újbóli ismertetése kevesebb szerepet kap. E szerkezeti egység abban segít, hogy a különböző szakértői formációk jellemzőinek feltárásán keresztül megfigyeljük és megértsük a szakértő szerepének alakulását, ugyanakkor az egyes eljárási törvények részletekbe menő bemutatására nem vállalkozik. A harmadik rész (VI. fejezet) immár a hatályos magyar polgári eljárásjogot tárgyalja, amelynek során a szerző betekintést nyújt a szakértői bizonyítás új koncepciójába. Ennek keretében a dolgozat részletesen ismerteti a szakértői bizonyítás jelenlegi szabályozását, az alkalmazott elveket és azok gyakorlati megvalósítását, valamint igyekszik rávilágítani a jogalkalmazók által tapasztalt hiányosságokra is. Ehhez képest e fejezet célja már nem az elméletalkotás, hanem az elméletek ütköztetése, vagyis a jogalkotó és a szerző elméletének az összevetése és kritikája, ezért a dolgozat, mint polgári perjogi diszciplína mellőzi a hatályos büntetőeljárásjog tárgyalását. E részben tehát számos kritikai észrevétel jelenik meg rámutatva azokra a pontokra, amelyeket a jogalkotónak továbbra sem sikerült megnyugtatóan rendeznie, és azokra is, amelyek kihívást jelentenek a jövőben. A negyedik, egyben utolsó részben (VII. fejezet) a kutató összefoglalja és bemutatja

kutatásának eredményeit, valamint állást foglal a kutatás hipotéziseit illetően. A kutatás eredményeinek felhasználása érdekében *de lege ferenda* javaslatok megfogalmazására szintén ezen rész vállalkozik.

II. Alapvetés

2.1. A perbeli szakértésről általában

A szakértők már ősidők óta résztvevői az igazságszolgáltatásnak,⁴⁰ egyes források⁴¹ e körben már Püthagoraszt is megemlégték.⁴² A középkori nősztehetetlenségi perekben például tapasztalattal rendelkező öregasszonyokat bízták meg a szakértői szemle lebonyolításával.⁴³ Név szerint az első igazságügyi szakértői vélemény, egy bizonyos John Smeaton mérnökhöz volt köthető, aki 1782-ben a Folkes ügyben⁴⁴ tett vallomást a norfolki Wells-next-the-Sea kikötő feliszaposodásával kapcsolatban. Az eset azért is jelentős, mert innentől számítva tekinthetjük a szakvéleményt bizonyítéknak. Mint azt az ügyben Lord Mansfield lefektette: „saját tudományukban a tudósok adhatnak bizonyított tényeken alapuló véleményt”. A Folkes eset előtt az első példát a forenzikus bizonyítékra Angliában jegyezték fel 1760-ban az Earl Ferrers gyilkossági ügyben. John Munro vallomását azért mutatták be, mert a doktornak jártassága volt elmebajban, amelyet a bíróság úgy vélt, hogy képessé teszi arra, hogy megkülönböztesse az örület valódi vonásait.⁴⁵ Magyarországon az első igazán nagy sajtó visszhangot kiváltó és mai napig emlegetett orvosszakértős eset pedig Solymosi Eszter gyilkossági ügye volt 1882-ben ráirányítva ezzel a figyelmet az orvosszakértői munka fontosságára a személyazonosításban.⁴⁶ Az ügyben név szerint eljáró Belky János törvényszéki orvos és Eduard von Hoffmann a bécsi egyetem törvényszéki orvostan professzora tárták fel a korábban adott (első) szakértői vélemény tárgyi hibáit és valószínűsítették, hogy a holttest Solymosi Eszteré, aki baleset következtében vízbe fűlt. E két szakértői vélemény alapján 1883-ban valamennyi vádlottat felmentették.⁴⁷

A szakértői bizonyítás napjainkban ismert és elfogadott formája azonban csak a XIX. század második felében alakult ki. A legújabb idők igazságszolgáltatása – a tudományos haladás és a technika fejlődése következtében az egyre inkább növekvő mennyiségű szakkérdésre tekintettel – a szakértő nélkül elképzelhetetlen.⁴⁸ Az intézmény létrejöttét

⁴⁰ Erdei 1987. 9.

⁴¹ Duverger 1862. 494.

⁴² Adalékot a szakértői intézmény történeti fejlődéséhez ld.: Székely 1967. 13-24.

⁴³ Zlinszky 2004. 121.

⁴⁴ Folkes v. Chadd (1782)

⁴⁵ Erickson–Simon 1998. 19-20.

⁴⁶ Ld. részletesen: Blutman 2017.

⁴⁷ Kereszty 2006. 167-169.

⁴⁸ Erdei 1987. 14.

alapvetően két tényező segítette elő: a természettudományok fejlődése, és ezzel együtt a tudományágak differenciálódása, továbbá a szabad bizonyítási rendszer uralkodóvá válása az eljárási jogszabályokban.⁴⁹ A bizonyítás szabad rendszere bár kétségtelenül hozzájárult e jogintézmény fejlődéséhez, elterjedését a legtöbben mégis a tudomány rohamos fejlődésében,⁵⁰ az egyes szakterületek specializálódásában látják és tudják be annak, hogy a modern eljárásokban mind gyakrabban vetődnek fel olyan bizonyítandó tények, amelyek megállapítása különleges szaktudást igényel.⁵¹ Sokak szerint a társadalmi folyamatok komplexebbé válásának szinte mintegy velejárója a *szakértői perek* megjelenése, melynek egyenes következménye, hogy ma már alig találunk olyan bírósági ügyet, amely szakértő részvétele nélkül eldönthető volna. A számszerű emelkedésre azonban ezen okok mégsem adnak teljes körű magyarázatot. Egyrészt a szakvélemény-tömeg túlnyomó része ugyanis eleve nem a tudományos-technikai forradalom új szakismeretének szükségessége miatt készült el,⁵² ugyanakkor a klasszikus szakterületek kialakulása már évtizedekkel ezelőtt lezajlott, másrészt a forradalmi újítások ritkán okoztak kiugrásokat a szakértők számát vagy igénybevételét illetően. A leggyakrabban igénybe vett szakértők – akárcsak a század elején – ma is az orvosszakértők,⁵³ a könyvszakértők⁵⁴ és az ingó- és ingatlanforgalmi szakértők (régies kifejezéssel élve: becsüsök), míg az új tudományterületek kialakulása (például informatika tudomány⁵⁵) vagy az egyes tudományterületeken megjelenő újítások (gondoljunk itt a DNS vizsgálatra) nem hoztak lényegi változást a szakértői struktúrában. Az utóbbi 30 évben a telekommunikációban vagy az informatikában lezajló robbanásszerű változás aligha lenne visszaigazolható a Magyarországon 2024-ben bejegyzett 118 fő informatikai szakértővel, szemben mondjuk a 378 fő könyv-, adó-, és járulékszakértővel.⁵⁶ A tudományos technikai fejlődés és ezzel az újabb és újabb szakértői módszerek kifejlesztése, esetleg a társadalmi folyamatok összetettségének változásai, véleményem szerint szükségszerű előfeltételei a szakértői bizonyítás elterjedésének, de a szakértők igénybevételének túlburjánzása egészen más okra vezethető vissza. Ez pedig a bizonyító erejével van összefüggésben.

⁴⁹ Szaktv. indokolása.

⁵⁰ Egedi 2014. 59-65.

⁵¹ Liziczay 2007. 31.

⁵² Székely 1984. 41.

⁵³ Erdei 1987. 115.

⁵⁴ Fodor 2014. 35.

⁵⁵ Ld. bővebben: Máté 2017.

⁵⁶ Ld. Igazságügyi Nyilvántartó Rendszerek. [<https://inyr.im.gov.hu/>]

A személyi (alanyi) bizonyítási eszközök között a szakértői vélemény bizonyító erejét a tanúvallomásokhoz képest erősebbnek szoktuk érezni,⁵⁷ míg a felek előadásának tulajdonítjuk a leggyengébb bizonyító erőt.⁵⁸ Ez abból a tapasztalati tényből ered, hogy az egyes bizonyítási eszközök valósággal történő kapcsolata általában más és más. Rupert Schreiber mindezt úgy fogalmazta meg, hogy „valamely bizonyítási eszköz bizonyítóértéke egyenlő azzal a valószínűséggel, amellyel a bizonyítási eszköz által közölték a valóságnak megfelelnek”,⁵⁹ ezzel figyelmen kívül hagyja az így megállapított tény és (bűn)cselekmény kapcsolatát, és a bizonyítási eszköz hiteltérdemlőségét⁶⁰ tekinti bizonyító erőnek.⁶¹ A konkrét tartalomtól függetlenül (*in abstracto*), tehát lesznek olyan bizonyítási eszközök, melyeknek – a valósággal való szorosabb kapcsolatuk miatt – eleve nagyobb bizonyítási erőt tulajdonítunk, azaz felülértékeljük őket, ami a gyakorlatban azzal a következménnyel jár, hogy ezeket a bizonyítási eszközöket szívesebben és gyakrabban vesszük igénybe, hiszen alkalmasabbnak gondoljuk őket az igazság megállapítására. Ebbe a felfogásba illeszkedik a felek nyilatkozatainak egyébként is alacsony bizonyító ereje mellett a tanúvallomások fokozatos leértékelődése és a szakértő, mint a bizonyítás alanyának szerepe erőteljes felértékelődése⁶² és szükségszerű elterjedése.

És való igaz. A tanúvallomásokat már az ókorban is fenntartásokkal kezelték. Például Mózes Ötödik Könyve akként rendelkezett, hogy „[n]e álljon elő egy tanú senki ellen semmiféle hamisság és semmiféle bűn miatt; akármilyen bűnben bűnös valaki, két tanú szavára vagy három tanú szavára álljon a dolog”.⁶³ 1976-ban a Devlin jelentés pedig, mintegy 2000 szemtanú vallomásán alapuló eljárás eredményeként, egyenesen azt javasolta – tekintettel arra, hogy a tanúvallomások e vonatkozásban oly mértékben megbízhatatlanok –, hogy a vádlott elítélésére ne kerülhessen sor, ha önmagában szemtanú, illetve tanúk vallomása áll csak rendelkezésre, és a bűnösséget más bizonyíték nem alapozza meg.⁶⁴ A téves elítélésekhez vezető kriminalisztikai hibák között kiemelt helyen szerepel a téves felismerésre bemutatások és a téves vallomások,

⁵⁷ Németh 2014. 151.

⁵⁸ Cséffai 2014/a. 73-82.

⁵⁹ Schreiber 1968. 24-25.

⁶⁰ Gödöny József szerint a hiteltérdemlőség a valósággal való egyezését, tehát igaz voltának a meglétét fejezi ki. [Gödöny 1968. 212.]

⁶¹ Kertész 1972. 239-240.

⁶² A szakértői véleményeket mind nagyobb bizalom és várakozás övezi a bizonyításban. [Kármán 2013. 112.]

⁶³ Mózes 5. könyve, a törvény summája 19:15

⁶⁴ Devlin 1976. 149-150.; Virág 2014/b. 21.

míg a szakértői vélemény hibái viszonylag alacsony szinten állnak.⁶⁵ Egy, az Egyesült Államokban végzett 250 esetet feldolgozó vizsgálat szintén rámutatott, hogy a téves elítélések csak 1,6 %-ában volt kimutatható néminemű szakértői tévedés, míg az esetek 63,3 %-a volt visszavezethető valamilyen téves vallomásra vagy azonosításra.⁶⁶ Ezért érthető azon törekvés, hogy a mindig részleges és szubjektív tartalmú tanúvallomásoknál az objektív alapokon nyugvó tudományos tételekre – mégha azok csak időleges érvényűek is – támaszkodó szakértői vélemény előbbrevalónak tekintendő a peres eljárás során.

A szakértői bizonyítás a megjelenését a tudomány és a technika fejlődésének köszönheti, de tömeges elterjedése és uralma (*primus inter pares*) már a más alanyi bizonyítási eszközökhöz képest relatíve magas – tárgyi és formális elveken nyugvó – bizonyítóerejéből fakad, melyet a kilencvenes évek közepétől elterjedő elfogult szakértők és a pereskedést támogató iparágga történő gyors növekedése tört csak meg.⁶⁷ A pereskedés új válfaja – ahol a szakértői vizsgálat olyan mesterkélt jelentések készítését jelenti, amelyek elrejtik mindazt, melyek ügyfeleiknek hátrányos lehet⁶⁸ – negatív irányba befolyásolta a szakértők perbeli megítélését, melynek okán a jogkereső közönség is egyre kevésbé kezdett ragaszkodni a tudományos bizonyítékokhoz,⁶⁹ mintegy felébresztve a gyanút a szakértői bizonyítás túlértékelése iránt, egyensúlyra törekedve ezáltal más bizonyítási eszközökkel.

⁶⁵ Ld. bővebben: Fenyvesi 2014. 30-59.

⁶⁶ Huff–Rattner–Sagarin 1966. 62. [idézi: Fenyvesi 2014. 35.]

⁶⁷ Vö. Edmond 2008. 53.

⁶⁸ Woolf 1995. 183.

⁶⁹ A szakértelem leértékeléséről ld.: Langbein 1985. 836.

2.2. A szakértő fogalma

Mielőtt a szakértő perbeli helyével, helyzetével, mi több, alkotmányos szerepével foglalkoznánk, szükségképpen tisztáznunk kell, hogy ki is valójában a szakértő. A szakértő az, aki szakértelemmel rendelkezik,⁷⁰ érti a szakmát, beavatott, a laikus ellentéte. Mégis amikor a szakértőről beszélünk az egyszerű szakembernél többre gondolunk. Ha fellepazzuk a Pesti Hírlap lexikonának 1937-es kiadását akkor a szakértő címszó alatt a következőt találjuk: „szakértő, akinek bizonyos szakmában *különös* [kiemelés tőlem] jártassága, szakismerete van és ennél fogva odatartozó kérdésben véleményadásra hivatott”.⁷¹ A szónak van tehát egy – a jogi nyelvtől különböző, meg nem is – hétköznapi jelentése, ahol a szakértő tulajdonképpen egy specialista. Erre utal a különös jelző, amely a szakmájában járatos személyek közül kiemeli a szakma nagy tudású és tekintélyű alakjait, de tudósoknak mégsem nevezhetjük őket, minthogy a szakértői munkának „nem célja [az] új egyetemes ismeretek megszerzése”.⁷² Az angolszász jogirodalomban szintén megtaláljuk ezt a definíciót, ahol a szakértő – a gyakorlat vagy tapasztalat alapján – valamilyen tudományban, művészetben vagy mesterségben járatossá vált személyt, azaz egy szakképzett személyt (*a person of skill*) jelöl, minthogy különleges tudása van egy bizonyos témában (*peculiar knowledge on certain subjects*).⁷³ Szakértőt azonban nem csak a természettudományok, hanem a társadalomtudományok, tulajdonképpen az élet minden területén találunk. Farkas János, aki a társadalomtudományok politikai és gazdasági döntésekben játszott szerepét vizsgálta, szakértőnek nevezte azt is, aki szaktudásával részt vesz valamilyen döntéselőkészítő folyamatban.⁷⁴ A hétköznapi értelemben vett szakértőt, ezért valahol a szakember és a tudós közzé helyezhetjük el, akinek ebbéli minősége alapján készített véleménye valamilyen döntést segít elő. A definíció első eleme a különleges szaktudás, míg a második a szakértő feladata, amely a szakértés tulajdonképpeni célját jelöli megkülönböztetve ezzel más tevékenységtől. Egy jól képzett informatikus teszem azt, lehet kiváló rendszergazda, vagy senior programozó, szakértőnek azonban csak akkor nevezhetjük, ha szakmájába illő kérdésben véleményt is nyilvánít, amelyet szakértői véleménynek, vagy csak röviden,

⁷⁰ Király 2008. 278.

⁷¹ Szakértő: Légrády 1937. 985.

⁷² Bányai 2017. 34.; Bányai 2020. 121.

⁷³ Rogers 1883. 1.

⁷⁴ Farkas 1992. 112.

szakvéleménynek⁷⁵ nevezünk. A szakértőnek tulajdonképpen erre a szakvéleményére vagyunk kíváncsiak, akinek válaszát tudása legitimálja. Minél nagyobb tudással rendelkezik, annál inkább elfogadjuk véleményét és hívjuk szakértőnek (*artis periti*) a szó nemes értelmében.

Ha azonban arra vagyunk kíváncsiak, hogy jogi értelemben kit nevezhetünk szakértőnek, némileg el kell térnünk a hétköznapi fogalom használatától, ami néha zavart is okozhat. Általánosan elfogadott tétel szerint a szakértő jogi fogalmának két típusa létezik. Az első a *formális szakértői* fogalom, amely jellemzően a kontinentális államokban van elterjedve; ezt szokták processzuális vagy eljárásai szakértői fogalom meghatározásnak is hívni. A másik az anyagi vagy *materiális szakértői* fogalom, mely az angolszász országokban használatos.

Az első típusú definíció szerint „a szakértő az eljárásnak az a szereplője, akit az eljáró hatóság különleges szakértelmet igénylő ténymegállapítások eszközésére kirendel”.⁷⁶ Tehát olyas valakiről beszélünk, aki jogszerűen alkalmazza a tudását az illetékes igazságügyi szervek rendelkezése szerint, hogy feltárja vagy bemutassa a tényeket, illetve értelmezze azokat a tárgyalás sajátos céljai számára.⁷⁷ Molnár Ambrus kúriai bírósági szintén a szakértő eljárásjogi helyzetére koncentrálna fogalmaz úgy, hogy „a szakértő az a személy, aki a perben releváns, különleges szakértelmet igénylő szakkérdést a bíróság és a felek számára is észlelhető, megismerhető és értékelhető tényekként jeleníti meg”.⁷⁸ A magyar judikatúrában is – kontinentális jogrendszerbe tartozása révén – alapvetően a formális szakértői szemlélet érvényesül. A polgári bíróság döntése szerint a perben szakértőként általában csak a bíróság által kirendelt szakértő járhat el,⁷⁹ de a büntetőeljárásban is hasonló értelmezést közvetített a korábban irányadó BK 164. számú állásfoglalás, amely szerint a szakértő közreműködésének alapja a szakértő kirendelése. Szakértő tehát tulajdonképpen az, akit a bíróság kirendel. Érdekességként megállapítható, hogy a kontinentális ország kódexei – éppen ezen szemléletből adódóan – általában nem is tartalmazzák a szakértő eljárásjogi fogalmát,⁸⁰

⁷⁵ Szakember által – meghatározott célból – tudása és tapasztalata alapján elkészített vélemény. [Müller–Enskat 1961. 223.]

⁷⁶ Székely 1967. 11.

⁷⁷ Eliasberg 1946. 231.

⁷⁸ Molnár 2014/a. 125.

⁷⁹ BH1992. 270.

⁸⁰ Kivételként az osztrák büntetőeljárás kódexre lehet hivatkozni. [StPO 125. § (1) bek.]

csupán csak azt az esetet rögzítik, hogy milyen esetben kell szakértőt alkalmazni az eljárásban.⁸¹

A szakértő eljárási fogalmának kritikája éppen ezen formális jellegéből adódik, ugyanis pont a szakértés lényegét nem ragadja meg. A fogalom merev értelmezői szerint ez alapján senkinek sincs alanyi joga, hogy szakértő legyen egy eljárásban, ami akár oda vezethet, hogy a perben egy Nobel-díjas fizikus nem, még a bíróval jó viszont ápoló kertész esetleg szakértőként is felléphet, ami csupán az eljáró bíró szeszélyétől függ. Az álszakértés veszélye azonban a kontinentális jellegű jogrendszerekben eleve csekély. Ezekben a rendszerekben a szakértői tevékenység főszabályszerűen csak intézményesen szervezett keretek között végezhető, a bíróság által kirendelhető szakértők névjegyzékbe vételének szigorú szakmai és egyéb kritériumai vannak, amelyet a jelölteknek teljesíteniük kell. Túlszabályozottsága sokkal nagyobb fenyegetést jelent az igazságszolgáltatás működésére az ilyen rendszerekben, mint a sporadikus álszakértés nem várt megjelenése. A szaktudást tehát az intézményesített háttér biztosítja a tárgyaláson. Frank Ignác félreérthetetlenül kifejezésre is juttatja, hogy a „műértő el nem járhat, kinek ebbéli tehetsége törvényesen bizonyítva nincsen, ha csak a felek önként el nem fogadták”.⁸² A Bp. indokolása szintén úgy fogalmaz, hogy „helyes mindenesetre a szakértőknek előző összeírása, mert az összeállításnál gondosan figyelembe fogják venni, hogy a kellő ügyességgel, szakértelemmel, tapasztalattal és jellemmel bíró egyének jussanak a bíróság rendes szakértői közé, kik közül az egyes esetben a bíró nyugodtan választhat”.⁸³ Székely János szerint a „szakértő szerepre [ugyanis] nem akárki alkalmas, hanem kizárólag csak olyan különleges, tudományos vagy gyakorlati ismeretekkel rendelkező személy, akit éppen ezen ismereteire tekintettel rendel ki a nyomozó hatóság vagy a bíróság avégett, hogy a hatóságnak bizonyítékot szolgáltatson”.⁸⁴ A szakértőt az eljárásba ugyanis éppen szakmai ismeretei viszik be, pontosan ilyen ismeretei miatt válik a bizonyítás alanyává.⁸⁵ Ezzel tulajdonképpen el is érkezünk a másik definíció típusához.

A szakértő az a *különleges szakértelemmel* rendelkező személy, akit a bírósági, illetve az államigazgatási eljárásokban vesznek igénybe valamely bizonyítandó tény vagy egyéb körülmény megállapításához, értékeléséhez. A nyugati világ kutatóinak

⁸¹ A hazai eljárásjogi kódexek úgyszintén nem rögzítik a szakértő fogalmát.

⁸² Frank 1846. 191.

⁸³ Bp. indokolása: Szakértők (A szakértők alkalmazása)

⁸⁴ Székely 1967. 12.

⁸⁵ Erdei 1987. 14.

elsődleges forrást jelentő Oxford Dictionary szerint a szakértő az a személy, akinek egy bizonyos területen lévő speciális szintű ismerete vagy képessége feljogosítja, hogy a jogi eljárás során bemutassa véleményét az ügy tényeit illetően.⁸⁶ Az angol irodalom szintén hasonló megfogalmazással él. Eszerint a szakértő egy olyan valaki, aki továbbítja ismeretét, vagy alkalmazza azt, vagy tényekhez jut, vagy feltárja azokat, vagy bemutatja őket, vagy ezek közül bármelyiket vagy akár mindegyiket készséggel és alaposítással végzi.⁸⁷ A Federal Rules of Evidence szerint „a tanú, aki képesített, mint szakértő – ismerete, jártassága, tapasztalata, képzettsége vagy oktatása által – vélemény vagy más formában tanúskodhat, ha a) egy kérdésben a szakértő tudományos, műszaki vagy egyéb speciális ismerete segíteni fogja a tények feltárása során a bizonyítékok megértését vagy egy tény megállapítását; b) vallomása elegendő tényeken vagy adatokon alapul; c) vallomása megbízható elvek és módszerek eredménye; és d) a szakértő megbízhatóan alkalmazta az elveket és módszereket az ügy tényeire”.⁸⁸ Az Egyesült Államok Legfelső Bírósága a *Daubert ügy* kapcsán pedig kifejtette, hogy „[a]mennyiben tudományos, technikai vagy egyéb speciális szakértelem segíti a bizonyíték megértését vagy egy kérdésben a tény megállapítását, úgy tudása, jártassága, gyakorlata vagy képzettsége alapján a szakértőnek minősülő tanú ahhoz vallomást tehet szakvélemény vagy más formában”.⁸⁹ A hazai irodalomban szintén megtaláljuk a szakértő anyagi jogi fogalmát. Székely János elvi érveléssel rögzíti, hogy a szakértelem (szakemberi minőség) tehát lényegi feltétele, *sine qua non*-ja annak, hogy valaki szakértő lehessen, így szerinte „a szakértő különleges szakismerettel rendelkező olyan személy, aki a kirendelő hatóságnak – e különleges szakismerete felhasználásával – nyilatkozatában bizonyítékot szolgáltat”.⁹⁰ Ahogy azt a Bp. indokolása szintén rögzíti „szakértőkül a legkülömbözőbb hivatás-körökhöz tartozók alkalmazhatók, úgy, hogy ez nem csupán a tudományos és művészeti foglalkozásnak kiváltsága; szakértővé mindennemű ismeret, empiricus tapasztalat és ügyesség képesíthet”.⁹¹

Láthatjuk tehát, hogy még a formális szakértői fogalom esetén bizonyos eljárási szabályoknak (kirendelésnek) van döntő szerepe, addig a materiális szakértői fogalom a tudásra összpontosít. Természetesen kritikus hangok itt is akadnak, akik a fogalomban – ellentétben az álszakértésnél elmondottakkal – a szakértői túlhatalom veszélyeit látják.

⁸⁶ Expert witness: Stevenson 2010. 616.

⁸⁷ Eliasberg 1946. 1.

⁸⁸ FRoE 702.

⁸⁹ *Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, Inc.* (1993)

⁹⁰ Székely 1967. 96.

⁹¹ Bp. indokolása: Szakértők (Jogtörténeti adatok és összehasonlító jog)

Mínt hogy bárki szakértőnek minősülhet az ügyben, aki releváns szakmai tapasztalattal rendelkezik, félő, hogy a túl sok szakértő bevonásával a döntéshozatalba *expertológiává* alakul az eljárás, és szinte a szakértők bírálhatják el az ügyet.⁹² Az angolszász országokban – noha a szakértőt valóban nagyobb megbecsülés övezi, mint nálunk – az ilyen félelmek teljesen alaptalannak bizonyulnak. Jóllehet a bíró a kijelölt szakértők számát érdemben valóban nem tudja befolyásolni, az indokolatlan hátráltatások és késedelmek megakadályozása végett a bevont szakértők számát azonban meghatározhatja. A *Knapp v. State Farm Fire* ügy szerint ugyanis a bíróságnak mérlegelési joga van, hogy korlátozza a szakértők számát, akik egy adott témában tanúskodhatnak. A bíróság általában úgy gyakorolja ezen mérlegelési jogkörét, hogy elkerülje az eltúlzott szakértők számát vagy hogy minimalizálja a szükségtelen, halmozott vallomások esélyét.⁹³ Máshol ez az észszerűen szükséges szakértői bizonyításként (*reasonably required to resolve*) jelenik meg.⁹⁴

A formális és materiális fogalompárra azonban nem szabad úgy tekintenünk, mint két ellentétes póluson lévő meghatározásra; tulajdonképpen egy és ugyanazon jogi jelenség eltérő nézőpontú megközelítéséről van szó. A jogi környezet – melyben megszülettek – ugyanis alapvetően determinálta azokat a tulajdonságokat, amelyek összekapcsolva kialakítják a fogalom azon jogi jellemzőit, melyek aztán szükséges és elégséges elhatárolódást jelentenek más jogintézményektől. Ehhez képest a két fogalom gyakorlatilag inkább kiegészíti, mintsem lerontja egymást, vagyis érdemes egymásra vetítetten értelmezni és így kialakítani egy egységes szakértői fogalmat. Minderre jó példával szolgál Vámbéry Ruzstem szakértő-fogalma, aki szerint a „szakértő a bíróságtól és a felektől különböző oly személy, a kit a bíróság szakképzettségénél vagy hivatásában szerzett tapasztalatainál fogva az eljárásban releváns tény megállapítására alkalmaz”.⁹⁵

A fentiek alapján – jogi értelemben – szakértőnek azt a személyt nevezem, akinek valamilyen tudományban, művészetben vagy mesterségben való járatossága képessé teszi arra, hogy egy bizonyos kérdésben segítse a tényállás tisztázását, avagy megértését, feltéve, ha a bíróság az ilyen személy véleményét figyelembe veszi.

⁹² Hengl 2015. 52.

⁹³ *Knapp v. State Farm Fire & Cas. Co.* (1995)

⁹⁴ Ld. például: CPR (UK) 35.1.

⁹⁵ Vámbéry 1916. 139.

A fogalom első része, tehát magát a szakértelmet követeli meg, minthogy „a szakértelem a szakértői közreműködésnek teljesen magától értetődően elismert feltétele”.⁹⁶ De ez egyben azt is jelenti, hogy a szakértelem mindig *szubjektív* ismérv, azaz azt a konkrét ügy fényében esetről-esetre kell vizsgálni. Lehet például, hogy egy sebész orvos kiválóan ért a vakbélféregnyúlvány eltávolításához, még mondjuk az agysebészet területén csak felületes ismeretei vannak. Nem elégedhetünk meg tehát azzal, hogy valaki szakértelemmel rendelkezik, hanem azt kell megkövetelnünk tőle, hogy olyan sajátosságos ismeretei legyenek, amelyek valóban alkalmassá teszik, hogy segítse a tényállás helyes felderítését. Ezen feltétel hiányában egyáltalán nem beszélhetünk szakértőről, még akkor sem, ha a bíróság az ilyen személy véleményét esetleg bizonyítékként kívánja kezelni. „Mintha szakértelme volna”, jobban szólva „mintha szakértő volna”, értelmezhetetlen, jogilag nem létező kategóriát jelent. A szaktudás hiányában elvégzett vizsgálat ugyanis csakis virtuális lehet, virtuális vizsgálat eredményére pedig legfeljebb csak virtuális ítélet alapítható. E körben egyetértek Erdei Árpáddal, aki szintén kiemeli, hogy a „szakmai kompetenciának a jogban nagy jelentőséget tulajdonítanak, s a kompetencia hiánya gyakorlatilag a vélemény hasznavehetetlenségét okozza. A kompetenciával nem rendelkező szakértő: *álszakértő*, s álszakértő véleményével az igazságot megállapítani nem lehet. [...] Az angolszász jogban a szakértő kvalifikációi döntenek el, hogy kompetensnek tekinthető-e az adott szakkérdésben a véleménynyilvánításra. Ha a tárgyaláson a szakértő nem tudja bizonyítani a kérdéses területen szakmai jártasságát, véleménye nem fogadható el bizonyítékként”.⁹⁷ A kontinentális jogban a bevont személy szakmai alkalmasságát – már említettem – valamilyen élethivatásszerűen foglalkozó specialistáknak,⁹⁸ felektől független szervezeti nyilvántartása (névjegyzék) igazolja, amely viszont – az adott szakterületen belül – nem vonható kétségbe. „Minden szakértő [tehát] egyben tapasztalt személy, de nem minden tapasztalt személy [egyben] szakértő [is]”,⁹⁹ ehhez az is szükséges, hogy a bíróság ilyenként ismerje el.

A szakértő és az eljárásban nem ilyen minőségben tevékenykedő specialista között a leginkább szembeötlő különbség ekként formális (jogi) természetű,¹⁰⁰ így a fogalom második része bár szintén ténykérdés, de azt jogi tények határozzák meg. Ha a bíróság

⁹⁶ Erdei 1987. 23.

⁹⁷ Erdei 1987. 36-37.

⁹⁸ Székely 1967. 72.

⁹⁹ Prituzova 1959. 23-24. [idézi: Székely 1967. 66.]

¹⁰⁰ Székely 1967. 74.

valamely szakember nyilatkozatát értékeli, akkor a személy szakértőnek, nyilatkozata pedig szakvéleménynek tekintendő. Annak azonban már nincs jelentősége, hogy a szakértő mily módon – kirendeléssel, megbízással vagy esetleg hallgatólagos elismeréssel – került az eljárásba. A döntő kérdés a bíróság értékelő/mérlegelő tevékenysége, nem pedig az, hogy a szakértő kinek a felhívására cselekszik. A bizonyítási érdeknek ugyanis nincs ráhatása a bizonyíték típusára. A tanúvallomás is tanúvallomás marad, függetlenül attól, hogy melyik fél érdekében áll, hogy a bíróság valóban fogadja el azt. Furcsa volna, ha ugyanazon tanúvallomást a bíróság attól függően értékelné tanúvallomásnak, okirati bizonyítéknak, esetleg szakvéleménynek, hogy a perben kinek a verzióját támasztja alá. Abban az esetben azonban, ha a bíróság valamilyen oknál fogva a szakértelemmel rendelkező személy nyilatkozatát a belső meggyőződésének kialakításánál – kezelje azt bizonyítékként vagy sem – egyáltalán nem veszi figyelembe, akkor az még akkor sem tekinthető az ügyben eljáró szakértőnek, ha mindenkinél nagyobb tapasztalattal rendelkezik a témában; véleménye nem lesz több, mint egy magánember magánvéleménye.

A két feltétel (szaktudás, bírói elismerés), tehát konjunktív kapcsolatban áll egymással, bármelyik hiánya kizárja, hogy jogi értelemben szakértőről beszélhessünk. A szakértő általam meghatározott ideális fogalma azonban az egyes joggyakorlatokban, mi több eljárási kódexekben, nem igazán jelenik meg. A fogalom egyik vagy másik elemének túlhangsúlyozása miatt továbbra is beszélünk kell *formális*, illetve *materiális szakértőről*, valamint munkájuk eredményét *formális*, illetve *materiális szakvéleménynek* kell neveznünk.

Fontos kiemelni azonban, hogy a fogalom nem tartalmazza a *különleges* jelzőt. A szakértő hétköznapi fogalomhasználatánál már volt arról szó, hogy a különös szó tulajdonképpen mintegy kiemeli a szakma nagy tudású és tekintélyű alakjait. Ilyen követelményt azonban a jog nem támaszt a szakértőkkel szemben, de még azon fogalmak, ahol használják is a „különleges szakértelem” szókapcsolatot, még ott sem a szakértő kiemelkedő szaktudása elismeréseként értelmezik, hanem alapvetően a jogon kívül eső szakmai ismereteket¹⁰¹ jelenti; azaz a jogtudományhoz képest beszélnek különleges ismeretekről.¹⁰² Egy ilyen distinkció azonban teljesen felesleges. A szakértő „szakmai ismereteit (szakértelmét) felhasználva működik közre a tények

¹⁰¹ Erdei 1987. 26-27.

¹⁰² Bodor–Csák–Somogyi–Szepesi–Szokolai–Varga 2009. 342.

megállapításában vagy megítélésében”.¹⁰³ Ehhez képest a szakértő az eljárásban betöltött alanyiságából eredően nem alkalmazhatja a jogot, nem pedig abból kifolyólag, hogy különleges, tehát nem jogi szakértelme van. A jog ugyanis a bizonyításnak tárgya nem lehet, ha mégis,¹⁰⁴ akkor pedig a (jogi)szakértő esetén értelmét veszti ezen megkülönböztetés.

A különleges jelző másik funkciója a szakértő alkalmazásának szükségességét meghatározó feltételként határozható meg. A bizonyítandó tények java részének a megismerése nem igényel a *minden értelmes felnőtt embertől*¹⁰⁵ elvárható ismeretszintnél többet, tehát szakértő alkalmazása nélkül megismerhetők és megítélhetők. Erdei Árpád szerint a különleges szakértelem olyan ismereteket foglal magában, amelyek meghaladják az általános ismeretek szintjét.¹⁰⁶ A kérdés az, hogy a különleges jelző elhagyásával mindez megváltozna-e. Véleményem szerint nem. Az általános műveltség szintjén lévő szakismeretekkel¹⁰⁷ értelmezhető tényeket ugyanis a joggyakorlat (eddig is) a köztudomású tények közé sorolta, ezért – a bizonyítás tárgyára vonatkozó tilalmak miatt – ilyen esetekben a szakértő igénybevételére eleve nincs mód, hiszen „tevékenységének nem az a lényege, hogy ismert tényeket elemezzen vagy magyarázzon”.¹⁰⁸ Az e fölött lévő ismeretszint – a fentiek alapján – a szakértő foglalkoztatásának az alapja. Ehhez képest a különleges szó alkalmazásának mellőzése nem tágítja, használata pedig nem szűkíti a szakértő alkalmazásának eseteit, voltaképpen a köztudomású tények közül történő kiemelésre utal, ami eljárásjogi evidencia ugyanakkor. A tanú esetén sem emeljük ki, hogy a bizonyítandó tényről *különleges* tudomással kell bírnia – lévén, hogy az nem köztudomású –, hanem csak egyszerűen a bizonyítandó tény ismeretére hivatkozunk. Az okirat esetén sem azt mondjuk, hogy olyan bizonyítási eszköz, amely valamilyen *különleges* tény, adat valóságának, esemény megtörténtének vagy nyilatkozat megtételének bizonyítására készül, és arra alkalmas. A sor természetesen folytatható volna, de megítélésem szerint

¹⁰³ Erdei 1987. 16.

¹⁰⁴ A Szaktv. 47. § (6) bekezdése szerint a szakvéleményben jogkérdésben – ha jogszabály eltérően nem rendelkezik – nem lehet állást foglalni. Ilyen jogszabályi felhatalmazás közé tartozik például a külföldi jog tartalmának megállapítása, [ld. Nmjt. 8. § (2) bek.] vagy például a titokszakértés [ld. Iszr. 14. sz. mell.], amikor a szakértőtől mégis jogalkalmazást várnak el.

¹⁰⁵ Király 2008. 277.

¹⁰⁶ Erdei 1987. 35.

¹⁰⁷ A szakismeret valamely tudomány(ág), gyakorlati szakma műveléséhez szükséges ismeret. [Szakismeret: Juhász–Szöke–Nagy–Kovalovszky 1972. 1240.]

¹⁰⁸ Székely 1967. 96.

ezzel már bizonyítottam, hogy ahogy a bizonyítás más alanyánál/eszközénél, úgy a szakértő esetén sem szükségszerű a különleges jelző használata.

Székely János szerint itt tulajdonképpen a „szak”-szócskát aláhúzó szinonímáról van szó,¹⁰⁹ aminek használatát inkább károsnak, mint hasznosnak tartok. A különleges jelzővel akaratlanul is beszivárog a szó hétköznapi jelentése¹¹⁰ a jog területére, ami a szakértők eltúlzott felértékelődéséhez és fetisizálásához vezet. Azt sugallja, hogy eljárási szerepük lényegesen fontosabb bármely másik eljárási szereplőnél, véleményük pedig mindenkinek felett áll. Ezért a szakértő alkalmazása során lényegesen tisztább helyzetet jelent, ha tisztán a szakismeret szükségességéről beszélünk. A gyakorlat számára semmilyen nehézséget nem okoz a „különleges szakértelem” felcserélése „szakértelemre” tekintettel arra, hogy a viszonyítási pontot a köztudomású tények és nem a szakismeret jelenti önmagában. Ennek fordítottja azonban már nehezen volna elképzelhető.

¹⁰⁹ Székely 1967. 26.

¹¹⁰ A maga nemében minden mástól különböző, kivételes; nagyon kiváló. [Különleges: Juhász–Szőke–Nagy–Kovalovszky 1972. 806.]

III. A szakértő perbeli helye

A XIX. század végén a Bp. markáns álláspontot fogadott el a szakértő perbeli helyét illetően, amely szerint leghelyesebb a szakértőt se tanúnak, se a bírói hatáskör részesének nem tekinteni, hanem úgy, mint aki a bizonyítás eszközei közt önálló helyet foglal el, aminek ugyanakkor a bizonyítékok szabad mérlegelésének rendszere mellett már alig látták jelentőségét.¹¹¹ Azonban még külföldi példát sem kell keresnünk ahhoz, hogy rávilágítsunk: ez korántsem volt ilyen egyértelmű. A következő időszak hazai judikatúráját nézve csupán az indítvány alapján kirendelt szakértő eljárási státusza volt egyértelmű, míg a hivatalból történő kirendelés esetén már akadtak kételyek ezt illetően, a fél által felkért szakértő eljárási státusza pedig teljesen bizonytalan volt. Az ilyen szakértőt a bíróság hol szakértőként, hol tanúként hallgatta meg, véleményét pedig a fél nyilatkozataként vagy okiratként, ritkább esetben szakvéleményként vagy egyéb bizonyítékként kezelte. Az elmúlt száz esztendő társadalmi jelenségei adták mindezt. „[A téma] konfliktusai létjogosultságuk bizonyítékai. [...] Azt mondva, hogy társadalmi tények vagy jelenségek, tevékenységek, negatíve azt jelentik, hogy ezek nem olyan fajta tényeket jelölnek, mikor a »tény«-t úgy kell tekinteni, mint amely megtörtént, befejezett vagy elmúlt”.¹¹² Ezért a magam részéről igenis fontosnak tartom a szakértő perbeli helyének, vagy ha jobban tetszik perbeli állásának az áttekintését: vajon *tudományos bíró*, *bírósegéd* vagy *sajátos tanú*, esetleg valami *más*. Félreértések elkerülése végett erre nem csupán dogmatikai finomkodás miatt van szükség, hanem azért is, mert még az utóbbi két esetben a szakvélemény bizonyítékforrás, addig ez első esetben nem. Birkmeyer szerint ugyanis vannak olyan szakértők, akik az *észlelés* szolgálatában állnak, amely esetben kétségtelen – mondja –, hogy a szakvélemény egy bizonyíték, és vannak azok, akik a bírói kogníció szolgálatában állnak, ahol a szakvélemény az előre meglévő tényeket *ítéli meg*, nem bizonyíték.¹¹³ Az egyik szerep ugyanakkor kizárja a másikat. Ez pedig lényegi kérdés abból a szempontból, hogy a szakértőt egyáltalán a bizonyítás alanyának tekinthetjük-e, avagy sem.

Arra a kérdésre, hogy mi a szakértő perbeli állása, nem könnyű válaszolni, ráadásul az eljárási törvények sem adnak egyértelmű eligazítást a témában. A bünvádi perrendtartás szerint például, ha a bünvádi ügyre nézve fontos ténykörmények

¹¹¹ Bp. indokolása: Szakértők (A szakértői szemlének, mint bizonyítéknak természete)

¹¹² Dewey 2008. 116-117.

¹¹³ Birkmeyer 1898. 446-447.

megállapítására vagy felderítésére személyes megfigyelés szükséges: bírói szemlét kell tartani. A mennyiben a szemlével megállapítandó tények *felismeréséhez* és *megítéléséhez* külön szakértelem szükséges: szakértők alkalmazandók.¹¹⁴ Hasonlóan fogalmaz az új magyar büntetőeljárás törvény, amely szerint, ha a bizonyítandó tény *megállapításához* vagy *megítéléséhez* különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell alkalmazni.¹¹⁵ Mindez fellelhető a polgári per jog területén is. A Plósz-féle Pp. kimondja, hogy ha a perben jelentős ténykérdés *megítéléséhez* vagy *szemle teljesítéséhez* olyan különös szakértelem szükséges, amelyre a bíróság nem rendelkezik, a bíróság egy vagy több szakértőt nevez ki,¹¹⁶ míg az új polgári perrendtartás szerint szakértőt kell alkalmazni, ha a jogvita kereteinek a meghatározásához vagy a perben jelentős tény *megállapításához*, *megítéléséhez* különleges szakértelem szükséges.¹¹⁷ A „tények megállapítása” szófordulatról a jogszabály keletkezési körülményeit, fejlődését, társadalmi körülményeit vizsgálva (*interpretatio historica*) megállapítható, hogy itt tulajdonképpen a tények szakszerű észleléséről, felismeréséről van szó, ezért az első fordulat inkább a tanúhoz, a második fordulat, a „tények megítélése” pedig inkább a bírához viszi közelebb a szakértőt. Frank Ignác 1846-ban írt munkájában szintén a szakértő eljárásjogi helyzetének Janus-arcát mutatja be, amikor rávilágít, hogy „[n]incs ember ki minden tudományban, mesterségben jártas volna és ezt a bírótul sem követelhetjük. Az ő hivatása törvények szerint itélni kötelessége tehát hogy ezeket ismerje. A mi pedig saját körén a törvénytudományokon kívül esik azt mások jobban tudhatják és illik hogy ha efféle kérdések előjönnek műértők segítségével élyen a mi kétféleképen is megtörténhetik: 1) bírói szemléletkor a dolog tiszta felfogása és értelmes előadása végett; 2) bizonyos kérdésekben mellyek a végítéletre befolyhatnak tudományos elítélés vagy inkább vélemény adás végett. Az első esetben *tapasztaló* [kiemelés tőlem] a másodikban *ítélő* [kiemelés tőlem] (vélekedő) műértőkrül és eljárásrul szólhatunk”.¹¹⁸ A konkrét eset sajátosságai tehát nagyban befolyásolják a szakértő eljárási szerepét.

Vegyes kép tárul elénk, ha röviden kitekintünk a környező országok eljárási szabályaira. A horvát büntetőeljárás törvény azt mondja, hogy „a szakértő meghallgatását el kell rendelni, ha a releváns tények *megállapítása* és *megítélése*

¹¹⁴ Bp. 225. §

¹¹⁵ Be. 188. § (1) bek.

¹¹⁶ Plósz-féle Pp. 350. §

¹¹⁷ Pp. 300. § (1) bek.

¹¹⁸ Frank 1846. 190.

érdekében szükséges megszerezni egy olyan személy megállapításait és véleményét, aki a szükséges szakértői ismerettel rendelkezik”.¹¹⁹ Ebben tehát hasonlít a magyar szabályozáshoz. Kissé eltérően fogalmaz ugyanakkor a horvát polgári perrendtartás: „a bíróságnak be kell szerezni a szakértő meghallgatása által szolgáltatott bizonyítékot, ha bizonyos tények *megerősítéséhez* vagy *tisztázásához*, olyan szakértői ismeret szükséges, amellyel a bíróság nem rendelkezik”.¹²⁰ Valamely tény megerősítése – minthogy mérlegelő tevékenységet érint – inkább a bíró segédjére jellemző, még valamely tény tisztázása alapvetően a tanú feladata. A román büntetőeljárás törvény szintén a „tisztázás” szót használja: „amikor az igazság kiderítése érdekében – az ügy bizonyos tényei és körülményeinek *tisztázása* miatt – szakértői ismeretre van szükség, a bűnüldöző szerv vagy bíróság – hivatalból vagy kérelemre – szakértőt rendel ki”.¹²¹ Ugyanezzel a szóhasználattal él a román polgári perrendtartás is.¹²² A svájci büntetőeljárás törvény szerint ugyanakkor „az ügyésznek vagy bíróságnak egy vagy több szakértőt kell alkalmaznia, ha nem rendelkeznek olyan speciális ismerettel vagy jártassággal, hogy az ügy tényeit *megállapítsák* vagy *megítéljék*”.¹²³ Ebben az esetben a „megállapítás” szó – eltérően a nemzeti jogban használt kifejezéstől – eredeti tartalommal él, minthogy itt a hatóság szempontjai – és nem a szakértő tevékenysége – az irányadók. Ilyen megfogalmazás mellett azzal a feltételezéssel is élhetnénk, hogy a szakértő bizonyos kérdésekben a bíróság, illetve a hatóság helyett, úgynevezett tudományos (tény)bíróként tevékenykedik. A holland büntetőeljárás kódex szerint „a törvény által előírt módon szakértőt kell kirendelni és megbízni, hogy *információt szolgáltatson* vagy *vizsgálatot végezzen* egy olyan területen, amelyen különleges vagy sajátos ismeretei vannak”.¹²⁴ Az információszolgáltatás tipikusan tanúságtételre, még a vizsgálat végzés egyértelműen hatósági tevékenységre utal. Hogy az angolszász jogvidékről is említsünk néhány példát, az angol büntetőeljárás szabályban a felek által bevont szakértő esetén a szakértő a büntetőeljárás céljából – ideértve a megkívánt bizonyítékot is, amely megfelelően megalapozza a védekezést – vagy az ítélelhozatal céljából elkészíti a szakértői véleményt.¹²⁵ Noha ebből még nem derül ki a szakértő

¹¹⁹ CrPR (HR) 308. cikk

¹²⁰ CPR (HR) 250. cikk

¹²¹ CrPR (RO) 116. cikk

¹²² CPR (RO) 330. cikk (1) bek.

¹²³ CrPR (CH) 182. cikk

¹²⁴ CrPR (NL) 51i. cikk (1) bek.

¹²⁵ CrPR (UK) 19.1. (2) bek.

eljárásjogi státusza, de az ehhez a szakaszhoz fűzött útmutató¹²⁶ félreérthetetlenül rögzíti, hogy a szakértő nem más, mint egy tanú. Az egyesült államokbeli – fent említett – Federal Rules of Evidence a szakértőről szintén, mint tanúról beszél.¹²⁷ A *common law* országokban tehát a szakértő egyértelműen a tanú eljárásjogi pozíciójában helyezkedik el; ezt tükrözi neve is: *expert witness*.¹²⁸ Láthatjuk tehát, hogy nincs két egyforma szabályozás; sőt – mint azt Horvátország példáján tapasztaltuk – vannak olyan országok, ahol az egyes (büntető, polgári) eljárásjogi rendszerek is eltérő módon ragadják meg a szakértő feladatának a lényegét, amivel óhatatlanul is más és más karakterekkel ruházzák fel a szakértőt. Az azonban néhány példán keresztül is megfigyelhető, hogy egyes eljárási kódexek kerülni próbálják az olyan ítélezéssel rokonítható kifejezéseket, mint a „megállapítás” vagy „megítélés” és egyre inkább olyan pozíció semleges kollokációkat használnak, mint például a „tények tisztázása”, amellyel a szakértő eljárásjogi státusza a bírától egyre inkább távolodik, és közeledik a tanú irányába, jóllehet az angolszász jogterületen a szakértő tanú pozíciója állandósult. A legújabb magyar eljárásjogi törvények ettől eltérő utat járnak be és ragaszkodnak a több, mint egy évszázados jogtörténeti hagyományainkhoz.

Fontos azonban feltárnunk, hogy az egyes perbeli állások mögött milyen felfogások húzódnak meg, amivel választ kapunk, hogy mely folyamatok rajzolják meg a szakértői státusz változásának mozgáspályáját. Ezért a következőkben a szakértőt mind a bíró székébe, mind pedig a tanúk padjára le fogom ültetni; igyekezve rávilágítani az egyes eljárási pozíciók sajátosságaiból adódó, szakértőket érintő jellemvonásokra.

¹²⁶ CrimPRC(23) 7. Expert Evidence

¹²⁷ FRoE 702.

¹²⁸ Székely 1967. 68.

3.1. Ténybíró

3.1.1. Szakértő, mint ténybíró

Kengyel Miklós szerint a „ma is irányadónak tekinthető felfogás szerint, a szakértő a bíróság hiányzó, különleges szakértelmét pótolja”.¹²⁹ Kialakulása jóformán arra az elementáris igényre vezethető vissza, hogy a szakember a maga speciális ismereteivel segítse, technikai támogatást nyújt, ahogyan Frank Ignác mondotta: „a műértők [...] a bíró segédgyei, mert azt pótolják, a mi benne fogyatkozik”.¹³⁰ A mindentudó bíró pátozának lehullása után ugyanis a bírók bizonyos kérdésekben – kezdetben csupán a szemlék keretében – szakértőket vettek igénybe, akik bár utasításuk szerint, de helyettük végeztek el eredetileg a bíróságra/hatóságra háruló feladatokat, így eljárásjogi helyzetük lényegében megegyezett a kiküldött bíróéval.¹³¹ Székely János úgy véli, hogy az észlelések nem annyira a tanúhoz, mint inkább a hatósághoz teszik hasonlóná a szakértőt, minthogy ez utóbbi helyett, ennek megbízottjaként észlel és – szakértelménél fogva – bármelyiküknél jobban észlel.¹³² Ehhez képest vizsgálatuk eredménye, akár a tények szakszerű megfigyelése, akár azok magyarázatára szolgál – a bíróság hiányzó szakismerete folytán – egyre inkább egyfajta megdönthetetlen igazságként jelent meg. Elég, ha csak a mindenki által ismert terhelti beszámíthatóság kérdésekkel kapcsolatos állásfoglalások kialakítása, vagy pedig a polgári peres eljárásokban a származás megállapítása és gondnokság alá helyezés iránt indított perek során igénybe vett szakértők feladatára gondolunk. Noha ezen ügyekben a szakértő a vizsgált személy állapotáról, annak fokozatáról, jellegéről nyilatkozik¹³³ és nem a jogvita fő kérdésében foglal állást, nyilatkozata mégis mintegy determinálja a bíróság ítéletét.¹³⁴ Ilyen esetekben a bíró a szakértő leírójává válik; feladata a szakvéleménynek a jog nyelvére történő átfordításában merül ki. Ha jogi értelemben nem is, de ténylegesen a szakértő hozza meg az ítéletet ilyen esetekben.¹³⁵ A kiváló pandektista Bartolus szerint a szakértő nyilatkozata ezért inkább bírói döntés, mint tanúvallomás.¹³⁶ Ez és a

¹²⁹ Kengyel 2008. 315.

¹³⁰ Frank 1846. 192.

¹³¹ Vö. Stein 1893. 67.

¹³² Székely 1967. 40.

¹³³ Herke–Fenyvesi–Tremmel 2012. 163.

¹³⁴ Vö. Székely 1967. 118.

¹³⁵ Hasonlóan vélekedik erről: Bányai 2016/b.

¹³⁶ Bartolus szerint annak érdekében, hogy a dolgok lényeges tartalmát ragadjuk meg, az érzékszervi úton történő észlelésünknek három különböző válfaja van: 1) Némely dolgok annyira hétköznapiak a

pandektajog kötött bizonyítási rendszere¹³⁷ vezetett odáig, hogy a szakértőt a tények bírójának (*iudex facti*) nevezték, minthogy a bírónak nem volt lehetősége arra, hogy a szakértői véleménnyel szemben fenntartásait kifejezésre juttassa.¹³⁸ Láthatjuk tehát, hogy a bíróság szerepéből fokozatosan nőtt ki a szakértő ténybírói szerepe, amely perbeli állásokban közös, hogy ekkor a szakértő szakvéleményét nem tekinthetjük bizonyíték forrásnak;¹³⁹ a szakértő a bírói hatalom – valamilyen fokú – részese. A különbség csupán ezen eltérő fokban ragadható meg. Addig ugyanis, amíg a bíróság véleménye a maga nemében nem köti a bírót, a tudományos bíró véleménye a bíró számára már felülbíráhatatlan.

A szakértő ténybírói szerepét akár a régmúlt, akár a közelmúlt magyar eljárási kódexeiben is felfedezhetjük, amit igen szemléletesen mutat egy Alkotmánybírósághoz 2002-ben érkezett beadvány.¹⁴⁰ Az indítványozó szerint a „vagy megítéléséhez” szövegrész azért alkotmányellenes, mert az ugyanebben a mondatban szereplő „megállapításához” fogalom szinonímája, s azt a látszatot kelti, hogy a kirendelt szakértő a bírótól átveszi annak alkotmányos feladatát, az ítélezést. Az Alkotmánybíróság azonban eljárási akadályok miatt érdemi vizsgálat nélkül visszautasította a panaszt. Az Alkotmánybíróságnak a szabad bizonyítási rendszer kialakult gyakorlatából következően azonban érdemi vizsgálat lefolytatása esetén sem lett volna esély a passzus megsemmisítésére. A 419/E/2000. AB határozatában elvi élel állapította meg ugyanis, hogy a „[...] perben a bíró dönt a bizonyítás módjáról és a bizonyítási eszközök alkalmazásáról, továbbá a bíróság szabadon értékeli és meggyőződése szerint bírálja el a bizonyítékokat. A szakértői vélemény bizonyítási eszköz, amely a bíróság hiányzó szakértelmét pótolja valamely bizonyítandó tény megállapításához, vagy értékeléséhez. A szakértőnek az a feladata, hogy a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készített szakvéleményével segítse a tényállás megállapítását és a szakkérdés eldöntését”.¹⁴¹ Bányai István szerint mindezt úgy kell értelmezni, hogy a szakértő a szakmai tények bírója, aki „eldönti a

számunkra, hogy mindenki a megjelenésük alapján felismeri őket, mint például a követ, a fát, a vasat és hasonlókat; 2) Más dolgok viszont nem mindenki számára ismerősek, hanem bizonyos állású emberek számára, mint például a fűszerek, drágakövek, és hasonló dolgok, amelyeket a kereskedők és az aranyművesek nyilvánvalóan felismernek, mások azonban nem; 3) Ismét mások azok a dolgok, amelyeket még ugyanazon mesterség gyakorlói közül sem mindenki, csak az abban igen járatosak ismernek fel. Ezek azoknál a dolgoknál fordulnak elő gyakran, amelyekből sok hasonló létezik. [Lepsius 2003. 246.]

¹³⁷ Kengyel 2003. 176.

¹³⁸ Kengyel 2008. 315.

¹³⁹ Vö. Székely 1967. 89-90.

¹⁴⁰ 265/B/2002. AB végzés

¹⁴¹ 419/E/2000. AB hat.

szakkérdéseket, ugyanakkor a kirendelő hatóság a szakvéleményben foglaltakat, mint a – státuszát tekintve jogkövetkezmény keletkezésére alkalmas – bizonyítékok egyikét, továbbra is szabadon értékeli, és meggyőződése szerint használja fel”.¹⁴² Kuhn Kata is úgy beszél a szakértőkről a tanulmányában, mint akik „a bíróság segédjeként bizonyítékokat szolgáltatnak a döntéshozatalhoz”.¹⁴³ Tremmel Flórián szerint pedig itt arról van szó, hogy „mint minden bizonyítási eszköz, a szakvélemény is tulajdonképpen felfogható részbizonyításként, és ennek a részbizonyításnak (azaz „mikrobizonyításnak”) ugyanúgy, mint a makrobizonyításnak is van funkcionális oldala és strukturális oldala. A funkcionális oldala nagyon egyszerű: akkor kerül sor szakértői vizsgálatra és szakértői vélemény adására, ha az ügy eldöntéséhez szükséges tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges. Ebből a funkcionális megközelítésből nyilvánvaló, közel áll a szakértő funkciója az ítélobíróhoz. Szokták is ezért a szakértőt ténybírónak (*judex facti*) nevezni. [A strukturális oldalt tekintve] maga a szakértés önmagában véve olyan közvetett és összetett megismerési folyamat, amelynek során a szakértő vizsgálatot végez, szakmai tényeket állapít meg, következtetéseket von le. Mind a ténymegállapításhoz, mind a következtetések levonásához különleges szakértelemre van szükség”.¹⁴⁴

3.1.2. Ténybíráskodás tagadása

A magyar jogtudomány – a fentiekből is következően – alapvetően elutasító az *implicit szakértői bíráskodással* kapcsolatban, ami jól látszik abból, hogy a szakértő véleményét szinte kivétel nélkül bizonyítékként kezeli, így a „ténybíró” vagy a „bíróság segédei” kifejezést – az eredeti jelentésétől eltérően – inkább a szakértő feladat leírására használják a hazai szerzők, mintsem a szakértő eljárásjogi státuszának jellemzésére. Ezt a felfogást azonban helytelennek tartom, mivel éppen a lényegéről tereli el a figyelmünket. Egy ilyen megközelítés mellett ugyanis akár a tanút vagy büntetőügyben eljáró védőt is a bíróság segédjének nevezhetnénk, mert még az előbbi – a látott vagy tapasztalt jelenségekről ítéletet alkotva – tényeket szolgáltat a tényállás megállapításához a bíróság számára, addig az utóbbi felhívja a bíró figyelmét a terhelt jogaira. Amennyiben tehát a bíró szemszögéből közelítjük meg a kérdést, akkor

¹⁴² Bányai 2016/a. 439.

¹⁴³ Kuhn 2005. 45.

¹⁴⁴ Tremmel 2006. 129.

valamennyi eljárási szereplő egyszer és mindenkorra a bíróság segítőjévé válik, magáról a szakértőről azonban nem mond semmit. Ezzel szemben a ténybírói vagy segédi szerep eljárásjogi lényege a szakértő bizonyos hatósági jellegű funkciók felruházásából ered, aminek egyenes következménye, hogy a szakértő a bizonyítás önálló alanya nem lehet; „ugyanabban az ügyben az egyik szerep ugyanis eleve kizárja a másikat”.¹⁴⁵ Vannak szerzők, akik éppen ezért nem is a szakértőket terhelő feladatokból, hanem a szakértő tevékenységeiből indulnak ki. Hans W. Fasching szerint például a szakértőkre vonatkozó szabályok (kizárás, iratok közlésének vagy megtekintésének joga stb.), amely a bírót is megilletik, a bírókhöz közel állónak tekintik őket.¹⁴⁶ Meg kell azonban jegyezni, hogy bár az egyes eljárási szabályok valóban sok mindent elárulhatnak az adott perbeli szereplőről, azonban csak összességükben, egymásra vetítetten mutathatnak valós képet. A *kizárási szabályok* például éppúgy vonatkoznak az eljárás más szereplőire (az ügyészre, a védőre, illetve a bíróra vagy akár tág értelemben a tanúra¹⁴⁷ stb.), mint a szakértőkre, elkerülve ezzel az egyes eljárási szerepek keveredését, s így biztosítva a tárgyalás tisztességes menetét, de önmagában a *felvilágosítás kérés* sem emeli a szakértőt a hatóságok szintjére, mert ez a jog arra hivatott szolgálni, hogy a szakértő megfelelően el tudja látni feladatát. Ezzel szemben a *bizonyítás indítványozási jog*, amely szintén az eljárás számos alanyát megilleti, a bíróság által kirendelt szakértőnek már hatósági jelleget kölcsönöz.

A szakértő illetően történő felfogásával szemben több kritika is megfogalmazásra került. Az első helyen megjelenő kritika mintegy benne rejlik az alapvető problémában. Hogyan képes a szakértő a bíróság hiányzó szakértelmét pótolni? Azzal ugyanis, hogy az ügyben szakértő jár el, a bíró még nem válik a szakma beavatott tagjává, továbbra se fogja érteni az adott szakkérdést, mi több, megítélésére sem lesz képes. A szakvélemény megítélésével ugyanis éppen azt a szakismeretet tulajdonítanánk neki, amelynek hiánya miatt a szakértő igénybevételelét elrendelte.¹⁴⁸ Egyesek ezért, a szakértőnek tudós bíróként való felfogását inkább a bírói hatalom gyengítéseként, a szabad mérlegelés, az ügy összes körülményeinek megvizsgálásán alapuló, bírói belső meggyőződés elleni támadásként fogják fel.¹⁴⁹ Megalapozott kritikát fogalmaztak meg azok is, akik szerint a szakértő elsődlegesen nem is a bírónak, hanem – jellemzően a modern, akkuzatórius

¹⁴⁵ Székely 1967. 66.

¹⁴⁶ Fasching 1990. 516. [idézi: Kuhn 2005. 45.]

¹⁴⁷ Hasonló értelemben ld.: 3/2021. (I. 7.) AB hat.

¹⁴⁸ Vö. Székely 1967. 106.

¹⁴⁹ Székely 1967. 62.

eljárás (processus accusatorius) rendszerekben – a feleknek segédkezik.¹⁵⁰ A kereset (vád) megalapozásához éppúgy, mint a hatékony védekezés előterjesztéséhez elengedhetetlen ugyanis a szakértői ismeretek felhasználása. Ha azonban a szakértő a bírói hatalom részese a felek nem tehetnek szakértő alkalmazását célzó bizonyítási indítványt, nem vitatkozhatnak a véleményének helytállóságáról, már csak az okból sem, mert ilyen esetekben a szakértő maga nem is szolgáltat bizonyítékot. Ráadásul a bíró dönti el, hogy mikor szorul valamely tény vagy körülmény tisztázása tekintetében „segédjére”, és azt is, hogy véleményéből mit tart majd felhasználhatónak. Ezen szemlélet leginkább a nyomozóelvű eljárás (inquisitio) rendszerébe illeszthető,¹⁵¹ így nem véletlen, hogy a modern eljárásjogi eszmék elterjedésével ez a helyzet tarthatatlanná vált. A felek ugyanis egyaránt jogot formáltak arra, hogy a maguk érdekében is megidézhessenek egy specialistát,¹⁵² amely a szakértő tárgyalt perbeli helyétől eltérő, új szemlélet kialakuláshoz vezetett. Mint arra ugyanis – Stein után¹⁵³ – Székely János is rámutatott: ha a szakértőt, mint a bíróság segítőjét kizárják, akkor tanúként hallgatható ki.¹⁵⁴

3.1.3. Szakértő-bíró

A szakértői bíráskodásnak minden kritika ellenére mégis van létjogosultsága. Vannak ugyanis olyan területek, ahol az ítélkező tanács tagjai között szakavatottak foglalnak helyet, hogy részvételükkel hatékonyabb és igazságosabb döntéshozatalt érjenek el.

Magyarországon legmesszebb a 60-as években az ÉlmM-FM együttes rendelete ment el, amely bizonyos – állatnevelési és hizlalási, valamint a terményértékesítési szerződés alapján a minőség kérdésében – felmerülő jogviták elbírálását szakértőkre bízta. Ez tehát nemcsak homlokegyenest ellentéte volt a ma uralkodó felfogásnak, hanem több is volt annál, mert a szakértő a szakkérdés egyedüli eldöntése mellett, a jogkérdést is maga dönthette el. Némileg árnyalja a képet, hogy a szakértők által hozott döntéssel meg nem elégedő fél igényét a bíróság előtt érvényesíthette,¹⁵⁵ ahol a szakértő már a bizonyítás

¹⁵⁰ Hasonló álláspontot képvisel Vámbéry Rusztem is. [Vámbéry 1916. 139.] Székely János szerint pedig a szakértő senkinek sem lehet a segédje vagy tanácsadója, illetőleg – ha paradox módon hangzik is – a kérdésfeltevési jog biztosítása révén egyformán segítője és tanácsadója a bíróságnak, a vádnak és a védelemnek. [Székely 1967. 72.]

¹⁵¹ Székely 1967. 89.

¹⁵² Székely 1967. 67.

¹⁵³ Stein 1893. 67.

¹⁵⁴ Székely 1967. 69-70.

¹⁵⁵ ÉlmM-FM együttes rendelet 6. § (2) bek.

alanyaként jelent meg.¹⁵⁶ Ez az eljárás azonban nem gyökeresedett meg a magyar perkulturában, így megmaradt jogtörténeti érdekességnek. Fordítottja, amikor a bíróság valamely tagjától követeljük meg a szakértelmet, azonban ma létezik. Két hazai példát említve, az egyik az Szt. 87. §-a, amely szerint a Fővárosi Törvényszék három hivatásos bíróból álló tanácsban jár el, akik közül két tag felsőfokú műszaki vagy ezzel egyenértékű szakképesítéssel rendelkezik. „A szabadalmi perekben a tanácsnak ez a sajátos összetétele a bíróság kellő szakismeretét hivatott biztosítani”.¹⁵⁷ Ebben az esetben a bírói kinevezés bizonyos feltételei alól (jogi egyetemi végzettség, jogi szakvizsga, folyamatban lévő büntetőeljárás) a köztársasági elnök – az OBH elnökének javaslatára – felmentést adhat az eljáró bíró esetében, feltéve, hogy a kinevezendő személy egyetemi végzettséggel rendelkezik.¹⁵⁸ A másik pedig a Be. 680. § (2) és (5) bekezdése, amely úgy rendelkezik, hogy a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban az elsőfokú bíróság tanácsa egy hivatásos bíróból és két ülnökből áll. A fiatalkorú elleni büntetőeljárásban ülnökként kizárólag *a)* pedagógus, *b)* pszichológus, vagy *c)* a család-, gyermek- és ifjúságvédelmi szolgáltatás, gyámügyi igazgatás keretében az ellátottak gyógyítását, ápolását, foglalkoztatását, fejlesztését, ellátását, nevelését, gondozását vagy szociális segítségét, a gyermek sorsának rendezését közvetlenül szolgáló, egyetemi vagy főiskolai végzettséghez kötött munkakörben dolgozó vagy korábban dolgozó személy vehet részt. Mindez az ítélezés szakosításának oly módja, amikor „az ítélotanácsban az ilyen ügyeket rendszeresen tárgyaló szakbíró mellett az érintett körökből kikerülő ülnökök foglaljanak helyet”.¹⁵⁹ Annak ugyanakkor nincs különösebb jelentősége, hogy a szakértő az ülnök vagy a bíró szerepében – vagy éppen fordítva – jár el, minthogy a jogi képesítés itt és most másodlagos; a lényeg, hogy a zsűriben szakmai körökből kiválasztott egyének jutnak döntő szerephez, akiknek többségi állásfoglalása nem tekinthető bizonyítéknak. A bíróság ezáltal végső soron szakértelmet igénylő kérdést dönt el.

Félreértések elkerülése végett fontosnak tartom megjegyezni, hogy az ítélezés illetően történő megszervezése a felek rendelkezési jogait nem érinti, a bizonyítás elméletére dogmatikai hatást nem gyakorol. Ilyen összetételű tanácsok mellett a feleknek továbbra is lehetőségük van bármilyen szakértői bizonyítást érintő indítvány előterjesztésére vagy akár annak mellőzésére is. A rendelkezés célja az

¹⁵⁶ ÉlmM-FM együttes rendelet 6. § (3) bek.

¹⁵⁷ Wopera 2016/b. 84.

¹⁵⁸ Bjt. 5. § (3) bek.

¹⁵⁹ Székely 1967. 59-60.

igazságszolgáltatás színvonalának emelése, a téves ítéletek számának csökkentése azáltal, hogy az ügyben szükségszerűen felmerülő szakmai megállapításokat tartalmazó bizonyítékokat az eljáró tanács ténylegesen értékelni tudja. A szakértelem jelenlétének megteremtése az ítékezésben ugyanis éppen azt bizonyítja, hogy a jogalkotó az ítélet meghozatala során olyan szakmai kérdésekkel számol, amely szaktudás nélkül megnyugtatóan nem volna eldönthető. Közös ezekben az esetekben, hogy a szakértő deklaráltan is a bírói hatalom részese, nem pedig a bíróság által az ítékezésbe becsempészett személy, amellyel szemben ellenvetést nemigen szoktak megfogalmazni. Mindez azt sugallja, hogy az *explicit szakértői bíráskodás* jogintézményét a társadalom elfogadja, vagy másképpen fogalmazva az explicit szakértői bíráskodás megengedett, még az *implicit szakértői bíráskodás* meg nem engedett részvételt jelent a hazai igazságszolgáltatásban.

3.2. Ténytanú

3.2.1. Szakértő, mint tudós tanú

Addig amíg a szakértő bírói szerepe körüli viták elcsendesedni látszanak, addig a szakértő tanú pozíciójáról ugyanez már nem mondható el. Jól mutatja mindezt az egyes jogrendszerek eltérő válaszai, ugyanis míg az angolszász jognak általános jellemvonása, hogy a szakértő bizonyítékát úgy tekinti, mint szakértő tanúnak vallomását, akinek a kiválasztása és megidézése a felek teendője,¹⁶⁰ addig a kontinentális jog határozattan különválasztja a tanúvallomást és a szakértő véleményét; ez utóbbit sajátos bizonyíték forrásnak tekinti.¹⁶¹ A hazai – kissé bizonytalanul mondható – joggyakorlat is, igen gazdag példával szolgál e témában. Fontos azonban kiemelni, hogy a szakértő itt már minden esetben a bizonyítás alanya, véleménye pedig bizonyíték. Ahogy Székely János fogalmaz, „ha egyszer a szakértő nyilatkozata bizonyítékot tartalmaz, akkor a szakértő legalábbis a tanúval egyenlő fontosságú szereplője az [...] eljárásnak, nem pedig egyszerű segéd”.¹⁶²

Vámbéry Rusztem kiemeli, hogy a szakértőnek leginkább a tanúéhoz hasonlít a jogállása, ezért régebben *testis rationalis*nak nevezték.¹⁶³ A szakértő az eljárás (különleges) szakértelemmel rendelkező szereplője, ezért „tudós” tanúnak is nevezik, minthogy képzettsége, ismeretei, tapasztalatai kiemelik a tanúk köréből. Mindkettőben közös vonás azonban, hogy valamely megtörtént eseményről nyilatkoznak. Ámde még a tanúnak az egyetlen eszköze az emlékezete, addig a szakértő a múlt nyomaiból olvas. Szakértelme, eszközei lehetővé teszik, hogy annak mozaikdarabjait, a tényeket hitelesen összerakja, és azokból következtetéseket vonjon le, ezzel segítve elő a tényállás felderítését.¹⁶⁴ Amikor a szakértő közli a hatósággal tapasztalati tételeit – és szükség esetén megmagyarázza azokat, de a következtetést a hatóság maga vonja le –, akkor e körben a szakértő tulajdonképpen arról tanúskodik, hogy a kérdéses tétel a tudomány (szakma) területén a közölt formában érvényes és elfogadott. A szakértőnek azonban nem csak tapasztalati tételeket kell közölnie, hanem ezen felül észlelnie is kell valamit a hatóság helyett, vagy pontosabbá kell tennie a már észlelteket, amelyekről híven be kell

¹⁶⁰ Bp. indokolása: Szakértők (Jogtörténeti adatok és összehasonlító jog)

¹⁶¹ Székely 1967. 98.

¹⁶² Székely 1967. 63.

¹⁶³ Vámbéry 1916. 139-140.

¹⁶⁴ Farkas-Róth 2005. 122.

számolnia. Székely János e szakértő tevékenységben – bár alapvetően ellenzi a szakértő és a tanú azonosítását, ami véleménye szerint nem más, mint egy *ortodox angolszász szemlélet*¹⁶⁵ – maga is elismeri, hogy itt valóban tanúzásra emlékeztető elemeket is találunk.¹⁶⁶ Dulov is azt mondja, hogy az új tények észlelése folytán a szakértő részben tanúvá válik.¹⁶⁷ Bócz Endre szintén azon az állásponton van, hogy a vizsgálat keretében a szakértő a különféle jelenségek tanújává válik (kileng a műszer mutatója, elváltozik az indikátor színe stb.). E jelenségek/tények, amelyeket a szakértő a természettudományi törvényeket, technikai előírásokat tükröző ismeretei alapján értelmezi és minősíti. A minősítés a tulajdonképpeni vélemény.¹⁶⁸ A szakértő tehát – hasonlatosan a tanúhoz – „történet-élmény-kijelentés”¹⁶⁹-t tesz az eljárás során. Kovács Gábor pedig az EJEB joggyakorlatával példálódzik, ahol a szakértő egyfajta speciális tanúként jelenik meg¹⁷⁰ és besorolhatónak találja az EJEE 6. cikk (3) bekezdés *d)* pontjának¹⁷¹ rendelkezései alá. Az EJEB ugyanis a tanú fogalmát kiterjesztően értelmezi, és tanúvallomásnak tekintenek minden olyan verbális megnyilvánulást, amelyet a bíróság az ügy elbírálása során felhasznál, tehát a szakértői véleményt is.¹⁷²

Ehhez képest a szakértő bíróság előtti meghallgatása, a tanúzási tilalmak alkalmazása¹⁷³ óhatatlanul is a tanúra emlékeztetnek minket, ráadásul eljárásjogi elkülönülésük is csak a múlt század közepére tehető, noha különleges szakértelemre már előtte is szükség volt.

3.2.2. Szakértői tanúskodás tagadása

A jogtudományban népszerű álláspontot képvisel a szakértő speciális státuszának a hangoztatása.¹⁷⁴ Ennek elméleti alapjait már Glasernél is felfedezhetjük, aki a szakértő perbeli helyét – a fent említett szerzőktől eltérően – némileg árnyaltabban fogalmazza meg, amikor kifejti, hogy „ha a szakértői bizonyítást abban az alakzatában szemléljük,

¹⁶⁵ Székely 1967. 98.

¹⁶⁶ Székely 1967. 36-39.

¹⁶⁷ Dulov 1962. 223. [idézi: Székely 1967. 39-40.]

¹⁶⁸ Bócz 2008. 120.

¹⁶⁹ Bócz 2008. 117.

¹⁷⁰ Kovács 2010. 312-313.; ld. még Balla–Kardos 2005. 41.

¹⁷¹ Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy kérdéseket intézzen vagy intéztessen a vád tanúhoz, és kieszközhessen a mentő tanúk megidőzését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanút megidézik, illetve kihallgatják.

¹⁷² Bönisch v. Austria, 8658/79 (06/05/1985)

¹⁷³ Az az elv, hogy a kik tanúzásra alkalmatlanok, szakértőknek sem alkalmazhatók, általánosan elismerésre talált – mondja a Bp. [Bp. indokolása: Szakértők (Jogtörténeti adatok és összehasonlító jog)]

¹⁷⁴ Bérces 2019. 95.

amelyet a büntetőperben felvesz, [...] kiderül, hogy egészen sajtószzerű, mindenesetre hol a szemlebizonyítással, hol a tanúbizonyítással közeli rokon bizonyítóeszköz, és sokrétű alkalmazási formái folytán igen gyakran csak a bizonyítás mindkét módjának az együtthatása útján (szemle szakértő közreműködésével, szakértői lelet helyett tanúvallomásokon alapuló vélemény) lehet bizonyítékhoz jutni”.¹⁷⁵ Ezért nem véletlen, hogy sokan a szakértőre, amelynek kötelezettségei sok hasonlóságot mutatnak a tanú kötelezettségeivel, jogai között pedig sok minden felismerhető a bírák jogosultságaiból, mint *sui generis* intézményre tekintenek.¹⁷⁶ Ezen állítás alátámasztásának és ellenőrzésének azonban az egyetlen alkalmazott módszere az indirekt bizonyítás, amely – tekintettel a magyar jogirodalom általános vélekedésére, miszerint a szakértő ténymegállapításai nem kötik a bíróságot, hanem azokat bizonyítékként kezeli, kizárva ezzel a szakértőt a ténybíró szerepköréből¹⁷⁷ – lényegében a szakértő és a tanú ismérveinek valamiféle egybevetetésére és kölcsönös kizárására törekszik. Jól mutatja ezt Bányai István igazságügyi szakértő probléma felvetése, aki úgy fogalmaz, hogy „a szakértők perbeli szerepe, státusza különbözik is, meg nem is a tanúkétól. A szakértők helyzete enyhén szólva [is] felemás”.¹⁷⁸ A Bp. törvényi indokolása pedig e kollíziót ekként ragadta meg: „Hogy a tanu és a szakértő között különbség van: azt kénytelenek még azok is elismerni, kik a szakértőt teljesen egy vonalba állítják a tanuval. Hisz a szakértőnek tudománya, művészete vagy különös ügyessége alapján előadott véleménye nem lehet egyenlő természetű a csupán tényekre vonatkozó tanuvallomással. Ez azonban éppen nem akar tagadása lenni annak, hogy sok rokonvonás köti össze a tanut a szakértővel, hisz mindkettő az ügy helyes eldöntésének alapjául szolgáló tényre nézve nyilatkozik, a nyilatkozat hitelességének feltételei pedig nagyjára közösek. Ama körülmény azonban, hogy a szakértő perbeli állása több tekintetben analog a tanuval: nem ok arra, hogy a tanu fogalmi körébe szorítsunk oly bizonyító eszközt, mely lényegében mégis egészen különbözik a tanuságtételtől.”¹⁷⁹ Azonban, hogy e különbségtétel pontosan miben mutatkozik meg, a jogirodalom nem alakított ki egységes álláspontot, sőt az egyes szerzők gyakran egymás elméleteit cáfolják.

Gyarmathy István és szerzőtársai szerint a szakértő szerepe alapvetően abban különbözik a tanú szerepétől, hogy nem arról tájékoztatja a hatóságot, amit személyesen

¹⁷⁵ Glaser 1883. 391. [idézi: Székely 1967. 91. 171. j.]

¹⁷⁶ Cséffai 2012. 654.

¹⁷⁷ Hurtony 2021.

¹⁷⁸ Bányai 2011. 374.

¹⁷⁹ Bp. indokolása: Szakértők (A szakértői szemlének, mint bizonyítéknak természete)

hallott vagy látott, azaz *nem tanúskodik tényekről* [kiemelés tőlem], mint a tanú, hanem szakképzettsége vagy különleges jártassága szempontjából elemzi, megvilágítja a tényeket, ehhez képest a szakértő új tényeket nem visz be az eljárásba.¹⁸⁰ Székely János egyenesen tévesnek nevezte ezt az álláspontot,¹⁸¹ amelyhez Erdei Árpád is csatlakozott, aki úgy pontosította a tételt, hogy bár az valóban igaz, hogy „a tényeknek a szakértői tevékenységtől függetlenül is létezniük kell, akár ismertük őket, akár nem, [így] a szakértő csupán feltárja létezésüket”, ugyanakkor a tények újdonságát „az eljárás anyagában” való újdonságként kell értelmezni,¹⁸² ami már véleménye szerint feloldja a látszólagos ellentmondást. Mint azonban arra Tremmel Flórián helyesen rámutatott, a jogi ténymegismerés mint olyan, s még inkább az abból folyó ténymegállapítás a bíróság műve, nem pedig a tanúé vagy a szakértőé,¹⁸³ ezért az erről folyó viták értelmetlennek tűnnek. Abban viszont a szerzők többsége egyetértett, hogy a szakértő nyilatkozata – éppúgy, ahogy a tanú vallomása – bizonyítékot szolgáltat a perben, e tekintetben pedig nem fedezhető fel lényegi különbség a tanú és a szakértő között.

Mások nem bizonyításelméleti, hanem filozófiai (lételméleti/ismeretelméleti) kérdéssel kezdtek operálni. Hélie szerint a tanúkat a bűncselekmény hozza létre, a szakértőket azonban a bíró választja ki,¹⁸⁴ ehhez képest a tanú általában az eljárás megindulása előtt – valamely konkrét eseményben való részvétele folytán¹⁸⁵ – észleli a tényeket, a szakértő pedig szükségképpen – valamely fél megbízásából – az eljárás alatt, így észlelésének oka is eltérő; s míg az előbbi a múlt történéseinek közvetlenül, vagy közvetve részese volt, addig az utóbbi nem. Ezzel az elmélettel az a gond, hogy ismerünk olyan eseteket, amikor a tanúnak nem a bűncselekmény elkövetéséről, hanem annak következményéről kell beszámolnia, vagy egyenesen az egyes nyomozási cselekménynek a lefolyását és eredményét – amelynél jelen volt – kell igazolnia (*hatósági tanú*), vagyis „a tanúvallomás nem csak múltbeli tényekre vonatkozhat”.¹⁸⁶ De ennek fordítottja is lehetséges, amikor például egy szakértelemmel rendelkező személy jelen volt valamely olyan eseménynél, amely a perben később relevanciával bír. Ilyen esetben már a tétel hívei is a zavarba ejtő „szakértő-tanú” kifejezést

¹⁸⁰ Gyarmathy–Jancsó–Sarkadi–Somlai–Ruszká 1955. 161. és 202.

¹⁸¹ Székely 1967. 92.

¹⁸² Erdei 1987. 18-19.

¹⁸³ Tremmel 2006. 130.

¹⁸⁴ Hélie 1837. 425.

¹⁸⁵ Gyarmathy–Jancsó–Sarkadi–Somlai–Ruszká 1955. 202.

¹⁸⁶ Döme 2005. 227.

használják¹⁸⁷ –, amelyről részletesen a következő pontban lesz szó. Az időrendiségnek (más megközelítésben az észlelés okának), tehát nincs meghatározó szerepe abból a szempontból, hogy kit kell az eljárás során szakértőnek, avagy tanúnak tekintenünk, ezért a leghelyesebb az, ha a sorrendiséget inkább egyfajta járulékos – és nem szükségszerű – jellemvonásként fogjuk fel. Ráadásul az elméletben keverednek a lételméleti és az ismeretelméleti elemek is. „A tanúkat a bűncselekmény hozza létre” kitétel egy lételméleti (*anyagi jogi*) kérdés, ami természetesen a szakértők esetében sem lehet másként. Ha nincs bűncselekmény, akkor nem marad utána olyan nyom, elem, maradvány stb., amit a vizsgálat tárgyává – és így a szakértői észlelés alapjává – tehetnénk; anélkül pedig szakértői tevékenységről nem beszélhetünk. A mondat második része, miszerint a „szakértőket [...] a bíró választja ki” pedig egy ismeretelméleti (*eljárásjogi*) kérdés, ami a tanúra éppúgy igaz, mint a szakértőkre; ahogy szakértő sem, úgy tanú sem lesz automatikusan akárkiből. Hiába látott/hallott ugyanis valaki valamit, a perben minderről csak akkor nyilatkozhat, ha a bíróság tanúvallomás megtétele céljából a tárgyalásra megidézi. A tanúkat pedig – hasonlatosan a szakértőkkel – a bíróság a tudásuk¹⁸⁸ alapján választja ki, azzal a különbséggel, hogy az utóbbiaknak szaktudással kell rendelkezniük.

Stein a fentiekre ellenérvként azt hozta fel, hogy amíg a tanú egyéni észleléseit viszi be a perbe, addig a szakértő egy nem-egyéni, helyettesíthető tapasztalatából eredő tudását hozza magával. Ezért – véleménye szerint – teljesen felesleges egy kiterjesztő értelmezést adni a tanú definíciójának, miszerint a szakértőt a „saját tudományának a tanújának tekintjük”, vagy egyáltalán nyilatkozatát – amely csak általános tételeket tartalmaz – (szakértői) tanúvallomásként kezelni.¹⁸⁹ Az egyedi/általános megkülönböztetés véleményem szerint azonban csak korlátozottan érvényes. A szakértő ugyanis csak ritkán nyilatkozik szimplán valamely általános tapasztalati tételről; ha mégis ezt teszi, véleményét¹⁹⁰ – általános törvényszerűsége okán – akkor sem bizonyítékként,¹⁹¹ hanem tudományos tételként kell kezelnünk, amelynek

¹⁸⁷ Ld. például: Stein 1893. 60.

¹⁸⁸ Ismerete, értesülése, illetve tapasztalata van valamiről/valakiről; tisztában van valami mivoltával, jelentőségével. [Tud: Juhász–Szőke–Nagy–Kovalovszky 1972. 1408.]

¹⁸⁹ Stein 1893. 54.

¹⁹⁰ Míg Erdei Árpád szerint tulajdonképpen itt a véleményalkotási elem hiányzik [Erdei 1987. 63.], addig Székely János szerint a szakértőnek mindenesetre el kell döntenie a válaszadás előtt, hogy a hatóság érdeklődésének éppen egy bizonyos tapasztalati tétel (és nem másik) felel meg, amely tevékenység maga a véleményi elem. [Székely 1967. 37.]

¹⁹¹ Ellentétes álláspontot képvisel Erdei Árpád, akinek véleménye szerint „a szakvélemény akkor is szolgáltathat bizonyítékot, ha hiányzik belőle a véleményalkotási elem; bizonyos tényeknek, tapasztalati tételeknek a szakértői közlése perrendszerű bizonyítékot eredményez”. [Erdei 1987. 63.]

igazságtartalma felől már a tudománynak kell döntenie. A bizonyítás ugyanis mindig valamely egyedi ügyben, releváns, és túlnyomórészt múltbeli tényállásnak a valósággal adekvát megállapítására/utólagos rekonstrukciójára irányul,¹⁹² ezért a szakértő perbe történő bevetése pusztán azon az alapon, hogy a feleknek elméleti előadást tartson, nem tartom lehetségesnek. Amennyiben a peres felek szükségét érzik efféle ismeretek megszerzésére, azt minden korlátozás nélkül a tárgyaláson kívül megtehetik, de a tárgyalótermi padsorokat nem változtathatják át iskolapadokká. Egészen más a helyzet, ha a szakértő a bíróság felhívására közli az általa ismert tudományos tételeket, törvényszerűségeket, ami már az explicit szakértői bíráskodással mutat rokon vonásokat. A szakértő feladata itt ugyanis abban merül ki, hogy ismeretei átadásával felkészítse a bírót a perben felmerülő elméletek gyakorlati alkalmazására, magyarázattal szolgálva az egyes teóriák érvényességi területéről, terminus technikusai használatáról, egyszersmind segítséget nyújtva a szakkérdés elméleti megértéséhez. A mindezt elsajátító bíró pedig így maga válik hivatásos szakemberré a perben.¹⁹³ Abban tehát igaza van Stein-nek, hogy a szakértő ebben az esetben nem tanú, de ehhez azt is fontos hozzátennünk, hogy nyilatkozata sem bizonyíték. Egyébiránt „[a] szakértő is saját tapasztalatát és észleletét mondja el”.¹⁹⁴ Ebből kifolyólag a szakértő is egyéni észlelésen alapuló egyedi véleményt alkot, akárcsak a tanú, noha szakértelménél fogva általában pontosabban. Ettől azonban nyilatkozata még nem veszíti el tanújellegét. Ha például valaki azt mondja, hogy a festményen egy öreg hölgyet látott, aki fekete ruhában, fehér fejkendőben szürkére festett fal előtt ül, még más valaki pedig azt mondja, hogy Whistler anyját¹⁹⁵ ábrázoló festményt látta, akkor akárcsak az első, úgy a második esetben is tanúságtételről van szó; azzal ugyanis, hogy szakértelme segítségével megnevezte a képet, még nem fosztotta meg magát tanúzási képességétől, hanem éppen ellenkezőleg: nyilvánvalóan helyesebb vallomást tett.¹⁹⁶

Kovács Gábor – vélhetően a szocialista jog hatása nyomán¹⁹⁷ – a legnagyobb különbséget a tanú és a szakértő között abban látja, hogy míg „a tanú az észleléseiről, [addig] a szakértő véleményéről számol be”.¹⁹⁸ A tanú szerepének a lényege a reprodukálás, beszámolás az érzéki észlelésekről, ezért ameddig tőle csak észleléseinek

¹⁹² Tremmel 2006. 59.

¹⁹³ Ejszman-t idézi: Székely 1967. 38. 59. j.

¹⁹⁴ Bp. indokolása: Szakértők (A szakértő esküje és a szakértő tanú)

¹⁹⁵ Arrangement in Grey and Black No.1.

¹⁹⁶ Hasonló példát hoz fel az Bp. indokolása: Szakértők (A szakértő esküje és a szakértő tanú)

¹⁹⁷ Ld. például: Cselcov 1954. 139.

¹⁹⁸ Kovács 2010. 313.

hű előadását várjuk el, addig a szakértő szerepének a lényege a következtetés, a szakismeretein alapuló, önálló szellemi tevékenység.¹⁹⁹ Ebből kifolyólag „a hatóság feladata, hogy a tanú észlelésein alapuló vallomást elhatárolja a tanú következtetéseitől”.²⁰⁰ A múlt emlékképei azonban nem a tények, hanem a tényekről szőtt képzelgések emlékei²⁰¹ – fogalmaz Philip Roth amerikai író, így mint arra Király Tibor is rámutat, nehéz elkerülni, hogy a tanú ne közölje saját következtetéseit. „Amit ugyanis észlelt, látott, azt általános fogalmak és (logikai) ítéletek által fejezi ki. Ha például csak annyit mond, hogy a »vádlott egy fa alatt várakozott«, már ebben is van következtetés (mi a »fa«, mi a »várakozás«?). Minél bonyolultabb eseményekről ad számot a tanú, annál több a vallomásában az észleleteire alapított következtetés.”²⁰² Erre a problémára az angolszász irodalom ad részletes választ. Eszerint bár az általános szabály valóban az, hogy a tanúk csak olyan tényekről szolgáltathatnak bizonyítékot, melyet személyesen észleltek, és a véleményük – azaz az ilyen tényekből történő következtetések levonása – nem bizonyíték, azonban ezen szabálynak van két kivétele. Az egyik a nem-szakértői vélemény (*non-expert opinion*), amely szerint bármilyen olyan témában történő véleménynyilvánítás, ami nem igényel szakértelmet – feltéve ha a tanú a személyesen érzékelt releváns tények közvetítési módjaként teszi – elfogadható olyan bizonyítékként, mint ami a tanú észlelésein alapul. Így például az *azonosító tanútól* nincs megkövetelve, hogy személyleírást adjon az elkövetőről vagy más személyről – meghagyva a ténybírósnak, hogy maga döntse el, hogy vajon az adott személyleírás illeszkedik-e a vádlotthoz vagy más azonosított személyhez –, de kifejezheti ama véleményét, hogy a vádlott (vagy más személy) az a személy, akit a szóban forgó alkalomkor látott.²⁰³ Hasonlóképpen egy tárgy azonosítása céljából egy nem szakember is véleményt adhat.²⁰⁴ A hazai eljárásjogunk számára sem ismeretlen mindez, ahol a felismerésre bemutatás (felismertetés) lényege a tanú kihallgatásának egyik válfaját jelenti, amelynek keretében sajátos követelmények mellett személy- vagy tárgykiválasztás történik.²⁰⁵ A tanú azonban ebbéli szerepében már nem az érzéki észleléseiről számol be – sőt bizonyos körülmények között arra már nem is vagyunk kíváncsiak –, hanem véleményéről; nevezetesen a bemutatott személyek, illetve tárgyak

¹⁹⁹ Székely 1967. 71.

²⁰⁰ Kúria Pfv.IV.21.133/2013/12. sz.

²⁰¹ Roth 1993. 7.

²⁰² Király 2008. 265.

²⁰³ Murphy 1994. 1911.

²⁰⁴ Lucas v. Williams & Sons (1892)

²⁰⁵ Bodony–Hack–Herke–Ignác–Kadlót–Mohácsi 122. §

közül véleménye szerint melyiket látta, hallotta, érzékelte a kérdéses időben. Ezzel szemben ugyanakkor egyetlen ismert szerző sem emelt kifogást, nevezetesen a tanúk ezen nyilatkozata nem eredményezhet új bizonyítékot, vagy hogy a tanúvallomások vélemény részét el kell különíteni vallomásuk többi részétől. De az angolszász irodalomban további, számos igen szemléletes példát találunk még a nem-szakértői vélemény témakörében: az átlagos ember is adhat véleményt például akkor, amikor az időjárásról beszél,²⁰⁶ egy személy életkorának, vagy az általános megjelenés alapján az egészségi, értelmi/érzelmi állapotának meghatározásakor,²⁰⁷ vagy például akkor, amikor egy jármű sebességét kell megítélni.²⁰⁸ Itt tehát minden esetben a tanú következtetéseiről van szó, jóllehet következtetései – ellentétben a szakértővel – hétköznapi ismereteken alapulnak.²⁰⁹ Hasonló példák a magyar joggyakorlatból is felidézhetők. A kötelezettségszegéssel elkövetett jogsértések esetén – minthogy a foglalkozási szabályok tartalmát írott jogi normák, igazgatási szabályok, rendeletek, utasítások, de a szakma általánosságban elfogadott íratlan szokásszerű szabályai is meghatározhatják²¹⁰ – a bíróságok gyakran hagyatkoznak a tanúk véleményére. A tanú itt sem egyedi észleléseiről számol be, hanem tapasztalatairól, valamely cselekmény „szakmailag indokolt”²¹¹ voltáról. Döme Attila szerint itt már egyenesen – a következő pontban részletesen tárgyalt – szakértő-tanúról van szó.²¹² Máskor a tanú a vádlott elkövetéskori ittas állapotáról,²¹³ mit több, szándékáról²¹⁴ mond véleményt. A *mongol farkaskölyök ügyében*²¹⁵ pedig a bíróság a (szakértő) tanúvallomások alapján – a farkasok optimális elhelyezési szükségletei ismeretében – állapította meg a tényállást és jutott arra a következtetésre, hogy az azonnali végrehajtás elmaradása a farkasok testi épségében vagy egészségében jelentős, vagy helyrehozhatatlan kárral járna. A második kivétel a véleménynyilvánítás általános tilalma alól maga a szakértői vélemény (*expert opinion*). Eszerint bármely olyan releváns kérdésben, amely szakértelmet igényel, véleményt nyilváníthat egy olyan tanú, aki megfelelő képesítéssel rendelkezik ahhoz,

²⁰⁶ http://www.legalanswers.sl.nsw.gov.au/guides/defend_yourself/evidence.html (letöltés: 2017.01.30.)

²⁰⁷ Murphy 1994. 1911.

²⁰⁸ Road Traffic Regulation Act 1984. 89. § (2) bek.

²⁰⁹ A visszaemlékezés folyamatáról lásd például Robert Bartholomew orvosi szociológussal készített interjút. [National Geographic: Invasion Earth, eight-part TV series, 2014 (Social psychology of UFO sightings)]

²¹⁰ Kúria Bfv.187/2017/7. sz.

²¹¹ Fővárosi Bíróság B.488/2001/319. sz.

²¹² Döme 2005. 227. és 312.

²¹³ Fővárosi Törvényszék B.1557/2013/13. sz.

²¹⁴ Fővárosi Ítéltábla Bf.311/2015/13. sz.

²¹⁵ BH1994. 286.

hogy szakértői véleményt adjon.²¹⁶ A common law jogrendszerben ezáltal a szakértelemmel rendelkező tanú nem más, mint maga a szakértő. Ehhez képest a szakértő sem csak véleményt nyilváníthat, hanem észleléseiről,²¹⁷ megállapításairól, tudásáról²¹⁸ is beszámolhat. „A szakértő szerepének azonban nem az érzéki észlelés és beszámolás a lényege még tevékenységének megállapító, leíró részében sem, hanem a szakszerű észlelés”²¹⁹ – fejt ki Székely János. Ilyesformán tehát a szakértő is észleléséről ad számot, azonban tőle elvárjuk e tények magyarázatát is.²²⁰ Mindezek alapján egyértelműen leszögezhető, hogy az *észlelés* és *vélemény* nem sine qua non-ja a szakértő és a tanú elhatárolásának. Szinte nincs olyan tanúvallomás, ahol a tanú véleménye ne játszana kisebb vagy nagyobb szerepet, de a szakértői vélemény – mint bizonyíték – sem érne túl sokat, ha az nem a szakértő saját észlelésein alapulna. Jóllehet, érzékelhető bizonyos különbség következtetésük minőségében – még a tanú észleléseit és véleményét a hétköznapi ismeretek kötik össze, addig a szakértőét szakismerete, ezért a következtetések ellenőrzése csapdát jelent²²¹ –, ettől azonban a szakértő nem válik alapvetően más vagy új típusú eljárási szereplővé, minthogy perbeli magatartásának lényeges elemeit tekintve megfelel a tanú eljárásjogi leírásának.

A fentiek alapján a szakértő különállására meggyőző érvet nem találtam, így továbbra is megfontolásra érdemes, hogy a szakértőre, mint a per tudományos tanújára tekintünk. Ez akkor is így van, ha a jogi eljárások a szakértői véleményeket és tanúvallomásokat általában elkülönítik egymástól, amely legtöbb esetben csak formális ismérveken alapulnak és a különbségek gyakran elmosódnak vagy összeolvadnak olyan esetekben, amikor a tanú és a szakértő szétválasztását előíró tételek kudarcot vallanak. Az első bukása akkor következik be, amikor a tanú és a szakértő attribútuma egy személyben egyesül (*tanú szakértősködése*), második bukása pedig akkor, amikor a szakértő formailag hibásan kerül az eljárásba (*szakértő tanúskodása*). Ez jelenti egyben a szakértő-tanú két kategóriáját is.

²¹⁶ Murphy 1994. 1911.

²¹⁷ Hengl 2015. 51.

²¹⁸ Vö. Erdei 1987. 100.

²¹⁹ Székely 1967. 70.

²²⁰ Hélie 1853. 650.

²²¹ Vö. Stein 1893. 58-59.

3.2.3. Szakértő-tanú

A szakértő-tanú speciális tanú, mert az általa észlelt tények vonatkozásában speciális szakismerettel rendelkezik – mondják a tudósok.²²² Ebben a megközelítésben azonban – az előző pontban ismertetett – tudományos tanú és – a most tárgyalt – szakértő-tanú között érdemi különbség nem ismerhető fel, míg a Löwe-Rosenberg szerzőpáros – a másik oldalról közelítve meg a kérdést – azt mondja, hogy a szakértő-tanú és más tanúk között nincs értelme határvonalat húzni.²²³ Noha egyesek szerint a szakértő-tanú kifejezés feltehetően egészen a kánonjogig visszanyúlik,²²⁴ mégsem állunk messze az igazságtól, ha a szakértő-tanút a kontinentális eljárási kódexek paradox figurájának nevezzük. Egyrészt ugyanis a kontinentális államok jogfelfogása vehemensen tagadja a tanúként eljáró szakértő – ortodox angolszász – szemléletét, másrészt ugyanakkor az írott vagy a bíró alkotta jog – mindenféle dogmatikai ellenvetés nélkül – a szakértő-tanút visszavezeti a perbe. Ennek elsősorban az az oka, hogy a kontinentális jogrendszerben uralkodó nézetek eljárásjogba illeszkedése nem egészen problémamentes, így a szakértő-tanú átmeneti kategóriájának a megteremtésével lehetővé válik a szakértő burkolt visszacsempészése a tanú szerepébe akkor, amikor az ezt tagadó elméletek csődöt mondanak.

„Megeshetik, hogy a ki mint közönséges tanú a perben fellépett, szinte mint műértő is eljárjon”²²⁵ – mondja Frank Ignác. És való igaz, az első kategóriába tartozó szakértő-tanú olyan tanú, aki szakismerete folytán többet, vagy jobban tudott észlelni az eseményekből, amelynél történetesen jelen volt,²²⁶ így nemcsak az általa észlelt tényekről számol be, hanem – szakismereténél fogva – a tényekkel kapcsolatos következtetéseit is előadja,²²⁷ szakmailag értékeli.²²⁸ S noha a kifejezés érdekes áthallása az angolszász jogvidék *expert witness* kifejezésének, ahol a szakértő minden esetben tanúként jár el a bíróságon, addig itt inkább ennek fordítottjáról, nevezetesen a *tanú szakértősködéséről* van szó. Az eljárási szerepek ilyen fajta uniójának megvilágítására érdekes példával szolgál Richard Eduard John: „a vádlott alibijének igazolása céljából hivatkozik arra, hogy beteg volt. A betegség igazolására nem

²²² Kiss 2006. 572.

²²³ Löwe–Rosenberg 1988. 169.

²²⁴ Nörr 2012. 163. 407. j.

²²⁵ Frank 1846. 191.

²²⁶ Székely 1967. 70.

²²⁷ Kengyel 2008. 317.

²²⁸ Kiss 2006. 52.

okvetlenül szükséges orvosi bizonyítvány, következésképp a vádlott is két nem orvos *tanura*, A.-ra és B.-re hivatkozik. Nem szenvedhet kétséget, hogy A. és B. mint tanuk hallgatandók ki és esketendők meg. De ha azt kellene bizonyítani, hogy a beteg hagymázban²²⁹ feküdt, úgy ez már szakértővel, illetve szakértő-tanuval volna bizonyítható. Hivatkozik tehát a vádlott K. orvosra, ki őt betegségében gyógyította, ki ennek folytán kijelenti, hogy a beteg hagymázban volt. Az orvos most is nem mint szakértő, hanem mint *szakértő-tanu* a tanu-esküt fogja letenni. Már most ha azt kérdezik az orvostól, hogy a vádlott azon a napon oly helyzetben volt-e, hogy a szobát elhagyhatta, úgy az orvos az erre adott kérdésre már mint *szakértő* válaszol, mivel a saját szakértői tanúsága által létrehozott bizonyító anyag erejét az alibi tekintetéből ítéli meg”.²³⁰ A példa jól mutatja, hogy ahol a tanúság és szakértelem találkozik, ott a vegyes karakterű szakértő-tanúval találjuk magunkat szemben. Arra azonban már nem kapunk egyértelmű választ, hogy a szakértő-tanú miben is különbözik a szakértőtől. Egyesek az – említett – időrendiséget hívják segítségül, amely szerint míg a szakértő minden esetben csak az eljárás megindulását követően szerez tudomást valamely releváns körülményről, addig a szakértő-tanú az esemény megfigyelő részese. Mások mindezt az észlelés okaként ragadták meg,²³¹ hiszen a szakértő mindig valaki által, ha úgy tetszik hivatalosan kerül észlelési pozícióba, ellenben a szakértő-tanú előre meg nem határozott, de a körülményekből adódó részvételével.²³² Eisenberg minderre inkább egy jól kezelhető kompromisszumként – mintsem dogmatikai alapokon nyugvó elhatárolásra – tekint.²³³ Ez azonban nem változtat azon a tényen, hogy mind a szakértő-tanú, mind a szakértő nem más, mint egy szakértelemmel rendelkező személy, akinek eljárásjogi státusza jóllehet – ezen megközelítésből – a véletlenül múlik. Ennek elébe menve, számos eljárási kódex igyekezett definiálni a szakértő-tanú fogalmát – meghatározva ezzel eljárásjogi pozícióját – gátat vetve az esetleges jogalkalmazásnak. A ZPO. a szakértő-tanú címet viselő 414. §-ában úgy fogalmaz, hogy amennyiben múltbeli tények vagy körülmények bizonyításához – melynek észleléséhez különleges szakértelem szükséges – szakismerettel rendelkező személy kerül meghallgatásra, úgy a tanúbizonyításra vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni. Mindezt majdnem szó szerint megismétli az StPO. 85. §-a is. A rendelkezés nem hagy kétséget afelől, hogy a

²²⁹ Ti. tífuszos.

²³⁰ John 1888. 698-699. [idézi: Bp. indokolása: Szakértők (A szakértő esküje és a szakértő tanú)]

²³¹ Graf 2017. 85. §.

²³² Vö. Homburg 2012. 73.

²³³ Eisenberg 1999. 1510.

tanú valódi tanú marad akkor is, ha olyan múltbeli tényekről, körülményekről számol be, melyek észleléséhez szakértelem szükséges.²³⁴ A kommentár szerint tehát itt nem a szakértői tevékenység egy kivételes esetével állunk szemben, hanem sokkal inkább ama felfogás elemi megnyilvánulásával, amely szerint a szakértelem igénybevétele nem jelenti az egyetlen elhatároló kritériumot.²³⁵ A germán judikatúra az elhatárolás alapját kifejezetten a közvetlen észlelés túlsúlyában,²³⁶ vagyis a tények és körülmények érzéki felfogásában²³⁷ (máshol annak okában) látja, ezért mindaddig, amíg a nyilatkozat súlya a ténybeli leírásban rejlik, addig az továbbra is a tanúbizonyítás alapját képezi.²³⁸ Ha azonban nem elsősorban vagy nem csak a lelet és a ténykiegészítés megállapításához, hanem lényegében valamely fennálló tényállás objektív értékelésére vonatkozik, akkor mint bizonyítási eszköz alkalmatlan²³⁹ és szakértői véleményt kell beszerezni.²⁴⁰ Ezzel az elmélettel azonban az a gond, hogy nem ad egyértelmű iránymutatást arra nézve, hogy mikor beszélünk szakértőről és mikor szakértő-tanúról, így a kérdés döntő módon csak esetről esetre ítélnélhető meg, ráadásul számos olyan szakértői vizsgálat létezik, amelyek a tények szakszerű megfigyelésében ki is merülnek (például számítógépes nyomatok *tracking dot* alapú azonosítása²⁴¹), s így ilyen értelemben ezen szakértő tevékenységet végző személyeket végső soron szakértő-tanúnak kellene minősítenünk. Mindez pedig olyan mértékben eloldja a szaktudást a szakértő szerepétől, hogy értelmét is veszti különállása. Az újabb eljárás kódexek ezért a szakértő-tanú eljárásjogi pozícióját már nem is annyira a tanú, hanem mindinkább a szakértő irányába tolják el. A svájci ZPOs 175. cikkelye szerint például a bíróság egy szakértő-tanúnak is tehet fel kérdéseket a tények értékelését illetően. Mindez pedig egyértelmű megnyilvánulása annak, hogy a tanú pozíciója nem eleve és minden körülmények között zárja ki a – még ha korlátozottan is érvényesülő – szakértő eljárásjogi pozícióját; döntő jelentőséggel a szakértelem bír, vagyis egy szakértelemmel rendelkező személy szakmai megnyilvánulása – legyen bármely eljárás pozícióban is – szakvéleménynek tekinthető.

A szakértő-tanú másik kategóriáját a magánszakvéleményről vagy valamilyen szakmai ismeretekről számot adó tanú jelenti. Döme Attila arra a fel-fel bukkanó joggyakorlatra mutatott rá, hogy jellemzően tanúként került kihallgatásra a vitás

²³⁴ Krüger–Rauscher 2016. 414. §

²³⁵ Kudlich 2014. 85. §

²³⁶ BGH NStZ 1984. 465.

²³⁷ Kudlich 2014. 85. §

²³⁸ Ld. például: BGH 26.6.1984 – 5 StR 93/84

²³⁹ Krüger–Rauscher 2016. 414. §.

²⁴⁰ BGH NJW 2013. 3570.

²⁴¹ Ld. bővebben: Máté 2017. 183-193.

szakkérdésben az egyik fél által – a per megindítását megelőzően vagy a per tartama alatt – a peren kívül adott megbízás alapján szakvéleményt elkészítő személy.²⁴² Ehhez képest az anyagi jogi értelemben vett szakértő a tanú eljárásjogi pozíciójába kerül, s így ehelyütt már érdekesebb – a tanú szakértősködése helyett – *a szakértő tanúskodásáról* beszélni. Fontos kiemelni azonban, hogy annak ellenére, hogy ez esetben egyértelműen szakértői tevékenységről van szó, a bíróság mégsem köteles a tanút szakértőként kihallgatni,²⁴³ a felek pedig nincsenek olyan jogi eszközök birtokában, amelyekkel a bíróság akár vétkes mulasztása ellenében valamely személy szakértői pozícióját kikényszeríthetnék. Ettől azonban a bizonyíték forrás ezen formája mégsem apad el. A szabad bizonyítás talaján álló kontinentális eljárásjogi kódexek viszonylag merev szabályait áttörő szakértői tanúskodás ugyanis a bizonyítékmentés speciális formájaként jelenik meg. Ebből a nézőpontból azonban mindazon az elméletek érvényüket veszítik, amelyek a tanú és szakértő külön tartását indokolják. Noha a szerzők többsége vonakodik kimondani, de itt tulajdonképpen a klasszikus angolszász *expert witness* kontinentális megjelenésével találjuk magunkat szemben, ami egyértelmű szimptomája a szakértőről alkotott kép eljárásidegen kontinentális jogfelfogásának.

Mindez pedig további bizonyítéka annak, hogy a szakértő perbeli helye (szerepe) koránt sem alkot olyan egységes, koherens, ellentmondásoktól mentes rendszert, amely képes lenne kizárni a szakértő akár egyik, akár másik eljárásjogi pozícióját. A kérdés tehát ez idáig nem tért nyugvópontra, és belátható időn belül ez nem is várható, aminek válságjelei napjainkban is kétségtelenül válaszádsra készítetik a jogtudomány képviselőit.

²⁴² Döme 2005. 227.

²⁴³ Kudlich 2014. 85. §

IV. A szakértő perbeli helyzete

Míg a szakértő perbeli *helye* a jogtudomány, illetve a jogelmélet közvetítésével a szakértő eljárásjogi pozícióját mutatja meg, addig a szakértő perbeli *helyzete* a szakértő közjogi státuszára utal azáltal, hogy a perbeli jogok és kötelezettségek nem egyformán illetik meg a *kirendelt* és *felkért* szakértőt. Noha a szakértő perbevonásának módja alapvetően eljárásjogi szabályként jelenik meg, azonban mégis többről van szó, mint pusztán technikai jellegű kérdésről,²⁴⁴ minthogy mindez az igazságszolgáltatással történő kapcsolatát is meghatározza. Ezáltal pedig a szakértő perbeli helye sem függetleníthető teljes mértékben perbeli helyzetétől, ugyanis a szakértő egyes konkrét eljárási jogainak és kötelezettségeinek, valamint az eljárás egyes szereplőivel való kapcsolatának konstellációja determinálhatja a szakértő eljárásjogi szerepét is. Mielőtt azonban rátérnék a szakértő két közjogi kategóriájának bemutatására, mindenképpen szükségesnek tartom a kirendelt és az igazságügyi szakértő fogalmi elhatárolását elvégezni (ld. táblázat).

	Kirendelt szakértő	Felkért szakértő
Fogantatosítás módja	1. Indítványra 2. Hivatalból	1. Indítványra
Bevonás módja	Közjogi – Bírósági aktus (kirendelés)	Magánjogi – Megbízási szerződés (felkérés)
Alanya	1. Jogszabályban igazságügyi szakértői tevékenységre feljogosított személy/szervezet 2. <i>Kivételesen</i> bárki	1. Bárki ²⁴⁵ 2. <i>Kivételesen</i> jogszabályban igazságügyi szakértői tevékenységre feljogosított személy/szervezet
a) Végeredménye (processzuális megközelítés)	Igazságügyi szakértői vélemény	Magánszakértői vélemény
b) Végeredménye (materiális megközelítés)	Szakértői vélemény	

Ehhez képest a következőkre érdemes felhívni a figyelmet. A kirendelt szakértő és az igazságügyi szakértő nem azonos fogalmak, egymással nem helyettesíthetők, de nem is

²⁴⁴ Ettől eltérő álláspontot képvisel Erdei Árpád, aki szerint „az eljárási alanyiság szempontjából tehát a bevonás módjának rendezése végül is technikai természetű eljárási szabályozást jelent, amely nem annyira a szakértő *általános eljárási helyzetére* [kiemelés tőlem], mint inkább egyes konkrét jogaira és kötelezettségeire van közvetlen hatással”. [Erdei 1987. 20-21.]

²⁴⁵ Megjegyzem, hogy a hazai szabályozás nem követi ezt a felosztást.

felcserélhetők. Az egyik eljárási, a másik hivatásbeli státuszt jelöl. Ennek rögzítésére azért van szükség, mert léteznek olyan nézetek, amelyek azonosítják a két kifejezést.²⁴⁶ Amellett, hogy – már említetten – eltérő fogalmakról van szó, az azonosítás egyéb okból is helytelen. Egyrészt a kirendelő – ha már csak a magyar szabályozást is nézzük – nemcsak a névjegyzékben szereplő igazságügyi szakértőt, hanem igazságügyi szakértői tevékenység végzésére feljogosított társaságot, igazságügyi szakértői intézményt és igazságügyi szakértői intézetet, igazságügyi szakértői testületet és szervezetet, valamint TSZSZ-t is kirendelhet szakértőként,²⁴⁷ sőt kivételesen az igazságügyi szakértői tevékenység ellátására megfelelő szakértelemmel rendelkező eseti szakértő is igénybe vehető.²⁴⁸ Másrészt, az igazságügyi szakértő feladatát nemcsak kirendelés, hanem megbízás alapján is elláthatja.²⁴⁹ Nem a kirendeléssel válik valakiből ugyanis igazságügyi szakértő, hanem az állam erre feljogosított szerve által kibocsátott konstitutív hatályú egyedi hatósági döntéssel történő névjegyzékbe való felvétellel.

Ettől részben különálló, *processzualis* kérdés, hogy a kirendelés alapján készített szakértői vélemény – közjogi értelemben – minden esetben *igazságügyi szakértői vélemény*, függetlenül annak készítőjétől, noha igaz, hogy az igazságügyi szakértői véleményt általában igazságügyi szakértő készíti. Ehhez képest az „igazságügyi” jelző nem a szakvélemény létrehozójára, hanem elsősorban megrendelőjére utal. A bíróság²⁵⁰ által bevont személyek ugyanis szorosan kötődnek az igazságszolgáltatáshoz, tág értelemben annak részeseivé válnak.²⁵¹ Az igazságszolgáltatásban szakértőként való közreműködése alkotmányos követelmény és az eljárási törvények kötelező előírása. A szakértő eljárásjogi státusát és helyzetét törvény szabályozza, eljárásbeli jogait és kötelességeit ugyancsak törvény írja elő.²⁵² Mindennek – az igazságszolgáltatáshoz fűződő szorosabb kapcsolatuk – kifejeződésre kell jutnia munkájuk eredményének elnevezésében is. Minden más esetben – általánosan elfogadott megjelölésként – magánszakértői véleményről beszélünk. S noha ezen különbségtétel szemléletes és észszerű alapokon nyugszik, tiszta megjelenésére a gyakorlatban nem feltétlenül számíthatunk. A leggyakoribb fogalmi zűrzavar akkor fordul elő, amikor az igazságügyi

²⁴⁶ Ld. például: Apró 1993. 115-117.

²⁴⁷ Szaktv. 4. § (1) bek.

²⁴⁸ Szaktv. 4. § (4) bek.

²⁴⁹ Szaktv. 3. § (1) bek.

²⁵⁰ A nemperes eljárásban történő szakértői kirendelést szintén ide sorolom. [Ld. az igazságügyi szakértő nemperes eljárásban történő kirendeléséről és ezzel összefüggésben a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról szóló 2005. évi XLVIII. törvényt, valamint a Kjnp. 21-27/A. §§.]

²⁵¹ Fürész 2007. 526-527.

²⁵² Cséffai 2012. 654.

szakértő felkérésre – és nem kirendelés alapján – készít szakértői véleményt. Az esetek jelentős számában ugyanis ezt sokan – többek között maguk a szakértők is – igazságügyi szakvéleményként aposztrofálják, mondván a szakvéleményt igazságügyi szakértő készítette. Ettől azonban még nem válik tevékenységük automatikusan igazságügyivé. Ahhoz, hogy a szakvélemény az „igazságügyi” jelzőt is magára vehesse szükséges, hogy a szakértőt a bíróság jelölje ki, tanácsadásra a szakértőt a bíróság kérje fel. Az így kijelölt személy a „bíróság karjaként”²⁵³ az igazságszolgáltatás részévé válik, annak minden előnyével és hátrányával együtt. Ez teremti meg azt a szorosabb kapcsolatot, amely elengedhetetlen ahhoz, hogy *igazságügyi szakértői véleményről* vagy *igazságügyi szakértői tevékenységről*²⁵⁴ beszélhessünk. Az igazságügyi szakértői véleményt és a magánszakértői véleményt ugyanakkor együttesen, *materiális* értelemben szakértői véleménynek,²⁵⁵ röviden szakvéleménynek nevezzük.

²⁵³ Szóhasználatot ld. Bader v. State (1986)

²⁵⁴ A Szaktv. 2. § 8. pontja a fentiekkel ellentétben a megbízás alapján eljáró szakértő tevékenységét is igazságügyi szakértői tevékenységnek titulálja, amennyiben az a hatóság, bíróság, ügyészség, rendőrség előtti eljárásban történik. Ez azonban azt a furcsa helyzetet teremti, hogy a törvény igazságügyi szakértői tevékenységnek tekinti a magánszakértő eljárását, ahol az igazságszolgáltatás és a szakértő között a kapcsolat viszonylagos.

²⁵⁵ A szakvélemény materiális felfogása a judikatúrában is megtalálható. A BH1991. 218. számú jogesetben a bíróság kimondta, hogy az alperes orvosi bizottsága által adott vélemény *tartalma szerint szakvéleménynek* minősül, minthogy azt szakértők adták a hivatásuk gyakorlása során felmerült szakkérdésben, tehát szakértői kompetenciájuk körében.

4.1. Kirendelt szakértő

4.1.1. A kirendelt szakértő, mint a bíróság segítőtársa

A szakértő perbelépésének egyik módja a bíróság által történő kirendelés, amellyel a szakértő és a bíróság között közjogi jogviszony jön létre. Ebből eredően a szakértő díját a bíróság állapítja meg, a szakértői díjat a bíróság utalja ki, a szakértő saját szakmai felelősségén túl tevékenységét kizárólag az eljárási törvények keretein belül a bíróság iránymutatása alapján végzi. A kirendelt szakértő munkájának eredménye noha a kontinentális jogban – vitathatatlanul – bizonyítékként kezelendő, az angolszász országok joggyakorlatának fényében ez mégsem olyan egyértelmű.

A Bp. szerint a kirendelésre azért van szükség, hogy „a bíró a szakértők kinevezésénél főgondját arra fordítsa, hogy az ügyfelek a szakértők pártatlanságában és szakértelmében megbizzanak”.²⁵⁶ Az intézmény célja, tehát a szakértői munka alapját jelentő objektivitás megteremtése. Az Egyesült Államokban a szakértő ilyen módon történő bevonása alkotmányossági kérdésként merült fel a *Jessner v. State* ügyben,²⁵⁷ amelyben kifejtett elvek jelentősége miatt az esetet érdemes hosszabban idézni. A Legfelső Bíróság szerint „a törvény elfogadása olyan jól megalapozott meggyőződésre adott válasz volt, hogy legalább a büntetőügyekben, ahol a társadalom érdekei érintettek, bizonyos technikai bizonyítékoknak elfogulatlan és megbízható forrásból kell származniuk. Ez a meggyőződés abból a szilárd elképzelésből eredt, hogy a korábban fennálló eljárási rend alatt a felek szakértőinek feltűnő tendenciája az volt, hogy a véleményüket az ügy azon oldalának szükségleteihez igazították, ahol tanúskodtak, és így az ilyen vélemények nagymértékben elfogultak és megbízhatatlanok voltak. A legkiválóbb szakértők megbízható és előítéletmentes véleményének biztosítása érdekében az ilyen esetekben – avégből, hogy az igazságszolgáltatás legtisztább fokát előre mozdítsák – a kerületi bírói testület támogatta a törvény elfogadását. Ha ezt a törvényt alkotmányellenesnek kellene ítélni, az megkövetelné a legjelentősebb előrelépések újragondolását a bírósági eljárásban, és sajnálkozást jelentene mindazoknak, akik szilárdan hisznek egy tökéletesebb igazságszolgáltatás elérésében. [...] A vizsgált törvény szerint a törvényhozó szándékosan próbálta meg szabályozni a szakértői vélemény témakörét a büntetőeljárásban, annak érdekében, hogy az ügyben

²⁵⁶ Bp. indoklása: Szakértők (A szakértők alkalmazása)

²⁵⁷ *Jessner v. State* (1930)

olyan bizonyítékok álljanak rendelkezésre, melyet *nem vásároltak és nem fizettek meg* [kiemelés tőlem], olyan pártatlan tanúktól származik, akik nem tartoznak semmiféle kötelességgel vagy hűséggel egyik vitaoldalhoz sem, és pártatlanságuk tényét az esküdszék tudomásul fogja venni. Bármely tanú bíróság által történő támogatása vajon jó közérdek-e, már nem a bíróság felfogásának a dolga. A törvényhozó uralkodó véleménye e tárgyban kifejeződött és ennek kifejeződése a közérdekben érvényesül, kivéve ha nem sért alkotmányos rendelkezéseket. Nem találunk alkotmányos rendelkezést az esküdtbíráskodásra vonatkozóan, amely tiltja a jogalkotó által ilyen módon előírt gyakorlatot. [...] Ezeknek a szakértőknek a feladata, hogy egy műszaki téma megbízható és elfogulatlan vélemény berendezése által segítséget nyújtsanak az igazságszolgáltatásban. A létrehozásuk és kinevezésük teljes célja az, hogy elősegítse az igazi célok kiteljesedését, amelyre a bíróságok létrejöttek. Ennek megvalósulása nem a bíróságtól függetlenül, hanem azon belül és irányítása alatt, a bíróság gyakorlatával összhangban történik. Ennek a sajátos tárgyalásnak a céljából [a szakértők] a bíróság gépezetének részei, segítséget nyújtanak a bíróságnak. Ezek a megfontolások arra az elhatározásra vezetnek, hogy kirendelésük a legmegfelelőbb igazságszolgáltatási funkció. Ezen a területen a törvényt nem lehet elítélni.”

Noha a Legfelső Bíróság lényegében – és igen meggyőző módon – azt állapította meg, hogy a szakértői kirendelés az egyetlen adekvát út, amely képes megőrizni a szakértő iránti közbizalom fenntartását, kiiktatva a felek meghatározó befolyását a szakértőválasztásra, mégis óvatosan kell bánni vele, mert – annak ellenére, hogy a szakértő pártosságát kívánjuk kizárni vele – indokolatlan igénybevétele a kontradiktórius eljárás sérelmével járhat. A michigani *People v. Dickerson* ügy²⁵⁸ szerint ugyanis a bíróság által kijelölt szakértő tanúságtétele túlságosan súlyos, melynek a gyakorlatban olyan hatása van, mintha a bíróság közvetlenül maga fejezte volna ki a véleményét. Az ilyen metódus hátrányosan érinti a felek alapvető jogait, mert a bíróság által kijelölt szakértő (tanú) vallomását magasabb eszmei síkra helyezi, mint más tanút, holott az igazságszolgáltatás azt követeli meg, hogy a szakértőket ugyanazon normák alapján ítéltessék meg, mint bármely más tanút.²⁵⁹ Ehhez képest, amikor a bíróság jelöli ki a tárgyaláson a szakértőket, a felek elveszítik azon képességük nagyrésztét, hogy a szakértői vallomás ívét kontrollálják.²⁶⁰ Ebben az esetben a szakvélemény helyességéről

²⁵⁸ *People v. Dickerson* (1910)

²⁵⁹ Franzoi 1945. 52.

²⁶⁰ Sonenshein–Fitzpatrick 2013. 32.

folytatott vita már ténylegesen nem is a felek között, hanem a fél és a bíróság között zajlik, ami alapvetően megzavarja a kontradiktórius folyamatot. Néhány jogtudós pedig azzal érvel, hogy a szakértői kirendelés, mint ami a bíróság által és elviekben pártatlanul történik, a szakértőt a „tévedhetetlenség palástjába” öltözteti.²⁶¹ Ez pedig alapot adhat az esküdtszék számára, hogy helytelenül és mindenféle kétely nélkül a kirendelt szakértő szakértői véleményére hivatkozzanak,²⁶² de alapot adhat a bíróság számára is, akik a saját maguk által beszerzett bizonyítékoknak így eleve nagyobb bizonyító erőt kölcsönözzenek. Ennek eredményeképpen pedig egyfajta *szuperbizonyíték* jön létre, amely eredményesen már aligha támadható,²⁶³ ezáltal elveszítve bizonyíték jellegét megdönthetetlen bírói vélelemmé válik a kirendelt szakértő véleménye, amely végső soron a bíróság pártatlanságát is kérdésessé teheti.²⁶⁴ A „lejátsszani akarni és nem biztosan nyerni” (*they may not win, but they want to play*) elv²⁶⁵ egy ilyen eljárásban már nem tud érvényesülni, hiszen a kirendelt szakértő véleményét majdnem mindig elfogadják,²⁶⁶ ezért ilyen körülmények között aligha érdemes a feleknek felhívniuk saját szakértőit; a szakértők harca megszűnik, ami nem feltétlenül járul hozzá az észszerűbb döntéshez.²⁶⁷ Egy amerikai bíró például mindezt hozta fel, hogy az ügyvédek jók abban, hogy fogást találjanak egymás szakértőiben és általában ellentétesnek tartja a bírói szereppel azt, amelyben biztatni kell az ellenfeleket, hogy információkat és érveket mutassanak be. „Nem hiszem, hogy a bírónak kivizsgáló szerepet kellene öltöztetni”²⁶⁸ – folytatja. Jól mutatja ezt a jellemzően angolszász szemléletet egy 2002-ben kiadott tanulmány is, amely szerint a szövetségi polgári tárgyalások csupán 26,1%-ban kerültek sorra szakértői kirendelésre, amely közül az ügyek több, mint fele nehéz vagy bonyolult tudományos/technikai bizonyítékot követelt.²⁶⁹ Mindezt egy bő évtizeddel később végzett felmérés is megerősítette, ahol a megkérdezett bírák 78 %-a soha nem rendelt ki még szakértőt, amit jelentős többségük a kontradiktórius rendszer normáival

²⁶¹ Reisinger 1998. 236.; Az Advisory Committee szintén megjegyzi, hogy a bíróság által kijelölt szakértők olyan tévedhetetlenségre tesznek szert, amelyre nem jogosultak. [https://www.law.cornell.edu/rules/fre/rule_706 (letöltés: 2018.05.20.)]

²⁶² Cope 2003. 163.

²⁶³ Valószínűtlen ugyanis, hogy a bíró elveszti bizalmát egy olyan szakértővel szemben, akit személyesen maga nevezett ki egy olyan szakértő szakvéleménye kedvéért, melyet valamely fél bérelt fel és fizetett ki a perben. [Sonenshein–Fitzpatrick 2013. 47.]

²⁶⁴ Ld. Sara Lind Eggertsdóttir v. Iceland, 31930/04 (5/07/2007)

²⁶⁵ Gross 1991. 1200.

²⁶⁶ Empirikus adatok azt mutatják, hogy az esetek 95%-ban a kirendelt szakértő szakvéleményét követi a bíróság. [Sendler 1986. 2907-2709.] Ld. még: Cecil–Willging 1993. 52.

²⁶⁷ Diamond 1994. 228.

²⁶⁸ Cecil–Willging 1994. 1019.

²⁶⁹ Krafska–Dunn–Treadway–Cecil–Miletich 2002. 327.

magyaráztak.²⁷⁰ A megismerőnek kívül kell maradnia a megismerés tárgyán és ez a bírói eljárásban külön jelentőséget is kap azzal, hogy itt a megismerő a megismerés tárgyáról végleges ítéletet alkot.²⁷¹ Ezért különös figyelmet kell szentelni azoknak az eseteknek, amikor a szakértő kirendelése hivatalból, esetleg a felek indítványa – akár részben vagy egészben – ellenében történik. Abban az esetben ugyanis, amikor a bíró a kivizsgáló szerepébe kerül, a szakértőre a „nyomozó segítőtársa” jelző rögtön ráillik, így véleménye bizonyítékul többé már nem fogadható el.²⁷²

4.1.2. Alkotmányos igazságügyi szakértés²⁷³

A szakértői foglalkozás elsősorban az igazságszolgáltatáshoz és a jogalkalmazáshoz kapcsolódó tevékenység: a szakértők az igazságszolgáltatás részesei tág értelemben.²⁷⁴ Az igazságszolgáltatásban szakértőként való közreműködése az eljárási törvények kötelező előírása, de alkotmányos követelmény is egyben.²⁷⁵ A legtöbb jogrendszerben ugyanis az az elv érvényesül, hogy a szakismeretnek az igazságszolgáltatás rendelkezésére bocsátása „állampolgári” kötelesség.²⁷⁶ A szakértői tevékenység intézményesen biztosítja a bíróság és a jogkereső közönség számára a tudományos-műszaki-kulturális ismeretekhez való széles hozzáférést, a szakmai kérdések *lege artis* megválaszolásával pedig segíti a valóság feltárását és a jogviták helyes eldöntését. Szakértői közreműködés, illetve a szakértőt védő megfelelő garanciális szabályok mellőzésével az anyagi igazságosság szenved csorbát. Ilyen értelemben, tehát a szakértő épp úgy nélkülözhetetlen része az igazságszolgáltatásnak, mint az ügyvéd vagy akár a bíró, aki nélkül igazságszolgáltatásról aligha beszélhetünk.

S habár az állam a szakértői véleménynyilvánítást állampolgári kötelességnek tekinti, mégsem hunyhat szemet a szakértő egyéni érdekei előtt.²⁷⁷ A szakértő eljárásjogi státusát és helyzetét törvény szabályozza, eljárásbeli jogait és kötelességeit ugyancsak törvény írja elő. A szakértő tevékenységét és feladatait tehát nem lehet önmagában megítélni és önmagában szabályozni, hanem csak annak az eljárásjogi rendszernek függvényében, amelyben tevékenysége, feladata magának a rendszernek része, és amely

²⁷⁰ Jurs 2013. 137.

²⁷¹ Márki 1996. 270.

²⁷² Székely 1967. 65.

²⁷³ Cséffai 2019. 80-83.

²⁷⁴ Fürész 2007. 526-527.

²⁷⁵ Vö. 22/1994. (IV. 16.) AB hat.

²⁷⁶ Székely 1967. 20.

²⁷⁷ Bp. indokolása: Szakértők (A szakértő kötelessége a közreműködésre)

rendszerből, a rendszer munkamegosztásából következik a foglalkozás sajátképpenisége.²⁷⁸ S minthogy, az egyes esetekben egészen eltérő súllyal jelennek meg a köz- és a magánjogi elemek, mintegy kétpólusú viszonyrendszert létrehozva ezzel, a szakértői tevékenység alkotmányjogi megítélését a szakértő igazságszolgáltatásban betöltött szerepe – úgymint perbeli helye és helyzete – alapvetően meghatározza. Ehhez képest a kirendelt szakértő, akinek feladatát döntően a bíró határozza meg és akinek tevékenysége felett az eljárási törvényeken keresztül – jöllehet annak keretein belül – a bíróság meghatározó befolyást gyakorol, olyan szorosan kötődik a bíró ítélkező tevékenységéhez, hogy ugyanolyan vagy aggálytalanul hasonló garanciális szabályokkal kell ellátni pozícióját, mint amelyek a bírói beosztást övezik. Valójában, ami a függetlenséget, tárgyilagosságot, alaposágot stb. illeti, lényegében ugyanazok az elvárások, követelmények a szakértővel szemben, mint amelyeket a bíróval kapcsolatban szoktak felsorolni.²⁷⁹ Kádár Zoltán elismert igazságügyi szakértő szerint az igazságügyi szakértés – mint alapvetően a bírói munkát kiszolgáló tevékenység – csakis akkor felelhet meg a jogállami kereteknek, ha minden engedmény és kivétel nélkül, szintén független.²⁸⁰ A kirendelt szakértő függetlensége és pártatlansága, tehát a tisztességes eljárás alapját jelentő alkotmányos követelményként jelenik meg, de meghatározó kapcsolata lévén az igazságszolgáltatás szerveivel, egyben az igazságügyi szakértői tevékenység előfeltételét is adja. Ezzel szemben a magánszakértő pártossága nem vet fel hasonló alkotmányos kérdéseket, minthogy a szakértő elfogultsága e jogintézmény természetszerű velejárója. A magánszakértő, aki a felek egyikének (*ex parte*) megbízásából jár el, közvetlenül nem is kapcsolódik a bíró ítélkező tevékenységéhez, hanem a felek egyes eljárási jogosítványai fűzik bizonyos perceseletekhez és emelik alkotmányos rangra.

Az igazságügyi szakértők hazai szabályozása szerint az igazságügyi szakértő feladata, hogy a hatóság²⁸¹ kirendelése (vagy megbízás) alapján, a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készített szakvéleménnyel, a *függetlenség* és *pártatlanság* követelményének megtartásával döntse el a szakkérdést, és segítse a tényállás megállapítását.²⁸² A függetlenség és pártatlanság, noha szorosan összefüggő attribútumok, mégsem tekinthetők szinonim fogalmaknak.

²⁷⁸ Vö. 22/1994. (IV. 16.) AB hat.

²⁷⁹ Bodony–Hack–Herke–Ignác–Kadlót–Mohácsi 103. §

²⁸⁰ Kádár 2017.

²⁸¹ Értsd hatóságot, bíróságot, ügyészséget, rendőrséget alatta. [Szaktv. 2. § 8. pont]

²⁸² Szaktv. 3. § (1) bek.

A szakértői *függetlenség* szervezeti és működési alapelv egyben. Független a szakértő *személyében*, miszerint „a szakvélemény szakmai megállapításaival összefüggésben nem utasítható”,²⁸³ a már kirendelt szakértő akarata ellenére nem bocsátható és nem mozdítható el a perből, csak az eljárási törvényekben meghatározott okokból és az ott szabályozott eljárási rend eredményeként, amely garanciát nyújt arra, hogy az egyedi jogvitákban eljáró szakértő kizárólag a szakmai szabályok és saját belső meggyőződése alapján járjon el anélkül, hogy ebből eredően bármiféle retorzió érje. A személyi függetlenségéhez végső soron hozzátartozik az is, hogy az igazságügyi szakértői tisztség „egy életre” szól.²⁸⁴ A szakértő státusbeli függetlensége mellett független *szervezeti szinten* is, ahol jellemzően a kirendelő szervektől elkülönülő, önkormányzati elven alapuló, az igazságügyi szakértők érdekeit képviselő köztestületbe (szakmai kamarába) tömörülten látják el tevékenységüket, kizárva ezzel az olyan függelmi viszonyok kialakulását, amelyek munkaviszonyból vagy akár szolgálati viszonyból erednek, ami által főszabály szerint nem következhetnek be olyan körülmények, amelyek a szakértő függetlenségét vagy objektív pártatlanságát fenyegetik. Ott, ahol a szakértők önkormányzati rendszere hiányzik, a függetlenségük megítélésakor a szakértők kiválasztásának módját, hivatali idejét, a külső nyomás elleni garanciák meglétét és annak a kérdésnek az eldöntését, hogy függetlennek látszanak-e, kell figyelembe venni. A jogilag meghatározott garanciarendszer azonban nem képes kellőképpen érzékeltetni a szakértői függetlenség fontosságát, minthogy a kirendelt szakértő függetlenségének kérdése egyszersmind alkotmányos követelmény.

Az Alkotmánybíróság elvi éllel szögezte le korszakos döntésében, hogy az anyagi igazságosság jogállami követelmény, amely a jogbiztonságot szolgáló intézményeken és garanciákon belül maradva valósulhat meg.²⁸⁵ „Az anyagi igazság érvényesülésére» ugyanakkor éppúgy nem biztosít (nem biztosíthat) alanyi jogot az Alkotmány, mint ahogy arra sem, hogy egyetlen bírósági ítélet se legyen törvénysértő. Ezek a jogállam céljai és feladatai, amelyek megvalósulása érdekében megfelelő – elsősorban eljárási garanciákat nyújtó – intézményeket kell létrehozni, és az érintett alanyi jogokat garantálni. Az Alkotmány tehát az anyagi igazság érvényrejuttatásához szükséges és az

²⁸³ Szaktv. 47. § (1) bek.; Ezt *szakmai függetlenségnek* is hívjuk. [Vö. 4/2014. (I. 30.) AB hat.]

²⁸⁴ Vö. a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény egyes rendelkezései alkotmányellenességéről szóló 33/2012. (VII. 17.) AB határozattal, ahol az Alkotmánybíróság hasonlóan nagy jelentőséget tulajdonított a bírói függetlenség státusbeli biztosítékainak.

²⁸⁵ 9/1992. (I. 30.) AB hat.

esetek többségében alkalmas eljárásra ad jogot. Az [Alaptörvény XXVIII. cikke] a bírósági eljáráshoz biztosít alanyi jogot, s nem azt garantálja, hogy annak eredménye minden esetben helyes lesz²⁸⁶, de azt garantálja, hogy ne szülessen olyan törvényi szabály, amely ezt eleve kizárja. Az anyagi igazság érvényre juttatását ellehetetlenítő szabályozás éppúgy sérti a jogállamiság elvét, mint az eljárási garanciák hiánya.²⁸⁷ Éppen ezért a legmegfelelőbb szabályozás az, ha a szakértő tevékenységét befolyásmentesen tudja végezni. Mindennemű befolyás, legyen szó akár közvetlen, akár közvetett befolyásról, veszélyezteti vagy végső esetben kizárja az igazságra való törekvésünket, *külső beavatkozás* pedig a megosztott államhatalom (hatáskörökből adódó) dinamikus egyensúlyát bontja meg. Ilyen körülmények között a szakértői hivatás sajátossága megköveteli, hogy „a bírói hatalmi ág és a hozzá kapcsolódó, az igazságszolgáltatásban közreműködők tevékenysége”,²⁸⁸ valamint a másik két hatalmi ág között ne jöjjön létre olyan politikailag meghatározott függés, mint a parlament és a kormány között.²⁸⁹

Mint hogy azonban a szakértőnek mindenkitől – nemcsak a „politikai” hatalmi ágaktól, hanem az igazságszolgáltatás más résztvevőitől is – függetlennek kell lennie, a függetlenségét hasonló garanciákkal kell biztosítani az igazgatási befolyás ellen, származzék az akár az igazságszolgáltatás szervezetrendszerén belülről, akár azon kívülről. De még a második esetben a hatalommegosztás államszervezeti elvének sérelme, addig az első esetben az Alkotmányban rögzített feladatmegosztás sérelme lehet a tét. A folyamatában vizsgált igazságszolgáltatás rendszerében a bíróságon kívül más szervezetek és személyek is részt vesznek.²⁹⁰ A résztvevő szervezetekhez (rendőrség, ügyészség, bíróság) az eljárás egyes szakaszaiban eltérő feladatok kapcsolódnak, amelyek teljesítésében az eljárási és a rájuk vonatkozó szervezeti törvények által meghatározott jogszabályi kereteken és elveken belül önállóak. A büntető igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó egyes funkciókat az Alkotmány is elkülöníti, az ítélezési tevékenységen²⁹¹ kívül nevesíti az ügyészség vádmonopóliumát,²⁹² valamint a védelemhez való jogot.²⁹³ Ezek az alkotmányi rendelkezések egyben olyan garanciái is az ítékezés, a vád és védelem közötti egyensúlyteremtésnek, amelyek a *fair*

²⁸⁶ 9/1992. (I. 30.) AB hat.

²⁸⁷ 4/1998. (III. 1.) AB hat.

²⁸⁸ 52/1996. (XI. 14.) AB hat.

²⁸⁹ 38/1993. (VI. 11.) AB hat.

²⁹⁰ Fürész 2007. 526-527.

²⁹¹ Alaptörvény 25. cikk.

²⁹² Alaptörvény 29. cikk.

²⁹³ Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bek.

eljárás alapvető biztosítékai, s amelyeknek az eljárási törvényben is töretlenül érvényesülniük kell.²⁹⁴ A kirendelt szakértő különleges hatáskörű ténymegállapító képességével egyik alkotmányos intézménynek sem részese, de jellegéből adódóan mindegyikhez kapcsolódik. Ez a kapcsolat azonban csak akkor maradhat az alkotmányos keretek között, ha ezzel az eljárás más résztvevőjének jogi helyzetét nem rontja le, és nem teremt lehetőséget az eljárás során az eljárás bármely alanyától való feladatkör elvonásra, ellenkező esetben a funkciómegosztás elvét és az Alaptörvény 25. cikk, 29. cikk, valamint a XXVIII. cikk (3) bekezdését egyaránt sértené a megoldás.²⁹⁵ A *belső szakértői függetlenség* tehát azt jelenti, hogy a szakértők sem a kollégáiktól, sem a kirendelői feladatokat ellátó személyektől – különösen az eljáró bíróságtól – nem kapnak utasításokat, és az említettek még látszólag sem gyakorolnak rájuk nyomást.²⁹⁶ A megfelelő garanciák hiánya, amelyek arra hivatottak, hogy biztosítsák a szakértő függetlenségét az igazságszolgáltatási ágazaton belül – különösen a bírósági eljárásban – kételyt ébreszthetnek a szakértő függetlenségével és objektív pártatlanságával kapcsolatban. Ezért a kirendelt szakértő eljárása során alkotmányos követelményként jelenik meg az az elv, hogy az egyes eljárási szereplő érdemi közrehatását az eljárási szereplő funkcióján kívüli ellensúly semlegesítse.²⁹⁷

A tisztességes bírósági tárgyaláshoz való jog részét képező *pártatlanság* követelménye ezzel szemben az eljárásban résztvevő személyekkel szembeni előítélet-mentes, elfogulatlan eljárás követelményét jeleníti meg.²⁹⁸ A pártatlanság az egyik alapfeltétele annak, hogy az ügyekben helyes és megalapozott ítélet szülessen.²⁹⁹ Az Alkotmánybíróság számos esetben foglalkozott már a pártatlanság követelményével, igaz elsősorban az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése nyomán, miszerint „mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, észszerű határidőn belül bírálja el”, az eljárásba bevont személy pártatlan bírósághoz való jogának perspektívájából és nem a kirendelt szakértő elfogulatlan eljárása nézőpontjából elemezve a témát. Az Alkotmánybíróság

²⁹⁴ 14/2002. (III. 20.) AB hat.

²⁹⁵ Vö. 14/2002. (III. 20.) AB hat.

²⁹⁶ Vö. bírói függetlenséget tárgyaló Parlov-Tkalcic ügygel. [Parlov-Tkalcic v. Croatia, 24810/06 (22/12/2009)]

²⁹⁷ Cséffai 2012. 655.

²⁹⁸ 21/2016. (XI. 30.) AB hat.

²⁹⁹ 14/2002. (III. 20.) AB hat.

gyakorlata értelmében eszerint a törvény által felállított bíróság függetlensége és pártatlansága egy olyan általános jogelv, amely a legalapvetőbb emberi jogok közé tartozik.³⁰⁰ Független és pártatlan bíraskodás hiányában az egyéni jogok érvényesítése szenved csorbát. Mindebből következik, hogy a tisztességes bírósági tárgyalás követelményrendszerének szerves részét alkotó függetlenség és pártatlanság a demokratikus jogállamokban feltétlen érvényesülést kívánó alkotmányos igényként jelentkezik.³⁰¹ Az EJEB azt is kifejtette, hogy nem kevesebb a tét, mint hogy a bíróságok egy demokratikus társadalomban bizalmat kell, hogy keltsenek a nyilvánosságban és az eljárásban érintett felekben.³⁰²

A rendszerben lefektetett mérce és kidolgozott tesztek, különösen a *kettős teszt* követelménye, azonban irányadónak tekinthető a kirendelt szakértő esetében is, hiszen a működésével kapcsolatban tett elvárások semmiképpen sem lehetnek csekélyebbek vagy alacsonyabb rangúak. A szakértőt a bíró rendeli ki, aki ezáltal jogi megítélésében – már, ami a pártatlanságát illeti – maga is osztozni tartozik. Ráadásul a bíróság a saját maga által kirendelt szakértő véleményére általában nagyobb súlyt helyez, mint a fél saját költségén felfogadott szakértő véleményére,³⁰³ amelynek elvi alapját „a bíróság pártatlan és semleges segítőjének tevékenysége”³⁰⁴ adja. Ehhez képest a pártos szakértő eljárása már a bíróság objektív pártatlanságát is beárnyékolná, ami a külső szemlélőben könnyen az önkényesség képét vetítené előre, mint ahogy arra az EJEB a *Sara Lind Eggertsdóttir ügyben*³⁰⁵ is rámutatott. Ennélfogva a kirendelt szakértő „semleges pozícióiban”³⁰⁶ tartása az igazságszolgáltatás elementáris érdeke, midőn az a bírói megítélés elválaszthatatlan része.

A kettős tesztet mind az Alkotmánybíróság, mind pedig az EJEB akkor alkalmazta, amikor azt kellett eldönteniük, hogy a bíróság eljárása megfelel-e a tisztességes bírósági tárgyaláshoz való jog részét képező pártatlanság követelményének, noha – már említetten – az eljáró bíró, és nem a kirendelt szakértő aspektusából vizsgálva a kérdést. A tesztben megjelenő elvek azonban éppúgy érvényesek a szakértő eljárására,³⁰⁷ mint a bíróéra, különösen akkor, amikor a szakértő pártatlanságára alkalmazott szint elvben sem vihető lejjebb, mint a bíró pártatlanságának absztrakt alkotmányos szintje. Eszerint

³⁰⁰ Ld. például: 34/2013. (XI. 22.) AB hat.

³⁰¹ 34/2013. (XI. 22.) AB hat.; ld. erről még: 7/2013. (III. 1.) AB hat.

³⁰² *Miracle Europe Kft v. Hungary*, 57774/13 (12/04/2016)

³⁰³ *Blutman* 1992. 460.

³⁰⁴ *Bönisch v. Austria*, 8658/79 (06/05/1985)

³⁰⁵ *Sara Lind Eggertsdóttir v. Iceland*, 31930/04 (05/10/2007)

³⁰⁶ 6/1998. (III. 11.) AB hat.

³⁰⁷ A EJEH hasonló érvelését ld.: *Brandstetter v. Austria*, 13468/87 (28/08/1991)

van egy szubjektív, az eljáró személy magatartásában rejlő és egy objektív, a szabályozásban megnyilvánuló követelménye.³⁰⁸ A pártatlanság követelménye értelmében el kell kerülni minden olyan helyzetet, amely jogos kétséget kelt a személy pártatlansága tekintetében.³⁰⁹ A szubjektív teszt keretében tehát a személyes magatartás vizsgálendő, vagyis az, hogy volt-e az eljárás során olyan konkrét megnyilvánulás, amelyből a pártatlanságának hiányára lehet következtetni. Az objektív megközelítés pedig annak vizsgálata, hogy volt-e objektíve igazolható oka a pártatlanság hiánya feltételezésének, vagyis az adott szabályozás biztosítja-e a pártatlanság követelményét, ideértve azt is, hogy az eljárás a közösség, elsősorban a jogkeresők oldaláról nézve objektíve nem támaszthat kételyeket a pártatlanságot illetően.³¹⁰ „Az Alkotmánybíróság [...] a 17/2001. (VI. 1.) AB határozatában pedig elvi élel szögezte le, hogy alkotmányellenes egy eljárásjogi intézmény olyan szabályozása, amely azon elv ellen hat »hogy [...] nem csak pártatlannak kell lennie, hanem pártatlannak is kell látszania.«.”³¹¹ Az EJEB állandó ítélkezési gyakorlata az Egyezmény 6. cikk 1. bekezdése szerinti pártatlansági követelménynek való megfelelést szintén hasonló elvek mentén ítéli meg: (i) szubjektív teszt, amely során figyelembe kell venni a személyes meggyőződést és viselkedést, vagyis hogy volt-e bármilyen személyes előítélet vagy elfogultság az adott ügyben; és (ii) objektív teszt, vagyis meg kell róla bizonyosodni, hogy a bíróság, illetve egyéb szempontok megfelelő garanciát nyújtottak-e ahhoz, hogy kizárható legyen minden jogos kétely a pártatlanságot illetően.³¹² A szubjektív és objektív pártatlanság között nincs éles választóvonal, mivel a viselkedés nemcsak objektív alapokon nyugvó aggodalmat válthat ki a külső szemlélőben a pártatlanságot illetően (*objektív teszt*), hanem személyes meggyőződésének a kérdését is felvetheti (*szubjektív teszt*).³¹³ Így bizonyos ügyekben, ahol nehéz lehet olyan bizonyítékot beszerezni, amellyel meg lehet dönteni a szubjektív pártatlanságnak a vélelmét, az objektív pártatlanság követelménye további fontos garanciát biztosít.³¹⁴ Annak eldöntésében, hogy jogosak-e az aggályok egy konkrét személy vagy szervezet függetlenségével vagy pártatlanságával kapcsolatban, az eljárásban érintett felek álláspontja fontos, de nem döntő jelentőségű. Döntő jelentősége annak van, hogy a felek

³⁰⁸ 36/2013. (XII. 5.) AB hat.

³⁰⁹ 67/1995. (XII. 7.) AB hat.; 3242/2012. (IX. 28.) AB hat.

³¹⁰ 166/2011. (XII. 20.) AB hat.

³¹¹ 14/2002. (III. 20.) AB hat.

³¹² Vö. Fey v. Ausztria, 14396/88 (24/02/1993)

³¹³ Vö. Kyprianou v. Ciprus, 73797/01 (15/12/2005)

³¹⁴ Pullar v. Egyesült Királyság, 22399/93 (10/06/1996)

kétségeit objektív alapon igazolni lehet-e.³¹⁵ „E tekintetben még a látszatnak is lehet bizonyos jelentősége, vagyis »nem csak igazságot kell szolgáltatni, hanem úgy is kell látszania, hogy igazságot szolgáltatnak.«³¹⁶

A fentiek alapján a szakértő pártatlansága minőség; annak eminens garanciája, hogy az ügyben helyes döntés szülessék, kizárva az önkényes eljárásnak mégcsak a látszatát is, megőrizve a pártatlanság, az elfogulatlan és tisztességes eljárás alkotmányos követelményét. A kirendelt szakértőnek, ezért éppúgy, ahogy a bírónak: *nem csak pártatlannak kell lennie, hanem annak is kell látszania*. Az Alkotmánybíróság a szakértők vonatkozásában is hangsúlyozza, hogy a tisztességes eljárásból „következő elfogulatlan szakértői közreműködés biztosítása megköveteli, hogy a szakértők kizárásának [...] általános szabályai [...] maradéktalanul érvényesüljenek”,³¹⁷ minthogy a pártatlanság követelményének tényleges érvényesülését elsődlegesen az eljárási törvényekben megfogalmazott kizárási szabályok garantálják.³¹⁸ „Ezek a szabályok az adott eljárásjogi funkcióval összeférhetetlen esetekre vonatkoznak. Ezekhez a kizárási szabályokhoz társulnak az olyan hivatal- és foglalkozásváltási esetekre vonatkozó szabályok, amelyek eljárásjogi státusz-váltással, eljárás szerep-váltással függenek össze. [Ilyen szabály például, amely nem teszi lehetővé, hogy kirendelt szakértőként az ügyben a védő vagy az ügyész járjon el.] Ez a korlátozás alkotmányos indokon nyugszik: a bíróságok befolyástól mentes eljárását hivatott elősegíteni és annak megelőzését, hogy az igazságszolgáltatás pártatlanságát és az eljárás tisztességét bárki megkérdőjelezhesse. [...] Az előírások az egyes eljárásokban lehetségesen előforduló kétértelmű helyzetek megelőzését szolgálják, mivel a peres felekben esetleg felmerülő kétségeket is alkalmasak eloszlatni.”³¹⁹ Az eljárásban közreműködő szakértő kizárásának szabályai³²⁰ a tisztességes eljáráshoz való jog biztosítékait jelentik.³²¹

A kizárási szabályok mellett, szintén a szakértő pártatlanságát hivatott védeni az a hazánkban helytelenül alkalmazott³²² szabály is, miszerint a szakértő adat-megismerési joga alapján részére csak azokat az iratokat szabad megküldeni, amelyekre a szakértő feladata elvégzéséhez elkerülhetetlenül szükség van. „Nem lehet teljesen elzárkózni [ugyanis] amaz aggodalom elől, hogy a szakértő az iratokból esetleg előre elfogult

³¹⁵ Morris v. Egyesült Királyság, 38784/97 (26/05/2002)

³¹⁶ De Cubber v. Belgium, 9186/80 (26/10/1984)

³¹⁷ 419/E/2000. AB hat.

³¹⁸ 21/2016. (XI. 30.) AB hat.

³¹⁹ 52/1996. (XI. 14.) AB hat.

³²⁰ Ld. Be. 191. §; Pp. 301. §

³²¹ 166/2011. (XII. 20.) AB hat.

³²² CKOT (2014. V. 21-23.) 26. pont

véleményt alkot magának, hogy az írásokból merített mellékes részletek befolyásolhatják ítélőtehetségét, sőt hogy észleleteinek hiányait egyes vallomások tartalmából igyekszik pótolni. Ezért [például már a Bp. is] a bíróság belátására [bizta, hogy] mikor tartja szükségesnek az iratok közlését és mily terjedelemben.”³²³

Noha – már említettem – a függetlenség és pártatlanság eltérő alkotmányos fogalmakat takarnak, azok – különösen a függetlenség és az objektív pártatlanság problémái – mégis szorosan kapcsolódnak egymáshoz, így a körülményektől függően együttesen érdemes őket vizsgálni.³²⁴ Adódhatnak ugyanis olyan helyzetek, amikor a semleges bíró által történő kirendelés önmagában még nem nyújt elegendő garanciát arra, hogy a szakértők a tisztességes eljárásból fakadó függetlenségüket és pártatlanságukat megőrizték. Ilyen esetekben a szakértő kirendelése, végső soron pedig a bíróság pártatlansága, vagy legalábbis annak látszata, kérdéseket vethet fel.

4.1.3. A kirendelési rendszer anomáliái³²⁵

Általánosan elfogadott vélekedés szerint, a szakértő bíró által történő kirendelés intézményes célja a szakértői munka alapját jelentő objektivitás megteremtése. Ennek ellenére világszerte kerül a kritikák kereszttüzebe a bíró e diszkrecionális jogköre. Nincs ugyanis semmilyen garancia arra, hogy a bíróság által kinevezett szakértő valóban elfogulatlan lesz. Például a kirendelt szakértő is elfogult lehet azon irányzat iránt, amelyben saját képzése is történt.³²⁶ Jóllehet itt nem peres, hanem tudományos előítéletről van szó,³²⁷ mégis alkalmat adhat olyan találgatásoknak, hogy a bíróság esetleg szándékosan választott valamely irányzathoz tartozó szakértőt.³²⁸ Még több kifogás emelhető akkor, ha a kirendelésre – a bíróság közbejötté nélkül – valamilyen megelőző eljárásban került sor,³²⁹ de később mégis úgy tekintenek rá, mintha a bíróság rendelte volna ki. A hatósági kirendelés a gyakorlatban bizalmi és baráti viszonyon alapul,³³⁰ ami számos problémát visz a rendszerbe. A szakértői hivatás

³²³ Bp. indokolása: Szakértők (A szakértők joga, a bizonyító eljárás kiegészítése tekintetében)

³²⁴ Sacilor Lormines v. France, 65411/01 (09/11/2006)

³²⁵ Cséffai 2019. 83-84.

³²⁶ Sonenshein–Fitzpatrick 2013. 31.

³²⁷ Langbein 1985. 836. 37. j.

³²⁸ A per kimenetele ugyanis könnyen azon múlhat, hogy az éppen kirendelt szakértő a szakmán belül melyik álláspontot teszi magáévá. [Metzinger 2012. 5.]

³²⁹ Ld. például: Kjn.p. 21-27/A. §§

³³⁰ Hasonló probléma jelentkezik a kirendelt védő kiválasztásának rendszerében. [Ld. például: Kádár–Tóth–Vavró 2007. 88.; Nagy 2001. 458.]

megkülönböztető jegye ugyanis, hogy szellemi foglalkozásként olyan magán-tevékenység, amely a közhatalmi szervek működési körében garanciális okokból hangsúlyozottan magán-tevékenységként különül el a közhatalomtól. Ez azonban *de facto* nem érvényesül akkor, ha egy-egy (nyomozó)hatóságnál ugyanazon szakértő jár el minden esetben. Nem véletlen, hogy a nyomozóhatóság által kirendelt szakértőre a védelem gyakran, mint a „hatóság emberére” tekint, s nem mint szakemberre, tudósra. A nyomozóhatóság „érdektelenségéről” közzéadás büntető eljárásokban egyébként sem lehet beszélni. A szakértő szerepében a hatósággal – állandóan vagy alkalmilag – együttműködő, nyomozói feladatok végrehajtásában részt vállaló szakembert mindez ugyanúgy aggályossá teszi, mint ahogy annak a lehetőségét is meg kellett a legújabb kor büntetőjogának szüntetnie, hogy a bizonyítékokat összegyűjtő (inkvizítor) bíró maga ítélkezhes az ügyben.³³¹ A *The New York Times* 2008. augusztusi száma például egy olyan esetet közölt, ahol az ügyészség által felkért szakértő korábban már 200 alkalommal járt el az állam érdekében, így mint ügyészségi szakértő (*prosecution expert*) nem volt elfogulatlanak tekinthető.³³²

A második lényeges probléma az anyagi függés. A bíró gazdasági függetlenségét evidenciaként kezeljük:³³³ a bírói tisztséghez méltó javadalmazás³³⁴ a hivatásos bíró személyes függetlenségének egyik biztosítója.³³⁵ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottság ajánlása szintén kiemeli, hogy el kell kerülni azokat a szisztémákat, amelyek a bírák javadalmazását alapvetően a teljesítményüktől teszik függővé, mivel zavart teremthet a bírák függetlenségét illetően.³³⁶ Ezen garanciális jelentőséggel bíró elemnek azonban nyomait sem fedezhetjük fel a szakértői hivatás kapcsán. A jelenlegi rendszerben a praxisát főleg kirendelésekre alapozó szakértő anyagilag függővé válhat a hatóság kirendelésekről döntő tagjától,³³⁷ ami könnyen elfogulttá teheti. Annak ellenére, hogy a magánszakvéleményeket rendre éppen ezen a ponton támadják,³³⁸ a hazai joggyakorlat meglehetősen idegenkedik a kirendelt szakértő véleményének ilyen módon történő derogálására, noha annak minden alapja meglenne. Számos szakmai etikai kódex rögzíti, hogy „ha egy adott ügyfélről kapott összes díj [a díjbevétele] magas

³³¹ Székely 1967. 80.

³³² <https://www.nytimes.com/2008/08/12/us/12experts.html> (letöltés: 2018.04.10.)

³³³ Fürész 2007. 541.

³³⁴ Bjt. 35. § (4) bek.

³³⁵ 4/2014. (I. 30.) AB hat.

³³⁶ A bírákról: függetlenség, hatékonyság és felelősség című Európa Tanács Miniszteri Bizottság CM/Rec(2010)12 számú Ajánlás 55. pont.

³³⁷ Vö. Kádár–Tóth–Vavró 2007. 60.

³³⁸ Apró 1993. 116.

részarányát teszi ki, akkor a szóban forgó ügyféltől vagy ügyfélcsoporttól való függés, illetve az ügyfél elvesztésének lehetősége miatti aggodalom önérdékből fakadó veszélyt teremthet”³³⁹ és ez esetben mérlegelni kell az óvintézkedéseket, illetve szükség szerint alkalmazni kell azokat a kockázat megfelelő szintre történő csökkentése érdekében, például külső minőségellenőrzési vizsgálatok elvégzésével, vagy bizonyos szakmai konzultációk bevezetésével. „El kell fogadnunk [tehát], hogy a kirendelő hatóságtól való anyagi függést az elfogultság intézménye nem képes semlegesíteni, noha a [kirendelő] eljárási helyzeténél és természetesen érvényesülő sajátlagos érdekeinél fogva ez reálisan nem is várható el.”³⁴⁰

A harmadik, egyben utolsó kritikánk a kirendelés arányosságát érinti, amely szoros összefüggést mutat az időszerűség kérdésével is. A Legfőbb Ügyészség szerint nyomatékos figyelmet kell fordítani az arányos szakértői-kirendelések követelményének érvényesülésére; nem fordulhat elő ugyanis az, hogy a nyomozóhatóságok kellően alapos szakmai indokok nélkül ugyanazon szakértői személyi kört preferálják.³⁴¹ „Az ismeretségen alapuló kirendelés miatt [ugyanakkor] csorbát szenved az arányosság, így lehetnek szakmailag felkészültebb [szakértők] is, akikre szinte soha nem kerül sor hiába vannak felvezetve a névjegyzékbe.”³⁴² A kutatásom során végzett felméréskor találok olyan könyvszakértővel, aki egyetlen egy alkalommal sem került kirendelésre, de találok olyan szakértővel is, aki az év minden napján kapott egy kirendelést. Mindez oda vezetett, hogy egyes, úgynevezett *sztárszakértők* leterheltségükre panaszkodva, csak a törvény kereteit feszegető határidővel tudják vállalni szakvéleményük elkészítését, de az esetleges ütközések elkerülése miatt személyes megjelenésük biztosítása is külön bonyodalommal jár, ami a perek elhúzódásának egyik – ha nem is legjelentősebb – forrása lehet. Ehhez képest a Magyar Ügyvédi Kamara Örökös tiszteletbeli elnökének, Bánáti Jánosnak a védői kirendelés reformjával kapcsolatos észrevételeit a szakértői kirendelésekre is iránymutatónak tekintem: „[a] kirendelések (igazságos) elosztása mind fontosabb kérdéssé válik”³⁴³

³³⁹ Ld. a Könyvvizsgálók Nemzetközi Szövetségének Etikai Bizottsága (IFAC) által készített Könyvvizsgálói Etikai Kódex 290.206. pontját.

³⁴⁰ Cséffai 2012. 657.

³⁴¹ <http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok1322.pdf> (letöltés: 2018.11.27.)

³⁴² Nagy 2001. 466. – A cikk a védői kirendeléssel foglalkozik, de számos területen igen érdekes párhuzam állítható fel a szakértői kirendelést érintően is.

³⁴³ Bánáti–Kádár–Bencze 2005. 52.

4.1.4. A törvényes szakértő biztosítása³⁴⁴

A szakértői kirendelés előzetes meghatározásának rendje kulcsfontosságú a szakértő pártatlansága és függetlensége szempontjából. Noha az eljáró bírónak lehet némi mozgástere e körben, az általános és objektív alapokon nyugvó ügyelosztási rend, amely nélkül – mint ahogy már fentebb bemutattam – rendkívül hatékonyan lehet befolyásolni a szakértői munka végeredményét, nem mellőzhető.

A Velencei Bizottság a „Jogrendszer függetlenségéről” szóló tanulmányában, annak érdekében, hogy a bírók esetében kiiktassa az ügyelosztási joggal való visszaélés kockázatát azt ajánlja, hogy „[a] bíróság pártatlanságának és függetlenségének fokozása érdekében különösen javasolt, hogy általános követelmények szerint határozzák meg a bírák ügyelosztási rendjét. Ez történhet például betűrend alapján, számítógépes rendszerrel, illetve ügytípusok vagy más objektív szempontok szerint. Az általános szabályokat (és kivételeket) törvényben vagy törvény alapján külön szabályzatban, például az elnökség vagy az elnök által létrehozott bírósági szabályzatban kell rögzíteni. Arra természetesen nem mindig van lehetőség, hogy teljesen átfogó elvont rendszert hozzanak létre, amely minden ügy esetében működik, és semmilyen teret nem hagy az egyedi ügyek kiosztására. [...] A bíróság elnökének vagy elnökségének döntésére vonatkozó kritériumoknak azonban objektív alapon előre meghatározottaknak kell lennie. Ideális esetben, ezen szétosztásokat felülvizsgálat alá kell vetni”.³⁴⁵ Az EJEB szerint ott, ahol mérlegelésen alapul az ügyelosztás abban az értelemben, hogy annak módoszatait a törvény nem írja elő, az ilyen helyzet veszélybe sodorja a pártatlanság látszatát, ugyanis találgatásokat indíthat meg arról, hogy egyes politikai vagy más érdekcsoportok milyen befolyással lehetnek a kijelölt bíróságra vagy az eljáró bíróra, még akkor is, ha az eljáró bíró kijelölése az adott ügyben átlátható szempontok szerint történt.³⁴⁶

Ehhez képest a szakértői munka ellenőrizhető szempontok alapján történő megszervezésére – amely kizárja a hasonló, a bírák esetén felvetett alkotmányos aggályokat, és ilyen értelemben biztosítja a *törvényes szakértőt* – számos lehetőség kínálkozik, melyek közül hármat, egy angolszász, egy kontinentális és egy vegyes megközelítést érdemes megemlíteni.

³⁴⁴ Cséffai 2019. 84-86.

³⁴⁵ CDL-AD(2010)004, 80. bek.

³⁴⁶ *Miracle Europe Kft v. Hungary*, 57774/13 (12/04/2016)

Az Egyesült Államokban felvetették, hogy a bíró önhatalmú kinevezése helyett a választott bírók kiválasztásához hasonlóan a feleket fel lehetne kérni arra, hogy kirendelésre terjesszenek elő bírósági szakértőket, felsorolva azok neveit, amelyekben a felek megállapodhatnak. Ráadásul – a választottbíróági eljáráshoz hasonlóan – a felektől elvárható, hogy egy semleges bíróság által kijelölt szakértőről állapodjanak meg.³⁴⁷ A hazai jogalkalmazás tapasztalatai ugyanakkor azt mutatják, hogy a szakértő személyében történő megállapodás eljárásjogi lehetőségével a felek a gyakorlatban nem élnek.³⁴⁸

„Alkotmányos lehet [...] a sorsolás útján való elosztás is.”³⁴⁹ A korlátozottan rendelkezésre álló javak – mint ilyen a véges száma miatt a kirendelés is – sorsolás útján való elosztása, mindig igazságos. A tulajdonviszonyok rendezése érdekében, az állam által az állampolgárok tulajdonában igazságtalanul okozott károk részleges kárpótlásáról szóló 1991. évi XXV. törvény alkotmányossági vizsgálata kapcsán az Alkotmánybíróság leszögezte: a sorsolás útján történő kiválasztás a véletlenszerűsége folytán a diszkriminációt (szükségképpen) kizárja.³⁵⁰ Ezzel pedig elérkeztünk a kontinentális jogfelfogáshoz közelebb álló – és az utóbbi időkben a magyar jogtudomány által is támogatott³⁵¹ – szakértők számítógépes kijelölését³⁵² segítő program tárgyalásához. Amint azt Matusik Tamás, fővárosi bírósági fogalmazó a Büntetőjogi Segítségnyújtási Program 2006. november 30 - december 1-jén tartott Zárókonferenciáján felvetette, a nyomozóhatóság általi kirendeléshez hasonló strukturális problémát vet fel a felszámoló és a vagyonfelügyelő kijelölése a felszámolási- és a csődeljárásban, ahol – mivel adott esetben jelentős pénzekről és gazdasági érdekekről lehet szó – rendszerszinten kell biztosítani nem csupán az elfogulatlanságot, hanem annak látszatát is. Ennek érdekében a Bűsz. 63. § (3) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a csődeljárásban és felszámolási eljárásban a vagyonfelügyelő, az ideiglenes vagyonfelügyelő és a felszámoló kijelölése számítógépes program felhasználásával történik,³⁵³ ahol a program véletlenszerűen

³⁴⁷ Sonenshein–Fitzpatrick 2013. 50.

³⁴⁸ Virág 2014/a. 275.

³⁴⁹ 48/1993. (VII. 2.) AB hat.

³⁵⁰ 15/1993. (III. 12.) AB hat.

³⁵¹ Ld. például: Bérces 2023. 432.

³⁵² A szerző kiemeli, hogy a *kijelölés* és a *kirendelés* között alapvető különbség van, ugyanis míg a kirendelés közhatalmi aktus, addig a kijelölés belső igazgatási feladat.

³⁵³ A program működését a felszámolók, a vagyonfelügyelők és az ideiglenes vagyonfelügyelők elektronikus kijelölésének szabályairól szóló 15/2021. (X. 29.) SZTFH rendelet részletezi.

határozza meg a felszámoló, illetve vagyonfelügyelő személyét.³⁵⁴ Mi több, az e ügycsoportba beosztott bírák közül az eljáró bíró kijelölése is történhet számítógépes ügyelosztást segítő program felhasználásával.³⁵⁵ A módszer *mutatis mutandis* alkalmazhatónak tűnik a szakértők kijelölése során is, legyen szó akár büntető, akár polgári peres eljárásról. Először az igazságügyi szakértői névjegyzékből (*first master list*) a kívánt szakterület szerint egy szűkebb szakmai listát képezne a rendszer (*second master list*), majd ebből a listából perökonómiai szempontok alapján egy súlyozott lista kerülne kialakításra oly módon, hogy a kirendelő bíróság illetékességi területén működő szakértőket 50-es szorzóval, a kirendelő bíróság másodfokú bíróságának illetékességi területén működő szakértőket 25-ös szorzóval, akik pedig egyik területen sem tevékenykednek, 1-es szorzóval kell ellátni (*weighted list*). A szakértő személyére a program – a súlyozás alkalmazásával – véletlenszerű kiválasztással tenne javaslatot oly módon, hogy a súlyozott halmazból egyenletes eloszlás szerint választ (*hypothetical outcome*). Hasonlóan a felszámolók kijelöléséhez, ezután kerülne sor a kompenzációra, miszerint azon szakértőket, amelyek folyamatban lévő ügyeinek száma a többiek aktuális ügyszámának számtani átlagát legalább kétszeresen meghaladja, csak a naptári hónap 8. napjáig történő kijelöléseknél veszi figyelembe a számítógépes kijelölést segítő program. Ezt a szabályt addig kell alkalmazni, amíg az említett arány fennáll (*result*). Amennyiben a program által javasolt szakértővel összefüggésben kiderülne, hogy vele szemben az adott eljárásban kizárási ok áll fenn, vagy pedig az adott eljárásban korábban felmentették, akkor az eljárást ismételten le kell folytatni. Látható, hogy az algoritmus az *osztó igazságosság* talaján áll. Az igazságos dolog, tehát az arány bizonyos esete; az arányosság pedig bizonyos viszonyoknak az egyenlősége. A közös javakat szétosztó igazságosság mindig az arányosság értelmében működik.³⁵⁶ Ha azonban ez az arány megbomlik, a program átvált és a *kiigazító igazságosság* eszméje mentén úgy egyenlíti ki az aránytalanságot, egyenlőtlenséget, igazságtalanságot, hogy a sorsolásból kizárja a túlzott előnyhöz jutó tagokat.³⁵⁷

Még az első scenárió esetén előállhat az a helyzet, hogy a szakértő személyéről a felek nem tudnak megállapodni, addig a második scenárióban lehetőség sincs arra, hogy minderről a felek egyeztetéseket folytassanak, ami csökkenti a rendszer elfogadottságát akkor, amikor esetleg valamely fél számára egy nem kívánt szakértőt

³⁵⁴ Kádár–Tóth–Vavró 2007. 132.

³⁵⁵ Büsz. 63/B. § (2) bek.

³⁵⁶ Arisztotelész 1987. 129.

³⁵⁷ Cséffai 2012. 657-659.

jelöl ki a rendszer. Ehhez képest kialakítható – a pártatlanság látszatát tovább erősítő – olyan szakértő kiválasztására alkalmas rendszer, amely mindkét megoldás előnyeit magába foglalja. A kiválasztási eljárás két szakaszból állna: egy igazgatási és egy tárgyalási szakasz. Az első szakaszban a bíróság a már említett számítógépes kijelölő program segítségével összeállítana egy szűkebb listát, amely 21 szakértő nevét tartalmazná, gondoskodva arról, hogy kizárt szakértő ne szerepeljen a listában. A kiválasztási eljárás „formális” szakasza itt voltaképpen le is zárulna, és kezdetét venné a második („*voir dire*” eljárás), már jóval érdekesebb szakasz, ahol az ellenérdekű feleknek lehetőségük adódna arra, hogy a számukra nem megfelelőnek tűnő szakértőket indokolás nélkül (*peremptory challenges*) kivonják az eljárásból oly módon, hogy a listáról mindkét fél 1-1 szakértőt kihúzhatna. Ez mindaddig ismétlődne, amíg végül a listán már csak egy szakértő maradna. Az egész lista kizárására csak a második szakaszt megelőzően és csak akkor kerülhetne rá sor, ha valamely fél olyan körülményt valószínűsít, amely méltánytalanul hátrányos helyzetbe hozza, például a szakértők kiválasztására szolgáló listából bizonyos irányzat képviselői hiányoznak. Ez az eljárás voltaképpen egy egyszerűsített esküdt-kiválasztási procedúrával³⁵⁸ hasonlatos, amely a lehető legmagasabb fokon biztosítja a pártos vagy annak tűnő szakértők kizárását az eljárásból, így garantálva a független szakértői kirendelést.

³⁵⁸ Ld. bővebben: Badó 2000. 7-14.

4.2. Felkért szakértő

4.2.1. A felkért szakértő, mint a fél tanúja

A felkért szakértő, vagy – ahogy a hazai bírói gyakorlat nevezi a – magánszakértő perjogi helyzetének a legfőbb sajátossága, hogy feladata ellátása magánjogi aktuson alapul, „tevékenységét valamelyik peres fél felkérésére, megbízási szerződés alapján fejt ki. E megbízási jogviszonynak pedig fogalmi eleme a megbízó érdekeinek szolgálata, aki az ügy uraként meghatározza a magánszakértő feladatait, az általa megválaszolendő kérdések körét, rendelkezésre bocsátja az ennek teljesítéséhez szükséges adatokat, valamint viseli mindennek költségeit is”.³⁵⁹ A magánszakértő közjogi státusza és az általa készített szakvélemény perjogi megítélése – ellentétben a kirendelt szakértő megítélésével – egészen eltérően alakul az angolszász és a kontinentális jogrendszerű államokban. Még az első esetben a felkért szakértő a bizonyítás alanya, akinek vallomása a bizonyíték forrása, addig a második esetben mind eljárásbeli jogalanyisága, mint pedig bizonyítási eszköz volta bizonytalan; ahogy Molnár Ambrus fogalmaz, a kirendelt szakértőt megillető, törvényben biztosított jogok és kötelezettségek rendszerét ugyanis a magánszakértő rendszere alapvetően nélkülözi,³⁶⁰ amely számos dogmatikai és jogalkalmazási nehézséggel terheli meg a jogintézményt. Ennek ellenére létjogosultságát még a kontinentális országokban sem kérdőjelezi meg, minthogy a magánszakértő igénybevétele vitathatatlanul tág teret biztosít a felek önrendelkezési jogának, ami a kontradiktórius eljárás kibontakozásának elengedhetetlen feltételeinek egyike. Ezért ahelyett, hogy a magánszakértő perbeli megjelenését korlátoznák, avagy megtiltanák – a gyakorlat nyomásának engedve – mindinkább igyekeznek szabályozott mederbe terelni alkalmazását. Hazánkban például a Szaktv. 52. § (3) bekezdése sorolja fel a magánszakértői vélemény elkészítésének lehetséges okait, mint *a)* a bizonyítandó tény fennállásának bizonyítását, *b)* a jelentős szakkérdéseket is magukban foglaló eljárásokban az eljárást megindító irat, más beadvány vagy az eljárás alá vont személy védekezése megfelelően kidolgozott szakmai érveken alapuljon vagy *c)* a tényelődadások szakszerű megfogalmazásának és a követelés összegének helyes kimunkálásának biztosítását, amellyel a magánszakértő a szakértői bizonyítás deklarált alanyává vált. Fontos azonban megismételni, hogy ebben az esetben

³⁵⁹ Molnár 2014/b. 242.

³⁶⁰ Molnár 2014/b. 242.

nem igazságügyi, hanem – általánosan elfogadott megjelölésként – magánszakértői véleményről beszélünk.

A legnagyobb problémát és a közjogi státuszát leginkább befolyásoló tényező azonban – úgy itthon, mint külföldön – pártatlanságának kérdésköre okozza és alig olvasható olyan cikk a témában, amelynek középpontjában ne a magánszakértő elfogultsága állna. Számos szerző jutott arra a következtetésre, hogy a magánszakértők gyakran nem érdemlik meg a bizalmat; következtetéseikre nem lehet támaszkodni, szavaikban nem lehet hinni.³⁶¹ Az amerikai törvényszéki ügyvédek körében igen leleplező kifejezésként például azokat, akiket (felkért) szakértőként idéznek, „szaxofonoknak” hívják, ami egy igen gyakran használt szleng. A feltevés szerint az ügyvéd dallamot játszva manipulálja a szakértőt, mintha a szakértő olyan hangszer lenne, amelyen az ügyvéd által kívánt hangjegyek szólalnak meg. John H. Langbein professzor mindezt finom nyomásként tapasztalta meg, amely arra vonatkozott, hogy csatlakozzon a csapathoz, árnyékolja elképzeléseit, rejtse el kétségeit, túlozza el a nüanszokat és becsülje le annak az esetnek a gyenge pontjait, amelyre felbérelték, hogy támogassa. Senki nem szeret – folytatja – csalódást okozni a pártfogójának és e pszichológiai nyomáson túl ott volt még a pénzügyi ösztönzés is. A pénz megváltoztatja a szakértelem megjelenítését, a szakértő csak addig adhatja az ütemet, amíg a pereskedő fél kedveli a dallamot – érzékelteti a professzor a hasonlatot.³⁶² Apró Ferenc – a maga lakonikus egyszerűségével – szintén arra mutatott rá, hogy „olyan [magánszakértőt] még nem láttam, aki a fölvelt pénzért azt írta volna le, hogy a megbízója álláspontja alaptalan”.³⁶³ A legszemléletesebben egy példán keresztül mégis Tóth Mihály tudta bemutatni a kérdést, amelyet a következőkben részletesen ismertetek. A kilencvenes évek elején az egyik ügyben történt, hogy „az ország egyik legjobb vámszakértőjeként emlegetett személy – még mint a VPOP osztályvezetője – a csempészet miatt indult nyomozás kezdeti szakaszában jóformán egyedül ismerte fel a terhelt által folytatott bonyolult és áttételes tranzakciók jogellenességét, és rövid, meggyőző okfejtést tartalmazó véleményes jelentésében (ha úgy tetszik »belső« szakvéleményben) intézkedett a hamis jogcímen folyó vámkezelések leállításáról. Vámszakértőként járt el ugyan, de az adott gazdasági folyamat dokumentációjának áttekintése kapcsán, ha formálisan is, könyvszakértői munkát végzett. A feljegyzés és az intézkedés pontosan

³⁶¹ Mnookin 2008. 1010.

³⁶² Langbein 1985. 835.

³⁶³ Apró 1993. 116.

tartalmazta, hogy a vámkezelések formálisan ugyan rendben vannak, de csak a vak nem látja, hogy itt az engedmények tudatos és következetes kijátszásáról van szó. A jóval későbbi bírósági eljárásban már mint a munkahelyéről kilépett és a vádlott által megbízott és fizetett szakértő húszoldalas elaborátumban fejtette ki a terhelt eljárásának jogszerűségét, és ostorozta azokat – saját magáról kissé megfélelkezve –, akik erről a kérdéstről valaha is másképp vélekedtek. A korábbi véleményét állami alkalmazottként, munkaköri kötelezettsége részeként terjesztette elő, az belefért havi 45 000 Ft-os fizetésébe. Később e vélemény alaposabban kimunkált cáfolatáért az egyébként tévedés jogcímén felmentett gyanúsítottól – mint hírlík – több, mint kétéves korábbi fizetését kapta”.³⁶⁴ De ez éppúgy igaz fordított helyzetben is. A szakértő, aki szeretne újabb „megbízást” kapni ugyanattól a hatóságtól, mikor számíthat erre nagyobb valószínűséggel, ha lelkiismeretesen, minden lehetséges eszközzel a valós tények megállapítására törekszik, és ezzel adott esetben többletfeladatokat okoz a hatóságnak, vagy akkor, ha inkább a hatóság szempontjaira tekintettel végzi munkáját?³⁶⁵ És valljuk be nyugodtan: „a valóban jó [könyv]szakértő éppoly színvonalasan képes igazolni a bűnüldöző hatóság igazát, mint a gyanúsítottét”.³⁶⁶ Egy jól ismert ügyvéd, később bíró, erről a jelenségről a *Nature* hasábjain úgy nyilatkozott, hogy a tanúk három csoportja létezik: az egyszerű hazugok (*simple liars*), a megátalkodott hazugok (*damned liars*) és a szakértők (*experts*). Ez nem azt jelenti, hogy a szakértő olyan dolgokat mond, amelyről tudja, hogy valótlan, de az általa bizonyos kijelentésekre helyezett hangsúly alapján – amit magasan művelt kijátszási képességként definiálunk –, hatása tulajdonképpen rosszabb, mint ha valótlan-ságot állított volna.³⁶⁷ Mindez pedig alapvetően megrendíti a tudományos úriemberekbe vetett bizalmat és tovább erősíti azt a közfelfogást, miszerint a bíróság kirendelésén kívüli szakértősködés úgy „általában véve nem becsületes munka”,³⁶⁸ az ilyen személy a bizonyítás alanyai között történő szerepeltetése pedig aggályokkal terhes.

Kuhn Kata a fentieket úgy ültette át a jog nyelvére, hogy „a magánszakvéleményt »gyártó« szakértő személy nincs olyan pártatlansági garanciákkal körülbástyázva, mint a kirendelt szakértő (lásd a kizárási szabályoknál), és az ellenérdekű fél jogai ezzel

³⁶⁴ Tóth 1998. 298.

³⁶⁵ Vö. Hack Péternek a védői kirendelés kapcsán elmondott gondolataival. [Hack 2011. 90.]

³⁶⁶ Tóth 1998. 298.

³⁶⁷ *Nature* 1885. november 26. sz. 74.

³⁶⁸ Sonenshein–Fitzpatrick 2013. 18.

sérülhetnek”.³⁶⁹ Mindezt ki kell egészítenünk azonban azzal, hogy ennek veszélye általában csak akkor áll fenn, ha a magánszakértő igénybevételének lehetősége csupán egyoldalúan biztosított. Ha a felek mindegyike igénybe veheti saját szakértőjét, akkor az ellentétes tartalmú szakvélemények rendszerint kioltják egymást és midőn a vádnak és a védelemnek, illetve a felperesnek és az alperesnek egyenlő esélye és alkalma van arra, hogy a ténykérdésekben véleményt formálhasson és állást foglalhasson a tisztességes eljáráshoz való jognak általánosan és nem vitatottan elismert eleme, a fegyverek egyenlőségének elve sem sérül.³⁷⁰ A Bp. indokolása szintén ezen fölfogás mentén rögzíti, hogy „[m]éltányos, ha a terhelt, kinek becsülete, szabadsága, élete forog kockán, joggal birjon arra, hogy a szakértői szemlénél magát szakértő által képviseltesse. E jogot megadja a német perrend, megkívánják adni Franciaországban. Nem maradhat el Belgium sem, mert ezzel csak nyer az igazság”.³⁷¹ És ez a lényeg.

A felkért szakértők pártatlanságának hiánya ugyanis nem gördít komoly akadályt az igazságszolgáltatás működésének útjába,³⁷² de jobbá sem válna azáltal, ha a pártos szakértőt magát kizárnánk az eljárásból. Önmagában a felkért szakértő elfogultsága nem lehet döntő szempont abban a kérdésben, hogy véleményét a bizonyítékok sorába emeljük-e, avagy kizárjuk-e onnét. A magánszakértő tulajdonképpen ugyanúgy értékesíti szolgáltatásait, mint bárki más a jogi szakmában.³⁷³ Valamely fél képviselőjének jogi álláspontját sem vetjük el pusztán azon az alapon, mert ügyfele mindenek felett álló érdekeit képviseli; ez e jogintézmény tulajdonképpeni célja és feladata. Minderre Király Tibor akadémikus világít rá a legérzékletesebben, amikor korszakos írásában kifejtette, hogy „[a] védelem [végső soron] abban segíti a bíróságot, hogy a tényállást minden összefüggésében, minden oldalról megvizsgálja. A védelem segít megakadályozni, hogy az igazságszolgáltatásban olyan egyoldalú szemlélet érvényesüljön, amely csak a terhelt ellen szóló körülményeket veszi figyelembe és nem törődik az enyhítő és mentő körülményekkel. A védelem fáradozása az igazság érdekében: küzdelem. Az igazságot néha a szándékolt hamis tények, néha a tévedések fedik el. Felszínre hozni az igazságot ilyen esetekben csak a hamis tények leleplezése és a tévedések elosztatása árán lehet. Minthogy azonban az igazság többnyire összetett,

³⁶⁹ Kuhn 2005. 50.

³⁷⁰ Vö. 6/1998. (III. 11.) AB hat.

³⁷¹ Bp. indokolása: Szakértők (Az ellenőrző szakértő)

³⁷² Diamond 1994. 227.

³⁷³ Sonenshein–Fitzpatrick 2013. 9.

mert a büntetőügy eldöntéséhez sok tényt kell tisztázni, szükség van a védelemre”.³⁷⁴ A kontradiktórius rendszerben az ügyvéd, tehát a bizonyítékok szállítója,³⁷⁵ harci feladata, hogy kizárólag azokat a bizonyítékokat mutassa be – értelmes és igen ravasz módon –, amelyek az általa képviselt oldalnak kedveznek.³⁷⁶ A jogrendszer ebbéli természete így hajlamos vonzani azokat a szakértőket, akik a legtöbb kollégájuknál bizonyos értelemben szélsőségesen hajlamosabbak arra, hogy olyan szakvéleményt adjanak, amely kevésbé meggyőző bizonyítékon (*the basis of less-than-overwhelming evidence*) alapulnak.³⁷⁷ A szemben álló fél szintén hasonló tevékenységet folytat, felbérel és betanít egy másik szakértőt, aki az ellenkező álláspontot szajkózza. Az eredmény már ismerős: az ellentétes oldalon álló szakemberek csatája. Minél több megfontolt és pártatlan szakértő van, annál kevésbé valószínű, hogy bármelyik fél használni fogja.³⁷⁸ Ezért akárcsak a jogi képviselő, úgy a felkért szakértő természetében is benne rejlik az elfogultság. Értelmetlen ezért semleges vagy pártatlan magánszakértőről beszélni. Sőt, inkább kötelességének kell tekinteni, hogy elfogult, részrehajló és erősen motivált legyen a saját maga által képviselt előítéletes nézőpont irányába.³⁷⁹ Székely János szerint mindez oda vezet, hogy a felek által felkért és többnyire azok mellett kiálló „tanúszerű” szakértők személyéről a keresztkérdések szócsatái során lekopik a tudomány tárgyilagos képviselőinek nimbusza; szakmai kérdésekben vitázó „technikai ügyvédek” szerepét játsszák és a közvélemény sokszor harmadik specialistát sürget, aki az első kettő közt igazságot tegyen.³⁸⁰ Nyilván téves ítéletek ezt követően is születni fognak, de a magánszakértő kizárása az eljárásból – és egyúttal a kirendelt szakértő fetisizálása – nem járul hozzá a jobb igazságszolgáltatáshoz (*better justice*);³⁸¹ a megalapozatlan ítéletek száma ezzel nem csökkenthető. Sőt, a felkért szakértőt érintően létezik egyfajta „minőségi externália”, amely szerint igénybevétele esetében a „[hatósági] szakértői leletek [is] tökéletesebbek, gondosabbak és jobban indokoltak lesznek”.³⁸² Még a nagy ellenző, Székely János is elismeri, hogy az általa csak *extraneus szakértőként* emlegetett „külső specialisták eseti szereplésének már pusztán lehetősége is alkalmas rá, hogy az igazságügyi szakértői kar tagjait az elkényelmesedés,

³⁷⁴ Király 1962. 125.

³⁷⁵ Gross 1991. 1136.

³⁷⁶ Sonenshein–Fitzpatrick 2013. 11.

³⁷⁷ Haack 2009. 16.

³⁷⁸ Langbein 1985. 835.

³⁷⁹ Diamond 1994. 227.

³⁸⁰ Székely 1967. 72.

³⁸¹ Kifejezés értelmezését ld.: Franzi 1945. 49.

³⁸² Bp. indokolása: Szakértők (Az ellenőrző szakértő)

a hivatalnok-szemlélet hátrányaitól megóvjá”.³⁸³ A magánszakértés intézménye, tehát ösztönzőleg hat a kirendelt szakértőre (és fordítva), amely a perbe vitt szakértői vélemény objektivitásának növekedésével és szakmai színvonalának emelkedésével jár.

A hazai szabályozást illetően a Szaktv. nem foglalkozik (és nem is foglalkozhat) a magánszakértői vélemény értékelésének és az eljárásban betöltött szerepének kérdéseivel,³⁸⁴ hanem a szabályozás mögött legtöbbször a magánszakértő függetlenségének megőrzése – a tág értelemben felfogott igazságszolgáltatásba vetett közbizalom megerősítése – áll. E körben pedig rögzíti, hogy a szakértőt a magánszakértői vélemény szakmai tartalmával összefüggésben megbízója nem utasíthatja. A szakértő a magánszakértői vélemény elkészítése során a tevékenységére irányadó szakmai szabályok betartásával, a tevékenységével érintett személyek – különösen megbízója – érdekeitől függetlenül, pártatlanul köteles eljárni. A szakértő szakvéleményét a feltárt tények tárgyilagos értékelésével köteles kialakítani. A szakértő a jogszabályba ütköző megbízást köteles megtagadni.³⁸⁵ Ezen – alapvetően helyeselhető – jogalkotói elvárás azonban azt a hamis illúziót kelti, hogy a perben benyújtott magánszakértői vélemény objektivitását a törvény előírása folytán vélelmezni kell, ami jogalapot teremthet az eddig pártosan eljáró magánszakértők függetlenségének igazolására, hiszen ezt követően a szakértő elfogultságát csak konkrét, alapos okból lehet majd megállapítani, amely jogszabályi megközelítés alapvetően tévútra visz minket. Egyetértve Bernard L. Diamond jogász és pszichiátriai professzorral – súlyos igazságtalanság fordulhat elő abban az esetben, ha az ellenfél szakértőjét a semlegesség álruhájába öltöztetjük, mert ezáltal rászédjük/megtévesztjük a bíróságot, illetve az esküdtszéket, aki ezt követően kevésbé a szakértő hitelességére vagy a szakvélemény logikájára, mint inkább a semleges státuszára helyezi majd a hangsúlyt.³⁸⁶ Akárcsak a kirendelt szakértő esetén, mindez sokkal súlyosabb veszélyt jelent az igazságszolgáltatás működésére, mint „egy olyan jogi környezetben, ahol a pártatlanság biztosítása egyáltalán nem lehetséges, a felkért szakértőt nyíltan megjelöljük, hogy mi ő [és kit képvisel], és hagyjuk, hogy a bíróság döntősen [a véleményéről]”.³⁸⁷

³⁸³ Székely 1967. 7.

³⁸⁴ Szaktv. indokolása az 52. §-hoz.

³⁸⁵ Szaktv. 52. § (5)-(6) bek.

³⁸⁶ Diamond 1994. 227-228.

³⁸⁷ Diamond 1994. 228.

A magánszakértői tevékenység lényege tehát abban áll, hogy a szakértő megbízója állításait szakmai érvekkel támassza alá, miközben az ellenérvek cáfolatára törekszik, így szakvéleménye jellemzően a tanúvallomás funkcióját tölti be, ami hajlamossá tesz bennünket arra, hogy a tanúbizonyítási folyamat részének tekintsük. Ez a megközelítés bár a különböző jogrendszerekben eltérő súllyal és módon jelenik meg, azonban létezik egy általános jellegű alkotmányos jogelv, amely mindezt átfogja és egységes tartalommal tölti fel. A *szakértőhöz való alkotmányos jog* azokban a jogrendszerekben jelenik meg különleges súllyal, ahol a szakértői bizonyítás főszabályszerűen a felek magánautonómiájába tartozik, noha a demokratikus társadalmakban megkülönböztetett szerepet játszó tisztességes eljáráshoz fűződő jog érvényesítése során eleve nélkülözhetetlennek tűnik. E jog fontosságának ellenére a magyar jogtudományban nem, vagy csak sporadikusan jelenik meg és szinte teljesen immunis a bőségesnek mondható külföldi irodalommal³⁸⁸ szemben. Ez azért is különösen meglepő, mert a jog a szakértőhöz a tisztességes eljárás nem nevesített eleme ugyan, de részjogosítványként maga is számos – a hazai judikatúrában szintén részletesen tárgyalt – részjogosítványban benne rejlik, és ebből a szempontból több, jól megfogható alkotmányjogi aspektussal rendelkezik. Ezek közül a hatékony védelemhez, illetve hatékony jogi segítségnyújtáshoz való jogot, valamint a fegyverek egyenlőségének elvét szokták felhozni, jöllehet az úgynevezett „anyajogának” az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés tekinthető. Noha mind a szakértőhöz való alkotmányos jog, mind pedig az alkotmányos igazságügyi szakértés része a tisztességes eljárásnak, mégis eltérő alkotmányjogi megközelítést igényel, és míg ez előbbi a felkért szakértő alkotmányos alapját teremti meg, addig az utóbbi a kirendelt szakértő alkotmányos feltételeit írja le.

4.2.2. A szakértőhöz való alkotmányos jog³⁸⁹

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése szerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, észszerű határidőn belül bírálja el. Az Alaptörvénynek ez a rendelkezése, az eljárási garanciákon túl, a bírósághoz fordulás jogát foglalja magában.³⁹⁰ Minden személynek

³⁸⁸ Ld. például: Giannelli 1982.; Giannelli 1993.; Medine 1990.

³⁸⁹ Cséffai 2020.

³⁹⁰ 59/1993. (XI. 29.) AB hat.

tehát alkotmányban biztosított joga van arra, hogy jogait független és pártatlan bíróság előtt érvényesítse,³⁹¹ amely azt a kötelezettséget rója az államra, hogy a jogviták elintézésére bírói utat biztosítson,³⁹² méghozzá valóságos módon³⁹³ abban az értelemben, hogy az érdekelt elérhesse, hogy ügyét a bíróság anélkül tárgyalja, hogy jogi vagy gyakorlati jellegű, visszaélészerű akadályok ebben megakadályoznák.³⁹⁴ Az igazságszolgáltatáshoz való tényleges hozzáférés biztosítását – különösen e hozzáférés esetleges anyagi akadályainak megszüntetése miatt – mind az Egyezmény, mind az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya alapvető jogként ismeri el.³⁹⁵ Az EJEB szerint a tisztességes tárgyaláshoz való jog a „bírósághoz való jogot” jelenti, amelynek egyik aspektusa a hozzáférés joga³⁹⁶ (*right of access*, máshol *access to justice*). A tisztességes eljáráshoz való jog az igazságszolgáltatáshoz való jog nélkül értelmetlen lenne.³⁹⁷ Az Egyesült Államok Legfelső Bírósága szerint a perlés és a védekezés joga egy olyan alternatív hatalom, amely egy szervezett társadalomban minden más alapjog őrzője és a jól működő kormányzat alapja.³⁹⁸

Régóta felismert tény azonban, hogy a bíróság ajtajához (*access to the courthouse doors*)³⁹⁹ való pusztán hozzáférés önmagában még nem elégíti ki a tisztességes eljárás követelményét. Az 59/1993. (XI. 29.) AB határozatban az Alkotmánybíróság elvi élel állapította meg, hogy a „bírósághoz való fordulás alapvető joga nemcsak a beadványok előterjesztésének jogára szorítkozik, hanem a bírósági eljárásban a fél pozícióját biztosítja a személyeknek. A személyek alanyai, alakítói és nem tárgyai, »elszenvedői« a bírósági eljárásnak. Alkotmányban biztosított joguk van arra, hogy a bíróság az eljárásba vitt jogaikat és kötelességeiket elbírálja (s ne csak az ezeket tartalmazó beadványról mondjon véleményt), és arra is, hogy lehetőséget kapjanak a bírósági döntés alapjául szolgáló tényállással és jogi kérdésekkel kapcsolatban nyilatkozataik megtételére.” Mindez azt is jelenti, hogy a bírói út megnyitása a *fair eljárásból* eredő követelményének tekinti a hatékony bírói jogvédelmet.⁴⁰⁰ Ebből eredően nemigen lehet

³⁹¹ 930/B/1994. AB hat.

³⁹² Molnár J. 2011. 3.

³⁹³ 1074/B/1994. AB hat.

³⁹⁴ 3/2006. (II. 8.) AB hat.

³⁹⁵ Európai Bizottság *kontra* Francia Köztársaság, C-492/08 (17/06/2010)

³⁹⁶ Zborovský v. Slovakia, 14325/08 (23/01/2013)

³⁹⁷ Elsőként: Golder v. United Kingdom, 4451/70 (21/02/1975)

³⁹⁸ Chambers v. Baltimore & O. R. CO. (1907)

³⁹⁹ Szóhasználatot ld. például: Ake v. Oklahoma (1985)

⁴⁰⁰ 8/2011. (II. 18.) AB hat.

eljárásjogi akadálya annak, hogy a fél felkért szakértő segítségével támassza alá állításait, mert ezzel az ellenérdekű felek vitájának lehetőségét záránk ki,⁴⁰¹ ami már nem egyeztethető össze a megfelelő (hatékony) bírósági eljárással. „Amikor [ugyanis] az állam a [...] vádlottra vonja bírói hatalmát egy büntetőeljárásban, köteles lépéseket tenni azért, hogy biztosítsa, hogy a vádlottnak tisztességes lehetősége legyen védekezésének bemutatására.”⁴⁰² Mindez felhatalmazást jelent arra, hogy a vádlott rendelkezzen a megfelelő védekezés alapvető eszközeivel⁴⁰³ (*basic tools of an adequate defense*).⁴⁰⁴ „Senkit nem lehet elzárni attól, hogy jogi képviselőt, szakértőt [vagy] tolmácsot vegyen igénybe”⁴⁰⁵ – mondja Kiss Daisy. Úgy tűnik számomra ezért, hogy a bírósághoz fordulás joga – a hatékony bírósági eljáráson keresztül – összekapcsolódik a megfelelő jogérvényesítést jelentő jogi segítségnyújtással, illetve védelemhez való joggal,⁴⁰⁶ ahol a felkért szakértő szerepe – ahogy alább kifejtésre kerül – akár meghatározó is lehet. Mindemellett a bírósághoz fordulás joga összefüggésben áll⁴⁰⁷ a jogegyenlőség követelményével is,⁴⁰⁸ amely jellemzően a perrel kapcsolatos kiadásokra kiterjedő támogatási rendszer kiépítésével valósul meg.⁴⁰⁹ Itt azonban többről van szó, mint a fegyveregyenlőség elvének egyszerű biztosításáról a bírósági eljárásban.⁴¹⁰

A törvény (bíróság) előtti egyenlőség eljárásjogi garanciát jelent arra, hogy jogainak érvényesítése tekintetében a bíróság előtt mindenki egyenlő eséllyel rendelkezzen,⁴¹¹ ehhez képest pedig általános jogegyenlőségi tételként jelenik meg mindez a jogalkalmazás során.⁴¹² Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés esetén ez „abban testesül meg, hogy az egyéni jogérvényesítés nem lehet függvénye az egyén jogi, gyakorlati [szakmai] ismereteinek, illetve anyagi viszonyainak. A bírósághoz fordulás joga, tehát az állam oldalán azt a kötelezettséget teremti meg, hogy az államnak olyan támogatási rendszert kell kiépítenie, amely kompenzálja/kiegyenlíti a[z] [...]

⁴⁰¹ Vö. Lombardi Vallauri v. Italy, 39128/05 (20/10/2009)

⁴⁰² Ake v. Oklahoma (1985)

⁴⁰³ Giannelli 1993. 2.

⁴⁰⁴ Britt v. North Carolina (1971)

⁴⁰⁵ Kiss 2006. 87.

⁴⁰⁶ Vö. Európai Bizottság *kontra* Francia Köztársaság, C-492/08 (17/06/2010)

⁴⁰⁷ Hasonló összefüggést tárt fel Udvary Sándor tanulmányában. [Udvary 2003. 345.]

⁴⁰⁸ Bakos 2011. 7.

⁴⁰⁹ 1074/B/1994. AB hat.

⁴¹⁰ Az elv nem szűkíthető le ugyanis pusztán a perbeli felekre, mert ez oda vezetne, hogy az egyformán szegény peres felek esetén az elv látszólag nem sérülne azáltal, hogy hasonlóképpen egyik fél sem tudná jogait hatékonyan érvényesíteni a bíróság előtt. Ez a felfogás azonban nem egyeztethető össze a bíróság előtti egyenlőség elvét életre hívó eredeti alkotmányozói akaráttal.

⁴¹¹ 191/B/1996. AB hat.

⁴¹² 18/B/1994. AB hat.

ismeretekben vagy anyagi lehetőségekben mutatkozó esetleges hiányosságokat”.⁴¹³ Ebben a megközelítésben a perre olyan közjogi intézményként tekintünk, amely a magánérdeken túl a magasabb társadalmi értékeknek is eleget kell, hogy tegyen.⁴¹⁴ A klasszikus liberális elméletekkel szemben Franz Klein ugyanis felismerte,⁴¹⁵ hogy a jogviták rendezése nemcsak az egyének között, hanem a társadalomban is a békét szolgálja, így a pert nem lehet kizárólag a felek magánügyének tartani, hanem az a jólét előmozdításának egyik eszköze is.⁴¹⁶ Mindez pedig a formális jogegyenlőséget tényleges jogérvényesítő képességgé alakító állami támogatást feltételez,⁴¹⁷ amely nélkül társadalmi esélykülönbség alakulhat ki szegény és gazdag között,⁴¹⁸ veszélyeztetve ezáltal a per közjogi funkcióját. Ezt azonban nem lehet akként értelmezni, hogy az állam a szociális igazságtalanságok teljes mérvű kiküszöbölésére volna köteles, ugyanis a perköltség szabályozása csak akkor hozható kapcsolatba a tisztességes eljáráshoz való joggal, ha valamely személyi kör számára a bírói út igénybevétele a költségviselési szabályok miatt lehetetlenné válik.⁴¹⁹ Könnyű ugyanakkor belátni, hogy a bírósághoz fordulás joga kiüresedne, ha a bírói út igénybevétele aránytalanul nagy költségekkel járna, elérhetlenné téve ezzel az alacsonyabb jövedelműek számára a jogérvényesítés ezen formájának az igénybevételét⁴²⁰ vagy akkor, ha a bíróság olyan aránytalan bizonyítási terhet róna valamely félre, melyet elvben sem volna képes teljesíteni.⁴²¹ Ilyen esetekben bár formálisan rendelkezésre állna a bírói út, ám annak hatékony gyakorlása nehézségekbe ütközne. Ennek elkerülése végett az Európa Tanács számos ajánlást fogalmazott meg e kérdéskört illetően. Az igazságszolgáltatás igénybevételét megkönnyítő eszközökről szóló Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (81) 7. számú ajánlása szerint, ha az eljárási költségek nyilvánvaló akadályát képezik az igazságszolgáltatás igénybevételének, akkor lehetőségek szerint csökkenteni kell vagy el kell törölni ezeket. Különös figyelmet kell fordítani az ügyvédi, a *szakértői díjak* kérdésére, ha ezek a díjak

⁴¹³ Kiss 2006. 87.

⁴¹⁴ Klein–Engel 1927. 190.

⁴¹⁵ Klein-féle permodell részletes ismertetését ld.: Kengyel 2003. 90-95.

⁴¹⁶ Klein–Engel 1927. 191.

⁴¹⁷ Ld. például: költségmentesség, pártfogó ügyvéd kirendelésének lehetősége. [Az országos ítélőtábla székhelyének és illetékességi területének megállapításáról, valamint az igazságszolgáltatás működését érintő egyes törvények módosításáról szóló 1999. évi CX. törvény indokolása a 2. §-hoz]

⁴¹⁸ Ld. különösen a jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvény 3. § (3) bekezdés c) pontja alaptörvény-ellenességének megállapításáról és megsemmisítéséről szóló 42/2012. (XII. 20.) AB határozat indokolását.

⁴¹⁹ 3309/2020. (VII. 24.) AB hat.

⁴²⁰ Bakos 2011. 12.

⁴²¹ Swagrun-Baurycza v. Poland, 41187/02 (24/01/2007)

az igazságszolgáltatáshoz fordulás akadályát képezik. Az ügyvédeknek és a szakértőknek kifizetett díjak ugyanis az eljárási költségek messze legfontosabb részét képezik. A jogsegélyben nem részesülő szerényebb jövedelmű személyek számára gyakran különösen súlyos terhet jelentenek és ez megakadályozza őket az eljárás megindításában, jogaik védelmében.⁴²² A szegényeknek a joghoz és igazságszolgáltatáshoz való hatékony hozzáféréseinek biztosításáról szóló Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (93) 1. számú ajánlása szintén leszögezi, hogy a vagyoni szempontjaik folytán hátrányos helyzetű személyek számára is nélkülözhetetlen kell, hogy legyen a jog eszközeinek igénybevétele, tovább mutatva arra, hogy a hozzáférés biztosítható legyen.⁴²³ Ehhez képest az itt megfogalmazott elvek nem ritkán hézagosan, vagy csak részben teljesülnek. A holland büntetőeljárás törvény például lehetővé teszi az olyan költségek megtérítését, amelyek a nyomozás érdekeit szolgálják.⁴²⁴ Ha azonban a bíróság úgy dönt, hogy az ellenszakértő alkalmazásával járó kiadások nem szolgálták a nyomozás érdekeit, a vádlottnak kell majd finanszíroznia azokat, ezáltal pedig azon joga, hogy felülvizsgálhassa a szakértői bizonyítékokat anélkül, hogy minderre gyakorlati képessége volna, semmit nem ér.⁴²⁵ De megemlíthetjük hazánkat is, ahol az állam a magánszakértő díját sem a büntetőeljárásban,⁴²⁶ sem pedig a polgári eljárásban,⁴²⁷ még a legszegényebbek esetén sem vállalja magára, ami bizonyos körülmények között sérti a jogegyenlőség elvét, s ezáltal az eljárás igazságosságát. Az Egyesült Államokban ugyanakkor emiatt – ahol mindez az egyenlő védelem doktrínájaként jelenik meg – a Legfelső Bíróság számtalan esetben marasztalta már el az alsóbb bíróságokat, így érdemes azokat alaposabban áttekinteni.

Az első ilyen ügyet 1956-ban Illinois Államban tárgyalták,⁴²⁸ ahol egy szegény vádlott megkérdőjelezte azt az állami gyakorlatot, melyben a fellebbviteli felülvizsgálat feltétele egy olyan jegyzőkönyv rendelkezésre állása volt, melyet a vádlott nem engedhet meg magának. A Legfelső Bíróság szerint az ingyenes jegyzőkönyv hiánya megvonta a vádlottól a tisztességes eljárást és az egyenlő védelmet.⁴²⁹ „Nem lehet

⁴²² Az igazságszolgáltatás igénybevételét megkönnyítő eszközökről szóló Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (81) 7. számú Ajánlás 12-13. és 48. pontok.

⁴²³ Szekeres 2013. 87.

⁴²⁴ CrPR (NL) 591. §

⁴²⁵ Kampen 2000. 207-208.

⁴²⁶ Be. 199. § (5) bek.

⁴²⁷ Az uralkodó felfogás szerint a magánszakértő díja a felek megállapodásán alapul, így a Pp. 78. § (1) bekezdésében szabályozott, a bíróság által történő költségek előlegezésére vonatkozó rendelkezése nem alkalmazható.

⁴²⁸ Griffin v. Illinois (1956)

⁴²⁹ Giannelli 1993. 6.

egyenlő igazság ott, ahol a tárgyalás milyensége, amelyhez az ember hozzájut, attól függ, hogy mennyi pénze van.”⁴³⁰ A *Jacobs v. United States* ügy már kimondottan a felkért szakértőről szólt, ahol az eljárás során nyilvánvalóvá vált, hogy a védelem fizetőképtelensége akadályozta meg abban, hogy ügyét – egy magán pszichiáter szolgáltatásai által – megfelelően bemutassa. „A Legfelső Bíróság félreérthetetlenül kinyilvánította, hogy bűnügyi esetekben nem fogja tolerálni a diszkriminációt szegények és azok között, akik ezen eszközöket birtokolják, hogy jogaikat megvédjék.”⁴³¹ Egy csekkhamisítási ügyben ugyanez a kérdés merült fel, csak éppen nem pszichiáter, hanem egy kézírászakértő kapcsán, akit a védelem kívánt tanúként megidézni. Itt elismerte ugyan a bíróság, hogy különbség van a tanú állítási joga és aközött, hogy ezen tanúkat az állam fizesse, de bizonyos esetekben – magában foglalva a szegénységet – a pénzhiány, amellyel e tanúkat rendeznék, gyakran elejét veszi annak, hogy behívják őket és esetenként megakadályozza, hogy védelmet nyújtsanak. Így habár a vádlott rendelkezik a jog árnyékával (*the shadow of the right*), hogy tanút hívjon, lényegében mégis meg van fosztva attól.⁴³² Ezt a helyzetet találóan a 22-es csapdjának nevezték el az angolszász jogi irodalomban.⁴³³ Ráadásul a *Watson* ügyben a kézírás kérdése a védelem velejét adta, így a (kézírás)szakértő véleménye ebben az esetben akár döntő fontosságú is lehetett volna, és csak a védelem pénzhiánya akadályozta meg, hogy az esküdtszék számára olyan bizonyítékokat mutathasson be, amellyel ártatlanságát bizonyíthatná.⁴³⁴ A bíróság ezért – különösen a védelem szakértőhöz való jogára (*right to an expert witness*) hivatkozással – elrendelte az ügy újbóli tárgyalását. Az Egyesült Államokban vezető ügynek azonban vitathatatlanul az *Ake v. Oklahoma* eset⁴³⁵ számít, melyet jelentősége miatt érdemesebb részletesebben idézni.

1979 végén Glen Burton Ake bűntársával, Steven Keith Hatch-csal meggyilkolták Rev. Richard Douglass-t és feleségét, két gyermeküket pedig megsebesítették. Ake és bűntársa azzal az ürüggyel tértek be a lelkész vidéki otthonába, hogy eltévedtek és segítségre van szükségük, hogy megtalálják a kiutat. Amikor azonban beléptek a házba pisztolyt rántottak és a család tagjait egy erős madzaggal megkötözték és több órán át terrorizálták őket, majd Ake egy .357 Magnummal több pisztolylövést adott le rájuk. A

⁴³⁰ *Griffin v. Illinois* (1956)

⁴³¹ *Jacobs v. United States* (1965)

⁴³² *The People v. Watson* (1966)

⁴³³ Ld. például: *Boring v. Kozakiewicz* (1987)

⁴³⁴ *The People v. Watson* (1966)

⁴³⁵ *Ake v. Oklahoma* (1985)

támadásba a pár belehalt, viszont két gyermekük, Leslie és Brooks csodával határos módon túléltek a rémtettet. 1980-ban Ake-t letartóztatták, azonban vád alá helyezése és a viselkedése annyira szürreális és bizarr volt, hogy az eljáró bírót arra sarkallta, hogy *sua sponte* rendelje el Ake pszichiátriai vizsgálatát. Ennek eredményeként a vizsgálatot végző pszichiáter megállapította, hogy Ake hallucinál, azt állítja, hogy „Ő Isten bosszúálló kardja” (*sword of vengeance of the Lord*) és az „Isten bal karjánál fog csücsülni a mennyországban” (*he will sit at the left hand of God in heaven*). Ake-nál paranoid skizofréniát diagnosztizáltak és egy alaposabb pszichiátriai kivizsgálást javasoltak abból a célból, hogy megállapítsák, hogy egyáltalán alkalmas-e arra, hogy bíróság elé álljon. Hat hónapos vizsgálat után az állami pszichiáter bejelentette, hogy Ake alkalmatlan a bírósági tárgyalásra és elhelyezésére egy maximálisan biztonságos létesítmény szükséges. Hat héttel később azonban ugyanaz a pszichiáter úgy találta, hogy amikor Ake antipszichotikus gyógykezelést kapott, állapota stabilizálódott, s így már alkalmas lehetett arra, hogy bíróság elé álljon, ezért az állam folytathatta az eljárást. Ake a perben elmebajra hivatkozott (*insanity defense*), ezért a gyilkosságok idején fennálló mentális állapotát pszichiáternek kellett volna meghatároznia. Mivel azonban Ake nem engedhette meg magának, hogy saját pszichiátert bízjon meg, ügyvédje azt kérte, hogy az állam nyújtson neki egyet. A bíróság a kérést elutasította, így pszichiáter nélkül Ake nem tudta bizonyítani mentális állapotát a bántalmazás pillanatában és a vádat alátámasztó pszichiáter csak azt állította, hogy a vádlott veszélyes a társadalomra, azonban épelméjűségére vonatkozóan nem tett vallomást. Ake-t kettős emberölés miatt halálra ítélték, melyet az Oklahomai Fellebbviteli Bíróság helyben is hagyott. Ezt követően Ake alkotmányos jogainak sérelme miatt a Legfelső Bírósághoz fordult azt állítva, hogy ilyen esetekben az eljárás tisztessége megköveteli, hogy az állam hozzáférést biztosítson egy pszichiáterhez.⁴³⁶ A bíróság egyetértett a felhozott érvekkel és megállapította, hogy a pszichiáter szakértő támogatásának a megtagadása megfosztotta Ake-t a tisztességes eljárástól, ezért visszavonta az alsóbb bíróságok ítéleteit és elrendelte az ügy újbóli tárgyalását. Marshall bíró véleményében az igazságszolgáltatáshoz való tényleges hozzáférésként (*meaningful access to justice*) határozta meg a kérdést, mérlegelve az egyén érdekét a büntetőeljárás alaposságáért szemben az államra háruló teherrel, annak fényében, amit a kért szakértői támogatás valószínű értéke és az eljárás során felmerülő hibák kockázata rejt, amennyiben nem

⁴³⁶ Wrightsman 2006. 116.

nyújtanak ilyen segítséget. A bíróság úgy találta, hogy mind az egyén, mind az állam érdeke bár egyaránt jelentős, de az államnak, az az érdeke, hogy domináljon a tárgyaláson – ellentétben a magán peres fél érdekével – szükségszerűen korlátozás alá esik a büntetőügyek tisztességes és pontos megítélése által. Ennek értelmében az állam nem hivatkozhat jogos érdekére a védelem felett történő stratégiai előny fenntartásában, még annak megkövetelése, hogy az állam egy pszichiátert bocsásson a szegény vádlott rendelkezésére, nem jelentett eltúlzott pénzügyi terhet számára. A Legfelső Bíróság ezért úgy tartotta, hogy „ha a vádlott a tárgyalás során előzetesen bemutatta, hogy elmezavara a bűncselekmény idején valószínűleg jelentős faktornak bizonyult, az alkotmány megköveteli, hogy az állam biztosítsa pszichológus segítségét ebben a kérdésben, amennyiben a vádlott egyébiránt ezt nem engedheti meg magának” – ez az úgynevezett *Ake-követelmény*. A felhozott elvek mentén az ügyet végül újratárgyalták és Ake-t kétszeres életfogytig tartó szabadságvesztésre és kétszer kettőszáz év börtönbüntetésre ítélték két rendbeli emberölés és két rendbeli emberölési kísérlet miatt. 2011-ben az oklahomai börtönkórházban halt meg. Társát 2006-ban kivégezték.

Fontos azonban kiemelni azt is, hogy a bíróság az *Ake-követelménynek* egy független és pártatlan szakértő kirendelésével még nem tesz eleget. Az állam által kirendelt szakértői vizsgálat ugyanis alapvetően nem helyettesíti a védelmi szakértőt.⁴³⁷ Ehhez az is szükséges, hogy a szakértő közvetlenül a felet segítse, jelentéseit szintén neki tegye. A *United States v. Sloan* ügyben a bíróság ugyanis kiemelte, hogy ez a kötelezettség nem elégíthető ki egy olyan szakértő kirendelésével, aki egy kompetens kérdésben – végső soron – a védelemmel ellenkezően vall. A szakértő alapvető hasznát tagadjuk meg eleve a vádlottól, ha szolgáltatásait meg kell osztania a váddal.⁴³⁸ Ilyen esetben nemcsak az a jól felfogott érdek, hogy a pszichiáter szakértő bemutassa az ügy vádlotti oldalát, hanem az is, hogy egy szakértő segítségével egy másik szakértő eredményeit értelmezze és támogatást nyújtson a keresztkérdések előkészítésében. E segítség nélkül a vádlottat megfosztjuk attól az igazságos tárgyalástól, amit a tisztességes eljárás megkövetel.⁴³⁹ Még konkrétabban fogalmaz a *Smith v. McCormick* ügyben a bíróság, amikor kifejti, hogy a pszichiáter szakértő segítségéhez való jog nem egy semleges pszichiáter szakértő véleményéhez való jogot jelent a bíróság előtt, hanem a védelem

⁴³⁷ Vö. *Starr v. Lockhart* (1994)

⁴³⁸ Ez azzal magyarázható, hogy a szakértő előtt a védelemnek szükséges feltárnia az esetről alkotott teóriáját. Ebből a szempontból a védelemnek jogos érdeke fűződik ahhoz, hogy erre *ex parte* kerüljön sor. [Vö. *Brooks v. State* (1989)]

⁴³⁹ *United States v. Sloan* (1985)

által megfelelő mértékben igénybe vett pszichiáter szakértő szolgálatainak a jogát – beleértve pszichiáter segítségével annak eldöntését is, hogy nem tájékoztatják a bíróságot a szellemi károsodás bizonyos állapotairól.⁴⁴⁰

Ezeztől a követelményektől természetesen a polgári peres eljárások sem teljesen mentesek, azaz a fenti elvek nyomán – megfelelő esetekben – létezik a szegény polgári peres felek szakértői segítségnyújtáshoz való joga (*right to expert assistance for indigent civil litigants*)⁴⁴¹ is. Nyilvánvalóvá kell tenni ugyanakkor azt is, hogy az államnak a tisztességes eljárást biztosító kötelezettségéből fakadóan nem következik az, hogy a rászorulóknak automatikusan szakértőt kell biztosítania a tárgyaláson. Az *Ake ügyben* a bíróság ezt „a valószínűsített jelentős tény” (*likely to be a significant factor*) feltételéhez kötötte.⁴⁴² Ez pedig azt jelenti, hogy a vádlott köteles bemutatni a bíróságnak, hogy milyen észszerű alapja van annak, hogy egy szakértő képes a védelem munkáját segíteni, és azt is, hogy e szakértői segítség megtagadása alapvetően igazságtalan tárgyalást eredményezne.⁴⁴³ A *Moore v. Kemp ügy* szerint a védelem ennek úgy tehet eleget, hogy minden egyes kérelemnek, amit a védelem felhoz, muszáj tartalmaznia egy speciális személyleírást a szakértőről vagy kívánt szakértőről; ezen alapinformációk nélkül a bíróság képtelen dönteni a védelem indítványának a tárgyáról, minthogy a bíróság nem tudja, hogy milyen típusú szakértőre van szükség. Ezenkívül a védelemnek tájékoztatnia kell a bíróságot arról, hogy miért szükséges az adott szakértő.⁴⁴⁴

A pártos szakértői – épp úgy, mint a jogi – segítségnyújtás, tehát csak abban az esetben szükséges, amikor az ilyen támogatás hiánya hatástalanná tenné az igazságszolgáltatáshoz való tényleges hozzáférés garanciáját. Ennek biztosítása történhet pusztán szociális alapon, de más szempontok figyelembevételével is; a lényeg, hogy hatása az elviselhetetlen egyenlőtlenségek kiküszöbölésére és ezzel a joghoz való hozzáférés hatékonyabbá tételére irányuljon.

⁴⁴⁰ Smith v. McCormick (1990)

⁴⁴¹ Medine 1990. 348-349.

⁴⁴² Ake v. Oklahoma (1985)

⁴⁴³ Moore v. Kemp (1987)

⁴⁴⁴ Moore v. Kemp (1987)

4.2.3. A felkért szakértő szerepe a védekezés jogában

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdése szerint a büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában *joga van a védelemhez*. Az Alkotmánybíróság már működésének kezdetén kimondta, hogy a védelemhez fűződő jog az alkotmányos büntetőeljárási jog egyik olyan alapelve, amely a büntetőeljárás valamennyi szakaszában számtalan különböző részletszabályban érhető tetten. Az Alkotmánybíróság a 25/1991. AB határozatában ezt úgy fogalmazta meg, hogy „[a] védelemhez való jog alkotmányos büntetőeljárási alapelve az eljárás egész menetében számtalan részletszabályban ölt testet. A védelemhez való jog a büntetőeljárás alá vont személy azon jogaiban, illetve a hatóságok azon kötelezettségeiben realizálódik, amelyek biztosítják, hogy a vele szemben érvényesített büntetőjogi igényt megismerje, arról álláspontját kifejtthesse, az igénnyel szembeni érveit felhozhassa, a hatóságok tevékenységével kapcsolatos észrevételeit és indítványait előterjeszthesse, továbbá védő segítségét vehesse igénybe. A védelemhez való jog tartalmát képezik a védő azon eljárási jogosítványai, illetve a hatóságok azon kötelezettségei, amelyek részéről a védelem ellátását lehetővé teszik”. A büntetőeljárásban a terheltnek joga van ahhoz, hogy saját magát megvédje, és ahhoz is, hogy ennek érdekében védőt vegyen igénybe.⁴⁴⁵ Az Alkotmánybíróság megítélése szerint a büntetőeljárással szemben alapvető követelményként jelenik meg, hogy e jog hatékonyan érvényesüljön.⁴⁴⁶

A védekezéshez való jog, az igazságos tárgyalás egy fontos elemeként a strasbourgi szervek döntéseiben is megjelenik.⁴⁴⁷ Az Egyezmény 6. cikk (3) bekezdése szerint minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy *a)* a legrövidebb időn belül tájékoztatassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól; *b)* rendelkezzen a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és *eszközökkel*; valamint *c)* személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhessen, és ha nem állnak rendelkezésre eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet. A *Jespers ügy* szerint ezen eszközöknek (vagy lehetőségeknek) pedig fel kell ölelniük minden olyan lényeges elemet, amely a büntető felelősség alóli

⁴⁴⁵ 8/2013. (III. 1.) AB hat.

⁴⁴⁶ Vö. 8/2013. (III. 1.) AB hat.

⁴⁴⁷ Blutman 1992. 458-460.

mentesülést vagy a büntetés csökkentését szolgálhatja, s amelyeket a hatáskörrel rendelkező hatóságok gyűjtöttek vagy gyűjthetnek össze.⁴⁴⁸ Ehhez képest az EJEB több tucat ügyben kifejtette, hogy az Egyezménynek nem az a célja, hogy a jogokat teoretikusan vagy illuzórikusan biztosítsa, hanem hogy azok ténylegesen és hatékonyan érvényesüljenek.⁴⁴⁹ Ezért az Egyezményben foglalt jogok meghatározásakor gyakran a formális megjelenés mögé kell nézni és a valós helyzetre kell koncentrálni.⁴⁵⁰ Ezen okból kifolyólag állapította meg például az EJEB, hogy a bűnügyi hatóságok önmagában a védő kirendelésével még nem tekinthetők teljesítettnek az Egyezményben biztosított (hatékony védelemhez való) jog érvényesítését. A hatóságoknak szükséges arról is meggyőződniük, hogy a kirendelt védőnek lehetősége van-e arra, hogy tényleges jogi segítséget nyújtson annak, akinek érdekében kirendelték.⁴⁵¹ De épp azért – folytatva a gondolatmenetet –, hogy a védelem joga helyrehozhatatlan kárt ne szenvedjen, a *Salduz* ügyben⁴⁵² rögzítette az EJEB azt is, hogy főszabályszerűen, az ügyvéddel való kapcsolatfelvételt már a gyanúsított első kihallgatásán biztosítani szükséges, ha csak az eset egyedi körülményeinek fényében bizonyíthatóan kényszerítő okok állnak fenn e jog korlátozását illetően. De még akkor is, ha kényszerítő okok kivételesen igazolhatják is, hogy megtagadják az ügyvédhez fordulást, egy ilyen korlátozás – bármi is legyen annak az indoka – nem sértheti elfogadhatatlan módon a vádlottnak az Egyezmény 6. cikkéből fakadó jogait. A *Güvec* ügyben egy 15 éves török fiú ellen folyó büntetőeljárásban szintén a védelemhez való jog effektív érvényesülését vizsgálta és állapította meg az EJEB, hogy a fiatal korú terhelt tehetetlensége megakadályozta abban, hogy a tárgyaláson hatékonyan részt vegyen, melyet a jogi képviselő *de facto* hiánya tovább súlyosított, ezzel megsértve a tisztességes eljáráshoz való jogát.⁴⁵³ A *G.B. ügyben* minderre már a szakértő kapcsán mutatott rá. Ebben az ügyben egy tipikus „pálfordulásos” (*volte-face*) esettel állunk szemben, ahol a nyomozás során kirendelt szakértő nemcsak eltérő véleményt adott a bíróságon saját korábbi írásosan kidolgozott véleményétől, hanem teljesen megváltoztatta azt, egy és ugyanazon meghallgatáson. A védelem ezen pálfordulás után – amelyet a szakértő az új bizonyíték rendkívül gyors átfutásával valósított meg, felvéve egy rendkívül kedvezőtlen helyzetet a védelemmel szemben – egy második vélemény iránti kérelmet

⁴⁴⁸ *Jespers v. Belgium*, 8403/78 (14/12/1981)

⁴⁴⁹ Ld. például: *Airey v. Ireland*, 6289/73 (09/10/1979)

⁴⁵⁰ Ld. például: *Delcourt v. Belgium*, 2689/65 (17/01/1970)

⁴⁵¹ *Artico v. Italy*, 6694/74 (13/05/1980)

⁴⁵² *Salduz v. Turkey*, 36391/02 (27/11/2008)

⁴⁵³ *Güvec v. Turkey*, 70337/01 (20/04/2009)

nyújtott be, amely elutasításra került. Bár nehéz megállapítani, hogy egy szakértői véleménynek milyen hatása lehetett az esküdszékre, de az EJEB úgy véli, hogy nagyon valószínű, hogy egy ilyen hirtelen fordulat elkerülhetetlenül különös súlyt kölcsönöz a szakértő véleményének. Így egy szakértői pálfordulás után az újabb szakértői vélemény beszerzésére irányuló kérelem elutasítása sérti a tisztességes eljáráshoz való jogot azáltal, hogy nem tartja tiszteletben a védelem jogát.⁴⁵⁴ Az alapvető bizonyítékok esetén ugyanis a feleknek valós lehetőséget kell biztosítani arra, hogy ahhoz hatékonyan észrevételeket fűzhessenek (*a real opportunity to comment effectively*),⁴⁵⁵ ami aligha teljesülhet akkor, ha a szakértő számára sem biztosítanak elegendő időt ahhoz, hogy az újabb bizonyítékokat áttanulmányozza és az alapján az újabb szakvéleményét beterjessze.⁴⁵⁶ Hasonló okok vezettek a tisztességes eljáráshoz való jog sérelméhez a *Mantovanelli ügyben* is, ahol egy orvosi műhibaper során a Mantovanelli házaspárnak nem volt reális lehetősége arra, hogy a kirendelt szakértő véleményét eredményesen kommentálják, noha elvben nem voltak elzárva attól, hogy a szakvélemény tartalmával és eredményeivel kapcsolatban bármit a bíróság elé terjesszenek. Az EJEB megjegyezte ugyanakkor, hogy a szakértőnek ugyanazt a kérdést kellett megválaszolnia, mint amelyet a bíróságnak is, ami egy olyan technikai jellegű kérdésre vonatkozott, amely nem szerepelt a bíróság ismereteinek körében, s így a szakértői véleménynek nagy valószínűséggel túlnyomó hatása volt a tények bíróság előtti értékelésénél. Ilyen körülmények között a pert indító felek csak úgy tudták volna hatékonyan kifejezni saját meglátásaikat, ha azokat még a szakvélemény benyújtása előtt előadják. Mivel nem volt gyakorlati nehézsége annak, hogy mindezt lehetővé tegyék számukra, az eljárás nem felelt meg az Egyezmény 6. cikk (1) bekezdésének.⁴⁵⁷

Mindebből könnyen kiolvasható, hogy az EJEB által megkövetelt védekezéshez való jog – történjék az védő közreműködésével vagy akár személyesen – nem lehet formális, annak az eljárás minden szakaszában ténylegesen érvényesülnie kell. S bár a fenti esetek jellemzően büntetőügyekben születtek, ez azonban nem jelenti akadályát annak, hogy az ott megfogalmazott indokokat polgári ügyekbe is átültessük.⁴⁵⁸

A megfelelő képviselő azonban általában többet jelent, mint az ügyvéd pusztá jelenléte a bíróság előtt, amelyet intuitív módon az Egyesült Államok esetjoga képes a

⁴⁵⁴ G.B. v. France, 44069/98 (02/10/2001)

⁴⁵⁵ Mantovanelli v. France, 21497/93 (18/03/1997)

⁴⁵⁶ G.B. v. France, 44069/98 (02/10/2001)

⁴⁵⁷ Mantovanelli v. France, 21497/93 (18/03/1997)

⁴⁵⁸ Ld. Például: Bertuzzi v. France, 36378/97 (21/05/2003); ASML Netherlands BV kontra Semiconductor Industry Services GmbH (SEMIS), C-283/05 (28/09/2006)

legjobban szemléltetni, ahol a hatékony jogi képviselőhez való jog valójában már magában foglalja a védelem előkészítéséhez szükséges kiegészítő szolgáltatásokhoz való jogot is;⁴⁵⁹ a védelem előkészítéséhez ugyanis szükség lehet nyomozói, szakértői vagy egyéb szolgáltatásokra.⁴⁶⁰ Az ABA által a védelmi szolgáltatások nyújtásáról kiadott szabványkönyvének⁴⁶¹ – amely úgynevezett *black letter*⁴⁶² standard, minthogy a joggyakorlat által már annyira megalapozott és kimunkált, hogy észszerű viták alapjai nem lehetnek – 5-1.4. pontja mindezt úgy fogalmazza meg, hogy a minőségi képviselet ellátásához a jogi képviselet megtervezésénél szükséges gondoskodni a nyomozói, szakértői és egyéb szolgáltatásokról. Ezeknek nemcsak azokat a szolgáltatásokat és eszközöket kell magukba foglalniuk, amelyek a hatékony védelemhez szükségesek a tárgyaláson, hanem azokat is, amelyekre a védelem hatékony részvétele miatt az eljárás minden szakaszában szükség van. A szabványkönyv kommentárja mindezt azzal a meggyőző magyarázattal szolgál, miszerint „a bíróságon jelen lévő képviselet minősége – példának okáért – lehet kitűnő, mégis hasztalan a vádlott (alperes) számára, ha a védelem pszichiáter vagy kézírás szakértő segítségét igényli, és ilyen szolgáltatások nem állnak rendelkezésére”.⁴⁶³ Az Egyesült Államokban számos bíróság hatástalannak találta a védő közreműködését akkor, amikor a védelem nem tudott a szakértői szolgáltatásokhoz hozzáférni.⁴⁶⁴ A *Proffitt v. U.S. ügyben* a bíróság szerint például a védő azon mulasztása, hogy – ott, ahol nyilvánvalóan szükség van rá – a szakértő segítségét kérje, megfosztja a vádlottat a megfelelő képviselet ellátásától.⁴⁶⁵ Mindez pedig azt a kötelezettséget rója az államra, hogy a hatékony jogi segítségnyújtáshoz való jogból eredően a szakértő közreműködését a nélkülözhető vádlott számára biztosítani köteles.⁴⁶⁶ A *Bush. v. McCollum ügyben* a bíróság szintén kifejtette, hogy a védelemhez való jog mindaddig értelmetlen, amíg az ügyvéd képtelen hatékony védelmet nyújtani azért, mert nem rendelkezik pénzeszközökkel ahhoz, hogy biztosítsa az eset által megkövetelt szakvéleményt.⁴⁶⁷ Vezető ügynek a *Williams v. Martin ügy* számít, ahol a bíróság egyértelműen kifejezésre juttatta, hogy „nem lehet kétséges az, hogy a hatékony

⁴⁵⁹ *People v. Fixel* (1979)

⁴⁶⁰ *Proffitt v. U.S.* (1978)

⁴⁶¹ ABA 1992.

⁴⁶² Az angolszász jogrendszerben használatos kifejezés. [Ld. például: *Jackson ex dem. Bradford v. Huntington* (1831)]

⁴⁶³ ABA 1992. 22.

⁴⁶⁴ Giannelli 1982. 3.

⁴⁶⁵ *Proffitt v. U.S.* (1978)

⁴⁶⁶ Giannelli 1982.3.

⁴⁶⁷ *Bush v. McCollum* (1964)

védelem néha szakértői tanúval jár”.⁴⁶⁸ Jogtörténeti érdekességként lehet megemlíteni, hogy ezek az elvi megfontolások már a dualista kori hazai jogi gondolkodásban is fellelhetőek voltak. A Bp. 228. §-ának indokolása így érvelt az ellenőrző szakértő törvénybe való bevezetése mellett: „... a terheltnek szakértő által teljesített védelme gyakran fontosabb, mint a jogi védelem. Ama védelem pedig lehetetlenné válik, ha az előzetes eljárásban teljesített szemlétől a terhelt szakértője el van zárva. Kétségen kívül illusoriussá válik a terheltnek az a joga, hogy a főtárgyalásra szakértőt idéztethet meg, ha e joggal az elővizsgálat alatt nem bír”.⁴⁶⁹

Összegzőképpen tehát megállapítható, hogy a hatékony védelemhez való jognak elválaszthatatlan részét képezi a szakértői közreműködés, amelynek feltételeit az állam biztosítani köteles.

4.2.4. A fegyveregyenlőség elve a szakértői bizonyítás során

A tisztességes eljárásnak az egyezmény- és alkotmányszövegekben nem nevesített, de általánosan és nem vitatottan elismert eleme a *fegyverek egyenlősége*, amely a büntetőeljárásban azt biztosítja, hogy a vádnak és a védelemnek egyenlő esélye és alkalma legyen arra, hogy a tény- és jogkérdésekben véleményt formálhasson és állást foglalhasson. A fegyverek egyenlősége nem minden esetben jelenti a vád és a védelem jogosítványainak teljes azonosságát, de mindenképpen megköveteli, hogy a védelem a váddal összevethető súlyú jogosítványokkal rendelkezzen.⁴⁷⁰ Az „ügyfélegyenlőség”⁴⁷¹ keresztülvitelének egyenes következménye, hogy „a vádlót és a terheltet általában egyenlő perjogi hatáskörrel ruházta fel, illetőleg nekik indítványaik előterjeszthetése, a bizonyítás körül való közreműködés és a perorvoslatok használata tekintetében egyenlő jogokat adott”.⁴⁷² A fegyveregyenlőségnek, mint az eljárási jogokra vonatkozó szlogennek azonban nem sok gyakorlati haszna van,⁴⁷³ inkább azt vonja maga után, hogy mindegyik félnek elfogadható lehetőséget kell biztosítani ügye bemutatására – beleértve a bizonyítékait is –, olyan feltételek mellett, amelyek nem hozzák őt érdemben hátrányosabb helyzetbe a másik félhez képest.⁴⁷⁴ A tisztességes eljárásnak a formailag

⁴⁶⁸ Williams v. Martin (1980)

⁴⁶⁹ Bp. indokolása: Szakértők (Az ellenőrző szakértő)

⁴⁷⁰ 6/1998. (III. 11.) AB hat.

⁴⁷¹ Gácsi Anett az ügyfélegyenlőség kifejezés használatát is helyesnek tartja. [Gácsi 2017. 13-25.]

⁴⁷² Bp. indokolása: A bünvádi eljárási jog vezérelveinek keresztülvitele a javaslatban

⁴⁷³ Brants–Field 1995. 16.

⁴⁷⁴ Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands, 14448/88 (27/10/1993)

csak büntetőügyekben irányadó előírásai közül, a fegyveregyenlőség elvének a polgári perekben is érvényesülnie kell, ez tűnik ki ugyanis mind az Alkotmánybíróság,⁴⁷⁵ mind pedig az EJEB⁴⁷⁶ gyakorlatából.

Az EJEB szerint a fegyverek egyenlőségének ugyanakkor létezik egy szűk és egy tág értelmezése.⁴⁷⁷ A szűkebb értelemben vett fegyverek egyenlőségének elve az Egyezmény 6. cikk (3) bekezdés *d)* pontján keresztül a konfrontációs jogot foglalja magában,⁴⁷⁸ miszerint a védelemnek legalább azt a minimális jogot biztosítani kell, hogy kérdéseket intézzon vagy intéztessen a vád tanúhoz és kieszközölhesse, a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják. Az EJEB azonban mind a tanú, mind pedig a tanúvallomás fogalmát a nemzeti jogban használt terminológiáktól függetlenül, autonóm módon értelmezi,⁴⁷⁹ és tanúvallomásnak tekintenek minden olyan verbális megnyilvánulást, amelyet a bíróság az ügy elbírálása során felhasznál.⁴⁸⁰ Tág értelemben a fegyverek egyenlősége ugyanakkor a vád és a védelem jogosítványainak egyenlőségét jelenti az ügy megismerésére, a jelenlét és a bizonyítás terén, azaz az EJEB az Egyezmény 6. cikk (1) bekezdése alapján foglalkozik az ilyen irányú kérelmekkel.⁴⁸¹ E megkülönböztetésnek a szakértők vonatkozásában is jelentősége van.

A *Basyté-Lideikienė* ügyben elvi élel jelent meg ugyanis, hogy az Egyezmény 6. cikk (3) bekezdésének *d)* pontja tanúkra és nem szakértőkre vonatkozik, jóllehet a (3) bekezdésben foglalt garanciák, többek között, az Egyezmény 6. cikk (1) bekezdésében meghatározott tisztességes eljárás fogalmának alkotóelemei. Az ügyben Danuté Balsytė-Lideikienė asszonynak sem a tárgyalás előtti szakaszban, sem a tárgyalás során nem volt lehetősége arra, hogy a szakértőhöz – akinek véleménye bizonyos eltéréseket tartalmazott – kérdéseket intézzon annak érdekében, hogy hitelességét vizsgálja, vagy kétségbe vonja következtetéseit, ami nem felelt meg a tisztességes eljáráshoz való jogból fakadó követelményeknek.⁴⁸² Az EJEB esetjoga szerint tehát a szakértői kifejezés, mint a bíróság pártatlan és semleges segítője,⁴⁸³ a kirendelt szakértőre vonatkozik, akkor is, ha a szakértővel kapcsolatban ugyanolyan vagy hasonló

⁴⁷⁵ Ld. például: 75/1995. (XII. 21.) AB hat.; 15/2002. (III. 29.) AB hat.; 34/2014. (XI. 14.) AB hat.

⁴⁷⁶ Feldbrugge v. the Netherlands, 8562/79 (29/05/1986)

⁴⁷⁷ Grád–Weller 2011. 360.

⁴⁷⁸ Mrčela 2017. 18.

⁴⁷⁹ Ld. például: Kaste and Mathisen v. Norway, 18885/04 and 21166/04 (09/02/2007)

⁴⁸⁰ Vö. Grád–Weller 2011. 412.

⁴⁸¹ Gácsi 2017. 20.

⁴⁸² Basyté-Lideikienė v. Lithuania, 72596/01 (04/02/2009)

⁴⁸³ Vö. Bönisch v. Austria, 8658/79 (06/05/1985)

problémák vetődnek fel, mint a tanúk esetében (például a kikérdezés vagy hatékony észrevétel gyakorlása⁴⁸⁴), ám nyilvánvaló eltérés is mutatkozik.⁴⁸⁵ Ehhez képest a szakértőre a szűkebb értelemben vett fegyveregyenlőség elve nem alkalmazható, ami a gyakorlatban annyit jelent, hogy a nemzeti bíróságnak nem szükséges a védelem kérésére további szakértőt kijelölnie, amennyiben a bíróság által kirendelt szakértő véleménye a vád ügyét támogatja,⁴⁸⁶ de nem jelenti azt, hogy a tisztességes eljáráshoz való jogból fakadó egyéb követelmények – mint azt a *Balsyté-Lideikienė* ügy is mutatja – figyelmen kívül hagyhatóak volnának.

A kirendelt szakértő semlegességének hiánya azonban bizonyos körülmények között mégis megsértheti a tisztességes eljárás fogalmában rejlő fegyveregyenlőség elvét,⁴⁸⁷ és a szakértő tényleges eljárási helyzetéből kiindulva az EJEB ekkor már alkalmazhatónak ítéli a tanúkihallgatásra vonatkozó passzusokat. Ez történt a *Bönisch* ügyben, ahol egy osztrák húsfüstölő üzem tulajdonosa ellen a Szövetségi Élelmiszer-ellenőrző Intézet feljelentése alapján büntetőeljárás indult. A bíróság szakértőként ezen intézet igazgatóját rendelte ki, ami komoly kételyt ébresztett a szakértő függetlensége és pártatlansága iránt a vádlott kárára, s inkább a vád tanújának (*witness against the accused*) volt tekinthető. Ennek ellenére szakértői minőségben részt vehetett a tárgyaláson, a bíróság engedélyével kérdéseket intézhetett a vádlotthoz és a tanúkhöz, és a megfelelő pillanatban véleményt nyilváníthatott a bizonyítékokkal kapcsolatban. Ehhez képest a védelem szakértőjét Prändl urat, aki a Bécsi Állatorvosi Egyetem Húshigiéniai és Technológiai Intézetének igazgatója volt, a bíróság csak tanúként hallgatta ki, s így efféle jogosítványokkal nem rendelkezett. Az EJEB szerint ezzel a szóban forgó eljárásban az egyenlő bánásmód követelménye nem volt biztosítva, minthogy a Szövetségi Élelmiszer-ellenőrző Intézet igazgatójának meghallgatására és a védelem által – bármilyen minőségben – hívott személy meghallgatására az Egyezmény 6. cikk (3) bekezdésének *d*) pontja szerint nem „ugyanolyan feltételek mellett” került sor, ami sérti a tisztességes eljárás koncepciójában benne rejlő fegyverek egyenlőségének elvét.⁴⁸⁸ A szakértőre, amennyiben elfogultsága valószínűsíthető – függetlenül attól, hogy a szakértő a bíróság kirendelése vagy a felek megbízása alapján jár el, noha utóbbi esetben ez könnyebben belátható – már mint a fél tanújára kell

⁴⁸⁴ Ld. például: az előző fejezet alatt hivatkozott *Mantovanelli* ügyet.

⁴⁸⁵ Blutman 1992. 460.

⁴⁸⁶ Brandstetter v. Austria, 13468/87 (28/08/1991)

⁴⁸⁷ Sara Lind Eggertsdóttir v. Iceland, 31930/04 (05/10/2007)

⁴⁸⁸ Bönisch v. Austria, 8658/79 (06/05/1985)

tekinteni, figyelemmel arra, hogy „eljárási szerepe nagyfokú hasonlóságot mutat a tanúéval”.⁴⁸⁹ Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a részrehajlás megjelenésével a szakértő a fél tanújává válik és az egyenlő bánásmód fenntartása miatt megnyílik az ellenfél joga a szakértő saját oldalán történő alkalmazásához,⁴⁹⁰ ahol gondot jelenhet az, ha a vád szakértőjével szemben a védelem verziójának bemutatására hasonló feltételek mentén nem lenne mód.

Az Egyesült Államok Legfelső Bírósága ezen utóbbi állítást úgy fogalmazta meg, hogy „kevés jog alapvetőbb annál, mint az, hogy a vádlott a saját védelme érdekében tanúkat mutasson be”.⁴⁹¹ A *U.S. v. Hartfield* ügyben a bíróság aláhúzta, „ahhoz, hogy jogrendszerünk igazságossága biztosított legyen, a minimális védelmi eszközökhöz muszáj hozzáférést biztosítani a [...] vádlottak számára, hogy ellensúlyozza a kormány rendelkezésére álló óriási ügyészi és nyomozati erőforrások megjelenését”.⁴⁹² Ennek a hatalmas erőfölénynek a kiegyenlítésére szolgál az is, hogy a vád a védelem számára kedvező bizonyítékokat is felhozni köteles,⁴⁹³ amelynek elmulasztása a bizonyítékok elnyomásával ér fel,⁴⁹⁴ ami könnyen veszélybe sodorhatja a fegyverek egyenlőségének tényleges érvényesülését, amely a kontradiktórius eljárás lelkét adja.⁴⁹⁵ A *Robinson v. Pate* ügyben például a bíróság rámutatott arra, hogy azon észszerű kérelem megtagadása, amely a szükséges elmeorvos szolgáltatásainak megszerzésére irányul, a bizonyítékok hathatós visszatartását jelenti, amely sérti a tisztességes eljáráshoz való jogot.⁴⁹⁶ A *People v. Evans* ügyben pedig azt is kimondta a bíróság, hogy amennyiben a kormány szakértői monopóliummal rendelkezik egy olyan kérdésben, amely a büntetőeljárásban jelentős hatást gyakorol a védelemre, a tisztességes eljárás megköveteli, hogy a vádlott is hozzáférjen ehhez a szakértelemhez.⁴⁹⁷

Mindez azt jelenti, hogy a fegyverek ezen egyenlősége kétségbe vonható, ha a felek egyike korlátozás nélkül igénybe veheti a szakértő személyek közreműködését, még a másik fél messzemenőig el van zárva ettől. Az ügyfélegyenlőség ugyanis – már

⁴⁸⁹ Grád–Weller 2011. 412.

⁴⁹⁰ Kampen 2000. 192.

⁴⁹¹ *Chambers v. Mississippi* (1973)

⁴⁹² *U.S. v. Hartfield* (1975)

⁴⁹³ Egyes felfogások mindezt a materiális védelem szabályának tartják és a védelemhez való jog közé sorolják, amelyet azonban a jogtudomány régóta kifogásol. [Király 2008. 133-134.] Az EJEB ugyanakkor a tisztességes eljárás követelményének tartja, hogy a vádhatóságnak minden releváns bizonyítékot, amely a birtokában van fel kell fednie a védelem előtt, akár a vádlott mellett, akár ellene szól. [Edwards and Lewis v. the United Kingdom, 39647/98 and 40461/98 (27/10/2004)]

⁴⁹⁴ Giannelli 1982. 5.

⁴⁹⁵ Vö. Kampen 2000. 203-204. és 210.

⁴⁹⁶ *Robinson v. Pate* (1965)

⁴⁹⁷ *People v. Evans* (1988)

említetten – megköveteli, hogy mindegyik fél megfelelő lehetőséget kapjon arra, hogy ügyét olyan körülmények között mutassa be, amelyek nem helyezik őt lényegesen hátrányosabb helyzetbe, mint ellenfelét.⁴⁹⁸ Ebből azonban nem következhet egy olyan értelmezés, amely a kontradikció tökéletes kiiktatásával a feleket egyformán távol tartja⁴⁹⁹ valamely bizonyítékforrástól, és mint olyan, a felkért szakértő intézményétől. Egy ilyen szabályozás ugyanis szemben áll a tisztességes eljárás szinte valamennyi elemével,⁵⁰⁰ tartalmilag akadályozza az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést, s vákuumot keletkeztet a jog hatékony érvényesülésében.

⁴⁹⁸ Nideröst-Huber v. Switzerland, 18990/91 (18/02/1997)

⁴⁹⁹ Ld. a fellebbezés tanácsülésen történő elbírálásával kapcsolatban az Alkotmánybíróság hasonló jogi érvelését. [20/2005. (V. 26.) AB hat.]

⁵⁰⁰ Vö. Clinique des Acacias et autres v. France, 65399/01, 65406/01, 65405/01 and 65407/01 (13/01/2006)

5.1. Szakértő a polgári eljárásban

A századfordulón az ideiglenes jellegűnek szánt Ptrs. és a modern perjogi alapelveket előre mozdító Se. – Kengyel szavaival élve – afféle *próbatörvény*⁵⁰² volt hatályban, egészen a Plósz-féle Pp. 1915-ös hatályba lépéséig. A képviselőház jogi bizottsága jelentésében már a Ptrs. 1868-ban történő elfogadásakor hangsúlyozta, hogy „nem szenved kétséget, hogy az elmélet szempontjából sem az eredeti, sem az átalakított perrend nem felel meg teljesen a tudomány magasabb követelményeinek s ha jogviszonyaink a rendezettség azon magaslatán állanak, a melyre némely állam szerencsésebb körülmények közt már rég eljutott, bizonyosan sem az egyik, sem a másik nem lát napvilágot jelen alakjában”.⁵⁰³ Evégett Pauler Tivadar már 1880. évben hozott határozata célba vette egy új, a szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság elvén alapuló polgári perrendtartás elkészítését, amellyel Plósz Sándort bízta meg.

Az első tervezet 1885-ben látta meg a napvilágot, melyet bő negyedszázad alatt – nem csekély változásokkal – számos javaslat követett és került az országgyűlés elé. Plósz Sándor 1902-ben, Günther Antal pedig 1907-ben és 1908-ban is benyújtotta a polgári perrendtartásról szóló törvényjavaslatát, azonban az akkori zavaros politikai viszonyok rendre megakasztották az eljárást, noha a polgári eljárás reformját a kor a legsürgetőbb igazságügyi feladatának tekintette.⁵⁰⁴ Végül, immár negyedik alkalommal 1910. év június hó 26. napján Székely Ferencz igazságügy miniszter terjesztette be a képviselőházhoz azt a javaslatot, melyet az országgyűlés 1911. január 15. napján a polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvényként fogadott el és hirdetett ki.⁵⁰⁵ Az új törvény azonban – elengedő időt hagyva az új szabályok megismerésére a gyakorlat számára⁵⁰⁶ – csak 1915-ben lépett hatályba. Noha nem mindenkit töltött el kitörő örömmel az új perrendtartás megjelenése, és jól megalapozott kritikák jelentek meg

⁵⁰¹ A történettudományban használatos kifejezés, amely a dolgozatban 1869-2018. terjedő időszakot takar.

⁵⁰² Kengyel 2008. 62.

⁵⁰³ Plósz-féle Pp. általános indokolása

⁵⁰⁴ Fodor 1910. 413.

⁵⁰⁵ Térfi 1910. 249.

⁵⁰⁶ Kengyel 2008. 63.

róla,⁵⁰⁷ azt azonban el kell ismerni, hogy az 1911. évi magyar polgári perrendtartás korának egyik legjobban sikerült és legmodernebb eljárásjogi törvénye lett,⁵⁰⁸ amit mi sem bizonyíthat jobban, minthogy Adolf Wach kiváló német perjogász, már 1902-ben úgy nyilatkozott a Plósz Sándor nevével fémjelzett műről, hogy az „oly kitűnő és áldást ígérő, hogy csak szerencsét kívánhat hozzá Magyarországnak”.⁵⁰⁹

A kommunista hatalomátvételt követően azonban teljesen új szemléletű polgári perrendtartás megalkotása vált szükségessé. „Azok a feladatok [ugyanis], amelyek népi demokráciánk bíróságaira hárulnak, csak úgy oldhatók meg sikeresen, ha igazságszolgáltatásunk eljárási szabályai a polgári jogot illetően is teljes biztosítékot nyújtanak az állampolgároknak személyi és vagyoni jogaik érvényesítésére, megvalósítják a dolgozók széles köreinek közvetlen részvételét a bíraskodásban s az anyagi igazságot teszik meg a peres ügyek eldöntésének alapjává”⁵¹⁰ – mondta a törvény indokolása. E hitvallásból könnyen felismerhetővé válik, hogy a törvény sokat merített az „élenjáró szovjet szocialista jogtudomány gazdag [tapasztalati] és elméleti”⁵¹¹ eredményeiből, ami alapvetően meghatározta a polgári perjogi törvénykezés működésének alapelveit. Ehhez képest az ülnöki rendszer bevezetése, az ügyvédkényszer eltörlése, az egyfokú jogorvoslati rendszer bevezetése és legfőképpen, a bíróság pervezető hatalmának megnövelése abból a célból, hogy a formális igazság helyett a bíróság az anyagi igazságnak megfelelő döntést hozhasson, mint önjellemzési pontok a régi Pp.-t *szocialista szellemű* perrendtartássá tették.

A szocialista perjog 1953. január 1. napján lépett hatályba és 65 éven át, egészen a Pp. megjelenéséig, 2017. december 31. napjáig hatályban maradt. Időtállósága azonban csak látszólagos volt, mert megszámlálhatatlan módosítás és legkevesebb tíz reformléptékű, ún. novelláris változtatás révén folyamatosan változott,⁵¹² s így a nagy „vezérlő eszmék [...] – éspedig többnyire fokozatosan – eltűntek, korlátozódtak vagy újfajta értelmet nyertek”.⁵¹³

⁵⁰⁷ Az eljárás lassú és nehézkes képét vetítette előre például Juhász Andor, akinek megállapításai napjainkig érvényesek. [Juhász 1914. 101-104.]

⁵⁰⁸ Kengyel 2008. 59.

⁵⁰⁹ Fodor 1910. 414.

⁵¹⁰ régi Pp. általános indokolása

⁵¹¹ régi Pp. általános indokolása

⁵¹² A régi Pp. novelláinak ismertetését ld.: Kengyel 2008. 66-69.

⁵¹³ Gáspárdy 2003. 178.

5.1.1. Az 1868. évi LIV. törvénycikk (Ptrs.) és az 1893. évi XVIII. törvénycikk (Se.)

A Ptrs. a szakértőkről csak a bírói szemlével kapcsolatban rendelkezett és „hogya szemle fogantositása és a bírói beclésen kívül mely esetben alkalmazandók szakértők, arról a [...] perrend nem szól[t]. A gyakorlat azonban nem zárkozhatott el az elől, hogy szakértői véleményre más esetekben is szüksége lehet[ett] a bíróságnak és a bíróságaink gyakran hallgat[tak] ki szakértőket, midőn sem szemléről, sem bírói beclésről szó [nem volt]”.⁵¹⁴ Nem kizárt, hogy „a bíró akkor amidőn a peres kérdés eldöntéséhez valamely külön élethivatas körébe vágó elméleti vagy gyakorlati szabály (illetve igazság) megismerésére van szüksége, annak közlése végett szakértőket keres[sen] meg”.⁵¹⁵ Sőt, ennek a lehetőségét egyes törvények egyenesen elő is írták. Az Se. 65. §-a például kimondta, hogy a bíróság valamely kár vagy elmaradt haszon mennyiségének megállapításakor – amennyiben ezen véleményének alkotásához szükségesnek találja – szakértők meghallgatását hivatalból is fogantosithatja, de e körben említhető meg a Keresk. tv. 137. §-a is, amely szerint, ha betéti társaság esetén a nyereség és veszteség mikénti felosztása iránt megállapodás nem történt, azt esetleg szakértők meghallgatása mellett a bíróság határozza meg. Ezekben az esetekben, tehát sem szemlére vagy szoros értelemben vett beclésre, amely valamely dolog értékének a meghatározására vonatkozik, nem került sor, hanem a már megállapított tények, körülmények helyes megítéléséhez, vagy régiesen szólva megbíralásához kívánt szakértelmet biztosítani. A szakértő eljárására ilyenkor a szemlénél irányadó perrendi szabályok megfelelően alkalmazandók voltak.⁵¹⁶

Eszerint a perbeszédék előterjesztése, illetőleg a percsomó bemutatása után a bíróság elrendelhetette a szemlét, ha azt az ügy alapos elhatározására szükségesnek találta, bár azt nem is kérték a felek. A szemlét a bíróság vagy maga, vagy szükség esetében szakértők közbejöttével teljesítette. Ez utóbbi esetben a feleknek szabadságukban állt egy közös szakértő kinevezésében is megegyezni; különben mindenik fél az utolsó periratban illetőleg perbeszédben egy, vagy ha a szemle több különböző tárgyra terjesztendő ki, melyek különös szakismereteket kívánnak, mindegyik külön tárgyra nézve egy-egy szakértőt nevezett; a harmadikat a bíróság hivatalból hívta meg. Ha a szemlét a bíró

⁵¹⁴ A Plósz-féle Pp. indokolása a harmadik cím tizenkettedik fejezetéhez. Az indokolás a Ptrs. ismertetésével, mint kiindulási állapottal indítja a bírói szemlétől elkülönülő szakértőre vonatkozó szabályozás bemutatását.

⁵¹⁵ Falcsik 1908. 207.; A joggyakorlat kritikájára ld.: König 1892. 324-325.

⁵¹⁶ Falcsik 1908. 207.

hivatalból rendelte el, akkor a végzésben rövid határnapot tűz ki, amely napra mindenik fél az általa választott szakértőt a bíróságnak bejelenteni köteles volt. Ha a felek a periratokban vagy a bíróság által kitűzött határnapon szakértőket nem neveztek: mind a három szakértőt a bíró nevezte ki.⁵¹⁷

Bár az Se. részleges reformja egy sor olyan alapelvet gyökeresített meg a járásbíróság elé tartozó rendes eljárásokban, mint a szóbeliség, a közvetlenség és a bizonyítékok szabad mérlegelésének az elve, a szakértőkről szóló 94. §-a e területen áttörő változást nem hozott, és inkább a kor igényét tükröző eljárás egyszerűsítésére irányuló törekvések ismerhetők fel benne azáltal, hogy a szakértők kinevezését és számuk meghatározását a bíróság kezébe adta, amely innentől kezdve akár egy is lehetett. Az Se. rögzítette azt is, hogy a bíróság a kinevezett szakértők helyett másokat is kinevezhetett, valamint a szakértők kinevezése előtt a bíróság a feleket a szakértők számára és személyére nézve köteles volt meghallgatni. Ha a felek egy vagy több szakértő személyében megegyeznek: a bíróság a kinevezésénél a felek javaslatához alkalmazkodott, a felektől javaslatba hozott szakértők számát azonban korlátozhatta. Egy szakértőt a bíróság csak akkor nevezhetett ki, ha több szakértő kihallgatása nem mutatkozott szükségesnek és a több szakértő által felmerülő költség a per tárgyának értékével arányban nem állott volna.⁵¹⁸

A kor jogtudományának álláspontja szerint a szakértő „úgy jelentkezik, mint a bíró segéde, aki szaktudásával és jártasságával a bírót a vitás tények megfigyelésében és megítélésében támogatja”,⁵¹⁹ aminek némiképpen ellentmond az a fentebb hivatkozott szabály, miszerint a szakismeretenként három szakértő közül csupán egyet jelölhet ki a bíróság, míg a másik két szakértőt a felek nevezhették ki, amelyek így aztán „nem a bíróság részrehajlatlan szakközegeinek, hanem inkább a rájuk hivatkozó felek bizalmi embereinek, érdekképviselőinek tekintették magukat, ami az egymástól feltűnően eltérő és a saját felük érdekének kedvező véleményeikben felismerhetetlenül megnyilatkozott”.⁵²⁰ Ezen aztán az sem változtatott, hogy a bizonyítékok szabad mérlegelésében irányadó és döntő nem a szakértők kisebbségének vagy többségének véleménye volt, hanem csak az, amit a bíróság bizonyítottnak látott.⁵²¹ Az Se. törvény igyekezett ugyan ezen a problémán felülemelkedni, amikor kimondta, hogy a

⁵¹⁷ Ptrs. 211-212. §§

⁵¹⁸ Se. 94. § (1)-(5) bek.

⁵¹⁹ Falcsik 1908. 201. és 79.

⁵²⁰ Falcsik 1908. 203.

⁵²¹ K. 91. május 5. 10.345/90. J. Sz. IV. 808.

szakértőket a felek meghallgatását követően a bíróság nevezi ki, de a felek befolyását mindez már nem érintette, amennyiben egy vagy több szakértő személyében megegyeztek, ahol a bíróság a szakértők számát csupán korlátozhatta. A Kúria egyik döntésében külön ki is emelte, hogy a felek részéről peren kívül eleve kölcsönösen kijelölt szakértő véleménye mellett a perben szakértő meghallgatására már nincs szükség,⁵²² amely mindenben megfelelt a liberálkapitalizmus akkor uralkodó felfogásának, miszerint a polgári per „az államnak a jogvitában való érdektelensége alapján”⁵²³ zajlott.⁵²⁴ Ehhez képest bár a szakértő – a szemle keretein belül történő elhelyezése miatt – rendszertanilag a bíró segédjének volt tekinthető, ugyanakkor mind a kinevezés módjában, mind pedig véleményének értékelésében inkább a tanúhoz állt közelebb. Ezt támasztja alá maga a Ptrs. egyéb rendelkezése is, hiszen a szakértőket a tanúkkal – és nem pedig a bírakkal – állítja párhuzamba amikor rögzíti, hogy „[a] szakértőknek azon tulajdonokon felül, melyek a tanukra nézve szükségesek, a megkívántató mű- vagy tárgyismeretekkel is kell birniok”,⁵²⁵ vagy amikor a szemle teljesítése előtt a szakértők figyelmeztetésére⁵²⁶ szintén a tanúkra vonatkozó szabályokat rendelte alkalmazni. Mindez pedig azt jelenti, hogy a szakértő körül nem alakult ki olyan világos és jól körülhatárolható koncepció, amely önálló dogmatikai alapot jelentett volna a szabályozására, így jószerivel a polgári eljárásjog egyes nézeteinek egyfajta sajátos elegye – mégpedig a tárgyalási és a nyomozati elv antagonisztikus ellentéte – volt megfigyelhető ezen a területen.

Az Se. törvény ugyanakkor azáltal, hogy egyedülálló módon meghatározta a szakértő-tanú fogalmát és – a gyakorlatban már kialakult⁵²⁷ – alkalmazásának körét, érezhető módon mégis elmozdulást hozott ezen a téren. „A szakértő személyek [ugyanis], kik oly elmúlt állapotokról s ténykörülményekről tanuskodnak, melyek észleléséhez szakértelem volt szükséges: tanuknak tekintetnek és reájuk a tanukihallgatásra vonatkozó szabályok alkalmazandók.”⁵²⁸ A kodifikáció ezzel a lépéssel – a kor igényének megfelelően – megágyazta a szakértő és a tanú eljárási helyének dogmatikai alapon történő szétválasztását, amelynek a bizonyítandó ténykörülmény vagy állapot a per folyamán vagy azt megelőző észlelése vált a

⁵²² P. 1900. okt. 1. G. 53. T. V. 532.

⁵²³ Wach 1896. 2.

⁵²⁴ Kengyel 2008. 57.

⁵²⁵ Ptrs. 213. §

⁵²⁶ Ptrs. 216. §

⁵²⁷ Falcsik 1908. 205.

⁵²⁸ Se. 94. § (11) bek.

megkülönböztetés alapjává, habár a Ptrs. rendelkezéseit mindez nem érintette és elsősorban a külföldi – jellemzően német – jogtudomány közvetítésének, semmint önálló jogfejlődés eredményének volt betudható. Ez utóbbira ugyanis semmilyen jel nem mutatkozott.

5.1.2. Az 1911. évi I. törvény (Plósz-féle Pp.)

Az új polgári perrendtartás gyökeres átalakítást csak a törvényszéki eljárásra nézve tartalmazott, minthogy a járásbírói eljárás nagyban és egészben az Se. törvény keretein belül maradt és a törvényszéki eljárás is túlnyomóan ezt követte.⁵²⁹ Ez azonban nem jelenti azt, hogy az alapelvi szinten történő változások mellett, az egyes intézményeket illetően nem hozott volna újítást az új törvény. Ilyen újítás volt – követve a bírói gyakorlatot és a külföldi törvényhozásokat – a szakértők a bírói szemléstől elkülönített⁵³⁰ szabályozása,⁵³¹ ami a szakértő perbeli helyét illetően koncepcionális elköteleződést is magában rejtett.

A Plósz-féle Pp. 350. § (1) bekezdése szerint „[h]a a perben jelentős ténykérdés megítéléséhez vagy szemle teljesítéséhez olyan különös szakértelem szükséges, a melylyel a bíróság nem rendelkezik, a bíróság egy vagy több szakértőt nevez ki”. A mára már klasszikusnak ható megfogalmazás ezzel rögtön meg is határozta a szakértő perbeli rendeltetését, miszerint személye a bíró hiányzó szakértelemét volt hivatott pótolni, amivel a törvény a szakértőt egyszersmind a bíró segédjének pozíciójába ültette.

Ennek egyenes következménye az volt, hogy amennyiben a bíróban a különös szakértelem megvolt, úgy segédre, azaz szakértőre már nem volt szüksége. Csakis a bírótól függhetett tehát annak eldöntése, hogy a konkrét esetben szakértő meghallgatása szükséges volt vagy nem.⁵³² A bírói gyakorlat ezen a viszonylag puha szabályon tovább enyhített, amikor kimondta, hogy a szakértő meghallgatásának mellőzéséhez elegendő csupán a tanácsstag többségének a szakismerete és nem szükséges, hogy minden egyes tanácsstag rendelkezék azzal. De az sem volt követelmény, hogy a bíró e szakterületről képesítéssel bírjon, hanem a joggyakorlat itt is elnézően megelégedett a bíró

⁵²⁹ Kovács 1927. 1.

⁵³⁰ Ld. Plósz-féle Pp. 350-367. §§

⁵³¹ A Plósz-féle Pp. indokolása a harmadik cím tizenkettedik fejezetéhez.

⁵³² A Plósz-féle Pp. indokolása a 350. §-hoz.

magántanulmány útján valamely általános igazságról szerzett tudomásával, amit aztán szabadod értékesíthetett.⁵³³ A szakértelem a bíró szubjektivitásában rejlő felfogásával csupán az volt a gond, hogy az elsőfokon meglévő, az ügy elbírálásához szükséges szakértelemmel a másodfokú bíróság nem feltétlenül rendelkezett, de abban sem lehattunk egészen biztosak, hogy az elsőbíró saját szakismerete alapján megállapított tényállással a fellebbezési bíróság maradéktalanul egyet fog érteni. Ezt a fajta bizonytalanságot a bíró indokolási kötelezettségének szigorú számonkérésével próbálták meg kiküszöbölni azáltal, hogy a szakismeretre való pusztán hivatkozást a joggyakorlat nem tartotta elegendőnek; a Plósz-féle Pp. 270. §-ának megfelelően az alsóbíró ugyanis indokolni volt köteles az így megállapított tényállását.⁵³⁴

Másik oldalról megközelítve ugyanakkor a kérdést, ha a bíró a szükséges szakértelemmel nem rendelkezett, de a szakértő meghallgatása valamely műszaki ismeretet igénylő kérdésben a tényállás felderítése végett szükséges, a szakértők meghallgatása nem volt mellőzhető és a bíróság a szakértők meghallgatását hivatalból, s a felek ellenzésének dacára⁵³⁵ is elrendelhetette.⁵³⁶ Ezt a szabályt némileg árnyalta azonban az az eljárást könnyítő gyakorlat, miszerint a más perben kihallgatott szakértők véleményéből merített hivatalos tudomás is a tényállás alapjául szolgálhatott.⁵³⁷ A bíróság ugyanis a perben előterjesztett minden lényeges körülményre vonatkozó bizonyítékot, tehát a (büntető-ügyben) meghallgatott szakértő véleményét is mérlegelés tárgyává tenni volt köteles⁵³⁸ „és evégből más perben kivett szakvéleményeket is felhasználhat[ta]”,⁵³⁹ ami bizonyos esetekben szükségtelenné tette a szakértő alkalmazását.

Fontos azonban felismernünk, hogy a Plósz-féle Pp.-ben valamely szakkérdés megválaszolása attól függően vált joghatályos bizonyítási eszközzé, hogy annak kifejtését a bíróság esetleg megtartotta magának, vagy segédje, a szakértő kezébe adta. Ez azt a különös helyzetet teremtette, hogy egyazon szakismeretet igénylő kérdés elbírálására az egyik bíróság előtt (szakértői) bizonyíték felhasználásával, míg egy másik bíróság előtt anélkül került sor, attól függően, hogy a bíró szubjektíve rendelkezett-e az adott ismerettel, ezzel pedig két, egymással párhuzamos eljárásrend

⁵³³ Kovács 1927. 748.

⁵³⁴ Kovács 1927. 748.

⁵³⁵ A szakértő meghallgatását a bizonyító fél bár megakadályozhatta azzal, hogy a szakértő költségeit nem előlegezte, de ezzel viselni tartozott a bizonyítatlanság következményeit.

⁵³⁶ Kovács 1927. 748.

⁵³⁷ Bpesti tábla P. IV. 3372/1915. Pdt. II. 130.

⁵³⁸ P. VII. 7545/1925. Pdt. XI. 75.

⁵³⁹ Kovács 1927. 748.

alakult ki: szakértős és szakértő nélküli eljárás, amely így vagy úgy, de véletlenszerűen alakult, kiszámíthatatlanná téve ezzel a jogalkalmazást.

Szakértő egyébként úgy általában mindenki lehetett, aki a szükséges szakismerettel bírt.⁵⁴⁰ A szakértő alkalmazása nem függött attól sem, hogy a szakértő szakértelmét honnan szerezte; „ez csak a vélemény mérlegelésére lehet[ett] befolyással, mert a szakismeret is a szabad mérlegelés tárgya [volt]”.⁵⁴¹ Ha azonban az illető szakkérdésre nézve állandó bírósági szakértő volt alkalmazva, a bíróság más szakértőt csak akkor nevezhetett ki, ha a felek egyetértően kívánták, vagy különös körülmények indokolták.⁵⁴² Az *állandó szakértőket*⁵⁴³ a törvényszéki elnök ajánlására egyszer és mindenkorra a törvényszék teljes tanácsa nevezte ki⁵⁴⁴ a számos, speciális ágazati szabály figyelembevételével.⁵⁴⁵ Jellemzően erre akkor került sor, ha az „ismeretek egyes szakmáiból polgári ügyekben gyakrabban kívántatik szakvélemény, és a bíróság székhelyén e szakmák valamelyikében megfelelő képzettséggel és jártassággal bíró egyén lak[ott]”, aki a bíróság állandó szakértőjeként történő kinevezéséhez beleegyezését adta.⁵⁴⁶

Vélhetően német és/vagy osztrák hatásra e törvényben jelent meg első alkalommal az úgynevezett *szakértői kényszer* intézménye,⁵⁴⁷ amely a perben a szakértők – hasonlóan a tanúk – közreműködési kötelezettségét írta elő, és amellyel a véleményadás a Plósz-féle Pp. értelmében közpolgári kötelességgé vált.⁵⁴⁸ Eszerint a bíróság részéről kinevezett szakértő e minőségében köteles volt eljárni, ha az illető szakmában véleményadásra állandóan alkalmazva van, vagy ha a szakmát a melynek ismerete a kívánt véleményadáshoz szükséges, keresetképpen gyakorolta.⁵⁴⁹ Az a szakértő pedig, aki a véleményadásra a bíróság előtt késznek nyilatkozott, habár különben arra kötelezve nincsen, a vélemény adását csak oly okból tagadhatta meg, amely a véleményadás elvállalása után keletkezett.⁵⁵⁰ A törvény indokolása szerint ugyanis „ha

⁵⁴⁰ Bacsó 1917. 169.

⁵⁴¹ Kovács 1927. 749.

⁵⁴² Plósz-féle Pp. 350. § (4) bek.

⁵⁴³ Az illető bíróság mellett működő *állandó szakértő* intézménye nem újkeletű, már a Ptrs. idején is ismert volt.

⁵⁴⁴ 7128/1897. IM rendelet.

⁵⁴⁵ Például erdészeti ügyekben ld.: 6980/1882. IM rendelet.

⁵⁴⁶ Falcsik 1908. 79.

⁵⁴⁷ Ily módon rendelkezik a Bp. 231. §-a is.

⁵⁴⁸ Bacsó 1917. 170.

⁵⁴⁹ Plósz-féle Pp. 354. §

⁵⁵⁰ Plósz-féle Pp. 355. § (3) bek.

az igazságszolgáltatás céljából szükséges, az állam éppúgy kényszerítheti polgárait a szakértői működésre, mint a tanúskodásra, még ha az előbbi terheesebb is. [...] Ha valaki tudományával, művészetével vagy iparával a közönség rendelkezésére áll, az nem tagadhatja meg szolgálatát az államtól sem, a mely éppúgy díjazza munkáját. Egyesek szeszélyeinek az igazságszolgáltatás érdekeit feláldozni nem lehet. A helyettesítés lehetősége nem teszi a kényszert fölöslegessé, mert ha a bíróság székhelyén lakó szakértő a működést megtagadná, esetleg távol helyről kellene szakértőt hozni, ami indokolatlan késedelmet és költséget okozna. Azonkívül a másik szakértő éppúgy megtagadhatná a működést és végeredményben a bíróságnak nem volna szakértője. Ezt nem lehet megengedni. A bíró [egyébíránt] tág körben felmenthet[te] a szakértőt,⁵⁵¹ ok nélkül tehát nem fog ragaszkodni hozzá”.⁵⁵² Fontos kiemelni, hogy a véleményadási kötelezettsége nem áll fent annak – kivéve, ki úgymond *késznek nyilatkozott*⁵⁵³ –, aki valamely szakma gyakorlására nyilvánosan fel van jogosítva ugyan, de azt nem keresetképpen gyakorolta. A szakma alatt egyébként minden ipari, tudományos és művészi foglalkozást értettek és ide tartozott az orvos, ügyvéd, kereskedő, gyáros, építész, gazdálkodó, újságíró, tanár is.⁵⁵⁴ A véleményadási kötelezettség speciális esete alá tartoztak a Plósz-féle Pp. 367. §-ban foglalt véleményadásra jogosított testületek és hatóságok is. Az engedetlen szakértőkkel szemben pénzbüntetés és az okozott költségben való marasztalásnak volt helye azzal, hogy velük szemben elővezetés vagy közvetlen elzárás⁵⁵⁵ nem volt alkalmazható, míg a rosszhiszemű vagy vétkes gondatlanságból adott hibás vélemény esetében a szakértő kártérítéssel tartozott.⁵⁵⁶

A szakértői kényszerrel ellentétes póluson helyezkedik el a szakértő kizárása, illetve vélemény megtagadási joga. A törvény abból az elvi szempontból kiindulva, hogy a szakértőt a bíróság hiányzó ismeretének pótlására hivatott közegnek vette, ennél fogva reá nézve – két kivételtől eltekintve⁵⁵⁷ – ugyanazokat *a kizárási és aggályossági okokat* állapította meg, mint a bíróra nézve,⁵⁵⁸ ennyiben tehát eltért a Ptrs. ismertett rendelkezéseitől, amely a szakértőt – már említettem – a tanúval helyezte egy sorba.⁵⁵⁹ A perrendtartás szerint a bíróság a szakértő kinevezése előtt hivatalból vette figyelembe a

⁵⁵¹ Plósz-féle Pp. 355. § (2) bek.

⁵⁵² A Plósz-féle Pp. indokolása a 354. §-hoz.

⁵⁵³ Plósz-féle Pp. 355. § (3) bek.

⁵⁵⁴ Kovács 1927. 752.

⁵⁵⁵ Közvetett eljárásra a pénzbüntetés behajthatatlansága esetén került sor. [Ld. Plósz-féle Pp. 791. §]

⁵⁵⁶ II. 5.692/1912., Mj. Dt. VI. 124.

⁵⁵⁷ Plósz-féle Pp. 352. § (1)-(2) bek.

⁵⁵⁸ Magyary 1913. 595.

⁵⁵⁹ Ptrs. 213. §

kizárási okokat és pedig azokat az okokat is, amelyek a bírót csak a fél kifogására zárták ki (aggályossági okok).⁵⁶⁰ A kizárási okokat a Plósz-féle Pp. 59. §-a tartalmazza, míg az aggályosság okairól a 61. §-a szólt, amelyet a felek rendelkezési joga némiképp felülírt, mert közös megegyezésük alapján akár a kizárt szakértő is eljárhatott, amennyiben a bíróság azt elfogadta.⁵⁶¹ Itt azonban nem arról volt szó, hogy a törvény lemondott volna a részrehajlás nélküli szakértő eljárásáról amikor a törvényben felsorolt kizárási és aggályossági okok mellőzésének lehetőségét előírta, hanem arról, hogy a felek megnyugvását elegendő biztosítéknak találta a szakértő alkalmas voltának az igazolására,⁵⁶² amely így aztán kivételként jelent meg a bíró kizárási szabályai alól. A második kivételnek – amely nem volt más, mint a korábbi bírói gyakorlat⁵⁶³ törvényi szintre emelése – azon körülmény számított, miszerint önmagában az, hogy a szakértőt az ügyben, mint tanút vagy szakértőt már kihallgatták, mellőzésére okul nem szolgálhatott.⁵⁶⁴ A törvény indokolása szerint ugyanis a bíróval ellentétben,⁵⁶⁵ a szakértőt egy korábbi kihallgatás nem tette képtelenné a szakértői működésre, sőt sok esetben éppen előnyös volt, hogy olyan szakértő adott véleményt, aki az ügyet különben is ismerte.⁵⁶⁶ Ehhez képest azon szakértő személy, akit a Plósz-féle Pp. 366. § értelmében, mint tanú kihallgatták, s e minőségben ellene kifogást emelni szintén nem lehetett,⁵⁶⁷ ilyenformán átjárást biztosított a szakértő-tanú és a szakértő között. Az aggályossági okokat a bíróság egyébként szabadon mérlegelhetette, ahol a központi kérdés akörül forgott, hogy vajon indokoltnak mutatkozott-e a szakértő pártatlansága iránti bizalom hiánya; amennyiben igen, úgy kinevezése mellőzendő volt.⁵⁶⁸ A mérlegelés tárgya lehetett ezért különösen, ha a szakértő valamelyik félnek a per előtt magánúton szakvéleményt adott,⁵⁶⁹ vagy ha az egyik szakértő a másiknak hivatali alárendeltje volt.⁵⁷⁰ Egyes vélelmek jogszabályi szintre emelésével pedig aggályossági okok valóságos kizárási okká változtak. Ilyen volt például a telekkönyvvezetők esete, akiket szakértőként nem lehetett alkalmazni⁵⁷¹ „tekintve [ugyanis] a

⁵⁶⁰ Fabinyi 1931. 587.

⁵⁶¹ Plósz-féle Pp. 352. § (2) bek.

⁵⁶² Fabinyi 1931. 587.

⁵⁶³ B. 275. 1909. március 11. 1968. G. 873. sz. T. XIII. 272.

⁵⁶⁴ Plósz-féle Pp. 352. § (1) bek.

⁵⁶⁵ Plósz-féle Pp. 59. § 5. pont.

⁵⁶⁶ A Plósz-féle Pp. indokolása a 353. §-hoz.

⁵⁶⁷ Kovács 1927. 750.

⁵⁶⁸ Kovács 1927. 750.

⁵⁶⁹ 1897. I. G. 201.

⁵⁷⁰ Kovács 1927. 750.

⁵⁷¹ 20.079/91. I. Mars. II. 114. és 44.498/906. IM rendelet.

telekkönyvvezetőnek az eljáró bírósághoz való viszonyát, annak bírói szakértői minőségben való alkalmazása esetén vagy szakértői véleménye, vagy a bíróság eljárása az elfogultság gyanújának tételnek ki, mi az igazságszolgáltatás tekintélye érdekében kerülendő [volt]”.⁵⁷² Itt érdemes megemlíteni azon, a vélemény megtagadás jogánál felsorolt, de valójában kizárási okot,⁵⁷³ amely szerint „a közszolgálatban álló egyén nem [volt] alkalmazható szakértőül, ha ezt fellebbvaló hatósága a közszolgálat érdekébe ütközőnek nyilvánít[otta]”.⁵⁷⁴ A közhivatali működés fontossága ugyanis azt indokolta, hogy fölötte hatóság a hivatalnoknak a hosszabb időt igénybe vevő szakértői működést megtilthassa, mely esetben a bíróságnak a felmentést meg is kellett adnia.⁵⁷⁵ Az állami tisztségviselő szakértőként való alkalmazásától a kor tehát meglehetősen idegenkedett és számos módon igyekezett azt elkerülni.⁵⁷⁶ Némi ellentmondás látszott ugyanakkor abban, hogy míg a szakértő kizárására nézve a tágabb körű bírói kizárási okok, addig *a vélemény megtagadására* nézve a tanúságtétel megtagadásának szűkebb körű okai voltak irányadók. A felmentés okait a Plósz-féle Pp. 355. §-a rögzítette, amely – a bíró megítélésében bízván – lehetővé tette a felmentést akkor is, ha például a szakértőnek hosszabb időre el kellett utaznia, ha szakértői véleményekkel túl volt terhelve, vagy ha nem bízott magában.⁵⁷⁷ Bár mindez széles körű mérlegelési lehetőséget biztosított a bíróság számára, a felmentés okainak magját mégis csak azon megtagadási okok jelentették, melyek a tanú vallomástétel-megtagadási jogával álltak összefüggésben. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a tanúkra vonatkozó szabályok a Plósz-féle Pp. 365. §-a értelmében – amennyiben a szakértőkre vonatkozó rendelkezésekből más nem következett – egyébként is alkalmazandók voltak, „a törvény a szakértő számára egészen sajátos helyzetet [teremtett], őt részint a bíróra, részint pedig a tanúkra vonatkozó rendelkezések alá [vonta]”,⁵⁷⁸ amely a szakértő perbeli helyét egyúttal meg is ingatta. De nem ez volt az egyetlen.

Ahogy már említésre került a bíróság egy vagy több szakértőt nevezett ki, ám a szakértők számának megállapításában a bíróságnak a per tárgyának értékére is

⁵⁷² Térffy 1927. 607.

⁵⁷³ Magyary Géza szintén a kizárási okok közé tartja sorolandónak. [Magyary 1913. 595.]

⁵⁷⁴ Plósz-féle Pp. 355. § (4) bek.

⁵⁷⁵ A Plósz-féle Pp. indokolása a 356. §-hoz.

⁵⁷⁶ Térffy Gyula számos olyan területet megemlít, ahol lehetőleg kerülni kellett az állami hivatalnokok szakértőként való alkalmazását. [Térffy 1927. 591-592.]

⁵⁷⁷ A Plósz-féle Pp. indokolása a 356. §-hoz.

⁵⁷⁸ Magyary 1913. 595.

figyelemmel kellett lennie.⁵⁷⁹ A bíróság kinevezési joga azonban korlátozva volt, minthogy a feleket a szakértő számára nézve megillette az indítványozás, a személyére nézve pedig a rendelkezés joga is, amit a bíróság a feleknek nyújtani volt köteles.⁵⁸⁰ A törvény szerint a szakértők kinevezése előtt a bíróság ugyanis a feleket a szakértők számára és személyére meghallgatta, és ha a felek egy vagy több szakértő személyében megegyeztek, a bíróság a szakértőket a felek javaslatához képest nevezte ki. A bíróság azonban a felek részéről javaslatba hozható szakértők számát korlátozhatta. Ha pedig az illető szakkérdésre nézve állandóan alkalmazott szakértő volt, a bíróság más szakértőt csak akkor nevezett ki, ha a felek egyetértően kívánták, vagy különös körülmények javasolták. A bíróság a kinevezett szakértő mellé vagy helyébe mást nevezhetett ki. Ha azonban a szakértőt a felek egyetértő javaslatára nevezte ki, ez a jog őt a szakértő meghallgatása előtt csak akkor illette meg, ha a kinevezett szakértő el nem járhatott vagy a véleményadással fontos ok nélkül késett.⁵⁸¹

Ezek a rendelkezések különösképpen hatnak egy olyan eljárási rendben, ahol a szakértő a bíró segédjeként jelent meg, amelyhez aztán maga a törvény sem ragaszkodott olyan mereven, hogy a feleknek a befolyását korlátozta volna,⁵⁸² így tulajdonképpen az első körben eljáró szakértőket – akár csak a Ptrs. esetében is – nem is tekinthetjük azoknak, amit a szakértő kiválasztási procedúra⁵⁸³ nagyon jól szemléltet. Egy hipotetikus eset szerint, ha a felperes és az alperes összesen öt szakértő személyében megegyeztek, akik közül kettőt az egyik fél, kettőt a másik fél és egyet pedig közösen neveznek meg, akkor a szakértők személyére nézve a bíróság e megegyezéshez kötve volt és más szakértőt főszabályszerűen nem rendelhetett ki, csupán a szakértők számát korlátozhatta, amely azonban újabb egyeztetést indukált. Így ha a bíróság a szakértők számát négyben maximalizálta, úgy a felek visszaléptethették a közösen megnevezett szakértőjüket, ha pedig háromban, akkor visszaléptethették az egy-egy önállóan megnevezett szakértőjüket, és így tovább. A lényeg, hogy a racionálisan eljáró felek esetében a legritkábban került sor arra, hogy megegyezés hiányában a bíróság döntsön az eljáró szakértő személyéről. Az, hogy formálisan a szakértőket mégis a bíróság nevezte ki, a szakértőket nem tette egy csapásra a felek titkos érdekképviselőiből a bírók semleges segédjévé, hanem elsősorban és továbbra is

⁵⁷⁹ Plósz-féle Pp. 350. § (1)-(2) bek.

⁵⁸⁰ Magyary 1913. 594.

⁵⁸¹ Plósz-féle Pp. 350. § (3)-(5) bek.

⁵⁸² Babarczy 1899. 10.

⁵⁸³ Szakértő kiválasztási procedúrát ld.: Kovács 1927. 748-749.

leginkább a felek tanúi maradtak. Tény, hogy az így kirendelt szakértőket a törvény igyekezett egységesen kezelni, elkerülve a saját szakértő alkalmazásának még csak a látszatát is, így például a „bizonyító fél nemcsak az általa javaslatba hozott szakértőnek, hanem az összes szakértőnek járandóságát előlegezni [volt] köteles”,⁵⁸⁴ az azonban mégsem lehetett véletlen, hogy a felek a közös megegyezés dacára kinevezett – nyilván az ellenfele által javasolt és ő maga is elfogadott – szakértő kizárását is gyakorta kérték.⁵⁸⁵ Ezzel a módszerrel ugyanis hatékonyan el lehetett távolítani a szakértői csoportból a nem kívánt elemeket, ami egyértelműen rámutatott arra, hogy a szakértők, ha jogilag nem is, de ténylegesen egyik vagy másik magánfél érdekében jártak el. Ilyen esetben a szakértők ténylegesen a felekhez kapcsolódtak, véleményük nekik szóltak, amely a szakvélemény bizonyítási eszköz voltával egyébként abszolút módon összeegyeztethető.

A Plósz-féle Pp. 363. §-a szerint, ha a perbíróság a véleményt nem találta kielégítőnek, úgy a szakértők meghallgatását megismételhette vagy más szakértőket is meghallgathatott.⁵⁸⁶ Nem volt kielégítőnek tekinthető a szakvélemény például, ha egymásnak lényegesen ellentmondó vagy nyilvánvalóan részrehajló volt, vagy ha csak megfelelő indokolás mellett bírhatott volna meggyőző erővel és az ilyen indokolás hiányzott.⁵⁸⁷ A bírói gyakorlat szerint ebben az esetben – midőn a szakértő véleménye nagy mértékben aggályosnak mutatkozott – a bíróság hivatalból köteles volt a kihallgatást megismételni, esetleg más szakértőt meghallgatni.⁵⁸⁸ Itt érdemes megemlíteni a Plósz-féle Pp. 367. §-át, amely szerint a bíróság szakértői vélemény adása vagy szakértői vélemény felülvizsgálata végett hivatalból is megkeresheti az erre hivatott hatóságot vagy testületet, amely általában akkor volt alkalmazandó, ha a szakértő véleménye nem nyújtott elég garanciát a vélemény helyességére nézve, vagy akár a tárgy minőségénél fogva, akár a vizsgálati módszernél fogva nem volt helye közvetlen bizonyításnak.⁵⁸⁹ Ettől függetlenül a bíróság az új szakértők kinevezése körül azonban egészen önállóan járt el. Azok a megszorítások ugyanis, amelyek a bíróságot

⁵⁸⁴ Kovács 1927. 761.

⁵⁸⁵ Ennek eljárási akadálya nem volt, tekintettel arra, hogy a kizárási ok hivatalból volt észlelendő. [Kovács 1927. 751.]

⁵⁸⁶ Abban az esetben, ha a vélemény alapjául szolgáló tények voltak vitások, akkor azok perrendszerű bizonyítása is szükségessé vált; a csupán a szakértő által kihallgatott tanúk vallomásai tehát nem voltak elfogadhatók. [Kovács 1927. 756.]

⁵⁸⁷ Kovács 1927. 758.

⁵⁸⁸ P. V. 4725/1924. Pdt. X. 82.

⁵⁸⁹ Kovács 1927. 763.

az első kinevezés körül terhelték, itt már nem álltak fenn.⁵⁹⁰ Ehhez képest még a korábban eljáró szakértőkre, mint a felek tanúira tekintettünk, addig itt már egyértelműen a bírák segédei voltak. A szakértők működése felett a felek rendelkezési joga megszűnt és indítványozási joguk a szakértőhöz intézendő kérdésekre és esetleg az irányadó módszerre korlátozódott, ami ellentmondásosan éppen a Plósz-féle Pp. 365. §-a alapján a tanúkra vonatkozó szabályok megfelelő alkalmazásából eredt.

A szakvélemények ismételt felülvizsgálatára ugyanakkor már rendszerint nem volt mód.⁵⁹¹

A törvény a szakértő rendeltetéséből kiindulva annyiban következetes volt, hogy főszabály szerint nem ismerte el sem a magánszakértő, sem pedig az ellenőrző szakértő intézményét. Indokolása szerint az *ellenőrző szakértők* alkalmazásának, amelyet a Bp. 228. §-ában szabályozott, nem lehetett helye, mert megengedése csak drágította volna az eljárást és különösen hátrányosabb helyzetbe hozta volna a kevésbé vagyonos felet, aki saját költségére ilyen szakértőt nem tudott volna alkalmazni.⁵⁹² A perrendtartás szabályai ezért nem tették lehetővé, hogy az ellenőrző szakértőket a felek a szemlére magukkal hozzák, mert egyrészt a tárgyaláson kívüli szemle nem volt nyilvános, másrészt pedig a szakértőket – már említetten – a bíróság és nem a felek vezették be a perbe.⁵⁹³ Kivétellel felérő esettel azonban itt is találkozhatunk. Az úgynevezett *tébolydai ügyek*⁵⁹⁴ esetén a Plósz-féle Ppé. 19. § (2) bekezdése akként rendelkezett, hogy a bejelentett személy vagy bármelyik hozzátartozója saját költségén ellenőrző szakértő közreműködését vehette igénybe, aki a szemlén jelen lehetett és arra, valamint a véleményre vonatkozó észrevételeit a szemle foganatosításakor előadhatta. Azon a címen, hogy ellenőrző szakértő közreműködését kívántak igénybe venni, a szemle határnapját elhalasztani nem volt szabad. Jóllehet a polgári perrendtartás megszüntette azt a kapcsolatot, amely az elmebeteg intézetbe történő felvétele és gondnokság alá helyezése között fennállt,⁵⁹⁵ annyi azonban abból mégis fennmaradt, hogy a perrendtartáson kívüli eljárásban történt bírói megvizsgálás a gondnoksági eljárásban is felhasználható volt,⁵⁹⁶ így az újabb szemle keretében végzett szakértői vizsgálat már

⁵⁹⁰ Magyary 1913. 598.

⁵⁹¹ P. V. 3223/1929. Pdt. XV. 80.

⁵⁹² A Plósz-féle Pp. indokolása a 350. §-hoz.

⁵⁹³ Kovács 1927. 757.

⁵⁹⁴ Ld. Közegészségügyi tc. X. fejezetét.

⁵⁹⁵ Plósz-féle Ppé. indokolása a 19. §-hoz.

⁵⁹⁶ Plósz-féle Pp. 711. § (4) bek.; 720. § (2) bek.

mellőzhetővé vált. A jogalkotó, tehát a személyi szabadságot érintő kérdés esetén megengedőbb volt és az egyén jogainak védelme érdekében – minthogy az forgott kockán, hogy az illetőt a közbiztonságra veszélyessége okán az elmeógyógyintézetbe zárják – feladta a szakértőről kialakított koncepciójának elvi tisztaságát,⁵⁹⁷ lehetővé téve ezzel az ellenőrző szakértő beszivárgását a perbe.

A bírói gyakorlat szerint a magánúton, az egyik fél által egyoldalúan beszerzett szakértői vélemény rendszerint figyelmen kívül hagyandó volt;⁵⁹⁸ e területen azonban oly sok kivétel akadt, hogy a főszabály lassan kivétellé vált. Ennek oka az lehetett, hogy a Plósz-féle Pp. 270. § (1) bekezdése szerint „a bíróság a tényállítás valóságát vagy valótlanságát a tárgyalás és a bizonyítás egész tartalmának szorgos méltatásával [ítélte] meg”, azaz a törvény – legnagyobb újítást jelentő – szabad mérlegelés elvének talaján állva a *magánszakértői vélemények* eliminálását egyszerűen nem engedte meg. Mindez jól tetten érhető abban az eseti döntésben, ahol a bíróság kiemelte, hogy „[h]a a szerződésben a felek megegyeztek abban, hogy az ingók értékét a felek által kijelölt szakértők állapítják meg, a bíróság nemcsak a per során meghallgatott szakértőknek, hanem a peren kívül eljáró szakértőknek a véleményét is mérlegelése körébe tartozik vonni; azonban ezt is szabadon mérlegeli”.⁵⁹⁹ Egy másik döntésben a bíróság pedig egyenesen kimondta, hogy „[a]z orvosi szakvélemény figyelembevételét, magába véve az, hogy magánúton adatott, törvénytörően ki nem zárja, mert az orvos, mint szakközeg, általában hasonló vélemények adására és írásban kiadására jogosult”.⁶⁰⁰ De fennmaradt az a korábbi perrendtartás során kialakult gyakorlat is, miszerint „ha a perenkívüli szakvélemény a felek közmegegyezése alapján keletkezett, a bíróság a szakértők meghallgatását mellőzheti”⁶⁰¹ (vagy akár el is rendelheti).⁶⁰² Az ellenőrző szakértői véleménnyel szemben a Plósz-féle perrendtartás a magánszakértői vélemények felhasználását, tehát nemhogy nem zárta ki, hanem a joggyakorlat egyenesen a perbeli szakértői véleménnyel egy szintre, esetenként fölé helyezte. Különösen igaz volt ez utóbbi állítás a kárbiztosítási szerződésekben kikötött szakbizottság peren kívüli véleményére, amellyel szemben a perben az újabb szakértők meghallgatása már nem volt megengedve, hacsak e kikötést magában foglaló megállapodás kapcsán kételyek

⁵⁹⁷ A személyes szabadság nagyobb biztosítására és a hozzátartozók nagyobb megnyugtatására a [törvény megengedte az] ellenőrző szakértő alkalmazását. [Plósz-féle Ppé. indokolása a 19. §-hoz]

⁵⁹⁸ Kovács 1927. 745.

⁵⁹⁹ P. V. 962/1918. Pdt. IV. 198.

⁶⁰⁰ P. VI. 8062/1927. Pdt. XIV. 76.

⁶⁰¹ P. 1900. G. 53. T. V. 475.

⁶⁰² Kovács 1927. 745.

merültek fel.⁶⁰³ Ilyen lehetett az, ha a jogok és kötelezettségek nem voltak mindkét fél számára egyenlően biztosítva.⁶⁰⁴ Mindez azt jelentette, hogy a magánszakértő eljárása sem irányulhatott a másik fél kijátszására vagy jogainak csorbítására, s így a bíróság jellemzően akkor találta a leginkább elfogadottnak, amikor a magánszakértő érdektelenségét megfelelően biztosítottnak látta, ami nyilván egyben gátat is vetett a magánszakértői vélemény parttalan elterjedésének. A joggyakorlat itt tulajdonképpen a magánszakértés egy sajátos esetét teremtette meg, ahol a magánszakértő végtére is nem az egyik vagy a másik fél megbízottjaként, hanem egyfajta *közös szakértőként* jelent meg, mintegy kioltva ezzel az ellentétes oldalon meglévő aggályossági okokat. Jól példázza mindezt a Budapesti Ítéltábla 1915-ben hozott ítélete, amely szerint az ilyen közös szakértőnek, mint a biztosító társaságok szakbiztosságának tagjainak tiszta jelleműnek kellett lenniük, akik a károsult féllal sem rokonsági viszonyban nem állanak, sem tőle nem függenek. „Ennek a rendelkezésnek a helyes értelme az, hogy a szakbizottság valamennyi tagja, tehát az elnök is teljesen érdektelen egyén legyen és azok nemcsak a károsult féltől, hanem a biztosító társaságtól sem függhetnek, mert különben a biztosított, a szakbecslők véleményének eltérése esetében, a társaság által befolyásolható egyéneknek lenne kiszolgáltatva és így a szakbiztossági becslésnek teljesen érdektelenül és elfogulatlanul teljesítése nem lenne biztosítva. [Ezért] az az egyén, aki a biztosító társaság vagy a társaság egyik szervének megbízásából díjazás mellett rendszeresen kárbecslést végez, szolgálatot teljesít, a biztosító társaságtól teljesen független egyének és így érdektelennek nem tekinthető [...] a dolog ilyen állásában pedig a felperest nem lehet elzárni attól, hogy az alperes által eszközölt kár megállapításától eltérve, tényleges kárát bírói szemle útján bizonyítsa.”⁶⁰⁵ A függetlenséget és pártatlanságot illetően a felek közös felkérése alapján eljáró szakértővel szemben tehát lényegében ugyanazok – sőt bizonyos értelemben szigorúbb – elvárások fogalmazódtak meg, mint a bíróság által kirendelt szakértővel szemben, ezért az leginkább a bíróság által kirendelt szakértő peres eljáráson kívüli alternatívájaként jelent meg, és a ma ismert magánszakértő eljárásjogi helyzetével alig hasonlítható össze. Ez magyarázattal szolgál arra is, hogy amíg az egyoldalúan félkért

⁶⁰³ Kovács 1927. 746.

⁶⁰⁴ Ld. például a Pht. 672. számú döntést, amely szerint „a Keresk. tv. 481. §-ának a bírói gyakorlatban elfogadott értelme szerint a felek a kármegállapítás módját a biztosítási szerződésben kölcsönösen kötelező joggal előre meghatározhatják, de az ez iránti megállapodás csak akkor érvényes, ha mindkét fél joga egyenlően van biztosítva, ellenkező esetben az erre vonatkozó kikötésnek minthogy az egyenlő jogok elvét sérti, joghatálya nincs, s ily kikötés a kárnak más, törvényes módon való megállapíthatását ki nem zárja. (1916. október 11. 2059/1916. sz.)”

⁶⁰⁵ Ügyvédek Lapja 1915. 6. sz. mell. 8.

magánszakértőt ritkán, addig a közösen felkért (magán)szakértőt rendszerint elfogadta a bíróság.

A Plósz-féle perrendtartás megtartotta az Se. törvényben már jól bevált *szakértő-tanú* fogalmát. A perrendtartás itt úgyszintén abból az elvi álláspontból indult ki, hogy a szakértők a bíró segédei, akik csak a szakértelmet egészítik ki, így akik az elmúlt tényköörülményekről (szakértői) észlelés alapján számolnak be, nem tekintheti őket szakértőknek, hanem csak tanúknak.⁶⁰⁶ Magyary Géza ezt azzal magyarázta, hogy a szakértő mindig a természeti törvények vagy szokások iránt tájékoztatja a bíróságot, így aki a bíróságnak meghatározott, érzéki megfigyelés alá eső múlt tényekről számol be, az mindig csak tanú marad, még akkor is, ha az illető múlt tények észleléséhez szakértelemre volt szükség.⁶⁰⁷ Hasonló, de némiképp érdekesebb megfogalmazással él Bacsó Jenő is, aki szerint „ha a szakértő nem arra van hivatva, hogy a bíróság hiányzó ismeretét bizonyos természeti, vagy társadalmi jelenségek tekintetében kiegészítse, vagy pótolja, hanem ha olyan elmúlt, s az ő érzéki megfigyelése alá eső tényköörülményről vagy állapotról tanúskodik, amelynek észleléséhez szakértelem volt szükséges”,⁶⁰⁸ akkor a szakértőt tanúnak kellett tekinteni és ilyenként kihallgatni. És noha a törvény célja – az Se. nyomán – ezzel a szakértő és tanú eljárási helyének a dogmatikai alapon történő külön tartása volt, a kellő elméleti háttér és megalapozottság hiányában a fogalom a magyar jogfelfogásban nem tudott mélyen gyökeret verni. Nem véletlen, hogy a Bp. is nyitva hagyva a kérdést inkább a bíróság belátására bízta annak az – eset körülményei szerinti – eldöntését, hogy a kihallgatandó személyt szakértőnek vagy tanúnak tekintse-e. Babarcsi Schwartzter Ottó szerint egyébként egy ilyen rendelkezésnek – különösen az orvosok esetén – nem sok értelme volt, mert mint azt „a Plósz-féle [Pp.] indokolása is említ[ette], a bíró szabadon mérlegel[te] ugy a tanuvallomásnak, mint a szakértői véleménynek bizonyító erejét, az igazságszolgáltatás szempontjából tehát tökéletesen mindegy [volt], akár tanuvallomás, akár szakértői vélemény alakjában jut kifejezésre a lényegében mindig szakértői nyilatkozat”,⁶⁰⁹ alkalmazása mégis számos eljárásjogi kérdést vetett fel. A szakértő-tanúra nézve ugyanis sem a kizárási, sem pedig a szakértőre külön fennálló mentességi okok nem voltak alkalmazhatók, de annak, hogy „előadása tanuvallomásnak vagy pedig szakértői

⁶⁰⁶ A Plósz-féle Pp. indokolása a 366. §-hoz.

⁶⁰⁷ Magyary 1913. 598-599.

⁶⁰⁸ Bacsó 1917. 173.

⁶⁰⁹ Babarcsi 1899. 12.

véleménynek, illetve mindkettőnek tekintessék-e ez nem [függött] attól, hogy milyen minőségben idéztetett”.⁶¹⁰ Az eskü formájára, tartalmára,⁶¹¹ valamint a járandóság mértékére ugyancsak a kihallgatás tárgya volt a meghatározó, ami akár a tárgyalás alatt is változhatott, hiszen a szakértő személyek attól, hogy elmúlt ténykörményről vagy állapotról, illetőleg azokról szerzett észleletükről tanúskodnak, még „nem [zárta ki azt], hogy ha észleletük alapján véleményadásra is felhívhatnak, e részben szakértőknek tekintessenek”.⁶¹² Mindez az jelentette, hogy a szakértő-tanú perbe lépésére a szakértőket övező eljárási garanciák mellőzésével a tanúkra vonatkozó szabályok mellett került sor, mégis könnyen előfordulhatott, hogy perbeli nyilatkozatát már szakértői véleményként értékelték, ami nehezen illeszthető bele a bíró segédjének szerepéről alkotott képbe, így ahelyett, hogy a rendelkezés a szakértő perbeli helyét megerősítette volna, lényegében tovább tolt a tanú irányába.

5.1.3. Az 1952. évi III. törvény (régi Pp.)

A kódex lényegesen rövidebb lett elődjénél,⁶¹³ amelyre – a kodifikátorok által gyakran hangoztatott – eljárás egyszerűsítése érdekében került sor, mintegy – a törvény indokolása szerint – „megszüntet[ve], illetőleg megfelelően egyszerűsít[ve] számos olyan perjogi intézményt, amelynek szerepe a múltban abban állott, hogy áttekinthetlenné és bürokratikusá tette az eljárást”.⁶¹⁴ Ebből eredően a bizonyítás szabályai is rövidebbek lettek; a szakértőkről szóló részt például a korábbi 18 szakaszhoz képest csupán 7 (később 8) szakasz tárgyalta, amelynek így aztán az lett a következménye, hogy rendelkezései hiányosságokkal, pontatlanságokkal, máshol „zavaróan körülményes”⁶¹⁵ megfogalmazásokkal terhelten kerültek bevezetésre, majd az egyes novelláris módosítások hatására a törvény egyéb rendelkezéseivel sem voltak már elfogadható mértékű összhangban, ami eltérő értelmezésekre adott módot. A jogalkotói céltól eltérően ezáltal a szakértői bizonyítás a korábbi normarendszerhez képest sem áttekinthetőbbé, sem pedig egyszerűbbé nem vált, így nem véletlen, hogy az

⁶¹⁰ Kovács 1927. 763.

⁶¹¹ A szakértő megesketését nem tette feleslegessé az, hogy az illető, mint tanú már esküt tett. [Kovács 1927. 755.]

⁶¹² A Plósz-féle Pp. indokolása a 366. §-hoz.

⁶¹³ Ahogy Németh János fogalmazott a német-osztrák jogdogmatika hatását tükröző 792 §-ból álló Plósz-féle Pp.-t egy 327 §-t tartalmazó tervezetre kivonatolták. [Németh 1985. 290.]

⁶¹⁴ régi Pp. általános indokolása

⁶¹⁵ Döme Attila hasonlóan vélekedik a szakértő perbeli alkalmazásának a feltételeiről. [Döme 2005. 228.]

e témakörben közzétett bírósági döntések száma messze felülmúlta minden más, a bizonyítás jogértelmezését boncolgató bírósági döntések számát.

A szakértői bizonyítás feltételét illetően a régi Pp. elvi alapja nem változott, a 177. § (1) bekezdése lényegében a Plósz-féle Pp. 350. § (1) bekezdésének letisztázott változatának volt tekinthető, amely szerint, ha a perben jelentős tény vagy egyéb körülmény megállapításához vagy megítéléséhez olyan különleges szakértelem szükséges, amellyel a bíróság nem rendelkezett, a bíróság szakértőt rendelt ki, ami a szakértő perbeli helyének megdermedését jelentette. A több mint fél évszázad alatt azonban a rendelkezés normatív tartalma – annak ellenére, hogy szövege végig változatlan maradt – alapvető jelentésmódosuláson ment keresztül.

A korábbi törvénynek megfelelően a szakértő kirendelésének kettős feltétele volt: egy objektív oldala, amely a *különleges szakértelem szükségességét* jelentette, és egy szubjektív, a bíró képességében, pontosabban *annak hiányában* rejlő ok. Ehhez képest „nem lehet[ett] kizárni annak a lehetőségét, hogy a bíró hosszú gyakorlata során elsajátította más szakterületek tapasztalati tétéleit, vagy például az előző foglalkozása olyan ismereteket biztosított számára, amelyek feleslegessé [tennék] a szakértő kirendelését”,⁶¹⁶ ha azonban ez hiányzott, a szakértő kirendelése nem volt mellőzhető.⁶¹⁷ Ezzel kapcsolatban ugyanazok a kritikák említhetők meg, mint amelyeket a Plósz-féle perrendtartás során már felhoztam és amelyet Grósz Tamás e témát is érintő dolgozata csak tovább erősített. A helyzet visszasságát érzékeltetve rámutatott arra, hogy amennyiben „a bírói ismeret nem szorul kiegészítésre, a rendelkezésre álló adatok alapján a bíró »hivatalból« állapítja meg az adott tény, ellenkező esetben ugyanezen tény megállapítása indítványhoz és költség előlegezéshez kötött bizonyítás tárgyát képezi”, amely ennél fogva a felek által nehezen volt kontrollálható, kockázatokat rejtett magában, ráadásul egy sor alapelvvel⁶¹⁸ ellentétben is állt.⁶¹⁹ Mégis, egyesek szerint mindez harmonizált a régi Pp. 163. § (3) bekezdésének azon rendelkezésével, amely szerint a bíróság valóban fogadhatta el azokat a tényeket, amelyekről a bíróságnak hivatalos tudomása volt még akkor is, ha ezeket a tényeket a felek nem hozták fel, noha a bíróság köteles volt a feleket erre a tárgyaláson

⁶¹⁶ Kengyel 2008. 316.

⁶¹⁷ Kiss 2006. 585.

⁶¹⁸ Ld. például: rendelkezési elv, tárgyalási elv, indítványhoz kötöttség vagy a feleket megillető szakértő választás.

⁶¹⁹ Grósz 2011/b. 23-24.

figyelmeztetni, ami a bíróság – konkrét iratban nem tárgyasult – szakismeretének a tárgyalási jegyzőkönyvben történő dokumentálását jelentette. Erre aztán a felek – megfelelő időt biztosítva számukra – szakmai észrevételeiket elvben meg is teheték.⁶²⁰ Azért csak elvben, mert a gyakorlatban ilyesfajta eljárásrend nemigen létezett és annak ellenére, hogy a kirendelés kettős feltételével szemben viszonylag ritkán fogalmazódtak meg kritikák a jogirodalomban, a bírói gyakorlat már az elejétől fogva háttérbe szorította a bíró szubjektumát és az óvatosság elve alapján közelítette meg a kérdést.

A Legfelsőbb Bíróság például már idejekorán leszögezte, hogy „helyesebb szakértőt kirendelni – akkor is, ha esetleg feleslegesnek tűnik –, mint képzelt szaktudás alapján téves ítéletet hozni”.⁶²¹ Ezt aztán számos döntés követte, ahol a legfőbb bírói fórum az egyes pertípusokra kiterjedően⁶²² hívta fel a figyelmet a szakértő alkalmazásának szükségességére. A BH2000. 208. számú eseti döntés már egészen konkrétan fogalmazott és kimondta, hogy a bíróság bár nincs elzárva attól, hogy a bizonyítékoknak a maguk összességében történő értékelése során a szakértői véleményt mellőzze, ezt azonban csak a perben feltárt kétségtelen tényekre alapozva tehetné volna meg; nem tekinthetők ilyenek azonban az egyéb perekből szerzett bírói tapasztalatok. Jóllehet mindez még *explicit* nem zárta ki a bírói szubjektumban megjelenő peren kívül szerzett tapasztalatainak perben történő felhasználását, a további bírói határozatok azonban *implicit* már igen. A Legfelsőbb Bíróság egy 2010-ben közzétett döntése szerint például a bíróság nem mellőzhette volna a szakértő kirendelését, ha az a jogvita elbírálása szempontjából szükséges, és annak törvényi feltételei fennálltak. Indokolásának alapját – a bíróság szakértelmére történő hivatkozás nélkül – a fél bizonyításhoz fűződő érdekében jelölte meg.⁶²³ Hasonló érvek mentén foglalt állást a bíróság egy másik ügyben is, ahol kimondta, hogy a szakhatósági állásfoglaláson alapuló határozat bírói felülvizsgálata során, mivel szakkérdésről van szó, az állásfoglalás állított tartalmi aplotalanságát a fél csak szakértői vélemény beszerzésének kérésével tudta volna bizonyítani. A felperes a bizonyítási kötelezettségének eleget tett akkor, amikor szakértői bizonyítás lefolytatását kérte, az elsőfokú bíróság a bizonyítás lehetőségétől fosztotta meg a felperest a kért bizonyítás

⁶²⁰ Döme 2005. 216.

⁶²¹ Legfelsőbb Bíróság, P.törv.20.037/1957. sz.

⁶²² Ld. például: származás megállapítása iránti perekben [BH1992. 765.], a gondnokság alá helyezés iránt indított perekben [BH1981. 362.], gyermek elhelyezése iránt indult perekben [BH1973. 382.], vagy munkaképesség-csökkenésének mértékére vonatkozásában rokkantsági nyugdíj megállapítása iránti perben [EBH2005. 1359.].

⁶²³ BH2010. 169.

mellőzésével.⁶²⁴ Ehhez képest olyan esetben, amikor a döntéshozó a „saját szakismerete alapján döntené el a különleges szakértelmet igénylő kérdéseket, akkor személye a szakértőével egyesülne és megszűnne a szakértői véleménynek a megállapított eljárási formák közötti ellenőrzési lehetősége”.⁶²⁵ Így bár elképzelhető, hogy az ügy eldöntéséhez szükséges és megfelelő szakismerettel rendelkezne ugyan a bíró, de szakfejtegetésekbe bocsátkozásával tevékenysége műszakilag nem lenne ellenőrizhető.⁶²⁶ A bírói gyakorlat ezért meglehetősen ódzkodott a bíró különleges szakértelmének perben történő felhasználásától, *horribile dictu* bizonyítékként való értékelésétől, ezért az idők folyamán a kirendelés kettős feltételét a joggyakorlat objektivizálta és kizárólag a különleges szakértelem szükségességének a pusztán felmerülését követelte meg.

A törvény ezen jelentésmódosulását tulajdonképpen a bíróról alkotott kép megváltozása hozta magával. Ez azzal magyarázható, hogy míg a kirendelés kettős feltétele „abban az elméleti nézetben gyökerez[ett], hogy a szakértő a bíró segédje, ha tehát a bírónak nincs szüksége a segéd szolgálataira, [mert maga is rendelkezik a kérdés eldöntéséhez szükséges szakismerettel,] akkor nem veszi azokat igénybe”,⁶²⁷ addig a szakértő szakkérdésben való mellőzhetetlensége az elvont (absztrakt) bíró ismereteit veszi alapul, amely szerint a különleges szakértelem éppen abból a nézőpontból válik különlegessé, hogy a bíróság maga nem rendelkezik azzal,⁶²⁸ ami a jogon kívül eső szakismeret megválaszolását minden esetben a szakértő kompetenciájába helyezi. „A szakértő szerepének eljárásjogi szemlélete [azonban] szorosan összefügg a bíróra vonatkozó eljárásjogi szemlélettel”,⁶²⁹ így azáltal, hogy időközben a konkrét bíró nézőpontja átváltott az absztrakt bíró nézőpontjára, a szakértő perbeli helye is átalakult és a bíróság segédjének szerepe csupán elvont értelemben maradt fenn, ami – különösen a hivatalból elrendelhető bizonyítást tiltó VI. Ppn. után⁶³⁰ – egyre inkább üres frázissá vált. A szakértői tevékenységet, tehát a kirendelés feltételeinek megváltozása emancipálta a bírói működés alól és – mint minden más bizonyítási mód – főszabályszerűen a felek rendelkezési joga, ezáltal befolyása alá került, mellyel a

⁶²⁴ KGD2008. 235. [EBH2008. 1834.]

⁶²⁵ Gödöny 1968. 256.

⁶²⁶ Vö. BH1978. 125.

⁶²⁷ Székely 1967. 105.

⁶²⁸ Erdei 1987. 27.

⁶²⁹ Székely 1967. 60.

⁶³⁰ A szakvélemény fogyatékoságainak megszüntetése körében azonban a bíróság továbbra is hivatalból járt el. [Kiss 1997. 598-599.]

szakértőről kialakított elvi koncepció a maga tiszta formájába már itt sem tudott érvényesülni.

A régi Pp. szakított azzal a korábbi felfogással, miszerint *szakértő a perben bárki lehet* és az 1953-as hatályba lépésekor már aszerint rendelkezett, hogy „[a] szakértőt rendszerint a kijelölt állandó szakértők közül kell kirendelni, más szakértőt csak fontos okból lehet alkalmazni”.⁶³¹ Ha ehhez hozzávesszük azt, hogy az igazságügyminiszter rendelettel kötelezővé tehetette vagy megengedhette, hogy a bíróság meghatározott körbe tartozó szakkérdésekre szakértőként vélemény nyilvánítása végett vagy az általa kirendelt szakértő véleményének felülvizsgálása végett a rendeletben kijelölt szakértő testületet vagy hatóságot, illetőleg szervet keressen meg,⁶³² akkor egyértelművé válik, hogy a törvény a szakértői tevékenység intézményesített működése mellett tette le a voksát. Az állandó szakértő intézményét ugyan már a Plósz-féle Pp. is ismerte, de ott leginkább egyfajta kivételes szabályként jelent meg, még a régi Pp.-ben mindez főszabállyá változott. Ennek az volt az oka, hogy a liberalizmus jegyében született, a szakértői tevékenységet a szakmáját keresetképpen gyakorlók kezébe adó korábbi perrendtartás – azáltal, hogy szakértő elvileg bárki lehetett a perben, aki valamelyest konyított az illető szakmához – annyira tág és kiszámíthatatlan keretet teremtett, ami egyszerűen összeilleszthetetlen volt a szocialista perjog merev, etatista gondolkodásával, ahol a szaktudás perbe történő bevezetésének előfeltételét az igazságügyi szakértői tevékenység intézményes, közszolgáltatás formájában történő biztosítása jelentette, lehetővé téve ezzel – a törvény indokolását idézve – a szakértői tevékenységnek a fejlődéshez mért rendszeres megszervezését és ezzel a szakértői tevékenység megfelelő színvonalon történő ellátását.⁶³³ Tegyük rögtön mindehhez hozzá azt is, hogy azáltal, hogy a szakértői tevékenység folytatását az állam jogszabályban előírt szakmai és működési feltételekhez kötötte, egyben korlátot is állított fel arra nézve, hogy – az eseti szakértők kivételes helyzetétől eltekintve – kiből válhatott a perben szakértő, amivel közvetve ugyan, de növelhette a befolyását az igazságszolgáltatás működése felett. Ennek foka az idők folyamán természetesen változott, de az intézményes működés maradt, és egyre cizelláltabbá vált. A régi Pp. utolsó hatályos szövege szerint a bíróság a szakértői névjegyzékben szereplő

⁶³¹ régi Pp. 177. § (2) bek.

⁶³² régi Pp. 183. §

⁶³³ régi Pp. indokolása a X. fejezethez.

igazságügyi szakértőt, szakvélemény adására feljogosított gazdasági társaságot, szakértői intézményt, vagy külön jogszabályban meghatározott állami szervet, intézményt, szervezetet rendelhetett ki szakértőként. Más szakértő csak ezek hiányában, kivételesen volt alkalmazható.⁶³⁴ A bíróság az igazságügyért felelős miniszter rendeletében meghatározott körbe tartozó szakkérdésekre – szakértőként történő véleménynyilvánítás végett – a rendeletben meghatározott szakértői testületet kereshetett meg. A testület – külön törvényben meghatározott – bizottságban járt el. A bíróság szakértői testületet akkor rendelhetett ki, ha a perben felmerülő szakkérdés két egymástól független szakvélemény előterjesztése után, a kirendelt szakértők személyes meghallgatása során sem volt tisztázható.⁶³⁵ A régi Pp. hatálya alatt már hatályba lépő és jelenleg is hatályos Szaktv. 5. §-a rögzíti az igazságügyi szakértővé válás alapvető feltételeit, amely – az igazságügyi szakértői testületek működésétől eltekintve⁶³⁶ – az igazságügyi szakértői tevékenység előfeltételét adja.⁶³⁷ Az igazságügyi szakértői tevékenység végzését a névjegyzéket vezető hatóság – a névjegyzékbe, meghatározott szakterületre történő felvétel útján – kérelemre, tehát annak a természetes személynek engedélyezi, aki a meghatározott feltételeknek megfelel és akivel szemben nem áll fenn kizáró ok.⁶³⁸ A szakértői névjegyzéknek ezáltal kitüntetett szerep jutott, amely szerepnek azonban nem minden esetben tudott megfelelni.⁶³⁹ Ettől függetlenül, miután a szakértő névjegyzékbe történő felvétele megtörtént, a szakértő képesítésének hiányára a perben a felek már nem hivatkozhattak, mert az eljáró bíróságnak nem volt feladata annak vizsgálata, hogy fennállnak-e a szakértő névjegyzékbe vételének feltételei.⁶⁴⁰ Ez azonban azt is jelentette, hogy az igazságügyi szakértő csak azon a szakterületen működhetett,⁶⁴¹ szakvéleménye csak azon szakterületen volt értékelhető,⁶⁴² amely a névjegyzékben szerepelt. Az egyik perbeli esetben a kirendelt szakértő – a szakértői névjegyzékből megállapíthatóan – csak agrármérnöki végzettséggel rendelkezett és semmilyen formában nem igazolta, hogy az érintett kérdés szakszerű

⁶³⁴ régi Pp. 177. § (2) bek.

⁶³⁵ régi Pp. 183. § (1)-(2) bek.

⁶³⁶ Szaktv. 36. § (1) bek.

⁶³⁷ Szaktv. 4. § (2) bek.

⁶³⁸ Szaktv. 5. §

⁶³⁹ Székely János ombudsman jelentése szerint a kirendelő bírónak a szakértővel általában előzetesen fel kellett vennie a kapcsolatot annak elkerülése érdekében, hogy a szakértő ne küldje vissza a kirendelést kompetencia vagy kapacitás hiányára hivatkozással, mert az jelentős idővesztéssel és költségvonzattal járt volna. [AJB-7766/2013. sz.]

⁶⁴⁰ EBH2007. 1601.

⁶⁴¹ BH1988. 307.

⁶⁴² BH2016. 126.

megválaszolásához szükséges területrendezés, településfejlesztés, agrár-környezetvédelem területén is szakképzettséggel rendelkezne. A másodfokú eljárásban bár – telefonon történt bejelentése útján – hivatalos feljegyzésben rögzítésre került, hogy a szakértő 10 éven keresztül az A. Kutatóintézetben kutatómunkát végzett, a Legfelsőbb Bíróság szerint mindez mégsem ad alapot annak megállapítására, hogy a szakvélemény elkészítéséhez megfelelő szakképzettséggel rendelkezett, ezért annak kimondására kényszerült, hogy érdemi döntésre kiható eljárási szabálysértésnek minősül, „ha [a bíróság] többirányú speciális szakismeretet igénylő jelentős tény megállapításához vagy megítéléséhez olyan szakértőt vesz igénybe, aki képesítésénél fogva csak az egyik szakterületen rendelkezik megfelelő szakismerettel”.⁶⁴³ Alaki értelemben, tehát többé már nem volt tartható az, hogy „valaki szakértő legyen, kizárólag szaktudás szükséges. [Az] egyetlen kritérium, hogy a szakkérdéseket ismerje és az általa előadottakat mint saját legjobb meggyőződését közölje a bírósággal”⁶⁴⁴ kiegészült továbbá azzal a feltétellel, hogy az állam a szakértőként eljáró személyt ilyenként el is kellett, hogy ismerje. A névjegyzékbe vétel alól csupán az *eseti szakértő*⁶⁴⁵ és az eljárásjogi értelemben vett *magánszakértő* intézménye jelentett kivételt, ahol továbbra is elegendő volt az adott szakkérdésben való jártasság⁶⁴⁶ és még az is közömbös volt, hogy a szakértő azt honnan szerezte,⁶⁴⁷ jóllehet az eseti szakértő szakmai legitimációját a perbíróság vizsgálni volt köteles,⁶⁴⁸ amit jó esetben a magánszakértő sem kerülhetett el.⁶⁴⁹ S annak ellenére, hogy a „bírói gyakorlat az eseti szakértő feladatkörét kiterjesztően értelmez[te] és e jogintézményt ténylegesen a szakértői rendszerben felmerülő problémák és hiányosságok áthidalására alkalmaz[ta]”,⁶⁵⁰ igénybevételére mégis elenyészően csekély esetben került sor,⁶⁵¹ így egyfajta biztonsági szelepként, vagy ha úgy jobban tetszik, a szakértői bizonyítás kiegészítéseként funkcionált, megmaradva ezáltal a jogalkotó által meghatározott kivételes szerepkörben. Nem úgy, mint a magánszakértés, amelyről alább részletesen lesz szó.

⁶⁴³ BH2006. 161.

⁶⁴⁴ Kengyel 2008. 316-317.

⁶⁴⁵ Szaktv. 2. § 4. pont.

⁶⁴⁶ Nagy 2016. 591.

⁶⁴⁷ Wirth–Ferencz 2014. 45.

⁶⁴⁸ Szegedi Ítéletábla, Gf. 30.250/2015/3. sz.

⁶⁴⁹ Ld. például: Kaposvári Járásbíróság, P.20.699/2014/21. sz.; Fővárosi Törvényszék, P.25.423/2012/75. sz.; Kúria, Gfv.30.074/2012/8. sz.

⁶⁵⁰ Molnár 2014/d. 342.

⁶⁵¹ https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_tablázat_adatlapok.pdf

(letöltés: 2024.05.09.)

A szakértői tevékenység intézményes működtetése magától értetődővé tette a szakértő perben történő *közreműködési kötelezettségét*, amely alól a névjegyzékben nem szereplő eseti szakértő sem jelentett kivételt.⁶⁵² A kirendelt szakértőt megjelenési, vizsgálat elvégzési és a helyes szakvélemény adási kötelezettség terhelte,⁶⁵³ amely később az – egyre fontosabbá váló – időszerűség követelménye egészített ki. A gyakorlati tapasztalatok ugyanis azt mutatták, hogy egyes szakértők – túlterheltség miatt vagy más okból – a szakvéleményt nem terjesztették elő a bíróság által megadott határidőben, ami gyakran hátrányosan érintette a polgári peres ügyek futamidejét. Az újabb szabályok bár méltányolták a szakértőnek fel nem róható késedelmét, de azt elvárták tőle, hogy az előrelátható késedelmet a bíróságnak kellő időben, előzetesen jelentse be elkerülve ezzel, hogy a kitűzött tárgyalás „üresjárat” legyen, és az feleslegesen rabolja a felek és a bíróság idejét.⁶⁵⁴ Ennek, valamint az említett kötelezettségek vétkes megszegéséért a szakértő az okozott költségek megtérítésére volt köteles, s egyben a bíróság pénzbírással sújtotta.⁶⁵⁵ A Plósz-féle Pp.-vel szemben a bíróság egyúttal elrendelhetette a meg nem jelent (eltávozott) szakértő elővezetését is, amennyiben pedig a szakértő második alkalommal sem jelent meg a bíróságon, akkor kógens módon elővezetésének volt helye. A gyakorlatban erre azonban nemigen került sor, ami érthető is volt akkor, ha a bíróság a szakértőre, mint segédjére tekintett, ahol a szakvélemény olyan bizonyítási eszközként jelent meg, amely „szoros kapcsolatot feltételez[ett] a szakkérdések megválaszolása szempontjából a bíróság és a szakértő között, és e kapcsolatra – más ügyekre is kihatóan – negatív következményekkel [járhatott volna] ennek a drasztikus [kényszer]intézkedésnek az alkalmazása”.⁶⁵⁶ Sikerebb intézkedésnek volt tekinthető azonban a 2006-ban – az eljárás észszerű időn belül történő befejezése érdekében – bevezetett objektív szankció, amelyet a szakvélemény késedelmes előterjesztése esetére állapított meg a törvény. Eszerint az eljáró bíróság annak a szakértőnek a munkadíját, aki a véleménynyilvánítással alapos ok nélkül késlekedett és a véleménynyilvánításra nyitva álló határidő alatt a határidő meghosszabbítását sem kérte, illetve a meghosszabbított határidő alatt sem nyilvánított véleményt, a határidő lejártát követő naptól kezdve napi egy százalékkal

⁶⁵² Szaktv. 4. § (5) bek.

⁶⁵³ Kiss 2006. 590.

⁶⁵⁴ A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról szóló 1995. évi LX. törvény indokolása a 18. §-hoz.

⁶⁵⁵ régi Pp. 185. §

⁶⁵⁶ Gátos 2007. 1054.

csökkentette.⁶⁵⁷ A szakértői tevékenység intézményes jellegével függött össze az is, hogy a szakmai kamara etikai kódexe a szakértő rendelkezésre állási kötelezettségének⁶⁵⁸ a megsértését immár etikai vétségként kezelte, ami jól mutatja az igazságügyi szakértő közjogi státusának kialakulását az igazságszolgáltatásban való állandó és élethivatásszerű közreműködőjeként.

A *szakértő kizárására* vonatkozó szabályok⁶⁵⁹ – akárcsak a korábbi perrendtartás esetén – lényegében megegyeztek a bíró kizárásának szabályaival⁶⁶⁰ azzal, hogy akit a perben korábban tanúként vagy szakértőként kihallgattak, vagy akinek tanúként vagy szakértőként való kihallgatását a bíróság elrendelte, nem volt elzárva attól, hogy a későbbiekben a perben szakértőként eljárjon. A Plósz-féle Pp.-vel ellentétben azonban a felek érvényes megállapodást nem köthettek sem kizárt, sem pedig – a törvényben meghatározott fontos okon túlmenően – állandó (később névjegyzéki) szakértőn kívüli személy kirendeléséről. A régi Pp. egyenesen előírta a bíróság számára, hogy a felek megállapodására kirendelt szakértő helyett más szakértőt rendeljen ki, ha a szakértő a véleményadással késlekedett, kizárás okából vagy valamely más fontos okból nem járhatott el.⁶⁶¹ Miután pedig a bíróság hivatalból ügyelt arra, hogy kizárt szakértő az eljárásban ne vegyen részt,⁶⁶² a bíróság e joga kiterjedt a felek egyetértő javaslata mellett megnevezett szakértőre is, amit – függetlenül a kizárási ok természetétől – a jogirodalom azzal a magyarázattal látott el, hogy a felek rendelkezési joga az igazságszolgáltatás pártatlanságának követelményével szemben súlytalan.⁶⁶³ Mindez pedig a pártatlanság követelményének objektivizálódását, egy magasabb szintre történő emelését jelentette, ahol a kizáráshoz elegendő volt az elfogultság pusztá látszata is. Ehhez képest a régi Pp. 13. § (1) bekezdésének *e*) pontjára utalással kizárható volt a perből a szakértő, ha – a konkrét szakértő személyétől, személyiségjegyeitől elvonatkoztatva, egy személytelen, de emberi jellemvonásokkal felruházott szakértőről – alaposan feltehető, hogy szakvéleménye kialakítása során nem szakmai elemek is közrehatottak.⁶⁶⁴ A Legfelsőbb Bíróság ennek az absztrakt veszélyét ismerte fel és következtetett az ügyfélegyenlőség sérelmére abban a konkrét esetben, ahol a kirendelt szakértő a kisajátítási eljárásban korábban a felperesek megbízásából a perbeli

⁶⁵⁷ régi Pp. 185. § (2) bek.

⁶⁵⁸ MISZK Etikai Kódex 25.§

⁶⁵⁹ régi Pp. 178. §

⁶⁶⁰ Kengyel 2008. 318.

⁶⁶¹ régi Pp. 177. § (5) bek., majd 2000. I. 1. napjától (átszámolás okán) a régi Pp. 177. § (6) bek.

⁶⁶² régi Pp. 178. § (2) bek.

⁶⁶³ Döme 2005. 242.

⁶⁶⁴ Döme 2005. 259-260.

ingatlanokra vonatkozóan magánszakvéleményt készített. Indokolása szerint a szakértő személyét illetően ugyan objektív kizárási ok nem állt fenn, de a felperesekkel a megkötött megbízási szerződés alapján olyan bizalmi viszonyban állt, amely bizalmi viszony a perben a másik féllel szemben nem érvényesülhetett, így az ügyfélegyenlőség elve sérült. Mindezek alapján a magánszakvélemény készítésekor kétségkívül fennállt bizalmi viszonyból következő ügyfélegyenlőség sérelmének veszélyére tekintettel az elsőfokú bíróságnak másik szakértőt kellett volna a perben kirendelnie, azaz a felperesek részére korábban magánszakvéleményt adó szakértő perbeli szakértőként ugyanarra a kérdésre nem lett volna kirendelhető.⁶⁶⁵ Az ügy rávilágított tehát arra, hogy az igazságügyi szakértő pártossága valójában az ügyfélegyenlőség elvének sérelmén keresztül képes megingatni az igazságszolgáltatásba vetett bizalmat. Ezt a bizalmat tovább mélyítette a régi Pp. 178. § (1) bekezdésének azon fordulata is, amely szerint szakértőként úgyszintén az sem járhatott el, aki az ügyben mint bíró vett részt. Érdeemes e körben felhívni a figyelmet arra, hogy a törvény múltidőben beszél, itt tehát nem arról az esetről volt szó, miszerint az eljáró bíró nem lehetett a perben szakértő – azt az esetet a bírák kizárási szabályai között találjuk⁶⁶⁶ –, hanem arról, hogy a bíró, aki az ügy érdekében korábban már eljárta, akkor sem volt kirendelhető a perben szakértőként, ha ebben a tisztségben valamilyen oknál fogva már nem működött közre, amely az eljárási szerepek keveredését objektíve hivatott volt megakadályozni. Azt hiszem nem igényel bővebb magyarázatot, hogy milyen visszás helyzetet teremtett volna, ha – teszem azt – a jogorvoslati eljárás során a másodfokú bíróság az elsőfokon eljáró bírót rendelte volna ki (eseti) szakértőül. A *vélemény megtagadás joga* a régi Pp. szerint is megillette a szakértőt, méghozzá a korábbi perrendtartáshoz hasonló módon a tanúvallomás megtételének akadályaira történő hivatkozással,⁶⁶⁷ ezáltal a véleményadást kizáró okokra a régi Pp. 169. §-a, míg a véleményadás megtagadását megalapozó körülményekre a régi Pp. 170. §-a megfelelő alkalmazásával kerülhetett sor. A szakértő ezenfelül elfoglaltsága miatt vagy más fontos okból kérhette a bíróságtól felmentését,⁶⁶⁸ amely ugyancsak a szakértői kényszer nyomasztó hatását igyekezett enyhíteni. Ilyen fontos ok lehet például, ha a szakértő a szakvélemény elkészítéséhez szükséges szakismeretekkel nem rendelkezett.⁶⁶⁹ A törvény, tehát megtartotta a Plósz-féle Pp. elvi

⁶⁶⁵ KGD2005. 151.

⁶⁶⁶ régi Pp. 13. § (1) bek. d) pont.

⁶⁶⁷ régi Pp. 179. § első mondata.

⁶⁶⁸ régi Pp. 179. § második mondata.

⁶⁶⁹ Nagy 2016. 597.

koncepcióját, így a szakértőre továbbra is egyaránt vonatkoztak a bírókat, illetve a tanúkat érintő egyes rendelkezések, fenntartva ezzel azt a bizonytalanságot, amely a szakértő perbeli helyét illeti.

A régi Pp. az *egy szakértő elvét* igyekezett meghonosítani a Plósz-féle Pp. jellemzően három szakértős modelljével szemben, amikor kimondta, hogy „rendszerint egy szakértőt kell alkalmazni, több szakértőt csak különböző szakkérdések felmerülése esetében lehet kirendelni”.⁶⁷⁰ A törvény indokolása szerint minderre perökonómiai okok miatt volt szükség,⁶⁷¹ amivel megszüntette a korábbi perrendtartás azon, valóban ellentmondásos gyakorlatát, miszerint a bizonyító fél ellenfele által javaslatba hozott szakértőjének járandóságát is előlegezni volt köteles.⁶⁷² Azáltal azonban, hogy a törvény a költségek megfelelő allokálása helyett a szakértők számának korlátozásához nyúlt, kiviláglik, hogy a törvény valódi célja inkább az eljárás egyszerűsítése volt, megoldva ezzel azon kellemetlenségeket, amelyek a több szakértős kirendelés esetén a szakvéleményekben rendszerint előforduló ellentmondásokból adódtak, és amelyek az egy szakértős kirendelés esetén értelemszerűen fel sem merülhettek. De az elv bevezetése nemcsak a szakértők számának a javaslatba hozását, hanem lényegében a szakértő személyének a meghatározását is kivette ezáltal a felek rendelkezési joga alól.

A régi Pp. 177. § (3) bekezdése kimondta, hogy „[h]a a felek a szakértő személyében nem állapodnak meg, arról a bíróság dönt. Az utóbbi esetben a feleket a szakértő kirendelése tárgyában – szükség esetén – meg kell hallgatni”. Ennek értelmében pedig elsősorban a feleknek kellett megállapodni a szakértő személyében és a bíróság csak akkor határozhatott ebben a kérdésben, ha a feleknek nem sikerült megegyezésre jutniuk.⁶⁷³ Döme Attila szerint ebből az következett, hogy a bíróság a szakértő kirendelése előtt köteles volt lehetőséget biztosítani a peres feleknek a szakértő személyében történő megállapodásra, és módot adhatott nekik, hogy a szakértő személyére vonatkozó indítványaikat előterjesszék, mi több – véleménye szerint – az sem eredményezte volna „a per indokolatlan elhúzódását, ha a tárgyalás elhalasztása mellett a nyilatkozatok megtételére rövid, pl. nyolc napos határidőt engedélyez a bíróság, [amelyet] a felek kétoldalú meghallgatásának az elve már önmagában is

⁶⁷⁰ régi Pp. 177. § (1) bek.

⁶⁷¹ régi Pp. indokolása a X. fejezethez.

⁶⁷² Kovács 1927. 761.

⁶⁷³ Pécsi Ítéltábla, Pf. 20.081/2013/12. sz.

indokolttá [tett]”.⁶⁷⁴ Az igazság azonban az, hogy ilyen eljárás egyáltalán nem fordult elő a magyar joggyakorlatban. Egyrészt a felek egyetlen szakértő személyében aligha tudtak volna megállapodni, mert azon feltételek, mint amelyek a több szakértős Plósz-féle Pp. esetén az alkufolyamat alapjait önkéntelenül is megteremtették, itt már nem álltak fenn, enélkül pedig a név szerint megnevezett szakértőre a másik fél általában gyanakvással tekintett és kontraproduktív módon jellemzően annak elutasítását kérte. Noha a szakértői bizonyítás arra való hivatkozással nem volt mellőzhető, hogy a felek a szakértő személyében nem tudtak megegyezni,⁶⁷⁵ mindazonáltal a bíróság csöppet sem igyekezett ezen folyamatot előremozdítani, így amennyiben a felek a szakértő személyére nézve közös indítványt nem tettek, úgy azt a megállapodás hiányának vette és a szakértő személyéről rögtön maga is határozott,⁶⁷⁶ lehetőséget sem adva annak, hogy az egyik fél által megnevezett szakértő személyéről a másik fél nyilatkozzon. Másrészt a kirendelés tárgyában a felek kétoldalú meghallgatásának elve jöllehet valóban biztosított volt, erre többnyire mégsem került sor, mert a bírói gyakorlatban nem alakultak ki olyan témakörök,⁶⁷⁷ amelyek a felek meghallgatását szükségessé tették volna, vagyis kényszerítő körülmények hiányában – ritka kivételektől eltekintve – az rendszerint elmaradt.⁶⁷⁸ Mindez oda vezetett, hogy a szakértő személyében történő megállapodásának eljárásjogi lehetőségével a felek a gyakorlatban nem éltek.⁶⁷⁹

A szocialista perjog által bevezetett és ellentmondás mentesen végig vitt egy szakértő elve, tehát a felek rendelkezési jogát lényegében és jellemzően a szakértői bizonyítás elrendelésének és az egyes kérdések feltevésének indítványozására korlátozta, szükségességéről azonban minden esetben a bíróság döntött. Ehhez képest a szakértő működése felett a bíróság meghatározó befolyása érvényesült, amely a szakértő perbeli helyére is hatást gyakorolt, erősítve ezzel a szakértő bíró segédjének szerepét, ami nyilván ellentétes folyamatot takar, mint amit a bíróról alkotott kép megváltozása során már az előzőekben elmondottam. Hogy a két hatás közül végül melyik érvényesült a perrendtartásban, arra a szakértői vélemény fél évszázad alatt bekövetkezett materializálódása adott választ.

⁶⁷⁴ Döme 2005. 240.

⁶⁷⁵ KGD2016. 41.

⁶⁷⁶ Ld. például: Szegedi Törvényszék, Pf. 22.150/2014/4. sz.

⁶⁷⁷ Ilyen lehetett akár a speciális szakértelmet igénylő kérdés, akár a szakértői névjegyzékben nem szereplő szakértő személye [Szegedi Törvényszék, Pf. 22.150/2014/4. sz.], de tényleges alkalmazásukra nincs bizonyíték.

⁶⁷⁸ Ld. például: Legfelsőbb Bíróság, Pfv. 20.277/2010/6. sz.

⁶⁷⁹ Virág 2014/a. 275.

A törvény sem az *ellenőrző szakértő* eljárási rendjéről, sem pedig a *magánszakértői véleményről* kifejezetten nem rendelkezett, noha a feleket ebben nem is korlátozta. A régi polgári perben ugyanis a szabad bizonyítási rendszer érvényesült, ennél fogva a perrendtartás már az alapelvek között rögzítette, hogy a bíróság a polgári perben alakoszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nem volt kötve, szabadon felhasználhatta a felek előadásait, valamint felhasználhatott minden egyéb bizonyítékot, amely a tényállás felderítésére alkalmas volt.⁶⁸⁰ A bíróság az így lefolytatott bizonyítás eredményeként rendelkezésre álló bizonyítékokat – a régi Pp.-ben írt tilalmak kivételével – szabadon értékelhette, összevetette a bizonyítási eszközöket és megállapította a tényállást.⁶⁸¹ Mindez pedig azt jelentette, hogy „[a] perben, illetve a perindítást megelőzően a felkért »szakértő« által adott vélemény olyan bizonyíték, amit az eljáró bíróság szabad döntése alapján vonhat[ott] be az általa értékelt bizonyítékok körébe”.⁶⁸² Az Alkotmánybíróság a 102/B/2003. AB határozatában egyértelműen és világosan kifejezésre juttatta azt is, hogy „[a] perben – a [rég]i Pp. szabad bizonyítási rendszeréből eredően – az eljáró bíróság szabad mérlegelése dönti el azt, hogy a felkért »szakértő« által adott vélemény, illetve a bíróság által kirendelt szakértő által adott szakvélemény közül melyiket és milyen súllyal veszi figyelembe a bíróság a határozata meghozatala során. A felkért »szakértő« véleménye az eljáró bíróság részéről ugyanúgy bevonható a bizonyítékok körébe, mint a kirendelt szakértő által adott szakértői vélemény, egyik bizonyítási eszköz sem rendelkezik előre meghatározott bizonyító erővel, mindkettőt szabadon értékeli és szabad meggyőződése alapján bírálja el a perbíróság”. Az Alkotmánybíróság véleménye szerint ehhez képest eleve nem volt elfogadható olyan érvelés, mely „szerint a felkért »szakértő« által adott véleménynek »eleve« kisebb bizonyító ereje lenne a bíróság által kirendelt igazságügyi szakértő által adott szakértői véleményénél”.⁶⁸³ A Csongrád Megyei Bíróság a magánszakértő perbeli szerepét illetően szintén rámutatott arra, hogy „a Pp. szerint nincs kötött bizonyítási rendszer. A törvény példálózóan sorolja fel a bizonyítási eszközöket [rég]i Pp. 166. § (1) bek.], ez nem tekinthető kimerítő – taxatív – felsorolásnak. Adott perben a törvényben felsoroltakon kívül felmerülhetnek további, külön nem nevesített bizonyítékok,

⁶⁸⁰ régi Pp. 3. § (5) bek.

⁶⁸¹ 531/B/1997. AB hat.

⁶⁸² 102/B/2003. AB hat.

⁶⁸³ 102/B/2003. AB hat.

bizonyítási eszközök is. Ilyen a valamelyik fél által »beszerzett« szakvélemény, amely vegyes jellegű, de önálló, a [rég] Pp.-ben nem nevesített bizonyíték”.⁶⁸⁴

Ennek ellenére a magánszakértői véleménynek karakteres megjelenésére csak a 80-as évek végén, 90-es évek elején számíthattunk. A korábban sporadikusnak mondható előfordulásuk ugyanis nem tette lehetővé, hogy tartós jogi képződményekké fejlődjenek, habár azt el kell ismerni, hogy egynémelyik határozat évtizedekkel megelőzte korát.⁶⁸⁵ Elterjedését követően ugyanakkor a bírói gyakorlat igen változatosan ítélte meg a magánszakértői vélemények jogi jellegét, amely számos jogtudóst csoportosításra készített. Grósz Tamás például a magánszakvélemények három csoportját állította fel: *a)* fél álláspontja; *b)* olyan szakmai álláspont, amely a bizonyítékok körében értékelendő; valamint olyan szakvéleményre, amely *c)* alkalmas az igazságügyi szakértői vélemény szakmai helytállóságának kétségessé tételére.⁶⁸⁶ Döme Attila lényegében hasonló csoportosítása egy további ponttal egészült ki, nevezetesen *d)* a magánszakértőihez hasonlító „valódi” igazságügyi szakértői véleményekkel.⁶⁸⁷ Kengyel Miklós az előző szerzőktől eltérően csupán két csoportot határozott meg, mégpedig a magánúton beszerzett szakvélemény *a)* nem bizonyítékként, valamint *b)* bizonyítékként történő értékelését.⁶⁸⁸ Véleményem szerint pontosabb képet kapunk, ha a jellemzően kétféle csoportosítást egymásra vetítetten akként szintetizáljuk, hogy a csoportosítás egyben fejlődési ívet is mutasson. Minderre tekintettel a régi perrendtartásban megjelenő magánszakértői vélemények alapvetően két csoportra – és ennyiben egyetértek Kengyellel – volt osztható, ahol a magánszakvélemény *a)* nem bizonyíték, és ahol *b)* bizonyíték. A bizonyítékként történő értékelése esetén pedig az igazságügyi szakértői vélemény bizonyító erejével összemérten további klasszifikáció végezhető el, így az lehetett *ba)* önálló, *sui generis* bizonyíték (de nem szakvélemény); *bb)* kételyt ébresztő bizonyíték; valamint *bc)* perbeli szakvélemény. Ez a fajta osztályozás már lehetővé teszi számunkra, hogy röviden áttekintsük azt a hosszú fejlődési pályát, amelyet a magánszakértői vélemény a fél személyes előadásaként történő értékelésétől perbeli szakértői véleménnyé történő

⁶⁸⁴ Csongrád Megyei Bíróság, 1.Gf.40.162/1994/6. sz. [BDT2001. 444.]

⁶⁸⁵ A BH1977. 121. számon közzétett ítélet indokolása például arról tanúskodik, hogy a bíróság a felek által peren kívül beszerzett szakvéleményeket a per elbírálásához elegendőnek találta, ezért nem rendelt el szakértői bizonyítást, ilyenformán a bírói döntés magánszakvéleményen alapul. A BH1983. 233. számon közzétett esetben pedig a bíróság – többek között – a félperes által becsatolt magánszakvéleményt alkalmasnak találta igazságügyi szakvélemény aggályossá tételére.

⁶⁸⁶ Grósz 2011/b. 42.

⁶⁸⁷ Döme 2005. 226.

⁶⁸⁸ Kengyel 2008. 318.

válásáig bejárt, és melyet én a *szakvélemény evolúciójának*⁶⁸⁹ hívok az 1952-es (régi) Pp.-ben.

Kezdetben a bíróság által kirendelt szakértő által készített formális szemléleten alapuló szakvélemény dominált. Mereven beivódott a jogi gondolkodásba, hogy „a perben szakértőként általában csak a bíróság által kirendelt szakértő járhat[ott] el”,⁶⁹⁰ így a régi Pp. 177. §-a értelmében csak az ilyen szakvéleményezés minősült formálisan „szakértői véleménynek”,⁶⁹¹ vagyis a bíróság a fél által beszerzett szakvéleményt csak a fél álláspontjaként vehette figyelembe,⁶⁹² amely pedig *nem minősült bizonyítéknak*.⁶⁹³ A polgári per alapelveinek változásai, különösen a tárgyalási elv megerősödése és a szabad bizonyítás elvének szélesebb körű alkalmazása aztán a magánszakértői vélemény bizonyítékká válásának irányába hatott,⁶⁹⁴ amelynek az egyik ágát a magánszakvélemény *kételyt ébresztő bizonyítékként* történő megjelenése képviselte. Egy korai döntés – függetlenül a fél előadásának minősítése nélkül – ugyanis rámutatott arra, hogy a fél a kirendelt szakértő véleményére is tehet olyan észrevételeket, amelyek alkalmasak lehetnek a szakértő véleményének megcáfolására, ez esetben pedig a bíróságnak a szakértőt személyesen meg kellett hallgatnia, vagy fel kellett hívnia az írásbeli véleményének kiegészítésére.⁶⁹⁵ Mindezt összekapcsolva azzal a formális szemlélettel, miszerint a felkért szakértő véleménye a fél észrevételével volt azonosítható, egyértelműen kirajzolódott az a jogfejlődési irány, amely szerint a magánszakértői vélemény alkalmas lehetett az igazságügyi szakértői vélemény szakmai helytállóságának kétségessé tételére, ami a BH1999. 365. számú döntésben jelent meg első ízben. A perbeli szakvéleménynek innentől kezdve tehát már meg kellett felelni a peren kívül beszerzett szakvéleményben foglaltaknak is, vagy legalábbis nem lehet vele indokolatlan ellentétben, mindez pedig a formalizmus áttörését, és mint olyan, a szakvélemény materializálódását jelentette. A jogfejlődés másik ágán – amelyet a BH2003. 17. számú határozat közvetít felénk, és amelyben a magánszakvélemény nem a fél nyilatkozataként tűnt fel – a felperes által becsatolt magánszakértői vélemény, mint *sui generis bizonyíték* jelent meg, ami a teljes materiális szakvélemény képét vetítheti elének, de csak addig a pontig, amíg nem találkozott a perrendtartás előírásai alapján

⁶⁸⁹ Ld. bővebben: Cséffai 2014/c. 591-600.

⁶⁹⁰ BH1992. 270, EBH2007. 1601.

⁶⁹¹ BDT2001. 444.

⁶⁹² BH1992. 270.

⁶⁹³ Gátos 1999. 668.

⁶⁹⁴ Molnár 2014/c. 1329.

⁶⁹⁵ BH1980. 38.

kirendelt szakértő véleményével. Ekkor ugyanis világossá válik számunkra, hogy a magánszakvélemény nem perbeli szakvéleménynek, hanem csupán „más perbeli adatnak” minősült, ami önmagában véve a szakvélemény jogi megítélésén mit sem változtatott. Csakhogy a „más perbeli adat” is alkalmas lehetett arra, hogy kétségessé tegye az igazságügyi szakértő megállapításait, ekképp a fejlődés két ága – noha külön utat jártak be – ugyanazon ponton mégis találkozott, mégpedig a formális szakvélemény áttörésénél, ahol a szakvélemény vegyes jelleget mutatott. A szakvélemény evolúciója szempontjából a *magánszakvélemény perbeli szakértői véleményként* történő értékelése jelenti nézetem szerint a jogfejlődés kiemelkedő pontját, s egyben az Alkotmánybíróság által támasztott alkotmányossági követelménynek⁶⁹⁶ való megfelelést. Ez akkor is így van, ha egyes szerzők azon a véleményen voltak, hogy a „magánszakértői vélemény [...] közvetlenül soha nem léphet a bíróság által kirendelt igazságügyi szakértő véleményének a helyébe”,⁶⁹⁷ a magánszakértői vélemény ugyanis nem szakvélemény. A tény, hogy mégis születtek ilyen ítéletek, már önmagában megkérdőjelezték ezen állítások helyességét. Ahogy Ádám György egyetemi tanár kifejtette, ez a felfogás vélhetően a régi Pp. 177. § (1) bekezdésének téves értelmezéséből eredt. A rendelkezés ugyanis csupán azt tartalmazta, hogy miként volt köteles a bíróság eljárni a perben, ha a tények stb. megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, amellyel nem rendelkezett, nem pedig azt, hogy a felek nem vehetnek igénybe szakértőt, vagy azt, hogy az ily módon igénybe vett szakember szakvéleményének perbeli jogállása eleve kevesebb lett volna a bíróság által kirendelt szakértő szakvéleményénél.⁶⁹⁸ Ehhez képest a Legfelsőbb Bíróság előtt egy 2010-ben folyó ügyben⁶⁹⁹ az alperesek hiába sérelmezték felülvizsgálati kérelmükben, hogy a másodfokú bíróság az ingatlan forgalmi értékének meghatározása során a bíróság által kirendelt szakértő véleményével szemben a felperesek felkérésére készített magánszakértői véleményt fogadta el ítélelhozatala alapjául, Bartal bíró – aki az esetet később maga is publikálta⁷⁰⁰ – mindezt nem találta jogsértőnek. A konszolidáló határozata szerint „a bírói gyakorlatnak megfelelően a bíróság a fél által beszerzett szakértői véleményt általában csak a fél álláspontjaként veheti figyelembe (BH1992.270.). A bíróság azonban a szakértői bizonyítás körében is köteles vizsgálni, hogy a szakértő véleménye meggyőző és megalapozott-e

⁶⁹⁶ Vö. 102/B/2003. AB hat.

⁶⁹⁷ Molnár 2014/c. 1330.

⁶⁹⁸ Ádám 1999. 434.

⁶⁹⁹ Legfelsőbb Bíróság, Pfv.20.035/2010/4. sz.

⁷⁰⁰ Bartal 2011. 16-19.

(BH1980.138.). A polgári eljárási jog nem ismeri a kötött bizonyítási rendszert, nem tesz különbséget és nem állít fel rangsort a bizonyítási eszközök között (EBH2006.1419.). A szakértői véleménnyel kapcsolatban a szakértőtől meg kell követelni mindazoknak az összehasonlítási adatoknak és tényeknek az ismeretét, amelyeknek jelentőségük volt a szakértői vélemény meghozatalánál, és amelyek szükségesek a szakértői vélemény helyességének ellenőrzéséhez (BH2005.147.). A bíróság nincs elzárva attól sem, hogy a bizonyítékoknak a maguk összességében történő értékelése során a szakértői véleményt mellőzze, ezt azonban csak a perben feltárt kétségtelen tényekre alapozva teheti meg (BH2000.208.)⁷⁰¹ Ezen gondolatsor tovább folytatásának egyenes – jóllehet elkerülhetetlen – következménye volt az aggályos igazságügyi szakértői vélemény helyett az aggálytalan magánszakértői véleményen alapuló ítélet, s egyszersmind a materiális szakvélemény megjelenése a polgári perben. A jogalkalmazás számára mindehhez további támpontot szolgáltatott az a döntés, amely szerint „[a] kirendelt szakértő véleménye csak akkor elvethető, illetve a magánszakvélemény csak akkor elfogadható, ha a vélemények ütköztetésének adatai alapján a kirendelt szakértő véleményének helyességéhez nyomatékos kétség fér, míg a magánszakvéleményt annak előterjesztője kellő szakmai indokokkal támasztotta alá”⁷⁰²

Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy az evolucionista szemlélet csupán a szakvélemény fejlődésének általános tendenciáit írja le, de nem képes magyarázattal szolgálni a történetileg adott körülményekről. Ebben az esetben kizárólag a jogtörténeti tapasztalatok szolgálhatnak támpontul, mint azt az alábbi példa is jól mutatja. A Legfelsőbb Bíróság 1990-ben az Országos Társadalombiztosítási Főigazgatóság Orvosszakértői Intézetének orvosi bizottságai által adott szakvéleményt a perbeli bizonyítás szempontjából nem okiratnak, hanem szakvéleménynek minősítette, annak ellenére, hogy az egyik fél, nevezetesen az alperes egyoldalú felkérése alapján készült. A bíróság kiemelte ugyanis, hogy az orvosi bizottság által adott vélemény *tartalma szerint szakvéleménynek* minősül, minthogy azt szakértők adták a hivatásuk gyakorlása során felmerült szakkérdésben, tehát szakértői kompetenciájuk körében.⁷⁰³ Mindez azonban már egy 1927-ben született döntésben is megjelent, ahol a bíróság kimondta, hogy „[a]z orvosi szakvélemény figyelembevételét, magába véve az, hogy magánúton adatott, törvényszerűen ki nem zárja, mert az orvos, mint szakközeg, általában hasonló

⁷⁰¹ Legfelsőbb Bíróság, Pfv.20.035/2010/4. sz.

⁷⁰² BH2012. 175.

⁷⁰³ BH1991. 218.

vélemények adására és írásban kiadására jogosult”.⁷⁰⁴ Mindebből kitűnik, hogy a magyar jogtörténeti hagyományokat követve, az orvosszakértői tevékenység perbeli megítélése eltérést mutatott az egyéb szakértői tevékenységektől, és a bírósági kirendelés formális aktusának megléte nem minden esetben volt szükséges a szakértői minőség elismeréséhez, hanem ahhoz elegendő volt az orvosszakértő bizonyítási eljárásban történő pusztán részvétele is.⁷⁰⁵ Ehhez képest az orvosszakértői vélemény materiális jellege történetileg adott és nem a szakvélemény evolúciójának az eredménye volt.

Összegzőképpen megállapítható, hogy a szakvélemény materializálódásával a szakértői bizonyítás formalizmusa áttört. Egy régi kornak, tartalomnak megfelelő formalizmus áttörésével azonban a jog nem esik vissza, ha az új formalizmust, intézményesedést, tárgyi jogterületet teremt, mint ahogy az információs jogokkal, környezetvédelmi joggal, versenyjoggal vagy a szociális jogok területén mindez megtörtént,⁷⁰⁶ és ami a szakértői bizonyítás esetén a magánszakértői vélemény intézményes megjelenését jelentette.⁷⁰⁷ Ezzel azonban a szakértő perbeli helye is megkettőződött és lassan eltávolodni látszott egymástól, mint ahogy a kirendelt szakértő egyre inkább a bíró klasszikus segédjére, a magánszakértő pedig a fél tanújára kezdett hasonlítani, figyelemmel a szakértő-tanú polgári perben betöltött szerepére is.

A *szakértő-tanú* eljárásjogi fogalmát a korábbi perrendtartásoktól eltérően már nem tartalmazta a törvény, de a Plósz-féle Pp. 366. §-ában körülírt definíció az elméletben és a gyakorlatban tovább élt⁷⁰⁸, biztosítva ezáltal a jogintézmény folytonosságát. Kengyel Miklós szerint, így hívták azt a tanút, aki nemcsak az általa észlelt múltbeli tényekről számolt be, hanem – szakismereténél fogva – a tényekkel kapcsolatos következtetéseit is előadta,⁷⁰⁹ melyet tipikusan a beteget kezelő orvos⁷¹⁰ vagy például a házat felépítő vállalkozó mérnök vallomása adta.⁷¹¹ A szakértő-tanú kihallgatásának egy igen speciális esetét képezte az, amikor a bíróság olyan személyt hallgatott ki tanúként, aki azonos tényállás mellett, más ügyben szakértőként már eljárta és ott szakvéleményt adott. A szabad bizonyítás elve alapján – hangsúlyozta Molnár Ambrus – nem lehetett akadálya

⁷⁰⁴ P. VI. 8062/1927. Pdt. XIV. 76.

⁷⁰⁵ Ld. még: Legfelsőbb Bíróság, Pf.41.VI.20.434/1994/4. sz.

⁷⁰⁶ Szigeti 2000.

⁷⁰⁷ Szaktv. 52-53. §§

⁷⁰⁸ Döme 2005. 227-228.

⁷⁰⁹ Kengyel 2008. 317.

⁷¹⁰ Csernay 2014. 252.

⁷¹¹ Kiss 2006. 572.

annak, hogy a bíróság az ott készült szakvéleményt ismertesse és ezáltal a per tárgyává tegye, majd az azt készítő szakértőt tanúként hallgassa ki. Az ilyen személy azonban a másik ügyben szakértőnek nem volt tekinthető, noha elvi akadály nem volt eseti szakértőként (*sic!*) történő kirendelésének.⁷¹² A szakértő-tanú eljárásjogi helyzete egyébként minden szempontból a tanú pozíciójával volt azonos, így „őt a tanúkra vonatkozó szabályok szerint kell[ett] kihallgatni, az esetleges kizárási ok fennállását is eszerint kell[ett] elbírálni, valamint költségei megtérítését is ennek alapul vételével igényelhet[te]”.⁷¹³ A szocialista perrendtartásban megjelenő szakértő-tanú intézményének valódi horderejét azonban mégsem a normaszöveg feletti – nem vitatva el ennek jogelméleti jelentőségét – túlélése, hanem annak a magánszakértőkre történő alkalmazása teremtette meg. Ez ugyanis már szétfeszítette a Plósz-féle perrendtartás fogalmi kereteit és tartalmában a szakértői nyilatkozatokat is magába olvasztotta, amely a korábbi jogfelfogástól teljes mértékben idegen volt. A jelentésmódosulás egyrészt annak volt köszönhető, hogy a régi Pp. a szakértő-tanú eljárásrendjét – már említetten – normatíván nem szabályozta, így a törvény – a pontosan körülhatárolható, az eljárás többi szereplőitől világosan elkülönülő fogalom hiányában – mérceként nem szolgálhatott a bírói gyakorlat számára, amelynek elméleti kereteit így aztán szabadon alakíthatta, felhasználva ezáltal másrészt a magánszakértői bizonyítás teljes egészében hiányzó szabályainak megteremtésére. A joggyakorlat szerint a vitás szakkérdésben ezért tanúként került kihallgatásra az egyik fél által – akár a per megindítását megelőzően, akár a per tartama alatt, de a – peren kívül adott megbízás alapján szakvéleményt készítő személy, bár őt a bíróság tipikusan nem tényközlésre, hanem jellemzően szakértői álláspontjára nézve hallgatta ki.⁷¹⁴ *Per analogiam* a bírói gyakorlat mindezt alkalmazhatónak találta a közigazgatási szerv kirendelésére szakvéleményt adó szakértő személyére nézve is, tekintettel arra, hogy a perben az ilyen személy – akárcsak a magánszakértő – sem a bíróság kirendelése alapján járt el, ennél fogva a közigazgatási szerv kirendelése alapján szakvéleményt készítő szakértő a közigazgatási perben szakértőként már nem vehetett részt, meghallgatása esetén ezért a tanúkra vonatkozó szabályok szerint kellett eljárni.⁷¹⁵

⁷¹² Molnár 2014/a. 144.

⁷¹³ Molnár 2014/a. 144.

⁷¹⁴ Döme 2005. 227.

⁷¹⁵ 1/2007. KK vélemény 29. pont.

A szakértő-tanú fogalmának ilyen módon történő kiterjesztése azonban egyértelmű szimptomája volt annak, hogy a magyar judikatúra a magánszakértőt – ellentétben a kirendelt szakértővel – elsősorban a fél tanújának tekintette.

5.2. Szakértő a büntetőeljáráásban

Az első, egységes (modern) magyar büntetőeljárási kódex a vegyes rendszerű Bp. volt, amely éppen a múlt század fordulóján, 1900. január 1. napján lépett hatályba.⁷¹⁶ Előtte „a magyar államnak azon a területén s, mely egy igazságügyi törvényhozás alatt áll[t], a büntető társasbíróóságok eljárása részben tételes szabályozás nélkül szükölköd[ött], részben pedig azt különböző jogforrások szabályoz[ták]”,⁷¹⁷ amely a hazánkra jellemző partikuláris jog szerint a recipiált ausztriai perrendtartáson keresztül, a szokásjogon át, az egyes törvényjavaslatok jogszokásként történő alkalmazásáig felölelt mindent, ami – a Bp. indokolása után – azt a túrhetetlen visszásságot okozta, hogy „ugyanannak a törvényszékeknek és járásbíróásnak területén lakó polgárokra nézve, a büntető igazságszolgáltatást egészen elütő, különböző jogforrások”⁷¹⁸ szabályozták.⁷¹⁹ A sok tekintetben teljesen eltérő, két-három fajta büntető eljárásjogi rezsim egyidejű alkalmazása ugyanakkor napról-napra terheesebb lett az akkori törvénykezésnek, de az igazságszolgáltatás korabeli követelményeinek sem volt már megfeleltethető, így az új bűnvádi perrendtartás megalkotása egyre inkább sürgős, mellőzhetetlen feladattá vált. Az anyagi büntetőjog sikeres kodifikációja után, egy új eljárási törvény megalkotására a kormány szintén Csemegi Károly kir. kúriai tanácselnököt kérte fel, aki az első tervezetet 1882-ben a „Magyar bűnvádi eljárás a törvényszékek előtt” cím alatt – általános indokolás kíséretében – tett le az asztalra. A második, átdolgozott tervezetét 1886-ban jelentette meg. Ezen újabb javaslat gyakorlati alkalmazhatóságát illetően azonban számos kétség merült fel, ezért Fabinyi Teofil, az új igazságügy-miniszter, Schedius Lajost, Tarnai Jánost és Wlassics Gyulát bízta meg az átdolgozással és a kiegészítéssel, akik a szöveg nagy jelentőségű revízióján és kiegészítésén felül kiemelkedő irodalmi értékű indokolást is készítettek ezen – a sorban immár harmadik – törvényjavaslatnak. Az igazságügyi tárca vezetésében ismételten beállt változás miatt, Szilágyi Dezső igazságügyi miniszter szükségesnek találta az 1888. évi törvényjavaslatnak újbóli felülvizsgálatát, melyet aztán utódja, Erdélyi Sándor igazságügyi miniszter terjesztett az országgyűlés elé. A végleges szövegét Balogh Jenő, Battlay Imre, Chorin Ferenc, Schedius Lajos, Vargha Ferenc és Wlassics Gyula

⁷¹⁶ A képviselőházhoz 1896. április 23-án terjesztették be a javaslatot, amely azt szeptember 12-ig megtárgyalta, és némi módosítással megszavazta. A főrendiház szeptember 19-én minden vita nélkül elfogadta, s a király 1896. december 4-én szentesítette.

⁷¹⁷ Bp. indokolása: A bűnvádi perrendtartás megalkotásának sürgős szüksége

⁷¹⁸ Bp. indokolása: A bűnvádi perrendtartás megalkotásának sürgős szüksége

⁷¹⁹ Felsorolását ld.: Balogh 1901. 99-101.; ld. még: Király 2008. 86.

készítették el, tovább tökéletesítve a törvényjavaslat indokolását is.⁷²⁰ A már hatályba lépett Bp. egy sor olyan modern jogelvet vezetett be a magyar büntető perjogban, mint például a vádelvet, a szóbeliséget és közvetlenséget, a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvét, a nyilvánosságot és a védelem szabadságát, vagy az ártatlanság vélelmét,⁷²¹ amellyel „sok tekintetben megelőzte az európai jogalkotást”⁷²² és az egyén jogainak védelmében olyannyira messzire ment el, mint bármelyik későbbi eljárási törvényeink soha, beleértve a jelenleg hatályos büntetőeljárás jogunkat is. A Bp. mögött – szemben a korábbi felfogással – a jogi korlátokhoz kötött visszatorlás gondolata húzódott meg.⁷²³ Mindez természetesen kihatással volt a szakértő perbeli megítélésére is, ahol a törvény arra az elvi álláspontra helyezkedett, hogy „a szakértő se tanúnak, se a birói hatáskör részesének nem tekintendő, hanem a bizonyítás eszközei közt önálló helyet foglal el”.⁷²⁴ Mindez pedig merőben új szemléletet takart, ami – mint azt alább majd látni fogjuk – a törvény szövegében már kissé elhalványulni látszott.

A II. világháborút követően a büntetőeljárás jog fejlődése, amely az emberi és állampolgári szabadságjogokból táplálkozott, megszakadt és mint sok helyen másutt, megkezdődött a szocialista jogrendszer kiépítése Magyarországon. A vegyes rendszerű büntetőeljárás jogban ez tulajdonképpen a túlsúlyos inkvizitórius rendszer átvételét jelentette, amely egy olyan totálisan szervezett társadalom igényei szerint alakult ki, mint a sztálini diktatúra csúcspontján lévő Szovjetunió volt.⁷²⁵ Ezt tükrözi, a Bp. helyébe lépő II. Bp. általános indokolása is, amely szerint a törvény „megszerkesztésénél alapvető segítséget jelentettek a szovjet büntetőeljárás jog példamutatásai és az élenjáró szovjet büntetőjogi tudomány eredményei; figyelembe [vették] a környező népi demokráciák újabb jogalkotásait is”. A törvény gyakran hangoztatott jellemzője volt, hogy a korábbi eljárási kódexhez képest szabályai lényegesen rövidebbek és egyszerűbbek lettek, ezáltal pedig – kortárs szerzők szerint – az egész törvény átláthatóbbá vált az „1896-os törvény feudál-burzsóá”⁷²⁶ perjogi megoldásaihoz képest.⁷²⁷ Ami a szakértői bizonyítást illeti, a II. Bp. nem tartalmazott

⁷²⁰ Király 2008. 49-50.

⁷²¹ Ezen alapelvről a törvény bár kifejezetten nem rendelkezett, de *vezérlő elvként* végighúzódott a Bp. egész rendszerén. [Király 2008. 53.]

⁷²² Tóth 2006. 35.

⁷²³ Fayer 1905. előszó.

⁷²⁴ Bp. indokolása: Szakértők (A szakértői szemlének, mint bizonyítéknak természete)

⁷²⁵ Király 2008. 65.

⁷²⁶ A szókapcsolat a marxista ideológia terméke. [Ld. például: Móra–Kocsis 1961. 85.]

⁷²⁷ Király 2008. 69.

érdemi eltérést a korábbi Bp.-től; mindössze annak egyszerűsítésére és hézagainak kitöltésére⁷²⁸ törekedett – legalábbis a törvény indokolása szerint. És az bár valóban vitathatatlan tény, hogy lényegesen leegyszerűsödtek a szakértőkre vonatkozó eljárási szabályok, hiszen csupán három szakasz foglalkozott vele,⁷²⁹ a korábbi kódex teljes fejezetével szemben,⁷³⁰ az azonban erősen kétséges, hogy ezáltal a szakértői bizonyítás teljes egészében változatlan maradt volna, már csak azért sem, mert a II. Bp. mögött teljesen eltérő értékrend húzódott meg,⁷³¹ amely a felek eljárási jogain keresztül nyilvánvalóan kihatott a szakértő perbeli szerepére is. E korszak második eljárási kódexe az I. Be., ami lényegében a korábbi kódex átszerkesztett változatának volt tekinthető. Megalkotására a jogszabály indokolása szerint azért volt szükség, mert ugyan az anyagi büntetőjog újra kodifikálása, valamint az eljárás gyorsítását és egyszerűsítését célzó intézkedések miatt előállott módosítások tartalmilag a hatályos eljárási jogszabályok rendelkezéseinek csak egy részét érintették, a II. Bp.-t ugyanakkor már eddig is három novella módosította, s egy újabb terjedelmes módosítás az áttekinthetőséget és az egységes szerkezetbe foglalást szinte lehetetlenné tette volna.⁷³² Ehhez képest a szakértői véleményre vonatkozó rendelkezései⁷³³ a korábbi kódextól nem tartalmazott érdemi eltérést, egyedüli újítása a szakértői iroda (munkaközösség) bevezetése volt, amely a főfoglalkozású szakértők olyan szervezeti formájára utalt, amelynek létrehozására – az akkori elképzelés szerint – „a szakértői tevékenység további javítása érdekében a jövőben kerülhet sor”.⁷³⁴ A szocialista jog időszakának harmadik, egyben utolsó hazai büntetőeljárási terméke a II. Be., amelynek 1974. január 1-jén hatályba lépett szövege már a szocializmus konszolidált termékének volt mondható, amely „olyan messze ment az állampolgárok jogainak biztosításában, amennyire csak rendszere engedte”.⁷³⁵ Mindez hatással volt a bizonyítás egyes eszközeire is. A törvény a szakértői bizonyítás alapvető szabályain kívül például már a

⁷²⁸ Ilyen hézagpótló szabály a II. Bp. 60. §-a, amely a szakértői bizonyításra vonatkozó, összekuszált és számos törvényre, valamint rendeletre kiterjedő rendelkezések felszámolását teszi lehetővé azáltal, hogy az igazságügyminiszternek módot ad a részletes szabályozásnak egybefoglalására és a kérdéseknek a tudomány haladásával mindenkor összhangban álló megoldására. [II. Bp. indokolása a IV. fejezethez]

⁷²⁹ II. Bp. 58-60. §§

⁷³⁰ Ld. Bp. XIV. fejezet.

⁷³¹ A bűnelkövető mögött az *etatista nézet* képviselői osztályellenséget láttak, így a vele való bánásmód is az ellenséggel szembeni magatartás formáit vette fel, amely – megfelelő ideológiai körítéssel – jogi szabályozást kapva *szocialista törvényességnek* hívunk. [Vö. Király 2008. 65.; 74-75.; ld. még: Móra-Kocsis 1961. 102-103.]

⁷³² I. Be. általános indokolása.

⁷³³ I. Be. 66-68. §§

⁷³⁴ Az I. Be. indokolása az V. fejezethez.

⁷³⁵ Király 2008. 73.

hatóság és a szakértő, valamint a szakértő és az eljárás résztvevőinek kapcsolatát közvetlenül érintő rendelkezéseket is tartalmazott,⁷³⁶ ezzel mintegy megtörve a korábbi eljárási kódexek szűkszavúságát.

A rendszerváltást követően az igazságügy-miniszter a büntetőeljárás kérdéseinek tisztázására Bárd Károly vezetésével bizottságot hozott létre.⁷³⁷ A bizottság tagjai Király Tibor, Pusztai László, Bócz Endre, Erdei Árpád, Kertész Imre, Koczka Éva, Plankó Erika és a később csatlakozó Bánáti János, Cséka Ervin, Berkes György mind kiváló jogtudósok voltak. Két hónapos munka után, 1991. december közepén, a bizottság egy rövid összefoglalót készített „A büntető eljárásjog újraszabályozásának vázlatos koncepciója a Be. kodifikációs bizottságának eddigi munkája alapján” címmel, amelynek legfőbb megállapítása az volt, hogy a büntetőeljárás fő részének a tárgyalásnak kell lennie, ezzel mintegy reflektálva korábbi büntetőeljárások egy legsúlyosabb problémájára, a nyomozati szakasz túlsúlyára.⁷³⁸ Néhány év szünet után a bizottság ismét folytatta munkáját és „A büntetőeljárás átfogó koncepciójáról” címmel nyújtotta be előterjesztését a kormányhoz, melyet a büntetőeljárás koncepciójáról szóló 2002/1994. (I. 17.) Korm. határozatban fogadott el. A határozat 2. pontja szerint „olyan eljárást kell kialakítani, amelyben – legalábbis az alaptípust tekintve – érvényesül az a tétel, hogy a büntetőjogi felelősség kérdése a közvetlenség elvének tiszteletben tartásával a tárgyaláson dől el, és amelyben a mainál erőteljesebben érvényre jut a kontradiktórius elv, ezen belül pedig a felek rendelkezési joga”. E koncepció mentén végül 1997-re készült el az úgynevezett *professzori terv*, amely óriási szakmai viták és jelentős módosítások közepette 1998. márciusában került az Országgyűlés elé elfogadásra. A régi Be. azonban eredeti formájában soha nem lépett hatályba. A 2000. január 1. napján történő hatályba lépését először az 1999. évi CX. törvény 2003. január 1-jére, majd a 2002. évi XXII. törvény pedig 2003. július 1-jére módosította, mialatt két törvény⁷³⁹ novelláris jelleggel át is írta, amellyel a törvény eredeti szabályozási elvei oly mértékben változtak meg, hogy a hatályba lépett kódex csak nyomaiban emlékeztetett arra az elképzelt büntetőeljárásra, amelynek koncepcióját az 1994-ben elfogadott

⁷³⁶ A II. Be. indokolása a 68-69. §-hoz.

⁷³⁷ A régi Be. megalkotásáról ld.: Hack 2008. 279-393.

⁷³⁸ Hack 2008. 287-288.

⁷³⁹ A 2002. évi I. törvény a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról és a 2003. évi II. törvény a büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról.

kormányhatározat lefektetett,⁷⁴⁰ és amihez a 2006-os novella⁷⁴¹ – mérsékelten ugyan, de – visszatérni igyekezett. Mindeközben pedig megfigyelhető volt a még hatályban lévő II. Be. folyamatos módosítása is, amivel végső soron a régi és az új kódex fokozatosan összeolvadni látszott, konzerválva ezáltal bizonyos eljárásjogi intézményeket.⁷⁴² Annak ellenére tehát, hogy a régi Be. indokolása szerint a bizonyítás szabályai kifejezésre juttatták, hogy „a korszerű vegyes rendszerben – az inkvizitórius jegyek háttérbe szorulásával párhuzamosan – a hangsúly a bizonyításban is a kontradiktórius tárgyalásra helyeződ[ött] át”,⁷⁴³ a bevezetni szándékozott ügyféli per koncepciója fokozatosan háttérbe szorult, amelynek jegyei előbb-utóbb a szakértő alkalmazásának területén is megjelentek, ami így aztán a szocialista jogelmélet büvköréből sohasem tudott igazán kiszabadulni. Azt viszont el kell ismerni, hogy a szakértőkre vonatkozó részletesebb szabályok⁷⁴⁴ kerültek kidolgozásra az új kódexbe, felértékelve ezáltal némileg a szakértő eljárásban betöltött szerepét.

5.2.1. Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk (Bp.)⁷⁴⁵

A Bp. indokolása szerint a szakértő – már említetten – se tanúnak, se a bírói hatáskör részének nem volt tekinthető, hanem önálló bizonyítási eszköz,⁷⁴⁶ amelyet a kor jogtudománya kritika nélkül magáévá is tett. Finkey Ferencz például kifejtette, hogy a szakértő egészen önálló és sajátos természetű bizonyító eszközt képez, amit viszont már azzal a közhelyszerű indokolással látott el, hogy a szakértői vélemény a bíróság tájékoztatására, felvilágítására, így a bírói meggyőződés keltésére szolgálván; bizonyító erejét a bíróság szabadon mérlegeli.⁷⁴⁷ Közelebbi támpontot önálló bizonyítási eszköz jellegére azonban sem Finkey, sem pedig más szerző nem szolgáltatott, így maradt az általános tagadás, a tanú és a szakértők között kétségtelenül meglévő különbségek hangsúlyozásával és a bírói hatáskör részéről történő leválasztásával. Edvi Illés Károly azonban arra a zavarba ejtő körülményre hívta fel a figyelmet, amely szoros összefüggése okán a bírói szemle és a szakértőkről szóló rendelkezések között fennforgott. Hangsúlyozta, hogy „a legtöbb esetben [...] bírói szemlével indul meg az

⁷⁴⁰ 2006. évi LI. törvény általános indokolása.

⁷⁴¹ 2006. évi LI. törvény a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról.

⁷⁴² Ld. például: egyfokú rendes jogorvoslati rendszer.

⁷⁴³ A régi Be. indokolása a VII. fejezethez.

⁷⁴⁴ régi Be. 99-113. §§

⁷⁴⁵ Cséffai 2024.

⁷⁴⁶ Bp. indokolása: Szakértők (A szakértői szemlének, mint bizonyítéknak természete)

⁷⁴⁷ Finkey 1903. 226.

eljárás, a *melynek keretében* [kiemelés tőlem] azután a szükséghez képest hívják segítségül oly dolog megítélésre a szakértőket, a melyeknek biztos felismerésére az e tekintetben laikus bíró tudás nem [volt] elegendő”.⁷⁴⁸ Mindezen okfejtés azonban inkább a bíró segédjének szerepét látszott alátámasztani, amit tovább erősített az a tény, hogy a törvény XIV. fejezetében maga is egybefoglalta a bírói szemlét és a szakértői bizonyítást, így a szakértő önálló szerepének hangsúlyozása nem volt több, mint egy probléma érzékeltetése, vagy más, mint a korábbi joggyakorlat kritikai megfogalmazása, amelynek befolyása alól a törvény soha nem tudott teljesen megszabadulni.

Általánosságban az mondható el, hogy a bírónak joga volt az eljárás minden szakában hivatalból szakértőket alkalmazni, de nem volt joga minden esetben mellőzni azokat.⁷⁴⁹ A Bp. 225. §-a szerint „[h]a a bűnvádi ügyre nézve fontos ténykörülmények megállapítására vagy felderítésére személyes megfigyelés szükséges: bírói szemlét kell tartani. A mennyiben a szemlével megállapítandó tények felismeréséhez és megítéléséhez külön szakértelem szükséges: szakértők alkalmazandók”. A szakértő alkalmazásában a törvény, tehát itt sem korlátozta egyébbel a bírót, mint annak kijelentésével, hogy a megállapítandó tény felismeréséhez *külön szakértelem* legyen szükséges,⁷⁵⁰ amelynek fennforgása esetén azonban a szakértő kirendelése nem volt mellőzhető; elmulasztása a szemle bizonyító erejének rovására esett.⁷⁵¹ Noha a különleges szakértelem felmerülése elegendő okot szolgáltatott a bírói jogkör korlátozására, de ez egyben szükséges követelményt is jelentett. A Kúria egy nyomtatvány útján elkövetett bűncselekmény elbírálása kapcsán ugyanis kiemelte, hogy szakértők csak abban az esetben alkalmazandók, ha valaminek a felismeréséhez és megítéléséhez *külön szakértelem* szükséges, amely azonban a konkrét esetben már nem állott fenn,⁷⁵² így a kérdést a bíróság önállóan jogosult volt eldönteni. Ezen felül természetesen a felek is kérhették a szakértő meghívását,⁷⁵³ de az eddigiekből következően a törvény általában a bíró belátására bízta annak eldöntését, hogy mikor forduljon a szakértőhöz,⁷⁵⁴ amely alól azonban néhány eset kivételt jelentett.

⁷⁴⁸ Balogh–Edvi–Vargha 1909. 99.

⁷⁴⁹ Bp. indokolása: Szakértők (A szakértők alkalmazása)

⁷⁵⁰ Balogh–Edvi–Vargha 1909. 107.

⁷⁵¹ Perjéssy 1897. 192.

⁷⁵² Kúria 5125/903. sz. [Döntvénytár, IV. kötet, 1905. 38-39.]

⁷⁵³ Vámbéry 1916. 140.

⁷⁵⁴ Bursics 1947. 92.

Kötelező volt a szakértő alkalmazása például a halottszemle és bonczolás esetén, a gyermekölés, mérgezés, testi sértés vagy az elmezavar megállapítása során.⁷⁵⁵ A Bp. indokolása e körben helyesen kiemelte, hogy e szabályok nem jelentettek visszaesést a *legális bizonyítékok tanához*, hanem pusztán csak arra valók voltak, hogy „figyelmeztessék az eljáró közegeket, minő eljárást tart a törvény leghelyesebbnek és annyira fontosnak, hogy könnyelmű elmulasztásáért az eljáró közegek felelősségre is vonhatók, de távol áll attól, hogy a kérdéses esetekben pusztán a szakértői szemlét állítsa fel kizárólagos bizonyítékkul, vagy hogy azt feltétlenül megfossza minden bizonyító erőtől, ha esetleg nem felel meg mindenben az előirt kellékeknek”.⁷⁵⁶ Mindezt egyébként maga a Kúria is alátámasztotta, aki a testi sértés körében több alkalommal kimondani kényszerült, hogy a sértés milyensége nemcsak orvosi láteléttel, hanem egyéb hiteles adatok alapján is bizonyítható és minősíthető.⁷⁵⁷

A szakértő kirendelése kapcsán kiemelendő, hogy a Bp. megfogalmazása látszólag teoretikus paradigma semleges volt, hiszen a Plósz-féle Pp.-vel szemben a különleges szakértelem felmerülése mellett a bírói szubjektum nem jelent meg kitételként. Ennek ellenére mégsem mondható, hogy a bünvádi perrendtartásban a bíró szubjektív nézőpontja súlytalan lett volna, de az egyes, fontosnak tartott esetek kiemelése,⁷⁵⁸ a szűkítő értelmezést támogató bírói gyakorlat⁷⁵⁹ és nem utolsósorban a jogtudománynak az erről a kérdéstről alkotott véleménye,⁷⁶⁰ annyira keskeny mederbe terelte a bírói diszkréciót, hogy az már-már felfogható volt a szakértői bizonyítás egy korai emancipációs kísérletének is. Tény, hogy a büntető perrendtartásban a szakértő alkalmazásának ezen objektivizálódott változata a szakértőt és a bírót valamelyest távol tartotta egymástól, amely végső soron beleillett abba a képbe, amelyet a kor hazai eljárásjogászai a szakértő önálló bizonyítási eszköz voltáról elképzelték.

A Bp. 225. §-ából az következett, hogy szakértő mindenki lehetett, a kinek ismereti és különös tapasztalati a bíró tudásának és felismerő képességének kiegészítésre alkalmas volt.⁷⁶¹ Az alkalmazandó szakértőket rendszerint a bíróság és pedig az a bíróság választotta meg, amelyik az ügyben eljár, amikor a szakértő alkalmazása felmerült; míg

⁷⁵⁵ Bp. 240-253. §§

⁷⁵⁶ Bp. indokolása: Testi sértések megállapítása

⁷⁵⁷ Ld. például: Kúria 6811. sz.; Kúria 11749. sz. [Döntvénytár, VII. kötet, 1884. 42-44.]; Kúria 9168. sz. [Döntvénytár, V. kötet, 1883. 117-118.]

⁷⁵⁸ Bp. 240-253. §§

⁷⁵⁹ Kúria 8957. sz. [Döntvénytár, VIII. kötet, 1884. 180-184.]

⁷⁶⁰ Vö. Bp. indokolása: Szakértők (A szakértők alkalmazása)

⁷⁶¹ Balogh–Edvi–Vargha 1909. 101.

abban az esetben mikor a terhelt(ek) az ellenőrző szakértő közreműködésével élt(ek) a szakértőt maga/maguk választhatta(k) meg.⁷⁶² A Bp. a bíróság szakértő választás jogát annyiban mégis korlátozta, hogy elsősorban *a rendes szakértők* alkalmazását írta elő azzal a céllal, hogy a kellő ügyességgel, szakértelemmel, tapasztalattal és jellemmel rendelkező egyének közül aztán az egyes esetben a bíró nyugodtan választhasson.⁷⁶³ A Bp. 227. § (3)-(4) bekezdése korlátozó/megengedő szabálya szerint ugyanis a rendes szakértők csak akkor voltak mellőzhetők: ha ellenük aggodalom merült fel, ha akadályozva voltak, ha a késelem veszéllyel járt, vagy ha köztük nem volt olyan, aki a kívánt külön szakértelemmel bírta. Ha szükségesnek mutatkozott azonban, akkor a rendes szakértőkön felül más szakértők, nevezetesen olyanok voltak alkalmazhatók, akik a kívánt külön szakértelemmel is rendelkeztek. A rendes szakértőket, mint a bíróság állandó szakértőit az igazságügyminiszter nevezte ki.⁷⁶⁴ A saját állandó szakértővel nem rendelkező járásbírók pedig – amennyiben a távolság és az eset megengedte – rendszerint a törvényszék állandó szakértőit alkalmazták.⁷⁶⁵ Noha kézenfekvőnek tűnne, hogy a rendes szakértők preferálásával szakvéleményük bizonyító ereje is felértékelődött, a helyzet azonban az, hogy a szabad bizonyítás talaján álló eljárásrendekben, mint amilyen a Bp. is volt, ez nem lett volna járható út. A más (külön) szakértők szakvéleményeinek bizonyító ereje így nem vált másodlagos vagy kevésbé fontos bizonyítékká pusztán azon az alapon, hogy azt a bírósági rendes szakértők körén kívüli személyek adták.⁷⁶⁶

A Bp. – követve a német birodalmi perrendtartás felfogását – a szakértő közreműködési kötelezettségét, amit én *szakértői kényszernek* hívok, az általános polgári köteleességnél szűkebb körre szorította. Eszerint az, akit szakértőül kirendeltek, nem tagadhatja meg közreműködését: ha a szemlénél szükséges szakmára rendes szakértő minőségben volt alkalmazva, vagy ha a szakmát keresetképpen gyakorolta.⁷⁶⁷ A törvény által felállított két csoport közül az első csoportba a rendes szakértők, akiknek közreműködési kötelezettségük bővebb indoklásra nem szorul, míg a második csoportba azok tartoztak, akik a szakmát keresetképpen gyakorolták. „Attól [ugyanis], ki keresetképpen gyakorol[t] bizonyos tudományos, művészeti vagy iparos foglalkozást, elvárhat[ta] az állam, hogy szolgálatait az igazságszolgáltatásnak is rendelkezésére

⁷⁶² Balogh–Edvi–Vargha 1909. 111.

⁷⁶³ Bp. indokolása: Szakértők (A szakértők alkalmazása)

⁷⁶⁴ Büntető ügyviteli szabályokról szóló 3700/1899. IM rendelet 35. §

⁷⁶⁵ Büntető ügyviteli szabályokról szóló 3700/1899. IM rendelet 113. §

⁷⁶⁶ Vö. Bp. indokolása: Szakértők (A szakértők alkalmazása)

⁷⁶⁷ Bp. 231. § (1) bek.

bocsása”.⁷⁶⁸ Az imént felsoroltakon kívül azonban joga volt a szakértői közreműködést bárkinek, minden indokolás nélkül megtagadni azzal az egyetlen kötelességgel, hogy mindezt a kirendelő hatóságnak bejelentse.⁷⁶⁹ Az ellenőrző szakértő úgyszintén nem volt köteles a megbízást a féltől elfogadni.⁷⁷⁰ Ugyanakkor, ha „valaki a szakértőül való közreműködést akár kötelességből, akár önként elvállalta, köteles [volt] a szükséges funkciókat a törvény szabályai szerint végezni”.⁷⁷¹ Ehhez képest az engedetlen vagy makacs szakértővel szemben kényszerintézkedések voltak alkalmazhatók, amelyek azonban lényegesen enyhébben alakultak, mint amelyek a tanúk esetében voltak alkalmazhatók. Az enyhébb intézkedést Perjéssy azzal a körülménnyel indokolta, hogy „a szakértő vonakodása, az igazságszolgáltatásra nem oly hátrányos, mint a tanué, mert a vonakodó, legtöbb esetben helyettesíthető”⁷⁷² volt. A szakértőt elővezetni⁷⁷³ vagy letartoztatni⁷⁷⁴ nem lehetett, tekintettel arra, hogy „az ily kényszer folytán eljáró szakértő működésétől [már] nem sok eredmény [lett volna] várható”.⁷⁷⁵ Maradt tehát az okozott költségek megfizetésében való marasztalás, valamint az elzárásra is átváltoztatható pénzbüntetés⁷⁷⁶ egyidejű alkalmazása. Fontos azonban rámutatni arra, hogy a rendőrhatalom és az ügyészség ezen szankciókat önállóan nem alkalmazhatták, hanem avégett a bírósághoz kellett fordulniuk.⁷⁷⁷

Természetesen a Bp.-ben is irányadó elvként érvényesülő követelmény volt, hogy a szakértő csak elfogulatlan egyén lehessen. Mint, ahogy a törvény indokolása bölcsen megjegyezte „[a] bíró a szakértők kinevezésénél főgondját arra [kell] fordítsa, hogy az ügyfelek a szakértők pártatlanságában és szakértelmében megbízzanak”,⁷⁷⁸ noha a bírónak ugyanakkor óvakodni kellett attól, hogy magára a szakértői tevékenységre befolyást gyakoroljon, mert a szakértői vélemény csak úgy felelhetett meg céljának, ha minden befolyástól mentes volt.⁷⁷⁹ A szakértői működést *kizáró okokat* a Bp. 229. §-a tartalmazza, amelyek nagyrészt azonosak voltak a tanúságtételből kizáró okokkal,⁷⁸⁰ így nem véletlen, hogy néhány szerző a tanúkkal állította párhuzamba a szakértőket e

⁷⁶⁸ Bp. indokolása: Szakértők (A szakértő kötelessége a közreműködésre)

⁷⁶⁹ Heller 1947. 156-157.

⁷⁷⁰ Bursics 1947. 93.

⁷⁷¹ Finkey 1903. 226.

⁷⁷² Perjéssy 1897. 197.

⁷⁷³ Heller 1947. 157.

⁷⁷⁴ Balogh–Edvi–Vargha 1909. 128.

⁷⁷⁵ Bp. indokolása: Szakértők (A szakértők ellen alkalmazható rendbüntetés)

⁷⁷⁶ Bp. 232. §

⁷⁷⁷ Heller 1947. 157.

⁷⁷⁸ Bp. indokolása: Szakértők (A szakértők alkalmazása)

⁷⁷⁹ Perjéssy 1897. 200.

⁷⁸⁰ Balogh–Edvi–Vargha 1909. 120.

tekintetben,⁷⁸¹ jóllehet a törvény részben, a tanukra vonatkozó §-ok keretén kívül eső, külön kizáró okot is felvet, minthogy a szakértőkre nézve az elfogultságnak még a látszatát is ki kellett zárni.⁷⁸² Ehhez képest azokra, akikre nézve kizárási ok fennforgott, még akkor sem voltak alkalmazhatók szakértőül, ha egyébiránt a felek abba beleegyeztek, amely kitétel az ellenőrző szakértő működésére már nem állott fenn,⁷⁸³ egyértelműen rávilágítva arra, hogy a védelem szakértőjének pártosságát kizáró okként kezelni nem volt szabad. Máskülönben meglehetősen szigorúnak volt mondható a törvény: a kizáró okok egyrészt a lelet és vélemény semmisségét okozták, másrészt pedig az eljárás minden szakaszában⁷⁸⁴ figyelembe veendő volt. Az egyetlen kivételként talán a pénz-, közhitelpapír- és bélyeghamisítás (nem számítva a magánosok által kibocsátott hitelpapírok) megállapításánál volt megemlíthető, ahol mindenkor a sértett fél adott nyilatkozatot és szakértői véleményt a hamisítás fenn- vagy fenn nem forgásáról.⁷⁸⁵ A rigorózus szabályokat – a könnyebbség kedvéért – a jogelmélet aztán néhány helyen felpuhította, de éppen csak annyira, hogy nem várt el *contra legem* jogalkalmazást a bírótól. Ilyen eset volt például az, amikor a szakértő a szemle alkalmával még nem állott kizáró ok alatt, de akkor, amikor a véleményét elő kellett volna terjeszteni, már igen, ahol csupán a véleménye nem volt figyelembe vehető bizonyítékként, de a lelete továbbra is felhasználható maradt.⁷⁸⁶ Egy másik eset pedig akkor állt elő, amikor a két szakértő közül csak az egyik esett a kizáró ok alá. Ilyenkor a tartalmilag össze nem függő mozzanatra adott leletek, illetve vélemények nem hatottak ki egymásra, míg ha mindkét szakértő véleménye egyazon mozzanatra vonatkozott, úgy a kizáró ok alatt nem álló szakértő véleménye is semmisnek volt tekinthető, mert nem volt megállapítható, mennyire állott az előbbi a másíknak befolyása alatt. „A semmisség hatása annyiból áll[t], hogy a teljesített előkészítő eljárás során a szakértői szemléről felvett jegyzőkönyvet a főtárgyaláson felolvasni nem [volt] szabad, de az [nem volt] megtiltva, hogy az aggálytalan szakértőt a főtárgyaláson kihallgassák és a bíróság előtt tett nyilatkozatának értékét szabadon mérlegelhessék.”⁷⁸⁷ Ez utóbbi szabályban a modern eljárásjogban ismert *ezüsttálca doktrína* ismerhető⁷⁸⁸ fel, ráadásul úgy tűnik

⁷⁸¹ Heller Erik például a „Képtelenség szakértői közreműködésre” témakörét azzal vezette be, hogy a szakértőnél az elfogulatlanság ugyanolyan lényeges kérdés, mint a tanúnál. [Heller 1947. 154.]

⁷⁸² Balogh–Edvi–Vargha 1909. 121.

⁷⁸³ Az ellenőrző szakértő működése ugyanis eleve egyoldalú beállítottságú. [Heller 1947. 154-155.]

⁷⁸⁴ Bp. 230. § (3) bek.

⁷⁸⁵ Fayer 1905. 340.

⁷⁸⁶ Vö. Heller 1947. 154.

⁷⁸⁷ Bp. indokolása: Szakértők (Kizáró okok és a felek kifogásai)

⁷⁸⁸ Ld. bővebben: Gácsi 2015. 5-29.

számomra, hogy a lelet kizárásával a szakvélemény tanúvallomás alakjában nyert ismét bizonyító erőt, vagyis a szakértőt nemcsak – említetten – a bíró segédjének szerepétől, hanem a tanú pozíciójától sem sikerült következetesen távol tartani. Mindezt alátámasztja az a speciális kizáró ok is, amely szerint a halált megelőző betegségben gyógykezelő orvost nem lehetett szakértőként alkalmazni, ami Fayer László szerint némiképp analógiája volt azon határozmánynak, miszerint a vizsgálóbíró is ki van zárva a per további folyamában való részvételből.⁷⁸⁹ Csakhogy a Bp. 241. § (2) bekezdése szerint az ilyen orvos mégsem volt teljes egészében kizárva az eljárásból, hiszen a vizsgálóbíró rendeletére köteles volt megjelenni és a kórlefolyásra nézve – lehetőleg a bonczolás előtt – felvilágosításokat adni, nem kevesebbet elvárva tőle, minthogy tanúvallomást tegyen orvos szakmai megítélésű kérdésekben. A kizárási okok között kell megemlíteni azt a polgári perrendtartásban meglévő szabályt⁷⁹⁰ is, miszerint közszolgálatban álló egyén nem alkalmazható szakértőül, ha ezt feljebbvaló hatósága a közszolgálat érdekeibe ütközőnek nyilvánította.⁷⁹¹ Ha ezt a fölöttes hatóság megtette, akkor a közszolgálatban álló egyénre éppoly kizáró ok állt fent, mint minden más szakértővel szemben meghatározott egyéb kizáró akadályok esetén, így a szakértő a közreműködést anélkül tagadhatta meg, hogy ehhez a bíró felmentésére szüksége lett volna.⁷⁹² A kizáró okok természetesen nem merítették ki mindazon körülményeket, amelynél fogva a szakértő elfogulatlan eljárása elvárható lett volna. Az *aggályossági okok* felmerülése esetén a rendes szakértő mellőzendő volt,⁷⁹³ ahol általában a kizáró okok között eredetileg nem szereplő, de mégis megokolható körülmények jelentek meg. Az alkalmazandó két szakértő egymás közötti rokonsági foka tipikus esete volt ennek, mert ahogy Perjéssy magyarázta „az ilyeneknél feltételezhető könnyebb és önkéntelen befolyásolás”,⁷⁹⁴ amelynek elkerülése miatt mellőzendő volt az együttes alkalmazásuk.⁷⁹⁵ Szemben azonban a kizárási okokkal, az aggályossági okok érvényesíthetősége mind időben,⁷⁹⁶ mind tartalmában⁷⁹⁷ korlátozás alá estek, midőn a kifogás csak akkor volt figyelembe vehető, ha a szemle megkezdése előtt már elő volt terjesztve, nyomatékos volt és a szakértő mellőzése a késedelem veszélyével nem

⁷⁸⁹ Fayer 1905. 333.

⁷⁹⁰ Plósz-féle Pp. 355. § (4) bek.

⁷⁹¹ Bp. 231. § (4) bek.

⁷⁹² Balogh–Edvi–Vargha 1909. 125-126.

⁷⁹³ Bp. 227. § (4) bek.

⁷⁹⁴ Perjéssy 1897. 205.

⁷⁹⁵ Bp. indokolása: Halottszemle és bonczolás. Gyermekekölés megállapítása.

⁷⁹⁶ Bp. 230. § (2) bek. első mondat.

⁷⁹⁷ Bp. 230. § (2) bek. második mondat.

járt.⁷⁹⁸ A befolyásmentes szakértői eljárást a bíróság értelemszerűen az eljárás teljes szakaszában hivatott volt biztosítani, ezért nagy óvatosságot igényelt a bíróság részéről például az, hogy mikor és mily terjedelemben engedte meg a szakértőnek az összes peranyag tanulmányozását.⁷⁹⁹ Ahogy a törvény indokolása máig hatónak megjegyezte „[n]em lehet teljesen elzárkózni [ugyanis] amaz aggodalom elől, hogy a szakértő az iratokból esetleg előre elfogult véleményt alkot magának, hogy az irásokból merített mellékes részletek befolyásolhatják ítélőtehetségét, sőt hogy észleleteinek hiányait egyes vallomások tartalmából igyekszik pótolni. Ezért a [törvény] a bíróság belátására bizza, mikor tartja szükségesnek az iratok közlését és mily terjedelemben”.⁸⁰⁰ Ahogy azt is, hogy a szakértőnek a bizonyító eljárás kiegészítése iránt tett indítványát mennyiben teljesítse akkor, amikor arra a meggyőződésre jutott, hogy a szakértői vélemény alaposságához nem szükséges, sőt esetleg a vélemény objektivitását csökkentené,⁸⁰¹ megóvva ezzel a szakértőt attól, hogy a vizsgálóbíró szerepét átvegye.⁸⁰² A kizáró okok széles körére tekintettel a Bp. nem ismerte a klasszikus értelemben vett *vélemény megtagadás jogát*,⁸⁰³ kivételesen azonban a kirendelt szakértő is felmenthető volt, ha az illető vizsgálat teljesítésére vagy véleményadására kellően képesnek nem érezte magát, vagy ha más nyomós okot hozott fel.⁸⁰⁴ A szakértő felmentésének oka gyakran azonosnak mutatkozott azzal az okkal, amelynek alapján az ily szakértő a Bp. 227. § (4) bekezdése alapján mellőzhető volt, csak hogy még az utóbbi hivatalból volt vizsgálandó, addig előbbi a szakértő kérésére történt és fakultatív jelleggel bírt.⁸⁰⁵ A törvény tulajdonképpen ezzel a rendelkezéssel kívánt egyensúlyt teremteni a szakértői véleménynyilvánítás állampolgári kötelezettsége és a szakértő egyéni érdeke között. „Ha tehát a kirendelt szakértő kötelességének, az eset körülményeihez képest, csak nagy áldozatok árán [tudott volna megfelelni], vagy ha a szakértőt betegség, halálozás a családban stb. akadályoz[ta], s igénybevétele nem [volt] halaszthatatlanul sürgős, akkor

⁷⁹⁸ Bp. indokolása: Szakértők (Kizáró okok és a felek kifogásai)

⁷⁹⁹ Balogh–Edvi–Vargha 1909. 136.

⁸⁰⁰ Bp. indokolása: Szakértők (A szakértők joga, a bizonyító eljárás kiegészítése tekintetében)

⁸⁰¹ Balogh–Edvi–Vargha 1909. 135.

⁸⁰² Finkey Ferencz megengedő álláspontot fogadott el, szerinte a szakértők felhívhatták a bíróság figyelmét például „oly fontos körülményre, melyek a vád által fel nem hozottak [voltak], s melyek a bukás tényálladékhöz tartoz[tak]” anélkül, hogy ezáltal szerepükből kibillentek volna. [Finkey 1903. 235.]

⁸⁰³ A vélemény megtagadásnak joga itt tulajdonképpen a Bp. 231. § (1) bekezdésében meghatározott szakértői körön kívüli személyeket illette meg, amelyet inkább indokolás nélküli felmentési jogként lehetett értelmezni.

⁸⁰⁴ Bp. 231. § (2) bek.

⁸⁰⁵ Balogh–Edvi–Vargha 1909. 127.

a bíró a kirendeléstől kivételesen felmenthet[te].”⁸⁰⁶ Hangsúlyozni kell azonban, mint ahogy azt a törvény indokolása is kiemelte, sürgős eljárás szükségessége esetén a szakértői vizsgálat semmilyen szín alatt nem volt elhalasztható.

A fentiek alapján nem találtam arra vonatkozó bizonyítékot, hogy a szakértő teljes mértékben meg tudott volna szabadulni a bírói, avagy tanúi attitűdtől a Bp.-ben; épp ellenkezőleg. Míg ugyanis a szakértőképességet illetően a törvény szigorú előírásai a szakértőt a bíróhoz emelték, addig jó néhány esetben választott olyan perjogi megoldást a törvény, amely alig tett különbséget a tanú és szakértő között. Mindezt a továbbiak sem tudták igazán megcáfolni.

A Bp. 227. § (3) bekezdése a szakértők számáról úgy rendelkezett, hogy „a bíróság rendes szakértői közül kettőt, az ügy fontosságához képest esetleg többet [alkalmaz]. Csekélyebb fontosságú körülménynek megállapítására, vagy ha több szakértő nehezen volna található; egynek alkalmazása is elégséges” volt. Főszabályként tehát a *több szakértő elve* érvényesült a Bp.-ben, amely rendszerint két szakértőt jelentett. A szakértők számát egyébiránt a bíróság – a felek közbejötté nélkül – maga határozta meg az eset és a szakértői vélemény várható jelentőségére figyelemmel, ami nagy körültekintéssel járt, mert a nagyon sok szakértő alkalmazása éppoly zavaró lehetett, mint a nagyon kevésé.⁸⁰⁷ Két szakértőnél kevesebb szakértőt azonban csak csekély fontosságú körülmények megállapítása vagy a késedelem veszélye esetén alkalmazhatott a bíróság, az utóbbi esetben azonban tanácsos volt azt felülvéleménnyel pótolni.⁸⁰⁸ Ezt egyébként maga a törvény indokolása is kiemelte, miszerint azon „fontos esetekben, midőn a késedelemmel járó veszély miatt csak egy szakértőt alkalmazott a bíró: iparkodjék ennek véleményét egy másik szakértővel felülbíráltatni”.⁸⁰⁹ A főszabály alól egyetlen kivétel említhető meg, ha ugyanis a mérgezés gyanúja forgott fenn, a vegyész vizsgálatot rendszerint az országos bírósági vegyész teljesítette,⁸¹⁰ aki azidőtájt dr. Felletár Emil gyógyszerész volt. Minden más esetben az egy szakértő alkalmazása rendkívül ritkának volt mondható és csupán azon kivételes esetekben kerülhetett rá sor, amikor az ügy lényegét nem érintő, jelentéktelennek tűnő mellékkörülmény feltárása esetén a szakértői vizsgálatra mégis csak szükség volt.

⁸⁰⁶ Bp. indokolása: Szakértők (A szakértő kötelessége a közreműködésre)

⁸⁰⁷ Vö. Bp. indokolása: Szakértők (A szakértők alkalmazása)

⁸⁰⁸ Perjéssy 1897. 193.

⁸⁰⁹ Bp. indokolása: Szakértők (A szakértők alkalmazása)

⁸¹⁰ Bp. 244. § (1) bek.

A többes szakértés elve a hibás szakvélemény kijavítására irányuló eljárásokban is megmaradt, ahol a törvényi dichotómia bár külön kezelte a ténybeli megállapításokban,⁸¹¹ illetve a véleményekben⁸¹² előforduló ellentmondásokat, mégis csak ugyanaz az eljárás volt követendő. Eszerint, ha a kétségek ugyanazon szakértőkkel nem voltak eloszlatathatók, akkor más szakértőkkel kellett újabb szemlét tartani, illetve más szakértők véleménye volt beszerzendő, ami rendszerint a korábbi szakértői vizsgálatok teljes megismétlését és nem a már eljáró szakértők véleményének felülvéleményezését jelentette,⁸¹³ amelynél fogva a korábban meghatározott szakértők száma ebben az esetben is irányadónak volt tekinthető. Fölülvéleményezésnek egyébként csak orvostani, vagy vegyészeti kérdésekben volt helye,⁸¹⁴ amelyre ugyanakkor egészen eltérő eljárásrend vonatkozott. A törvény úgy szövegezte, hogy „[a] mennyiben [a hibás vélemény kiküszöbölése] orvostani, vagy vegyészeti kérdésekre nézve válnék szükségessé: ha a véleményt nem a törvényszéki orvos, illetőleg nem az országos bírósági vegyész adta, ennek felülvéleménye szerzendő be; ha pedig a bíróság kétségeit ez a vélemény sem oszlatta el, fölülvélemény adása végett az igazságügyi orvosi tanács keresendő meg”,⁸¹⁵ azaz orvosszakértői véleményt elsőfokon a törvényszéki orvos, másodfokon az igazságügyi orvosi tanács, míg a vegyész szakvéleményt elsőfokon az országos bírósági vegyész, másodfokon pedig szintén az igazságügyi orvosi tanács vizsgálta felül.⁸¹⁶ Fontos azonban kiemelni, hogy a felülvéleményezés csak abban az esetben tarthatta meg kétfokú jellegét, ha az első szakvéleményt nem törvényszéki orvos, illetőleg az országos bírósági vegyész adta, amit azonban számos jogi előírás kerülendőnek tartott,⁸¹⁷ ezért az egy szakértős felülvéleményezés leginkább az alapszakvélemény hitelesítésére szolgáló intézmény szerepét töltötte be függetlenül ezáltal magát a szakértők perbeli számától. Ehhez képest valódi felülvéleményező szervként a testületi formában működő Igazságügyi Orvosi Tanács⁸¹⁸ járt el, amely bár kétségtelenül a legmagasabb szakmai fórumot jelentette az általában szakértői véleményekkel szemben, véleményének el vagy el nem

⁸¹¹ Bp. 237. §

⁸¹² Bp. 238. § (1) bek.

⁸¹³ Balogh–Edvi–Vargha 1909. 143.

⁸¹⁴ Bursics 1947. 95.

⁸¹⁵ Bp. 238. § (2) bek.

⁸¹⁶ Balogh–Edvi–Vargha 1909. 143.

⁸¹⁷ Ld. például: a hullavizsgálat körül követendő eljárás esetében a 78.879/II. 1887. sz. BM. körrendelet 10. §-át; a bűnvádi ügyekben felmerülő vegyészeti kérdésekben a 4967/1893. IM rendeletet.

⁸¹⁸ Ld. az igazságügyi orvosi tanácsról szóló 1890. évi XI. törvénycikket.

fogadása éppúgy a bíróság szabad mérlegelése körébe esett,⁸¹⁹ mint bármely más szakértői vélemény.⁸²⁰ A felülvélemény beszerzésének joga – egy kivételtől eltekintve⁸²¹ – szabály szerint csak a bíróságot illette meg,⁸²² amely csak akkor volt kérhető, ha „a bírósági szakértők között ellentétes nézetek nyilvánultak, vagy ha ezt a bíróság szükségesnek [vélte]”.⁸²³ Ha az igazságügyi orvosi tanács fölülvéleménye sem nyújtott teljes tájékoztatást, a bíróság megkeresésére köteles volt a tanács a kívánt felvilágosítást vagy pótvéleményt megadni.⁸²⁴

A Bp.-ben a többes szakértő elvének következetes érvényesülése óhatatlanul is a társas bíraskodásra emlékeztethet minket. Az eljáró szakértők egyet nem értése a szakértői eljárás megalapozatlanságával járt, amelynek egyenes következménye a vizsgálat megismétlése, illetve orvosi és vegyszeti szakkérdésben annak magasabb fórum által történő felülvizsgálata volt, melyben szintén felfedezhető bizonyos párhuzam a jogorvoslati rendszerrel. A szakértői bizonyítás ily módon történő megszervezése pedig a szakértő szerepét elkerülhetetlenül a bírósági szervezetrendszerbe illeszkedőnek látszatta.

A kodifikáció során felismerést nyert az a tény, hogy „a terheltnek szakértő által teljesített védelme gyakran fontosabb, mint a jogi védelem”,⁸²⁵ így az olyan ügyben, melyben az eldöntendő kérdések felismeréséhez és megítéléséhez külön szakértelem volt szükséges; a terhelt, vagy ha több a terhelt, ezek együttesen, saját költségükön *ellenőrző szakértő* közreműködésével élhettek. Az utóbbinak joga volt a terhelt vagy terhelték érdekeit szakértői közreműködésével előmozdítani s megoltalmazni. Nevezetesen a szemlénél jelen lehetett, az esetleges hiányokra vagy mulasztásokra figyelmeztethetett és a szemle teljesítésére, valamint a véleményre nézve észrevételeit akár a jegyzőkönyvben, akár külön iratban előterjeszthette.⁸²⁶ A törvény ezzel az üdvös újítással vezette be az ellenőrző szakértő intézményét a honi eljárásban, amely „a szemle alaposságát, pártatlanságát, s különösen a terhelt érdekét akar[ta] minél jobban biztosítani”,⁸²⁷ a kirendelt szakértő esetlegesen elfogult, egyoldalú vagy téves

⁸¹⁹ Vargha–Angyal–Isaák 1941. 211.

⁸²⁰ Kúria 1348. sz. [Grill-féle új Döntvénytár, XIX. kötet, 1927. 327-329.]

⁸²¹ Bp. 238. § (4) bek.

⁸²² Angyal 1915. 341.

⁸²³ Kúria 8940. sz. [Büntetőjogi Döntvénytár, I. kötet, 1901. 25-26.]

⁸²⁴ Bp. 239. §

⁸²⁵ Bp. indokolása: Szakértők (Az ellenőrző szakértő)

⁸²⁶ Bp. 228. §

⁸²⁷ Finkey 1903. 228.

véleményével szemben, ahol a terhelt érdekeinek képviseléről ez idáig kellően gondoskodva nem volt.⁸²⁸ Az ellenőrző szakértő hivatása a szakértelmet igénylő ténymegállapításoknál a védelem szempontjainak érvényre juttatása, ügyelve arra, nehogy a védelem szempontjából lényeges valamely mozzanat figyelmen kívül maradjon, vagy valamilyen mozzanat helytelen felfogásából a terheltre nézve súlyosabb tényállás nyerjen megállapítást, mint amilyen a valóságnak megfelelt.⁸²⁹ Ehhez képest működése mindig járulékos – de sohasem másodlagos⁸³⁰ – jellegű volt, azaz amennyiben a vizsgálóbíró nem rendelt ki szakértőt, úgy a terhelt sem tarthatott igényt külön ellenőrző szakértőre, mert annak nem lett volna volt mit ellenőriznie,⁸³¹ következésképpen kizártnak volt tekinthető, hogy a szemle tárgyára vonatkozóan teljes egészében véleményt dolgozzon ki, vagyis oly önálló funkciót végezessen, mint maguk a bírósági szakértők,⁸³² vagy akár – szintén a fél megbízásából eljáró – *magánszakértők*. Itt érdemes megjegyezni, hogy a *magánszakértői tevékenységre* a jogirodalom még utalás szintjén sem tett említést, amiből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az ellenőrző szakértő intézménye beváltotta a hozzá fűzött reményeket, így nem alakultak ki olyan alternatív bizonyítási módok, mint amellyel a Plósz-féle Pp. tárgyalása során találkozhattunk.

Ellenőrző szakértőül mindig csak egy szakértő volt alkalmazható akkor is, ha a terheltnek többen voltak.⁸³³ Heller Erik azonban éleslátással megjegyezte, hogy abban az esetben, ha a terheltnek között érdekellentét volt, a törvény ellentétes nyelvtani értelmének ellenére helyénvalónak látszik az érdekellentétben lévő részére külön-külön az ellenőrző szakértő engedélyezése.⁸³⁴ A terhelt szakértőjének közreműködése egyébiránt nem volt megtagadható, aki már az előzetes eljárásban teljesített szemlétől az eljárás alanyává válhatott, ellenkező esetben ugyanis „a főtárgyaláson teljesen ki [lett volna] szolgáltatva a bírósági szakértőnek, a kik gyakran a vád érdekével azonosítot[ták] és így egyoldalúan teljesít[ették] feladatukat”.⁸³⁵ A Bp. indokolása szintén kiemelte, hogy „[k]étségen kívül illuzoriussá [vált volna] a terheltnek [azon] joga, hogy a főtárgyalásra szakértőt idéztethet meg, ha e joggal az elővizsgálat alatt nem

⁸²⁸ Balogh–Edvi–Vargha 1909. 117.

⁸²⁹ Heller 1947. 154.

⁸³⁰ Egymással ellenkező két szakértői vélemény közül a bírói szakértőké nem volt szükségképpen döntőnek tekinthető. [Fayer 1905. 328.]

⁸³¹ Heller 1947. 155.

⁸³² Fayer 1905. 324.

⁸³³ Balogh–Edvi–Vargha 1909. 119.

⁸³⁴ Heller 1947. 155-156.

⁸³⁵ Balogh–Edvi–Vargha 1909. 118.

bir[t]”.⁸³⁶ Mindezt azonban annyira komolyan vette a bíróság, hogy a terhelt ebbeli jogai egyenesen kötelezettségekké váltak. Hiába élhetett az ellenőrző szakértő közreműködésével elvben a terhelt az eljárás bármely szakaszában,⁸³⁷ aki még idézés ellenére sem volt köteles megjelenni,⁸³⁸ az ellenőrzés funkciójából eredően ez a jog voltaképpen a szemle időpontjára korlátozódott a bírósági szakértővel való egyidejű megjelenés mellett. A Kúria szerint ugyanis „ellenkeznek a törvény szándékával és az ügymenet érdekeivel, ha az ellenőrző szakértő a szemlétől távol tarthatná magát és a főtárgyaláson léphetne fel azzal az igényekkel, hogy a szemle ismételtessék csupán avégből, hogy ő is tehesse észrevételeket; az ilyen ismétlés nélkül tett észrevételezés pedig értékkel úgy sem bírhatna”.⁸³⁹ Úgyszintén, ha a vádlott az eljárás korábbi szakaszában ellenőrző szakértő közreműködését nem kívánta, a fellebbviteli főtárgyaláson ellenőrző szakértő alkalmazását nem kívánhatta csupán azért, hogy ennek ellentétes véleménye alapján az igazságügyi orvosi tanács véleménye provokálható legyen.⁸⁴⁰ Bár ezzel a bíróság az eljárás zavartalan működését kívánta biztosítani, gyakorlatával azonban akaratlanul is a törvény intencióját változtatta meg és az ellenőrző szakértő intézményét a kirendelt szakértők szakvéleményeinek megalapozottsága helyett azok legitimitásával hozta kapcsolatba, hiszen az ellenőrző szakértőt olyan időpontban rendelte igénybe venni, amikor a bírósági szakértő munkájáról még egyáltalán nem volt módja véleményt alkotni. Minderre paradox módon a törvény indokolásában is találunk utalást, amely szerint, ha „a szakértők kirendelésében a bíróság lelkiismeretesen jár el, akkor a legtöbb esetben meg is fognak nyugodni a terhelték a bíróság szakértőiben”,⁸⁴¹ míg abban az esetben, ha a szakértő pártatlanságba vetett hitüket a bíróság valamilyen oknál fogva nem tudta megőrizni, úgy a terhelték külső szaktekintélyhez fordulhattak, függetlenül a tényállás felderítésének mikénti alakulásától. A törvény egyébként azért, nehogy e joggal minden ok nélkül, könnyelműen vissza lehessen élni, annak költségeit a terheltre hárította.⁸⁴² Ha a vádlott vagyonos volt, az ellenőrző szakértők alkalmazása nem is okozott neki különösebben semmiféle nehézséget; ellenben ezen védelmi eszköz nem volt alkalmazható szegénysorú terhelték és vádlottak érdekében. Abból a célból, hogy

⁸³⁶ Bp. indokolása: Szakértők (Az ellenőrző szakértő)

⁸³⁷ Balogh–Edvi–Vargha 1909. 119.

⁸³⁸ Heller 1947. 157.

⁸³⁹ Kúria 5306. sz. [Grill-féle Döntvénytár, XIII. kötet, 1906. 156.]

⁸⁴⁰ Vámbéry 1916. 141.

⁸⁴¹ Bp. indokolása: Szakértők (Az ellenőrző szakértő)

⁸⁴² Perjéssy 1897. 194.

megszüntessék ezt a különbséget, amely a vagyonos és nem vagyonos terheltek között a védelem terén fennforgott, a Budapesti Ügyvédi Kamara elhatározta, hogy ellenőrző szakértői lajstromot fog összeállítani.⁸⁴³ Ennek tényleges működésére bizonyítékot azonban nem találtam.

Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy mindazok az indokok, melyek szükségessé tették a bíróság által kirendelt szakértők működése felett az ellenőrzést, egyedül a védelem oldalán állott fenn, míg az ügyész és a magánfél érdekeit „a bíró által kirendelt szakértő eléggé képvisel[te]”, abba megnyugodhattak – mondja a törvényi indokolás.⁸⁴⁴ Ha ehhez hozzávesszük a keresztkérdés fakultatív rendszerét, akkor egy igen érdekes kép rajzolódik ki előttünk. A Bp. 308. § (3) bekezdése szerint ugyanis a keresztkérdés esetén a *vád tanúihoz, illetőleg szakértőihöz* először a vádló, a *védelem tanúihoz és szakértőihöz* pedig első sorban a vádlott, illetőleg képviselőik intézik a kérdéseket és azután azokhoz a kérdezőnek ellenfele is tehetek fel kérdéseket. A védelem szakértője a Bp. 228. §-a alapján nyilván az ellenőrző szakértő volt, míg a vád szakértője kizárásos alapon csakis a bíróság által kirendelt szakértők lehettek, melyet az angolszász felfogást követve – minekután a Bp. indokolása is ezt tette⁸⁴⁵ – akár a vád tanúinak is hívhatnánk, amellyel a szakértő messzebb nem is kerülhetne az önálló bizonyítási eszköz voltától. Annyi azonban bizonyos, hogy az ellenőrző szakértő megjelenése polarizálta a szakértő perbeli helyét az eljárásban, amelynek látványos következménye, hogy a szakértők az őket alkalmazó felek szakmai érdekképviselőivé, egyszersmind tanúivá váltak.

A Bp. a *szakértő-tanú* fogalmát a korabeli polgári perrendtartással ellentétben nem ismerte, hanem a tanúi és szakértői minőséget is megkülönböztette ugyanazon egyénben,⁸⁴⁶ amelynek egyedüli szépséghibáját az okozta, hogy a szakértőnek éppúgy esküvel kellett megerősítenie a nyilatkozatait, mint rendszerint a tanúnak a vallomását,⁸⁴⁷ annak tartalma azonban teljesen eltérő volt. A törvény indokolása sem kívánt általános iránymutatást adni a témában, csupán annyit rögzített, hogy „[a] szakértői vagy tanueskünek, esetleg mindkettőnek alkalmazása tárgyában csak az eset

⁸⁴³ Fayer 1905. 325.

⁸⁴⁴ Bp. indokolása: Szakértők (Az ellenőrző szakértő)

⁸⁴⁵ Maga az eljárás, lényegére nézve megegyezik az angol kérdezés rendszerével, mivel a *vád tanúihoz* a vádló, a *védelem tanúihoz* a vádlott, illetve képviselőik intézik a kérdéseket (*examination in chief*) és valamint a kérdés bevégeztével, úgy minden kérdésre adott felelet után a kérdező ellenfelének is joga van kérdéseket tenni (*cross examination*). [Bp. indokolása: Bizonyító eljárás (A keresztkérdés)]; Az indokolás a szakértőt – a törvény szövegével ellentétben – már nem nevesítette.

⁸⁴⁶ Finkey 1903. 229.

⁸⁴⁷ Balogh–Edvi–Vargha 1909. 130-131.

körülményei szerint lehet dönteni, de [a német jogtudomány eredményei] tájékozással szolgálhatnak”.⁸⁴⁸ Eszerint ha „a szakértő oly tényekről nyilatkozik, melyeket nem a hivatalos vizsgálat alkalmával észlelt: úgy nemcsak a tanu-, hanem a szakértői eskü is kiveendő tőle, viszont a szakértő-tanunak le kell tenni a szakértői esküt, midőn a leletet pótló nyilatkozatnál többet, azaz: még szorosán vett szakértői véleményt is kívánnak tőle”.⁸⁴⁹ Amennyiben mindezt úgy tekintjük, mint egyfajta definícióra, akkor láthatjuk, hogy a nyilatkozat tartalma – és nem pedig a Plósz-féle Pp.-beli észlelés időpontja – volt a döntő, így amikor a szakértő-tanú az általa észlelt tényekből a szaktudomány alapján következtetést vont le, szakértőnek volt tekinthető anélkül, hogy ezzel elveszítette volna tanú jellegét. A szakértő-tanú tanú jellegét már csak azért is megtartotta, mert mindig tanúként került be az eljárásba és csak később válhatott esetlegesen szakértővé is, így azok a garanciális szabályok, amelyek a szakértőt a felektől függetlenítette volna, itt fel sem merülhettek. Ehhez képest pedig a szakértő-tanú perbeli helye megingathatatlanul a tanú pozíciójában maradt.

5.2.2. Szocialista jog

Az egységes ideológiai alapokon nyugvó szocialista jogtudomány – a várakozásainkkal ellentétben – már elméleti szinten sem képviselt egységes álláspontot a szakértő perbeli helyét illetően, noha azt el kell ismerni, hogy a szakértő formális alapon történő megközelítése talán ebben az időben volt a legerőteljesebb. Ezt támasztja alá a szakértő korabeli tankönyvi definíciója is, amely szerint a szakértő a büntetőeljárásban az a személy (intézmény), akinek különleges szakértelme van, a hatóság őt szakvélemény adásra *kirendelte*, és aki szakvéleményével bizonyítási eszközt szolgáltat.⁸⁵⁰ A kirendelés fogalmi elemként való megjelenése egyértelműen jelzi a szakértői tevékenység hatósági jellegének felerősödését és szorosabbra fűződő kapcsolatát az igazságszolgáltatáshoz. Markója Imre például a szakértőt az igazságszolgáltatás csendestársának nevezte,⁸⁵¹ tekintettel arra, hogy az „igazságszolgáltatásnak igen sokat jelent, hogy a szakértőkhöz fordulhatnak”.⁸⁵² Így nem véletlen, hogy egyes nézetek a szakértőt egyenesen a nyomozó segítő-társának tartották az ügy eldöntéséhez szükséges

⁸⁴⁸ Bp. indokolása: Szakértők (A szakértő esküje és a szakértő tanú)

⁸⁴⁹ Bp. indokolása: Szakértők (A szakértő esküje és a szakértő tanú)

⁸⁵⁰ Vargha–Király–Cséka–Nagy T.–Kratowill 1986. 267.

⁸⁵¹ Markója 1974. 637.

⁸⁵² Markója 1974. 643.

tények, vagy egyéb körülmények megítélésében és megállapításában,⁸⁵³ ahol a határvonalat a nyomozó és a szakértő személye egyesülésének tilalma jelentette.⁸⁵⁴ Teoretikusai szerint a szakértő ugyanis a nyomozásban a nyomozó segítőtársa volt ugyan, de semmivel sem lehetett ennél több. A legnagyobb hiba, amit a nyomozó a szakértő alkalmazása során elkövetett – mondták – az, hogy a szakértő közreműködését új bizonyítékok felkutatásában igénybe veszi, a szakértőt nyomozóvá avatja és ezzel az ügy felderítésének kötelezettségét, vagy ennek a kötelezettségnek egy részét a szakértőre hárítja.⁸⁵⁵

Más szerzők ugyanakkor nem osztották a szakértő segéd szerepét. A neves szovjet szerző, Cselcov például törvénytelennek tartott minden olyan kísérletet, amellyel a szakértő a bíró (s még gyakrabban a vizsgáló) tanácsadójává válik.⁸⁵⁶ De helytelenítette a segéd szerepet a magyar jogtudós, Gödöny József is, aki szerint a szakértő ilyen minőségében önállóan jár el, nem segédje vagy tanácsadója a nyomozónak, mely tevékenységéért személyében felelős.⁸⁵⁷ A tagadás mögött azonban inkább elvárás, mintsem konkrét materiális tartalom húzódott meg.

Székely János a két szélső álláspont konszolidálására törekedve amellet érvelt, hogy a szakértő senkinek sem segédje vagy tanácsadója egyoldalúan, hanem – a kérdésfeltevési joga révén – egyaránt segítője és tanácsadója a hatóságnak, a vádnak és a védelemnek, illetve a polgári eljárásban a peres feleknek.⁸⁵⁸ Éppen ennek okán fogalmazódott meg az a követelmény, hogy a nyomozó a szakértői vizsgálat elrendeléséről szóló határozatát a terhelt előtt hirdesse ki, ennek hiányában pedig a terheltnek a határozatot haladéktalanul kézbesítse és adjon módot arra, hogy a terhelt a szakértő által megválaszolendő kérdéseket kiegészítse.⁸⁵⁹ Ha közelebbről megvizsgáljuk azonban ezt az elvi megközelítést – még ha oly szimpatikusnak tűnik is – nem volt realitása. A rendelkezésre álló adatok alapján ugyanis az eljáró hatóság döntötte el, hogy részéről milyen tények megállapításához vagy megítéléséhez hiányzik a különleges szakértelem, s válik szükségessé ennek folytán a szakértő alkalmazása. Ebből következett az is, hogy a nyomozó hatóságnak jelölte meg elsősorban azokat a kérdéseket, amelyekre a szakértőtől vár választ. S bár való igaz, hogy a szakértőhöz

⁸⁵³ BMTMO 1963. 261. és 263.

⁸⁵⁴ Gyarmathy–Jancsó–Sarkai–Somlai–Ruszká 1955. 162.

⁸⁵⁵ Gyarmathy–Jancsó–Sarkai–Somlai–Ruszká 1955. 202.; Sztrogovics 1958. 24-25. [idézi: Gödöny 1964. 46.]

⁸⁵⁶ Cselcov 1954. 145.

⁸⁵⁷ Gödöny 1964. 35-36.

⁸⁵⁸ Székely 1979. 825.; Hasonló érvelést ld.: Móra–Kocsis 1961. 279.

⁸⁵⁹ Gyarmathy–Jancsó–Sarkai–Somlai–Ruszká 1955. 209.

egyek kérdések feltevését a terhelt is indítványozhatta, teljesítéséhez az eljáró hatóság nem volt kötve.⁸⁶⁰ Ezenkívül a szakértő a feltett kérdéseken túl *ex officio* olyan kérdésekre is választ adhatott, amelyeket ugyan hozzá nem intéztek, de a többi kérdésből folytak, vagy olyan körülményekre vonatkoztak, amelyeket a szakértő vizsgálata adatai alapján az ügy szempontjából lényegesnek tart s nem haladja meg a nyomozó hatóság által megszabott vizsgálat keretét, valamint szakmai jogosultságát sem.⁸⁶¹ Ha ehhez hozzávesszük, hogy az eljárás szabálytalanságát illetően a szakértőt *notifikációs* kötelezettség is terhelte⁸⁶² – ami nyilván a szakértő hatósági jellegét csak tovább erősítette –, akkor inkább az ügy kinyomozójának, mintsem a védelem segédjének volt tekinthető. Érezve e terület ambivalens jellegét ezért egyesek – köztük maga Székely is – szívesen hivatkoztak a szakértői vizsgálat sajátos bizonyítási módjára,⁸⁶³ a szakértő szerepének büntető perbeli sajátosságára⁸⁶⁴ hangsúlyozva – immár nem a hatóság segéd, hanem – a tanú szerepétől való különbségtételt, amely felfogható a szakértő védelem segédjének burkolt tagadásának is. Nem szabad elfelejtkeznünk azonban arról, hogy a tanúk kihallgatása és a szakértők meghallgatása egy szakasz alatt történő elhelyezése⁸⁶⁵ egészen sokáig, a II. Be. megjelenéséig fennállott, de a szakértő szóbeli előadása ezt követően is teljes egészében megegyezett a tanúkihallgatás általános szabályaival,⁸⁶⁶ ráadásul a szakértőhöz a nyomozás, illetőleg a tárgyalás során ugyanazok intézhettek, illetőleg indítványozhattak kérdéseket, mint a tanúhoz,⁸⁶⁷ amelyre a szocialista jogtudomány rendszertani magyarázattal nem szolgált.

A szakértő formális, eljárási alapon történő megközelítése alapvetően meghatározta a szakértői működés kereteit, ahol már nem a képzettség foka döntötte el, hogy ki tekinthető szakértőnek, hanem az, hogy a törvény előírásainak megfelelően kirendelték-e szakértőnek avagy sem.⁸⁶⁸ A büntetőeljárásban a szakértő ugyanis, s mint ilyen – az eljárási jogok és kötelezettségek alanya a kellően tájékozott, hozzáértő személyek közül – az lehetett, akit a hatóság szakértőül kirendelt.⁸⁶⁹ Ehhez képest a szakértőt a kirendelő

⁸⁶⁰ Gödöny 1967. 579., 582., 595. és 598.

⁸⁶¹ Gödöny 1967. 581. és 594.; vö. Szakr. (1965) 12. § (2) bek.

⁸⁶² Szakr. (1965) 15. § (1) bek.

⁸⁶³ Székely 1979. 825.

⁸⁶⁴ Horgosi 1967. 323.

⁸⁶⁵ II. Bp. 109-114. §§, 163. §; I. Be. 207. §

⁸⁶⁶ II. Be. 63-64. §§, 76. §

⁸⁶⁷ Vargha–Király–Cséka–Nagy T.–Kratowill 1986. 275.

⁸⁶⁸ Gödöny 1965. 62.

⁸⁶⁹ Bócz 1979. 66.

határozat vonta be az eljárásba; e határozat teremtette meg a szakértő közreműködésének jogát és alapját mindazon köteleességeknek, amelyek a továbbiakban őt terhelték,⁸⁷⁰ ezáltal a szakértői működés előfeltételévé főszabály szerint a kirendelés vált,⁸⁷¹ a kirendelés pedig hatósági monopólium volt.⁸⁷² Mindez egyszersmind a szakértő bevonásának általános kötelezettségével járt minden olyan esetben, amikor az eljárási törvények értelmében valamely *különleges szakértelmet* igénylő kérdés merült fel.⁸⁷³ A szocialista irodalom uralkodó felfogása szerint a szakértői bizonyítás ugyanis nem függhetett az eljáró személy szubjektív meggyőződésétől,⁸⁷⁴ ennél fogva a hatóság, bíróság tagjainak különleges szakértelme nem pótolhatta vagy tette mellőzhetővé a szakértő közreműködését.⁸⁷⁵ Egyrészt azért sem, mert a szakértő véleménye bizonyítási eszköz, a hatóság tagjának nyilatkozata pedig nem volt az. Ehhez képest a hatóság a ténymegállapításait a bizonyítási eszközökből merített bizonyítékokra alapíthatta, vagyis köteles volt a szakértőt kirendelni, ha a tény megállapítása, megítélése különleges szakértelmet igényelt.⁸⁷⁶ Másrészt pedig azért sem, mert ez esetben az ügyésznek, illetve a bírónak a személye a szakértő személyével egyesülne, amit pedig az eljárási törvények egyértelműen tiltottak.⁸⁷⁷ Hasonló problémát jelentett ugyanakkor e kötelezettség túlbuzgó teljesítése is, mert a szakértői vizsgálat szükségtelen alkalmazásának azzal a veszélyével járt, hogy „a büntető eljárást a szakértői vizsgálatok sorozatává”⁸⁷⁸ változtatja át. Abban a kérdésben tehát, hogy az adott ügy körülményei között melyek voltak azok, amelyek megértése különleges szakértelemet igényeltek, az eljáró szerv gondos mérlegelésére volt bízva (*általános kirendelési kötelezettség*). E diszkréciót a jogszabály bizonyos körben⁸⁷⁹ azonban korlátok közé szorította és a szakértő alkalmazását egyes (például elmebetegség,⁸⁸⁰ kényszergyógykezelés szükségessége,⁸⁸¹ valamint annak ellenőrzése,⁸⁸² halottszemle, boncolás, testi sértés

⁸⁷⁰ BMTMO 1963. 270.

⁸⁷¹ Bagi 1967. 924.

⁸⁷² Balla 1992. 98.; Molnár 1957. 192.

⁸⁷³ Erdei 1970. 740.

⁸⁷⁴ Sehn 1956. 22-23.; Gödöny 1964. 13.

⁸⁷⁵ A kirendelő részéről meglévő különleges szakértelem a szakértői vizsgálat előkészítésénél és a szakértői vélemény értékelésénél azonban hasznosítható volt. [Gödöny 1964. 20.]

⁸⁷⁶ Vargha–Király–Cséka–Nagy T.–Kratochwill 1986. 269.

⁸⁷⁷ Molnár 1957. 192.; Horgosi 1967. 324.

⁸⁷⁸ A szakértői bizonyítás túlburjánzásának veszélyéről ld.: Gödöny 1964. 15.

⁸⁷⁹ A szocializmus viszonyai között – a kapcsolatos ideológiának megfelelő – sajátos megjelenési formáit ld.: Szakr. (1965) VIII/A. Szakvélemény beszerzése gazdasági bűncselekmény esetén cím alatt.

⁸⁸⁰ Legf. Bír. Bf.III.1050/1955. sz. (BJD 1794); Legf. Bír. B.II.3.661/1957. sz. (BJD 119); Legf. Bír. Bf.V.1776/1959. sz. (BJD 1798)

⁸⁸¹ Legf. Bír. B.törv.II.822/1965. sz. (BJD 3332)

stb.) esetekre kötelezően előírta⁸⁸³ (*különleges kirendelési kötelezettség*), melyet a joggyakorlat meglehetősen szorosan értelmezett. Így lényeges eljárási szabálysértésnek minősítette a Legfelsőbb Bíróság, hogy az alpbíróság a beszámítási képességre vonatkozó megállapítását a terhelttel szemben korábban folyamatban levő büntető ügyben elfekvő szakértői véleményre alapította.⁸⁸⁴ Jóllehet a szakértő kötelező igénybevételét előíró jogszabályok nem feltétlenül követelték meg az újabb szakértői vélemény beszerzését, ez azonban nem jelentette azt, hogy a korábbi ügyben véleményt adó szakértő „igénybevétele” mellőzhető lett volna.⁸⁸⁵ A tárgyalás határnapjáról ugyanúgy értesíteni kellett, távolmaradás esetén pedig a korábbi szakértői véleménye felolvasásával vált a tárgyalás anyagává,⁸⁸⁶ mindezek után pedig – amennyiben arra szükségesség mutatkozott – meghallgatásra idézték.⁸⁸⁷ A kommentár szerint a kötelezővé tett szakértői meghallgatás egyfajta eljárásjogi biztosítékot teremtett a téves döntések – lehető legteljesebb – elkerülése végett, noha a szakértői vélemény ezáltal éppúgy tárgya volt a bírói felülvizsgálatnak és mérlegelésnek, mint minden egyéb bizonyíték, így a szakértő kötelező alkalmazásának esete csak látszólagos ellentmondásban állt a szabad bizonyítás rendszerével.⁸⁸⁸

A különleges kirendelési kötelezettség alól a kivétel egyetlen lehetőségét maga a jogszabály teremtette meg. Eszerint mellőzhetővé vált a szakértő kirendelése, ha a testi sértés gyógytartamára bírósági orvos, igazságügyi orvosszakértő, az állami egészségügyi szolgálat orvosa vagy katoniorvos által kiállított lelet és vélemény állt rendelkezésre, feltéve, hogy az az eljárás adataival ellentétben nem volt és azt a felek egyike sem kifogásolta.⁸⁸⁹ Ebben az esetben, tehát orvosi látlelet és vélemény, mint *materiális szakvélemény* jelent meg a szocialista eljárásjogban, ott ahol a szakértővé válás általános feltétele egyébiránt a kirendelés volt,⁸⁹⁰ s ilyenformán az eljáró személy működése már nem teljesen illeszkedett – a fent említett – szocialista szakértő

⁸⁸² A terhelt egzisztenciáját súlyosan érintő kényszergyógykezelés (bizonyosági őrizetbe helyezés) kérdéskörében az eljáró hatóságnak, bírónak az újabb szakértő kirendelésénél sem volt mérlegelési lehetősége, hanem a terhelt, törvényes képviselője vagy házastársa, illetőleg a védő kérelmére más szakértőt (is) ki kellett rendelnie. [II. Bp. 114. § (2) bek.; I. Be. 140. § (2) bek.; II. Be. 77. § (3) bek.]

⁸⁸³ Ld. bővebben: Horgosi 1967. 324. és 340-342.; BMTMO 1963. 264-265.

⁸⁸⁴ Legf. Bír. B. törv. III. 41/1975/4. sz.

⁸⁸⁵ BH1986. 227.

⁸⁸⁶ BH1986. 455.

⁸⁸⁷ II. Be. 203. § (1)-(2) bek.

⁸⁸⁸ Horgosi 1967. 340-341.; a szakértői vélemény szabad mérlegelésére továbbá ld.: Gyarmathy–Jancsó–Sarkai–Somlai–Ruszkai 1955. 163. és 216.

⁸⁸⁹ Szakr. vht. (1954) 15. § (3) bek.; hasonló rendelkezést ld.: Szakr. (1965) 37. § (2) bek.; ügyészi gyakorlatra ld.: Bárd 1993. 125.

⁸⁹⁰ BKT 2/1978. sz.

eljárásjogi fogalomba, de a felek egyező akarata egyben kivételt is jelentett a szakértő hatósági kirendelésének monopóliuma alól. De nem ez volt az egyetlen eset, amely a hatóság monopol helyzetét áttörte,⁸⁹¹ noha mindez immár a kirendelési kötelezettségének érintése nélkül történt.

Vélhetően a jogtudományban megfogalmazott kritikai észrevételek után,⁸⁹² a Szakr. (1976) és annak végrehajtásáról szóló Szakr. vht. (1976) nyitott utat mindennek. Eszerint az igazságügyi szakértői intézet, illetve a kijelölt igazságügyi szakértő a védő, a jogi képviselő, illetőleg a büntetőeljárás más résztvevője, valamint magánszemély számára is adhat szakvéleményt, amennyiben ez az igazságügyi, illetőleg a bűnüldöző szervek megbízásából származó feladatainak ellátását nem akadályozta (gátolta) és nem volt azzal összeférhetetlen.⁸⁹³ Az így beszerzett írásbeli vélemény – a hatósági kirendelés hiánya miatt – ugyan nem lett szakvélemény, hanem a fél észrevétele és okirat volt. Mégis, ha a vélemény ellentmondásba került az eljárás során feltárt adatokkal, a bíróság a vélemény készítőjét megidézhetette; ebben az esetben pedig – értelemszerűen – a szakértő jogai és kötelezettségei illették meg.⁸⁹⁴ Ezt támasztotta alá később a 2/1978. sz. büntető kollégium tanácselnöki értekezlet állásfoglalása is, amely szerint az okiratra vonatkozó szabályok szerint kell felhasználni azt az írásbeli „szakvéleményt”, amelyet nem hatósági kirendelés alapján terjesztettek elő; a hatóság az ilyen vélemény kiállítóját eseti szakértőként kirendelhetette. Erdei Árpád szerint ezzel mintegy „becsempészték” a felek által felkért szakértőt az eljárásba.⁸⁹⁵

Az igazságügyi szakértői tevékenységet állandó szakértők, kijelölt szakértők, állami szerv vagy más szervezet, kivételesen pedig megfelelő szakértelemmel rendelkező személy látta el,⁸⁹⁶ amelyek közül elvileg bárki alkalmas lehetett a szakértői feladat ellátására feltéve, hogy az adott szakkérdés kompetenciája körébe tartozott és nem esett kizáró okok alá.⁸⁹⁷ Ez azonban mégsem jelentette azt, hogy szakértőként bárki, szabadon kirendelhető lett volna, tekintettel arra, hogy a szocialista büntetőeljárásjog számos, igen szigorú korlátozást állított fel a szakértő megválasztásával kapcsolatban,

⁸⁹¹ Balla tévesen ide sorolja a szakértő kötelező igénybevételének esetét is, amennyiben a terhelt, törvényes képviselője vagy házastársa, illetőleg a védő kényszergyógykezelés esetén más szakértő kirendelését kéri. [Balla 1992. 98.]

⁸⁹² Ld. például: Székely 1976.

⁸⁹³ Szakr. (1976) 4. §, valamint annak végrehajtásáról szóló Szakr. vht. (1976) 10. § (2) bek.

⁸⁹⁴ Vargha–Király–Cséka–Nagy T.–Kratochwill 1986. 276.

⁸⁹⁵ Erdei 1987. 276.

⁸⁹⁶ Gödöny 1965. 53.

⁸⁹⁷ Erdei 1970. 740.

ahol eljáró hatóság, illetve bíróság nem volt kötve a terhelt vagy védője indítványához.⁸⁹⁸ A II. Bp. szerint a szakértőt rendszerint a *kinevezett állandó szakértők* közül kellett kirendelni,⁸⁹⁹ míg az I. Be. a kinevezett állandó szakértő mellett már a *szakértői irodát* (munkaközösséget) is megemlítette.⁹⁰⁰ Mindkét jogszabály azonban rögzítette azt is, hogy az igazságügyminiszter rendelettel kötelezővé tehetette vagy megengedhette, hogy a bíróság meghatározott körbe tartozó szakkérdésekben szakértő kirendelése helyett vélemény nyilvánítása végett vagy az általa kirendelt szakértő véleményének felülvizsgálása végett a rendeletben *kijelölt szakértőtestületet vagy hatóságot, illetőleg szervet* keresse meg.⁹⁰¹ A II. Be. már általánosabb megfogalmazással élve kimondta, hogy a hatóság külön jogszabályban feljogosított *intézményt, kijelölt igazságügyi szakértőt*, ha pedig ez nem lehetséges, kellő szakértelemmel rendelkező személyt vagy intézményt (*eseti szakértő*) rendelhet ki szakértőként.⁹⁰² Ezeket a szabályokat aztán az – egyes eljárási törvények szóhasználatával⁹⁰³ és időbeli hatályával nem teljesen harmonizáló – igazságügyi szakértők működéséről szóló ágazati rendelkezések töltötték fel tartalommal,⁹⁰⁴ olyan privilegizáló előírásokat⁹⁰⁵ is magukban foglalva, mint például, hogy a vegyészeti szakkérdésekben rendszerint az Országos Bírósági Vegyészeti Intézet szakvéleményét kell beszerezni⁹⁰⁶ vagy azt, hogy a büntető és polgári ügyekben az igazságügyi szakértői tevékenységet az orvostudományi egyetemek igazságügyi orvostani intézeteinek állományába tartozó állandó szakértők látják el.⁹⁰⁷ Mindez tehát azt jelentette, hogy az eljárásba szakértőül csak a jogszabályban meghatározott személyek vagy szervezetek voltak bevonhatók, így más, megfelelő szakértelemmel rendelkező személy alkalmazására csak fontos okból, kivételesen, mégpedig akkor kerülhetett sor, ha a felmerült szakkérdésre a jogszabály szerint nem volt igénybe vehető szakértő, vagy ha e

⁸⁹⁸ Vö. Bagi 1967. 925.

⁸⁹⁹ II. Bp. 58. § (3) bek.

⁹⁰⁰ I. Be. 66. § (3) bek.

⁹⁰¹ II. Bp. 60. § (2) bek.; I. Be. 68. § (2) bek.

⁹⁰² II. Be. 70. § (1) bek.

⁹⁰³ Az állandó szakértő fogalmát a Szakszer. vht. például megváltoztatta, így a korábbi kifejezéssel illetett állandó szakértőt a kijelölt igazságügyi szakértő jelölte, míg a tulajdonképpeni állandó szakértő a szakértői irodák és orvostani intézetek alkalmazott szakértőit jelentette. Ezen lényegi változásnak azonban nyomait sem találjuk az eljárási törvényekben.

⁹⁰⁴ 3/1952. (I. 15.) IM rendelet büntető ügyekben szakértők igénybeviteléről és a szakértők eljárására vonatkozó különleges szabályok megállapításáról; Szakr. (1954); Szakszer.; Be. szak. rendelet (1965); Szakr. (1976); Szakr. (1988).

⁹⁰⁵ Ld. bővebben: Gyarmathy–Jancsó–Sarkai–Somlai–Ruszkai 1955. 212-215.

⁹⁰⁶ Szakr. (1954) 1. § (2) bek.

⁹⁰⁷ Szakszer. 1. § (1) bek. b) pont.

szakértő kizáró ok folytán nem járhatott el.⁹⁰⁸ Molnár szerint ez biztosította azt, hogy az eljáró hatóság kellő tapasztalattal, elméleti felkészültséggel rendelkező, rátermett és megbízható személyek közül választhassa meg a szakértőt.⁹⁰⁹ A megfelelő szakmai felkészültség ugyanis nélkülözhetetlen előfeltétele volt annak, hogy valóban tudományos alapokon nyugvó szakértői vélemény szülessen; olyan vélemény, amely megnyugtató bizonyítékként használható fel.⁹¹⁰ A kirendelhetőség meghatározása mögött azonban többről volt szó, mint a szakértői eljárás szakmaiságának egyszerű biztosításáról.

A rendeleti szabályozásból ugyanis egyre inkább kirajzolódni látszott egyfajta szakértői rangsor az igazságügyi szakértői tevékenységet végzők között. A Szakszer. vht. 11. § (1) bekezdése például kimondta, hogy az irodák rendszeres működési területén – a működési körükben – teljesítendő szakértői tevékenységre elsősorban az illetékes irodát kell megkeresni. Ezen túlmenően lehetett, ha a kérdés nem volt olyan jellegű, amelyre vonatkozóan szakvéleményt a jogszabály erejénél fogva meghatározott állami szervtől kellett beszerezni, az illetékességi területen⁹¹¹ a kijelölt szakértőt alkalmazni.⁹¹² A második szakértő működését pedig gyakorlatilag már intézményi keretek közé szorította a rendszer, hiszen a kijelölt vagy kellő szakértelemmel rendelkező más személy után⁹¹³ már csak az állandó szakértőket foglalkoztató irodákat vagy intézeteket lehetett megkeresni,⁹¹⁴ akik így bizonyos értelemben egyfajta felülvizsgálati tevékenységet is elláttak.⁹¹⁵ Fontos azonban kiemelni, hogy a szakértő véleményét minden esetben a saját nevében adta és szakvéleményéért személyes felelősséggel tartozott,⁹¹⁶ tehát abban az esetben is, ha a kirendelő hatóság szakértői irodát alkalmazott, így a szakértői működés megjelenési formációi között e téren,

⁹⁰⁸ Bagi 1967. 925.

⁹⁰⁹ Molnár 1957. 194.

⁹¹⁰ Gödöny 1967. 576.

⁹¹¹ A kijelölt szakértő illetékességi területe általában illeszkedett az öt kijelölő fővárosi, illetőleg megyei bíróság illetékességi területéhez. [Szakr. vht. (1954) 4. §; Szakszer. vht. 7. §; Szakr. vht. (1976) 10. § (1) bek.; Szakr. (1988) 14. § (1) bek.]

⁹¹² Horgosi 1967. 327-329.

⁹¹³ Kezdetben még érvényben lévő szabály szerint, ha a szakértői véleményt nem igazságügyi szakértő vagy nem a bírósági orvos adta és a szakértői vélemény hiányos vagy meg nem felelő volta miatt újabb vélemény beszerzésére volt szükség, [előbb] az igazságügyi szakértőt, illetőleg a bírósági orvost kellett meghallgatni [Szakr. vht. (1954) 17. §], amely a Bp. 238. § (2) bekezdésének tovább élésének volt tekinthető, jöllehet a szocialista eljárásjog keretei között mindez egyre inkább *holt betűvé* vált.

⁹¹⁴ Szakr. vht. (1954) 18. § (2) bek.; Szakszer. vht. 15. § (1) bek.; Szakr. vht. (1976) 17. § (1) bek.; Szakr. (1988) 20. § (1)-(2) bek.; ld. még: II. Be. 77. § (2) bek.

⁹¹⁵ Gödöny 1965. 59.; Ennek a fordítottja pedig a szakértői intézményrendszer külső szakmai kontrollját jelentette. [Vö. Cséka–Király–Kratochwill–Nagy T.–Vargha 1986. 276.]

⁹¹⁶ I. Be. 66. § (5) bek.; II. Be. 75. § (2) bek.

elvben nem volt különbség.⁹¹⁷ Hogy akkor mégis mit takart a jogszabályokban meghatározott szakértői sorrend, arra végső soron a BKT-PKT-GKT 1/1981. sz. állásfoglalása adta meg a választ. Eszerint „[h]a az eljárásban szakértőt kell alkalmazni, a szakértő kirendelésénél a jogszabályokban előírt fokozatosságot meg kell tartani. A jogszabályban meghatározott sorrendiség megtartása [ugyanis] kötelező, mert ez egyúttal a *magasabb szintű* [kiemelés tőlem] szakértői tevékenység érvényesülését is biztosítja. Nem jelenti azonban azt, hogy az eljáró hatóságoknak minden esetben elsődlegesen állandó igazságügyi szakértőt vagy kijelölt szervet kell megkeresnie szakvélemény adása végett; ugyanis ezek akadályoztatottsága megállapítható akkor is, ha – túlterheltségük miatt – tőlük kellő időben nem várható szakvélemény adása”. Ehhez képest a szakértők kirendelésének elsődleges sorrendjét az állami szerv,⁹¹⁸ az állandó szakértőket foglalkoztató szakértői intézmény (iroda/intézet), a kijelölt igazságügyi szakértő, végül pedig az eseti szakértő adta⁹¹⁹ azzal, hogy a katonai büntető eljárásban a *katonai igazságügyi szakértő* működése megelőzött mindenki mást.⁹²⁰ E mögött – Pusztai László érvelése szerint – az a kétségtelenül helyes felismerés állt, hogy a szakértői bizonyítás egyre növekvő követelményeit teljes mértékben kielégíteni egyre inkább csak a szakértői intézményben működő állandó szakértők voltak képesek.⁹²¹ Ezen az sem változtatott, hogy az első helyen az állami szervek szerepeltek, amelyben a kor egyfajta gazdasági alapú kompromisszumos megoldást látott, ahol e szervek alkalmazottai munkakörükben fogva az adott feladat gazdái voltak, ezért rendelkezésükre állt vagy elérhető volt számukra mindazon ismeretanyag, információ, illetve műszerpark, ami a hatáskörükbe utalt kérdés megválaszolásához szükséges volt. Furcsamód azonban épp az állami szervek alkalmazottai nem voltak főfoglalkozású szakértők, sőt az sem volt biztos, hogy megfeleltek-e volna az állandó igazságügyi szakértővé válás feltételeinek; munkatársai elvben is csak eseti szakértőként járhattak el.⁹²² Ám mindez még ezzel a szépséghibával együtt is beleillett a szocialista jogi gondolkodásba, amely az egyénről az intézményi működésre helyezte át a hangsúlyt. Ennek az elvnek általános elfogadottsága egyébiránt a felülvizsgálat intézményes

⁹¹⁷ A gyakorlatban a személyes felelősség elve azonban korlátozottan érvényesült azokban az esetekben, ha a vélemény állami szervtől vagy valamilyen szakértői testülettől származott. [Erdei 1970. 743-744.]

⁹¹⁸ Az állami szervek – bár az igazságügyi szakértői tevékenység egészét tekintve kivételesen eljáró szervek – az adott szakkérdést illetően általában, sőt kizárólagosan jártak el. [Ld. például: Szakszer. vht. 16. § (1) bek.; Gödöny 1965. 54.]

⁹¹⁹ Vass 1978. 38.; Gödöny 1965. 53.

⁹²⁰ Be. szak. rendelet (1965) I. § (1)-(4) bek.

⁹²¹ Pusztai 1983. 308.

⁹²² Erdei–Pusztai 1985. 335-336.

megjelenésének előképében is felfedezhető volt, miszerint a vegyészeti és orvosi kérdésen kívül eső szakértői vélemény felülvizsgálatára szakértői bizottságot kellett alakítani, míg különösen bonyolult esetben, vagy ha az említett megoldásra nem volt lehetőség, országos főhatóságot kellett megkeresni a helyes szakértői álláspont kialakítása érdekében. Szükség esetén – emeli ki a korabeli kézikönyv – a szakértői vélemény felülvizsgálatát a felsőfokú tudományos intézmények megkeresésével is el lehetett végeztetni.⁹²³ Noha az igazságügyminiszter már a II. Bp. idején kötelezővé tehetette vagy megengedhette, hogy a bíróság meghatározott körbe tartozó szakkérdésekben a szakértői vélemény felülvizsgálása végett a rendeletben kijelölt szakértőtestületet vagy hatóságot, illetőleg szervet megkeresse,⁹²⁴ a gyakorlat által ide sorolható esetek azonban legalább kétségesnek mondhatók.⁹²⁵

A szakértői hierarchia megszilárdulását a szakvélemény felülvizsgálatára hivatott testületek⁹²⁶ 1965-ös létrejötte⁹²⁷ jelentette, hiszen ekkor már minden olyan esetben, amikor a szakkérdés más szakértő alkalmazásával sem volt tisztázható, a kirendelő hatóságnak – amennyiben az adott szakterületen működött – a szakértői vélemény felülvizsgálatát el kellett rendelnie és evégett az erre kijelölt illetékes testületet meg kellett keresnie,⁹²⁸ amely a gyakorlatban *quasi* másodfokú szervként⁹²⁹ funkcionált. A BKT-PKT-GKT 1/1981. sz. állásfoglalás ugyanakkor nem tartotta kizártnak akár az egyedüli szakvélemény felülvizsgálatának az elrendelését sem. Erre akkor kerülhetett sor, ha a fogyatékosnak látszó szakvélemény a szakértői szervezetben magasabb szinten elhelyezkedő szakvélemény adására jogosult intézettől vagy szervtől származott, és az eljárás adataiból kitűnően a különleges szakértelmet igénylő kérdés megválaszolása az átlagosnál magasabb szintű tudományos felkészültséget igényelt, ami egyértelműen a felülvéleményező testületek fetiszizálását jelentette. S noha a jogtudomány igyekezett hangsúlyozni, hogy a felülvizsgálati vélemény is csupán az egyike a bizonyítási eszköznek, amelynek értékét a bíróság a többi bizonyítékkal együtt mérlegelni volt

⁹²³ BMTMO 1963. 281.

⁹²⁴ II. Bp. 60. § (2) bek.

⁹²⁵ A judikatúra ugyanis kiterjesztően ide sorolta a különféle utasításokat, például: az építésügyi miniszter által az igazságügyminiszterrel, a legfőbb ügyéssel és a munkaügyi miniszterrel egyetértésben kiadott 93/1957. EM sz. utasítás. [*Építésügyi Értesítő*, 1958. január I. sz.]

⁹²⁶ Igazságügyi Könyvszakértői Bizottság (1965), Állatorvostudományi Egyetem Igazságügyi Felülvéleményező Bizottsága (1966), Egészségügyi Tudományos Tanács Igazságügyi Bizottsága (1967), az Igazságügyi Műszaki Szakértői Bizottság (1972) és az Igazságügyi Mezőgazdasági Szakértői Bizottság (1975).

⁹²⁷ Ld. Szakszer. 8. §-át.

⁹²⁸ Szakszer. vht. 15. § (2)-(3) bek.; Szakr. vht. (1976) 17. § (2)-(3) bek.; Szakr. (1988) 21. § (1)-(2) bek.; ld. még: II. Be. 78. §

⁹²⁹ Szóhasználatot ld.: Gödöny 1965. 58.

köteles,⁹³⁰ Erdei Árpád rámutatott arra, hogy bár elviekben a bizonyításban a szakértői vélemények és a szakvélemények⁹³¹ értéke valóban azonos volt,⁹³² mégis ezen szakértői fórumok olyan kiemelkedő szaktekintélyeket foglalkoztattak, akiknek szakmai nyilatkozatai már személyük miatt is nehezen volt vitatható, így a gyakorlatban a *tekintélyi elv* érvényesülése a bizonyítékok szabad értékelésének elvét erősen korlátozta.⁹³³ Székely szerint mindennek a szellemi gyökere a tények tudományos bírójának (*iudex facti*) felfogásában leledzik, ez alapján pedig logikusnak tűnt, ha a szakmai munka a felülvéleményező testület, mint *tudományos felsőbbbíróság* revíziója alá került.⁹³⁴

A fenti szabályok ellen hatott az az eset, ahol az elsőfokú bíróság a szakértők véleményének felülvizsgálása végett a Műszaki Egyetem illetékes tanszékét kérte fel. A véleményt a tanszékvezető egyetemi tanár, valamint két egyetemi docens adta. A fellebbezési óvást elutasító határozatának indokolásában a Legfelsőbb Bíróság többek között rámutatott arra, hogy a Műszaki Egyetem szóban forgó tanszéke, illetve annak háromtagú „bizottsága” valóban nem volt olyan szakértő-testület, hatóság, illetve szerv, amelyet az igazságügyminiszter a szakértői vélemények felülvizsgálására kijelölt volna, így az elsőfokú bíróság eljárása kétségtelenül törvénysértő volt. Az említett véleményt ugyanakkor országos szaktekintéllyel rendelkező szakemberek adták, azt kellően és meggyőzően megindokolták, véleményük a szakértők véleményével lényegében megegyezett és a véleményt sem az ügyész, sem a felek nem kifogásolták, így az eljárási szabálysértés az ítéletre lényeges kihatással nem volt.⁹³⁵ Ezzel pedig ismételtelen egy rendszeridegen *materiális szakvéleménnyel* találjuk magunkat szemben, ahol a szakvéleményt annak tartalma és – a már korábban felhozott példa szerint – a felek egyező akarata legitimálta. S bár az esetre újabb példát nem találtam, azt azonban ez az egyetlen ügy is jól mutatja, hogy a kirendelési sorrendiség mögött megbúvó vezérelv (*melior peritus artists*) olyan erős volt, hogy a szakértő alkalmazásának alapjait is képes volt felülírni, ha ezáltal a magasabb szakértő tevékenység biztosítottnak látszott.

⁹³⁰ Nagy 1982. 245.

⁹³¹ Erdei szerint a jogszabályok a *szakvélemény* kifejezést az állami vagy más szervek által bizonyos kérdésekben nyilvánított vélemény elnevezésére tartották fenn, míg az igazságügyi szakértő (iroda, intézet) által adott véleményt *szakértői véleménynek* nevezték. [Erdi 1970. 741-742.]

⁹³² Erdei 1970. 742.

⁹³³ Erdei 1987. 256-263.

⁹³⁴ Székely 1967. 388.

⁹³⁵ Legf. Bír. Bf.II.1414/1964. sz. (BJD 3335)

A hatóság (nyomozóhatóság, ügyész, bíróság) természetes személyt vagy intézményt rendelhetett ki szakértőként,⁹³⁶ ahol a hangsúly egyre inkább az utóbbira helyeződött át. A szovjet szakirodalomban általános nézet volt ugyanis, hogy a szakértői tevékenység fejlődése az állami szakértői intézetek szervezése felé halad,⁹³⁷ amely a szovjet jog után⁹³⁸ a hazai kriminalisták között is uralkodó nézetté vált.⁹³⁹ Székely szerint például a szakértő, akinek a kezébe fontos tárgyi bizonyítékok önálló vizsgálatát teszi le a törvény, olyan személy kell, hogy legyen, akinek nemcsak a szakértelme, hanem a megbízhatósága, pártatlansága, tárgyilagossága is intézményesen biztosított. E felismerés mindenütt, ahol csak lehetett, az állami szakértői intézményben dolgozó, főfoglalkozású szakértő alakját állította a szakértő bizonyítás előterébe.⁹⁴⁰ Gödöny szintén rámutatott arra, hogy az újabb és újabb tudományos és technikai eredmények csak úgy szolgálhatják hatékonyan az igazságszolgáltatás céljait, ha létrehozzák azokat a tárgyi és személyi előfeltételeket, amelyek lehetővé teszik ezeknek az eredményeknek közvetlen gyakorlati hasznosítását az igazságszolgáltatásban a tények megállapításánál vagy megítélésénél. Ugyanakkor hangsúlyozta, nyilvánvaló, hogy mindez az eddigi keretek között aligha lenne megvalósítható.⁹⁴¹ A szocialista szakértői szervezetek kiépítésének első, jelentős újításokat tartalmazó eljárási törvénye az I. Be. volt, amelynek lényegét abban lehet összefoglalni, hogy szakértői vélemény adására általában a szakértői irodákat⁹⁴² jogosította fel, ezzel mintegy megvetve a szocialista szakértői szervezet kiépítésének az alapját.⁹⁴³ A jogszabály tehát – a külföldi tapasztalatokra is figyelemmel, a gyakorlatban bevált és a szakirodalom által helyeselt formát – a főfoglalkozású szakértőket alkalmazó irodák, intézetek létrehozása mellett foglalt állást.⁹⁴⁴ Ekkorra már általános vélekedéssé vált ugyanis, hogy a szakértői tevékenységet csak mellékfoglalkozásként űző igazságügyi szakértők nem rendelkezhetnek olyan felszereléssel, amely elegendő a magas szintű szakértői munka végzéséhez; még kevésbé rendelkezhetnek ilyen felszereléssel és felkészültséggel azok a szakértők, akik teljes egészében magánszakértői praxisukból élnek.⁹⁴⁵ S bár a

⁹³⁶ Vargha–Király–Cséka–Nagy T.–Kratochwill 1986. 267.

⁹³⁷ Vinberg 1961. 975-978.

⁹³⁸ Szovjetunió intézményrendszerének ismertetését ld.: Erdei–Pusztai 1985. 349-352.

⁹³⁹ Gödöny 1964. 26.

⁹⁴⁰ Székely 1967. 95.; A koncepció helyességét később Székely igazoltnak látta. [Székely 1976. 88.]

⁹⁴¹ Gödöny 1965. 51.

⁹⁴² Szakszer. 3. § (1) bek.

⁹⁴³ Horgosi 1967. 322.

⁹⁴⁴ Gödöny 1965. 54.; ld. még: Pusztai 1983. 293.

⁹⁴⁵ Kertész 1963. 77.

szakkérdésekben véleményt továbbra is meghatározott szakemberek és nem az intézet adták, ugyanakkor – mint ahogy azt Cselcov kiemelte – az intézet megfelelő körülményeket nyújthatott ahhoz, hogy a megfelelő szakemberek munkája eredményesebb legyen és ugyanakkor biztosítékot nyújtott arra nézve is, hogy a bírói és vizsgálati szervek által kiadott feladatokat a szakértői szervek lelkiismeretesen végzik el.⁹⁴⁶ Többek között ez vezetett az 5 fővel induló Igazságügyi Könyvszakértői Iroda 1965. március 1-vel történő megalakulásához is,⁹⁴⁷ figyelemmel arra, hogy a könyvszakértői vizsgálat során olyan nagyszámban fordultak elő hibák, hogy az már a könyvszakértői bizonyítás addig fennállott rendszerének megbízhatóságát tette kétségessé.⁹⁴⁸ De a szakértői intézményrendszer kiépítése során nemcsak a munka professzionális megszervezéséről volt szó. A szakértői tevékenységet kizárólagos hivatásuknak tekintő specialistákat tömörítő szervezetek életre hívása és fenntartása mögött ugyanis tagjainak – elsősorban a büntetőeljárásban mind az üldözés, mind pedig a védelem törekvéseitől való – intézményes függetlenítése is felismerhető volt.⁹⁴⁹ Elég, ha csak arra gondolunk, hogy az eljáró szakértő kijelölését vagy számuk meghatározását immár a szakértői intézet vezetője végezte, lényegében átvéve azt a kirendelő hatóságtól,⁹⁵⁰ illetve az ellenőrző szakértő közreműködése esetén megfosztva attól a védelmet. Mindezt a felismerést tovább erősítette az állandó igazságügyi szakértők esküszövege is, amely valamennyi igazságügyi szerv tudomásulvétele mellett a szakértő „részhajlás nélkül” történő eljárását garantálta, működését pedig hivatássá avanzsálta.⁹⁵¹

Noha a szakértői munka intézményesítése – említetten – az I. Be. hatályba lépésével megkezdődött, annak megvalósulására még évtizedeket kellett várni, amely különösenek tűnhet egy olyan széleskörű jogelméleti és jogpolitikai támogatás mellett, mint amely e törekvést övezett. Kettőssége abban ragadható meg, hogy bár egyetértés volt abban, hogy a modern idők követelményeit kielégítő szakértői szervezet csak a szakértői intézmények (irodák, munkaközösségek) egyre szélesebb körű létrehozásán alapulhatott, tekintettel azonban arra, hogy valamennyi szakkérdés megoldására hivatott szakértőkből álló szakértői intézetek létrehozása az akkori viszonyok között még nem volt megoldott, az igazságügyi szakértői feladatokat az irodák (intézetek) mellett

⁹⁴⁶ Cselcov 1954. 148-149.

⁹⁴⁷ Tóth 1965. 67. és 71.

⁹⁴⁸ Simor 1964. 122-123.

⁹⁴⁹ Székely 1976. 84.

⁹⁵⁰ Gödöny 1964. 27.

⁹⁵¹ Tóth 1965. 68-69.

ténylegesen az igazságügyi szakértők jegyzékére felvett, kijelölt szakértők látták el.⁹⁵² Gödöny mindezt természetesnek ítélve elismerte, hogy a hatályos jogi előírásokhoz képest a gyakorlatban másként alakult a helyzet és az igazságügyi szakértői irodák és orvostani intézetek állandó szakértői egyelőre nem állnak készen az igazságügyi szakértői feladatok ellátására.⁹⁵³ Markója Imre államtitkár (későbbi igazságügyi miniszter) a 70-es évek közepén tett helyzetjelentésében még mindig célkitűzésről beszélt, bár egyes területeken, mint például a könyvszakértés (Budapest) területén, már mutatkoztak kézzelfogható eredmények is. Megjegyezte ugyanakkor, hogy mindez nem jelenti azt, hogy a kijelölt igazságügyi szakértők munkáját nélkülözni kívánnák vagy alábecsülnék, sőt a műszaki szakterületen még a legtávolabbi perspektívában sem gondoltak arra, hogy nélkülözzék a kijelölt szakértők segítségét.⁹⁵⁴ A hazai szakértői intézetek hálózatának kiépítése a 80-as évekre befejeződött. Ekkorra már a szakértői szervezet gerincét a szakértői intézetek (irodák) országsszerte kiépült hálózata képezte, ahol a leggyakrabban igénybe vett szakterületeken az így létrejött intézetekben tömörült szakértők jártak el, melyet a szakvélemény adására feljogosított állami szervek egészítettek ki, jóllehet mindemellett még az úgynevezett listás (kijelölt) szakértők rendszere is megmaradt.⁹⁵⁵ Az állami szervek igazságszolgáltatásba történő bevonásával a kormányzat – a már említett – gazdasági megfontolások alapján voltaképpen megspórolta a szakértői irodák létrehozását az illető szakterületeken, amely megoldás hamar a túlzott intézményesítés vádjá alá került. A legnagyobb gondot az jelentette, hogy a szakértői munka intézményesítésének ezen formája mögül már eltűnt az egyén, így szembement azzal a szakirodalomban általánosan elfogadottnak tekinthető állásponttal, miszerint szakértő csak természetes személy lehetett.⁹⁵⁶ Amennyiben ugyanis a hatóság állami szerv szakvéleményét szerezte be, abban már nem a természetes személy, hanem maga a szerv nyilvánított véleményt, így mindazon garanciális szempontok, amelyek a szakértő személyéhez tapadtak, nem érvényesülhettek; ugyanez elmondható volt a felülvéleményező testületekkel szemben is.⁹⁵⁷ De a szakértői rendszer intézményesítésének más árnyoldala is akadt.

⁹⁵² Erdei 1970. 740.

⁹⁵³ Gödöny 1965. 53-54.

⁹⁵⁴ Markója 1974. 641-642. és 646.

⁹⁵⁵ Erdei-Pusztai 1985. 332-336.

⁹⁵⁶ Ilyen értelemben foglalt állást Székely János, Gödöny József és Kertész Imre, valamint a szovjet szerzők közül például Sztrogovics. [Erdi 1970. 741.]

⁹⁵⁷ Erdei 1970. 741-742.

A külső szakmai kontroll hiányában, a monopolhelyzetben lévő intézmény szakértőiben könnyen kialakulhatott ugyanis egyfajta, a saját tévedhetetlenségükbe vetett hit, amelyhez az intézeti szakvélemények kritika nélküli elfogadásával az igazságszolgáltatási szervek magatartása is nagyban hozzájárult,⁹⁵⁸ mindez pedig éppen ellenkező hatást indukált, mint ami a szakértői intézményrendszer kialakításának eredeti célja volt. A gazdasági életből merítve egyes szerzők éppen ezért a kriminalisztikai szakvéleményezés területén működő szakértői intézmények megkettőzését javasolták ideális megoldásként elismerve, hogy ennek realitása nem volt Magyarországon.⁹⁵⁹ Az intézményi rendszer puhítását szolgálta az a pragmatikus megoldás is, amely az egyszerűbb megítélésű esetekben a kötelező szakértői intézményrendszer igénybevétele helyett a kijelölt szakértők működéséhez való visszatérést javasolja,⁹⁶⁰ de sokatmondó volt az állam- és jogtudományi karok egységes jegyzetének azon megállapítása is, amely szerint az ügy mindenoldalú megvizsgálása érdekében a „más” szakértő igénybevételénél gyakrabban kerülhetett sor eseti szakértő kirendelésére.⁹⁶¹ Ezen okfejtés hátterét az adta, hogy a második szakértő igénybevételekor követendő eljárást a jogszabály csak a kijelölt és az eseti szakértő működése után írta le, még az iroda vagy intézet kirendelése után felmerülő további szakértői közreműködés esetén már nem, teret engedve ezzel – a szakértői kirendelés sorrendiségének szellemével egyébként merőben ellentétes – azon értelmezésnek, amely mögött az intézményesített szakértő munka külső kontrolljának igénye jelent meg. Székely egyetértve az ilyesféle elvárással hangsúlyozta, hogy a külső specialisták eseti szereplésének pusztán lehetősége is már önmagában alkalmas lehetne arra, hogy az igazságügyi szakértői kar tagjait az elkényelmesedés, a hivatalnok-szemlélet hátrányaitól megóvjuk.⁹⁶²

A szakértői működés intézményesítésének valódi hatása a szakértő kirendelését követendő eljárás során válik igazán tapinthatóvá. A kirendelendő szakértőt ugyanis minden esetben szükséges lett volna a kirendelendő hatósághoz beidézni és ily módon tisztázni azt a lényeges körülményt, hogy a szakértő alkalmas-e a reá váró feladat elvégzésére. A gyakorlatban erre a szakértői irodák állandó szakértőinél nem volt szükség, ahogy általában szükségtelen volt a kijelölt igazságügyi szakértőknél is; más

⁹⁵⁸ Erdei–Pusztai 1985. 344.

⁹⁵⁹ Erdei–Pusztai 1985. 364.

⁹⁶⁰ Erdei–Pusztai 1985. 335.

⁹⁶¹ Cséka–Király–Kratochwill–Nagy T.–Vargha 1986. 276.

⁹⁶² Székely 1967. 7.

szakértők alkalmazásánál azonban ez nem volt mellőzhető,⁹⁶³ minthogy az eseti szakértő kapcsán minden olyan kérdést tisztázni kellett, melyet egyébként a szakértői kinevezéssel összefüggésben is el kellett végezni, így különösen vizsgálendő volt az, hogy a kirendelendő személy rendelkezik-e *kellő szakismerettel*.⁹⁶⁴ Állami szerv esetén pedig a szakvéleményt nem természetes személy, hanem a szerv adta, amelyek sajátos feladataiknál fogva általában mindenkinél alkalmasabbá tette őket a helyes vélemény megalkotására.⁹⁶⁵ A szakértői intézményrendszer, tehát mintegy tehermentesítette a kirendelő szervet a szakértő szakmai alkalmasságának vizsgálata alól és azt kizárólag az *extraneus szakértővel* szemben követelte meg, figyelemmel arra, hogy a szervezetrendszeren belül a szükséges szakismeret adottnak volt tekinthető, amely a *iura novit curia elv* szakértőre való *mutatis mutandis* kiterjesztését jelentette: a szakértő ismeri a szakmát (*fornicem conftruire novit peritus*).⁹⁶⁶ Így főszabály szerint szakértővé az válhatott, akivel szemben kizárási vagy mentességi ok nem forgott fenn és igazságügyi szakértőül ki volt jelölve vagy igazságügyi szakértői iroda/intézet tagja,⁹⁶⁷ illetve állami szerv alkalmazottja volt. Mindez megváltoztatta a *szakértői kényszer elvének* értelmezését is.

Valamennyi eljárási törvény rögzítette ugyan, hogy az, akit szakértőül kirendeltek, köteles volt a kirendelő hatóság előtt megjelenni, az ügyben közreműködni és szakvéleményt nyilvánítani,⁹⁶⁸ de a (fő)foglalkozásszerűen működő szakértők esetén ez már nem az eljárási törvényekből, hanem felvállalt hivatásukból fakadt, amelyet mindenki más köteles volt tiszteletben tartani.⁹⁶⁹ Az állami vállalatok, illetve szervek szakértői tevékenységét pedig eleve jogszabály állapította meg,⁹⁷⁰ míg alkalmazottai – jöllehet hivatásos szakértők sem voltak – az eljárás alanyává nem váltak. Így szigorú értelemben véve a szakértői kényszer elve csak az eseti szakértő kirendelése esetén érvényesült,⁹⁷¹ amely körbe az általánosságban vett orvos is beletartozott, ha ugyanis a rendőrség, az ügyészség vagy a bíróság orvosszakértőnek kirendelte, e kirendelésének köteles volt eleget tenni.⁹⁷² Egyébiránt a szakértő köteleességét a törvény a tanúzási

⁹⁶³ Gödöny 1967. 577-578.

⁹⁶⁴ Erdei 1970. 740-741.; Horgosi 1967. 324.

⁹⁶⁵ Kritikáját ld.: Erdei 1970. 740-744.

⁹⁶⁶ A szakértő tudja, hogyan kell boltívet építeni. [Tissot 1760. 68.]

⁹⁶⁷ Horgosi 1967. 324.

⁹⁶⁸ II. Bp. 58. § (1) bek.; I. Be. 66. § (1) bek.; II. Be. 72. § (1) bek.

⁹⁶⁹ Szak. rendelet (1984) 4. §; Szakszer. 7. §; Szakr. (1976) 9. §.

⁹⁷⁰ Szakr. vht. (1976); Szakr. (1988).

⁹⁷¹ Nagy 1982. 226.

⁹⁷² régi Eü. tv. 69. § (4) bek.

kötelességhez hasonlóan szabta meg,⁹⁷³ így a szakértő annyiszor volt köteles közreműködni, illetve véleményt nyilvánítani, ahányszor ezt a hatóság elrendelte,⁹⁷⁴ illetőleg a véleménynyilvánítási kötelezettsége mindaddig fennállt, amíg az eljáró hatóság felszólította erre.⁹⁷⁵ E körben fontos kiemelni, hogy a szocialista jog a tanúkkal és szakértőkkel szemben a kényszerítő eszközök alkalmazását is mindvégig egységesen kezelte.⁹⁷⁶ Így a tanúval, valamint szakértővel szemben, aki eljárásjogi kötelességének⁹⁷⁷ nem tett eleget elővezetés, illetve pénzbírság (később rendbírság) kiszabása volt együttesen vagy külön-külön alkalmazható, míg az okozott költség megtérítésére minden esetben kötelezni kellett a mulasztásban vétkes perbeli szereplőt.⁹⁷⁸ Nem lehetett viszont költségtérítésre kötelezni a tanút, vagy a szakértőt, ha kihallgatása, illetve szakértői közreműködése már akkor feleslegessé vált, amikor meg kellett volna jelennie.⁹⁷⁹ Jóllehet a büntetőeljárásban szakértői elővezetéstől ez idáig idegenkedett a magyar jogtudomány, a II. Bp. a tanúzási kötelezettségre történő hivatkozással – igazolva az intézkedések egységét – bevezette azt. Indokolása szerint, hogy a büntető eljárás céljára mindenkinek egyformán és egyforma következmények terhével kell rendelkezésre állnia, az igazolatlanul elmaradó, s ekként az eljárást neki felróhatóan késleltető szakértőt tehát éppúgy kényszerítő eszközökkel lehet a bíróság elé állítani, mint a tanút.⁹⁸⁰ Vélhetően kétséges alkalmazása folytán azonban e kísérlet elbukott, amit végső soron az is alátámaszt, hogy a II. Be. gyakorlatilag visszatért a II. Bp. előtti szabályozáshoz és az eljáró szakértővel szemben csupán anyagi jellegű hátrány kiszabását tette lehetővé;⁹⁸¹ innentől kezdve a szakértő elővezetése végleg eltűnt az alkalmazható kényszerintézkedések hazai tárházából. Máskülönb a mulasztás *utólagosan kimenthető* volt, amely a II. Bp. és az I. Be. esetében még nem volt határidőhöz kötve tekintettel arra, hogy ebben az időben a kimentési kérelem nem

⁹⁷³ Molnár 1957. 192.; Horgosi 1967. 324.

⁹⁷⁴ Molnár 1957. 206.

⁹⁷⁵ Nagy 1982. 251.

⁹⁷⁶ Molnár 1957. 202.

⁹⁷⁷ Fontos megjegyezni, hogy kezdetben a törvény kifejezetten nem rendelkezett a szakvélemény előterjesztésére kifizetett határidő elmulasztásának jogkövetkezményéről, ugyanakkor Molnár szerint ugyanazok a kényszerítő intézkedések voltak alkalmazhatók, mint a megjelenésnek alapos ok nélkül való elmulasztása miatt. [Molnár 1957. 207.] Ezt az egyébként helyes gyakorlatot az I. Be. már törvényi alapra [I. Be. 71. § (2) bek.] helyezte azzal a korlátozással, hogy ilyen esetben kényszerítő eszközként csakis a pénzbírság kiszabását engedte meg. [Horgosi 1967. 359.]

⁹⁷⁸ Megjelenési kötelezettség: II. Bp. 62. §, I. Be. 70. §, II. Be. 81.§; közreműködési és vélemény-előterjesztési kötelezettség: II. Bp. 63.§, I. Be. 71. §, II. Be. 113. §.

⁹⁷⁹ Molnár 1957. 204.

⁹⁸⁰ A II. Bp. indokolása 53-65. §§-hoz.

⁹⁸¹ Nagy 1982. 251.

olvad bele az igazolás jogintézményébe,⁹⁸² amely aztán lehetőséget adott az eljáró hatóságnak arra is, hogy ha a felhozott körülmények alapján a megjelenési kötelezettség megszegésének súlya csekélyebb, a pénzbírságot mérsékelje (*részleges kimentés*), aminek az sem jelenthette akadályát, ha a szakértő a pénzbírságot esetleg már befizette.⁹⁸³ A megfélemlítés alapos okkal való utólagos kimentésnek azonban nem volt tekinthető.⁹⁸⁴ *Előzetes kimentésre* pedig akkor kerülhetett sor, ha a szakértő egyébként nem tagadhatta meg a közreműködést, azonban némely esetekben a kirendelés és kötelesség alól mégis felmenthető volt. Ezt azonban a törvény csak oly fontos okból engedte meg,⁹⁸⁵ mint az elfoglaltság,⁹⁸⁶ a szakismeret hiánya,⁹⁸⁷ illetve általánosságban minden olyan körülmény, amely a szakértő számára lehetetlenné tette, hogy kötelességét a legjobb tudásával, a szükséges nyugalommal és megfontoltsággal lássa el. A felmentés indokául felhozott körülmény fennforgását minden esetben a bíróság (hatóság) állapította meg.⁹⁸⁸

Akivel szemben ugyanakkor *kizáró ok* forgott fenn, szakértőként nem volt kirendelhető,⁹⁸⁹ illetve kirendelése esetén szakértőként való közreműködésre és szakvélemény adására nem volt kényszeríthető,⁹⁹⁰ amelynek a legfontosabb eljárási garanciáját az adta, hogy kizárt szakértőtől kapott véleményt bizonyítékként elfogadni nem lehetett.⁹⁹¹ A kizáró (illetve mentességi) ok azonban nem automatikusan mentesítette a szakértőt megjelenési kötelezettsége alól, az mindaddig fennállott, amíg a kirendelő szerv azt el nem fogadta.⁹⁹² A szocialista eljárási kódexek a szakértővel szemben megállapított kizáró okokat lényegében két csoportra osztva tárgyalták.⁹⁹³ Az első csoportba azon körülmények voltak sorolhatók, amelyek csakúgy, mint a bíróval, illetve hatóság tagjaival szemben, a szakértőre nézve is kizáró okokat állapítottak meg, ide sorolva azt az esetet is, miszerint szakértőként nem járhatott el az sem, aki az ügyben mint bíró (hatóság) vett részt,⁹⁹⁴ amit a szakértőkre vonatkozó olyan *sui generis* kizáró okok egészítettek ki, mint például az orvos, aki a meghalt személyt (közvetlenül)

⁹⁸² Budapesti Fővárosi Bíróság, Bf.XXIII.1123/1960. sz. (BJD 1828)

⁹⁸³ Molnár 1957. 205.

⁹⁸⁴ Budapesti Fővárosi Bíróság, Bf.XXIII.1123/1960. sz. (BJD 1828)

⁹⁸⁵ I. Be. 67. § (2) bek.

⁹⁸⁶ II. Bp. 59. § (2) bek.

⁹⁸⁷ II. Be. 72. § (2) bek.

⁹⁸⁸ Molnár 1957. 196-197.

⁹⁸⁹ Molnár 1957. 196.

⁹⁹⁰ Gyarmathy–Jancsó–Sarkai–Somlai–Ruszká 1955. 163.

⁹⁹¹ Molnár 1957. 197.; BMTMO 1963. 268-269.

⁹⁹² Molnár 1957. 202.

⁹⁹³ Molnár 1957. 195.

⁹⁹⁴ II. Bp. 59. § (1) bek.; I. Be. 67. § (1) bek.; II. Be. 71. § (1) bek. a)-b) pont.

halála előtt gyógykezelte, sem a halottszemlénél, sem a boncolásnál szakértőként nem volt szabad alkalmazni,⁹⁹⁵ de a szakvélemény felülvizsgálatánál nem járhatott el az a személy sem, aki a felülvizsgálattal érintett véleményt adta.⁹⁹⁶ Ezek a szabályok egyértelműen a szakértői szerepnek a bíró szerepével rokon természetét tanúsítják egyrészt a felektől történő elkülönülés, másrészt közvetlen érintettség okán,⁹⁹⁷ így nem véletlen, hogy a szakértőkre a bírák kizárására vonatkozó rendelkezéseket kellett megfelelően alkalmazni.⁹⁹⁸ Azt, hogy a kor szakértőjét mennyire közel álló személynek is tekintették a bíróhoz, jól mutatta, hogy a szakértő kiküldetési költségeire is a bírákra vonatkozó rendelkezések voltak irányadók.⁹⁹⁹ Mivel ugyanakkor a szakvéleményben „tanúsítás-jellegű elemek”¹⁰⁰⁰ is elő szoktak fordulni, a második csoportba gyakorlatilag ugyanazok az akadályok tartoztak, mint amelyek a tanúvallomás-tételének akadályai voltak,¹⁰⁰¹ így az eljárási kódexek a tanúzási kötelezettséggel szemben felállított kizáró és mentességi okokat a szakértőre is megfelelően alkalmazni rendelték.¹⁰⁰² Molnár azonban felhívta arra a figyelmet, hogy a megfelelő alkalmazás annyit jelent, hogy e rendelkezések csak annyiban kerülhettek alkalmazásra, amennyiben a szakértő perbeli szerepéből más nem következik. Így például, az a személy, aki a terhelt hozzátartozója, az ügyben szakértőként való közreműködésből ki van zárva. Amíg tehát a törvény ez esetben a tanú részére jogot adott arra, hogy vallomását megtagadja, addig – perbeli szerepére figyelemmel – ugyanebben az esetben a szakértő részére már kizáró okot létesített.¹⁰⁰³ Ha mindehhez hozzávesszük, hogy az önvád és a titoktartási kötelezettséggel összefüggő akadályok csak hipotetikusak voltak,¹⁰⁰⁴ akkor arra a megállapításra kell jussunk, hogy a tanúságtétellel összefüggő kizárási okok előfordulására a gyakorlatban nemigen kerülhetett sor.

Noha a szakértői intézményrendszer kiépülése jótékony hatást gyakorolt a szakértői függetlenségre, túlzó volta az eljárásjogi garanciái leépülésével járt. Ebben a kérdésben a kor neves szerzői konzekvens kritikával éltek.¹⁰⁰⁵ Erdei Árpád szerint az állami szerv, mint jogi személy a szakvéleményt kialakító dolgozója és a hatóság közé ékelődik, így a

⁹⁹⁵ Szakr. vht. (1954) 13. (4) bek.; II. Be. 71. § (1) bek. c) pont.

⁹⁹⁶ II. Be. 71. § (1) bek. e) pont.

⁹⁹⁷ Hasonló okfejtést ld.: Székely 1979. 827.

⁹⁹⁸ II. Bp. 59. § (1) bek.; I. Be. 67. § (1) bek.; II. Be. 71. § (3) bek.

⁹⁹⁹ Molnár 1957. 210.

¹⁰⁰⁰ Székely 1979. 827.

¹⁰⁰¹ Vargha–Király–Cséka–Nagy T.–Kratowill 1986. 271.

¹⁰⁰² II. Bp. 59. § (2) bek.; I. Be. 67. § (2) bek., II. Be. 71. § (3) bek.

¹⁰⁰³ Molnár 1957. 196.

¹⁰⁰⁴ Hasonló vélekedést a védői titoktartásról ld.: Nagy 1982. 230.

¹⁰⁰⁵ Külföldi szocialista irodalmat idézi: Móra–Kocsis 1961. 591. 31. lj.

szakvélemény kialakítójáról – minthogy a szakvéleményt nem feltétlenül e személy írja alá – sem a hatóság, sem pedig az eljárás egyéb szereplői nem szereztek tudomást, így személyével kapcsolatos kifogásaikat sem gyakorolhatták, ami elsősorban a kizáró okok érvényesülését veszélyeztették.¹⁰⁰⁶ Felülvéleményezés esetén¹⁰⁰⁷ Gödöny többek között szintén ez okból helytelenítette a szakértői testületek szakértőként való kirendelését, minthogy a kizárási okok e vonatkozásban általában nem kerülhettek felvetésre.¹⁰⁰⁸ Székely János szintén amellett érvelt, hogy meghatározott szervhez történő fordulás esetén, fennáll annak a lehetősége, hogy a vélemény ténylegesen olyan személytől származik, aki az ügyben, mint szakértő ki lenne zárva.¹⁰⁰⁹ Bár mindez valóban hátrányosan érintette a terhelt jogait, a legnagyobb problémát mégsem ez jelentette.

A szakértői működés hatósági jellegének felerősödésével ugyanis egyre több olyan kérdés vetődött fel, amely a szakértő tevékenység nyomozati jegyeire, ezáltal a hatósággal történő esetleges tiltott összefonódására mutatott rá, ami a szaktanácsadó 1974-es megjelenésével elkerülhetetlenül megválaszolandóvá vált. Rögtön az első kérdést a büntetőeljárást megindító, de még az előtt végzett szakértői munka megítélése jelentette. A Legfelsőbb Bíróság korai döntése szerint nem volt érdektelennek tekinthető, így a bíróság előtt nem járhatott el az a szakértő, aki a felügyeleti szerv alkalmazottjaként a büntetőeljárás megindításának alapjául szolgáló könyvvizsgálatot végezte. Indokolása szerint a Járási Szövetség két ellenőretől, akik a szövetkezet alkalmazottait elszámoltatták és az elszámoltatás eredményeként terhükre olyan megállapításokat tettek, amelyek alapján az alkalmazottak ellen a büntetőeljárás megindult, ebben a büntető perben teljes megnyugvással tárgyilagos és részrehajlás nélküli vélemény nem volt várható.¹⁰¹⁰ E döntés meggyőző volta ellenében mégis található ettől eltérő – megengedő álláspontot elfoglaló – válasz is. Egy bányabalesettel kapcsolatos ügyben a Legfelsőbb Bíróság már akként foglalt állást, hogy a kerületi Bányaműszaki Felügyelőségnek a szakvizsgálatot végző alkalmazottja a büntető ügyben szakértőként (is) eljárhat, tekintettel arra, hogy a bányahatóság hatáskörébe tartozott a bányászati üzemeknél bekövetkezett (súlyos) üzemi balesetek és üzemzavarok szakhatósági vizsgálata, így nyilvánvaló – folytatta az indokolás –, hogy a nyomozás

¹⁰⁰⁶ Erdei 1970. 742.

¹⁰⁰⁷ A felülvéleményező testületek kritikáját ld.: Erdei-Pusztai 1985. 336-343.; ld. még: Erdei 1970. 740-744.

¹⁰⁰⁸ Gödöny 1964. 52.

¹⁰⁰⁹ Székely 1967. 329-330.

¹⁰¹⁰ Legf. Bír. Bf.III.1885/1954. sz. (BJD 1808); A joggyakorlat ezen érvelését később kiterjesztette a szaktanácsadói tevékenység megítélésére is. [Ld. például: Fővárosi Ítéltábla Kbf. 35/2003. sz.]

során igénybe vett szakértő az üzemi balesettel kapcsolatos műszaki szakvizsgálat során nem a bányavállalat felügyeleti szervének alkalmazottjaként járt el, hanem a kerületi bányaműszaki felügyelőség ezt a szakvizsgálatot megszabott hatáskörében, mint bányaműszaki hatóság a gépészeti előadóval folytatta le. Mindez pedig elfogultságot jelentő kizáró okot nem valósított meg.¹⁰¹¹ Abban ugyanakkor már mindenki egyetértett, hogy szakértőként az eljárás későbbi szakában az is eljárhatott, akit a nyomozás során szakértőként már kihallgattak.¹⁰¹² A nyomozati eljárás során történő szakvélemény adás a szakértő részéről ugyanis nem nyomozó cselekmény teljesítése. De nem jelentett nyomozó cselekményt a szakértő részéről az sem, ha a szakvélemény adásához szükséges egyes adatok beszerzéséről maga gondoskodott.¹⁰¹³ Károsan befolyásolta ugyanakkor a tárgyilagos és részrehajlás nélküli vélemény kialakítását, ha a nyomozó – inkább a másik végletbe esve – a szakértő előtt olyan körülményeket is feltárt, melyek a véleményadással semmilyen kapcsolatban nem voltak.¹⁰¹⁴ Később már magában a törvényben is megjelent bizonyos distinkció a hatóság szervezeti és funkcionális értelemben vett fogalmai között. A II. Be. idején ugyanis a szakvélemény adására feljogosított intézmények között léteztek olyanok, amelyek szervezetileg a Belügyminisztériumhoz tartoztak,¹⁰¹⁵ szakértőik azonban gyakorlatilag nem a hatóság tagjaként jártak el az ügyben, ezért ezen kizárási ok nem vonatkozott rájuk.¹⁰¹⁶ Székely János ugyanakkor aláhúzta, ez a szabály nem azt jelentette, hogy a rendőrség szakértői intézményének dolgozója sohasem tekinthető a hatóság tagjának, hanem azt, hogy ez a szolgálati állás – önmagában véve – nem tette az illetőnek egy adott eljárásban kifejtett tevékenységét a hatóság tagjának aktusává. A bíróságnak mindig *in concreto* kellett eldöntenie, hogy a ténylegesen kifejtett tevékenység tartalmilag nyomozóhatósági jellegű volt vagy sem,¹⁰¹⁷ beleértve ebbe a szaktanácsadóként kifejtett közreműködést is. Ha igen, akkor emiatt az illető elfogulatlan szakértőként nem volt alkalmazható.¹⁰¹⁸ A szaktanácsadókat illetően ennek kimondása elvi jelentőséggel bírt, ugyanis a törvény indokolása, magától értődőnek vette, hogy a szaktanácsadó – ha ennek egyéb feltételei fennállnak – utóbb szakértőként is eljárjon az ügyben.¹⁰¹⁹ Ennek azonban éppen

¹⁰¹¹ Legf. Bír. B.V.1710/1960. sz. (BJD 1810)

¹⁰¹² Molnár 1957. 195-196.; Horgosi 1967. 337.

¹⁰¹³ Legf. Bír. Bf.V.815/1955. sz. (BJD 1809)

¹⁰¹⁴ Gyarmathy–Jancsó–Sarkai–Somlai–Ruszka 1955. 204.

¹⁰¹⁵ Ld. például: ORFK Bűnügyi Technikai Osztálya (később: BM Bűnügyi Technikai Intézet).

¹⁰¹⁶ II. Be. 71. § (2) bek.

¹⁰¹⁷ Székely 1979. 828.

¹⁰¹⁸ Székely 1976. 82.

¹⁰¹⁹ A II. Be. indokolása a 79. §-hoz.

fordítottja volt igaz és a szaktanácsadót, mint a nyomozószerv munkatársát (*technikai nyomozóját*)¹⁰²⁰ rendszerint javallott volt távol tartani a szakértő szerepétől. A szaktanácsadó ugyanis – ellenben a szakértővel – jellemzően a nyomozó hatóság alkalmazottja volt, aki az eljáró hatóság helyett, annak irányítása alatt végezte tevékenységét,¹⁰²¹ így a függetlenség kérdése fel sem vetődött. Minthogy pedig a nyomozó hatóság érdektelennek általában nem volt tekinthető, egy bírószerűen tárgyilagos munkatípusú szaktanácsadó, aki a nyomozás kimenetele, eredménye tekintetében mindvégig érdektelenséget mutatna, aligha lett volna a nyomozó számára ideális munkatárs,¹⁰²² így a szakember¹⁰²³ és a szakértő – különböző eljárási funkciójára tekintettel – egy személyként ugyanabban az ügyben nem láthatta el mindkét feladatot.¹⁰²⁴ A törvény ugyanakkor nem zárta ki, az alacsonyabb jogszabályok pedig egyenesen megengedték,¹⁰²⁵ hogy a szaktanácsadót később szakértőként kirendeljék, miközben résztvevője volt a hatósági cselekményeknek, ami könnyen elfogulttá tehetette, vagy legalábbis szakértői véleménye – amelyet a maga által talált dolgokról, nyomokról adhatott – könnyen tűnhetett fel ilyen színezetben. Mindezért szaktanácsadót nem volt célszerű szakértőként kirendelni, hanem – a tankönyvi magyarázat szerint – indokoltabb volt, hogy kezdettől fogva önállóan szakértőként járhasson el.¹⁰²⁶ Bár Kertész Imre eljárásökonomiai megfontolásokra tekintettel ezzel ellentétes álláspontot képviselt,¹⁰²⁷ Székely János rögvest rámutatott arra, hogy bármiféle praktikus előnynél fontosabb a szakvélemény tárgyilagossága,¹⁰²⁸ így mint azt Pusztai László kihangsúlyozta, annak érdekében, hogy a szakértő elfogulatlanságára még a leghalványabb gyanú árnyéka se vetődhessen, mindenkor ajánlatos elkerülni az eljárási szaktanácsadó kirendelését az ügyben szakértőül.¹⁰²⁹ Kivételesen azonban mégis megengedhető volt. Azon ritkán előforduló esetben ugyanis, amikor a szaktanácsadó nem állt a nyomozó hatósággal alkalmazásban (*extraneus nyomozati szaktanácsadó*),¹⁰³⁰ és tevékenysége nem terjedt ki

¹⁰²⁰ Szóhasználatot ld.: Székely 1976. 81.

¹⁰²¹ Kertész 1973. 636.

¹⁰²² Székely 1976. 82-84.

¹⁰²³ Értsd: szaktanácsadó.

¹⁰²⁴ Gödöny 1964. 39.; Székely 1963. 8.

¹⁰²⁵ Szakr. (1965) 17/A. § (4) bek.; Szakr. (1988) 19. § (5) bek.

¹⁰²⁶ Vargha–Király–Cséka–Nagy T.–Kratochwill 1986. 278.

¹⁰²⁷ Kertész 1973. 638-639.

¹⁰²⁸ Székely 1976. 83.

¹⁰²⁹ Pusztai 1983. 315.

¹⁰³⁰ Szóhasználatot ld.: Székely 1976. 85.

a bizonyítékok felkutatására és összegyűjtésére,¹⁰³¹ vagy – már említetten – egyébként nem volt nyomozói színezetű,¹⁰³² a fenti aggályok a szakértői szerepből való kizárását nem tette indokolhatóvá.

A szocialista jogtudomány az *egy szakértő elvét* vallotta magáénak, amelyet a büntetőeljárásjog azonban számos ponton áttört. Hiába rögzítette ugyanis valamennyi eljárási kódex, hogy ugyanazon tényre vonatkozóan rendszerint egy szakértőt kell alkalmazni, mindez rögtön azzal folytatódott, hogy különösen fontos vagy bonyolult ügyben, vagy ha a vizsgálat jellege szükségessé teszi, több szakértő is kirendelhető volt.¹⁰³³ Egyes esetekben pedig – amikor a szakvélemény helyességéhez különösen fontos érdekek fűződnek – egyenesen a jogszabály tette kötelezővé több szakértő közreműködését.¹⁰³⁴

Ilyen esetnek volt tekinthető a bírósági boncolás, ahol két orvost kellett alkalmazni,¹⁰³⁵ még hozzá bírósági orvost, kórboncnoki képesítésű igazságügyi orvosszakértőt, akadályoztatásuk esetén, vagy ilyenek hiányában kórboncnoki, illetőleg bírói (törvényszéki) orvosi képesítésű orvost kellett kirendelni.¹⁰³⁶ A másik, tipikusnak mondható eset szerint, amennyiben a terhelt elmeállapotának vizsgálatára került sor, akkor szintén két szakértőt kellett igénybe venni,¹⁰³⁷ akik közül az egyik igazságügyi elmeorvosszakértő, ennek hiányában elmeorvos-szakorvos, a másik bírósági orvos, igazságügyi orvosszakértő, illetőleg bírói (törvényszéki) orvosi képesítéssel rendelkező orvos kellett, hogy legyen.¹⁰³⁸ E rendelkezés a tekintetben sem tett különbséget, hogy az elmeállapot megvizsgálata a kényszergyógykezelés elrendelése, illetve újbóli megvizsgálása során merült fel.¹⁰³⁹ A szabályt ráadásul a Legfelsőbb Bíróság kiterjesztően értelmezte és akkor is alkalmazandónak ítélte, amikor történetesen nem a terhelt, hanem a sértett elmeállapotának megvizsgálásáról volt szó. Érvelése szerint a jogszabály szelleméből és rendeltetéséből ugyanis az következett, hogy két szakértőnek

¹⁰³¹ A közreműködés csupán a nyomozó által felkutatott bizonyítékok rögzítésére, illetve szakmai felvilágosítások adására terjedt ki. [Székely 1976. 85.]

¹⁰³² Székely 1976. 83.

¹⁰³³ II. Bp. 58. § (2) bek., I. Be. 66. § (2) bek.; II. Be. 69. § (1) bek.

¹⁰³⁴ Horgosi 1967. 325-327.

¹⁰³⁵ Szakr. vht. (1954) 13. § (1) bek.; I. Be. 66. § (2) bek.; II. Be. 69. § (2) bek.

¹⁰³⁶ Szakr. vht. (1954) 13. § (2) bek.; *mutatis mutandis* ld.: Szakr. (1965) 26. § (1)-(2) bek., Szakr. (1988) 45. § (2)-(3) bek.

¹⁰³⁷ Szakr. vht. (1954) 16. § (1) bek.; I. Be. 66. § (2) bek.; II. Be. 69. § (2) bek.

¹⁰³⁸ Szakr. vht. (1954) 16. § (1) bek.; *mutatis mutandis* ld.: Szakr. (1965) 42. § (1) bek.; Szakr. (1988) 52. § (2) bek.

¹⁰³⁹ Legf. Bír. B.törv.II.822/1965. sz. (BJD 3332)

kellett eljárni akkor is, ha nem a terheltet vizsgálták meg, mert e vizsgálat adott esetben a terheltre nézve éppen olyan jelentőséggel bír, mintha az ő személyének vizsgálatára lenne szükség.¹⁰⁴⁰ Az elmeállapot két orvosszakértővel történt megvizsgálása után a tárgyaláson azonban már elegendő volt a közös véleményt előterjesztő orvosszakértők csupán egyikének meghallgatása.¹⁰⁴¹ Ehhez az esetkörhöz közel álló, lényegében rokon természetű szabályt fedezhetünk fel az alkoholista terhelttel szemben alkalmazott kényszerelvonó-kezelés¹⁰⁴² elrendelése során követendő eljárásában, ahol szintén két orvosszakértőt kellett meghallgatni mégpedig avégett, hogy alkalmazható-e és szükséges-e az intézkedés,¹⁰⁴³ amelynek elmulasztása eljárási szabálysértést valósított meg.¹⁰⁴⁴ A kényszerelvonó-kezelést felváltó kényszergyógyítás¹⁰⁴⁵ körében a többes szakértés intézménye azonban már nem maradt fenn,¹⁰⁴⁶ jóllehet ilyen irányú igényét a jogtudomány sem fogalmazta meg, vélhetően a megválaszolendő szakkérdések egyszerű jellege miatt.¹⁰⁴⁷

Bár az ügy jellege valóban fontos tényező volt a szakértők számának meghatározásánál, más tényezők is közrejátszottak abban, amikor egynél több szakértőt kellett igénybe venni. Ilyen szempontnak volt tekinthető a szakértői intézményrendszeren belül a szakértői függetlenséget biztosító azon garanciális szabály, miszerint ha feltételezhető volt, hogy az ügyben valamely testület, intézet, intézmény (műszaki, egészségügyi intézet vagy intézmény stb.) vagy annak dolgozója (mérnök, orvos stb.), illetőleg könyvszakértő, műszaki szakértő, orvosszakértő e feladatkörében érdekelt lehetett, két szakértőt kellett meghallgatni, akik közül az egyik a megfelelő iroda tagja vagy az igazságügyminiszter által ilyen vizsgálatra kijelölt igazságügyi szakértő volt.¹⁰⁴⁸ Mindezt a tételes jog később ugyan nem írta elő, de mégis követendő gyakorlat maradt.¹⁰⁴⁹

¹⁰⁴⁰ Legf. Bír. B.VI.383/1959. sz. (BJD 1245)

¹⁰⁴¹ Legf. Bír. Bf.II.556/1963. sz. (BJD 1895)

¹⁰⁴² régi Btk. (1961) 62. §

¹⁰⁴³ A büntetőbíróságok által elrendelt kényszerelvonó-kezelés végrehajtásának részletes szabályairól szóló 5/1962. (IX. 16.) EüM rendelet 1. §; A büntető bíróságok által elrendelt kényszerelvonó-kezelés végrehajtásának részletes szabályairól szóló 1/1966. (VI. 3.) EüM rendelet 1. §

¹⁰⁴⁴ Debreceni Megyei Bíróság, Bf.II.1.606/1962. sz. (BJD 338); Legf. Bír. Bf.I.819/1962. sz. (BJD 337)

¹⁰⁴⁵ régi Btk. (1978) 75-76. §§

¹⁰⁴⁶ Szakr. (1965) 43/A. §

¹⁰⁴⁷ Szakr. (1965) 43/A. § (2) bek.

¹⁰⁴⁸ Szakszer. vht. 11. § (4) bek.

¹⁰⁴⁹ Nagy 1982. 224.

Az egy szakértő elvétől teljesen idegen ellenőrző szakértő intézménye szintén kivételes eset fennforgása nélkül tette lehetővé a több szakértő alkalmazását,¹⁰⁵⁰ tovább szaporítva ezzel a szakértők számát a szocialista büntető eljárásjogban. Ez különösen igaz volt akkor, ha a terhelt (biztonsági őrizetbe helyezéséről) kényszergyógykezeléséről kell határozni,¹⁰⁵¹ ugyanis ebben az esetben kötelező volt a terhelt, törvényes képviselője vagy házastársa, illetőleg a védő kérelmére más szakértőt is kirendelni,¹⁰⁵² míg egyéb esetben ez a hatóság mérlegelésére volt bízva.¹⁰⁵³ Az egyes szakterületekre vonatkozó szakértők száma természetesen itt is irányadó maradt, így könnyen elképzelhető volt, hogy már az eljárás elején akár négy szakértő is közreműködött a felmerült szakkérdés megválaszolásában.

Megalapozatlan szakértői vélemény esetén az újabb szakértő meghallgatása semmiféle változást nem hozott a szakértők számának meghatározásában, hiszen a rendelkezésekből értelemszerűen következett, hogy itt a szakértő személyében, illetve a – korábban már részletezett – működési formában bekövetkező változásról volt szó, így az eljárásba bevont (más) szakértők általában ugyanúgy jártak el, mint az eredetileg közreműködő szakértők;¹⁰⁵⁴ ahol *szakértőpárosok* voltak, ott a megismételt szakértői eljárás is eszerint folyt. Másképpen alakult a helyzet, ha a szakkérdés más szakértő alkalmazásával sem volt tisztázható, ugyanis ebben az esetben a kirendelő hatóság – amennyiben adott szakkérdést illetően felülvéleményezésre kijelölt testület működött – a szakértői vélemény felülvizsgálata felől kellett, hogy rendelkezzen. A szakértői vélemények felülvizsgálatát ellátó bizottságok ugyanakkor testületi formában és testületi jelleggel működtek, akik határozataikat (*sic!*) zárt ülésen, szótöbbséggel hozzák meg.¹⁰⁵⁵ Mindebből tehát az következett, hogy a felülvéleményezéssel érintett területeken főszabállyá már a *társasszakértés* vált.

¹⁰⁵⁰ Horgosi 1967. 325.

¹⁰⁵¹ E körbe nem csupán a kényszergyógykezelés elrendelése tartozott, hanem a kényszergyógykezelés felülvizsgálata is. [Vö. Legf. Bír. B.törv.II.822/1965. sz. (BJD 3332)]

¹⁰⁵² II. Bp. 114. § (2) bek., I. Be. 140. § (2) bek., II. Be. 77. § (3) bek.

¹⁰⁵³ II. Be. 114. § (1) bek., I. Be. 140. § (1) bek.

¹⁰⁵⁴ Nagy 1982. 243.

¹⁰⁵⁵ Ld. Az állategészségügyi felülvizsgálati szakvélemények adásáról és az Állatorvostudományi Egyetem Felülvéleményező Bizottsága működéséről szóló 29/1966. (mg. É. 30) FM-IM számú együttes utasítás; Igazságügyi Mezőgazdasági Szakértői Bizottság létesítéséről szóló 6/1975. (MÉM Értesítő 18.) MÉM-IM együttes utasítás; az Egészségügyi Tudományos Tanács Igazságügyi Bizottsága működéséről szóló 18/1967. (Eü. K. 14.) EüM-IM számú együttes utasítás; az Igazságügyi Könyvszakértői Bizottság működéséről szóló 139/1965. (PK. 35.) PM-IM számú együttes utasítás; az Igazságügyi Műszaki Szakértői Bizottság működéséről szóló 202/1972. (MK. 20.) MM-IM számú együttes utasítás.

A szocialista büntetőeljárásjog egyik legellentmondásosabb területét az ellenőrző szakértő intézménye képezte, így nem véletlen, hogy a legjelentősebb változások itt következtek be. A törvény a terhelt védelemhez való jogának teljesebb érvényesülése érdekében kérelmére – a II. Be. megjelenéséig – lehetővé, illetőleg bizonyos esetben kötelezővé tette az *ellenőrző szakértő* meghallgatásának elrendelését. Ennek előfeltétele azonban az volt, hogy az ügyben eljáró hatóság korábban már szakértő alkalmazását rendelje el.¹⁰⁵⁶ A kirendelésére irányuló kérelme tárgyában – a már említett biztonsági őrizetbe helyezés,¹⁰⁵⁷ illetve kényszergyógykezelés elrendelésének¹⁰⁵⁸ kérdésén kívül eső kérdésben – az eljáró hatóság belátása szerint döntött, így a nyomozó elutasíthatta azt, ha indokolatlannak tartotta vagy akadályozta volna az eljárást,¹⁰⁵⁹ ami a korábbi (burzsoá) eljárási kódexhez képest egyértelműen szűkítette az ellenőrző szakértő működési területét. Noha kezdetben a terhelt saját költségén még maga jelölte meg a kért szakértő személyét,¹⁰⁶⁰ később azonban erre már nem volt mód; személyét nem jelölhette meg, illetőleg a hatóság attól szabadon eltérhetett.¹⁰⁶¹ Erre való hivatkozással az I. Be. az ellenőrző szakértő megnevezését¹⁰⁶² is elhagyta és helyette a más szakértő kifejezését kezdte használni, jóllehet rendelkezései más tekintetben azonosak maradtak. Mindezzel azt igyekeztek hangsúlyozni, hogy a már kirendelt szakértő mellett, a terhelt kérelmére kirendelt szakértő továbbra sem válik a terhelt szakértőjévé, továbbá nem fejthetett ki olyan működést, amellyel a kirendelt szakértő tevékenységét zavarná, vagy a bizonyítékokat elhomályosítaná, illetőleg felkutatásukat és rögzítésüket veszélyeztetné. Ilyen esetekben a közreműködésből kizárandó volt.¹⁰⁶³ Az elnevezés azonossága ellenére a terhelt kérelmére kirendelt¹⁰⁶⁴ *más szakértő* és a hivatalból kirendelt¹⁰⁶⁵ *más szakértő* azonban koránt sem jelentett azonos perbeli pozíciót. A terhelt kérelmére kirendelt szakértő ugyanis, ha megbízatását elfogadta, joga (*sic!*) volt a terhelt érdekét előmozdítani és megoltalmazni, vagyis egyrészt közreműködésre és véleménynyilvánításra nem volt kényszeríthető, másrészt pedig ezek a szakértők többségükben csak a védelmi szempontokat vették figyelembe. Ezért, ha ugyanazok a

¹⁰⁵⁶ Gödöny 1967. 600.

¹⁰⁵⁷ II. Bp. 114. § (2) bek.

¹⁰⁵⁸ I. Be. 140. § (2) bek.; II. Be. 77. § (3) bek.

¹⁰⁵⁹ Gyarmathy–Jancsó–Sarkai–Somlai–Ruszká 1955. 216.

¹⁰⁶⁰ II. Bp. 114. § (1) bek.

¹⁰⁶¹ Gödöny 1967. 601.

¹⁰⁶² A II. Bp. és I. Be. közötti eltérés az ellenőrző szakértő megnevezését illetően ld.: Gödöny 1967. 600.; Bagi 1967. 924-925.

¹⁰⁶³ Gödöny 1967. 600-601.

¹⁰⁶⁴ I. Be. 140. § (1) bek.

¹⁰⁶⁵ I. Be. 139. § (4) bek.

jogaik lettek volna – magyarázta a korabeli kézikönyv –, mint a hivatalból kirendelt szakértőnek, akkor megzavarhatnák esetleg, vagy keresztezhetnék annak működését, ekként a terhelt védelmének érdekében eljáró szakértő működése bizonyos korlátozásokat szenvedtek.¹⁰⁶⁶ A helyzet ambivalens jellegét tovább erősítette, hogy kérelemre is lehetőleg kinevezett szakértőt kellett alkalmazni és csak indokolt esetben lehetett eltérni attól.¹⁰⁶⁷ A II. Be. hatályba lépése után tovább szűkítette az intézmény hatókörét. Egyrészt megszűnt az ellenőrző szakértő kirendelésének diszkrecionális lehetősége, amellyel működési területe immár a kényszergyógykezelés imperatív esetkörére szorult vissza,¹⁰⁶⁸ másrészt pedig egységes szabályozás alá került a (kérelemre és hivatalból) kirendelt más szakértők eljárása,¹⁰⁶⁹ felszámolva ezzel az ellenőrző szakértő utolsó megkülönböztető jegyeit is. Ehhez képest az ellenőrző szakértő intézménye sajátosan kivételes jelleget öltött és általánossá vált a felfogás, miszerint „ellenszakértő nincs a magyar büntető eljárásban”.¹⁰⁷⁰ Ennek ellenére, elvértve mégis található példa arra, amikor a bíróság engedélyezte, hogy a felkért műszaki szakértő vizsgálatokat folytasson, az ellentétes szakvéleményére tekintettel pedig a szakvélemények felülvéleményezését is elrendelte a bíróság,¹⁰⁷¹ noha annak eljárási alapjai teljes egészében hiányoztak.¹⁰⁷² Ezen igazságszolgáltatási gyakorlat valójában – azt a korábban is hangoztatott érvet – bizonyította, hogy az eredményes védői tevékenységhez a jog ismerete önmagában még nem elegendő, az egyéb ismereteket pedig – ha azokra a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez szükség van – a szakértő szolgáltatja. Ennek hiányában a védőnek magának kellett szakképzettségét meghaladó idegen szakterületen szópárbajt vívnia, egyenlőtlen fegyverekkel, ezért Pataky az ellenőrző szakértő intézményének újbóli bevezetését javallotta,¹⁰⁷³ amelynek elmaradása a materiális szakértői vélemény feléledését hozta magával.

A legpontosabb képpel, hogy a bűncselekményt a terhelt követte el és hogyan, maga a terhelt rendelkezik, így a terhelt lehet az is, aki a legjobban képes felismerni a szakvélemény esetleges téves voltát.¹⁰⁷⁴ A törvény – bár a tételes jogban erre vonatkozó

¹⁰⁶⁶ BMTMO 1963. 278.

¹⁰⁶⁷ BMTMO 1963. 266.

¹⁰⁶⁸ II. Be. 77. § (3) bek.

¹⁰⁶⁹ II. Be. 77. §

¹⁰⁷⁰ Bócz 1979. 66.

¹⁰⁷¹ Ternai 1979. 104-109.

¹⁰⁷² Bócz 1979. 66.

¹⁰⁷³ Pataky 1988. 21-22.

¹⁰⁷⁴ Hack 1983. 280.

tilalom ténylegesen nem volt – a védelem által bevont szakértő, szaktanácsadó jogait és kötelezettségeit – etikai szempontból kifogásolható módon – mégsem szabályozta,¹⁰⁷⁵ így a „monopol” helyzetben lévő szakértő az eljárás során történő alkalmazása és véleményének bizonyítási eszközként való alkalmazása sérthette a terhelt védekezési jogának tartalmi érvényesülését.¹⁰⁷⁶ A problémát az okozta, hogy a szakértői működés alapjává a kirendelés vált, így a bíróság által alkalmazott szakértő mellett vagy helyett más szakértő csak a bíróság kirendelése után járhatott el. Kirendelés előtt tehát a bírósági eljárásban szakértőként senki sem vehetett részt, még akkor sem – szögezte le a kommentár –, ha a terhelt vagy védője magánmegbízása alapján már szakvéleményt készített.¹⁰⁷⁷ A *magánszakértői vélemény* beszerzését ugyan később maga a törvényi indokolás sem zárta ki, az ilyen „szakvélemény” azonban a büntetőeljárásban csak az okiratra vonatkozó szabályok szerint volt felhasználható,¹⁰⁷⁸ amit a Legfelsőbb Bíróság Büntető és Katonai Kollégiumának 2/1978. számú tanácselnöki értekezleti – majd annak hatályosított változata a BK 164. számú – állásfoglalása is megerősített. Eszerint „az okiratra vonatkozó szabályok szerint kell[ett] felhasználni azt az írásbeli »szakvéleményt«, amelyet nem hatósági kirendelés alapján terjesztettek elő. A hatóság az ilyen vélemény kiállítóját eseti szakértőként kirendelhet[te].” A Legfelsőbb Bíróság ezzel a megoldással végső soron visszavezette és kiterjesztette a magánszemélyek által igénybe vett szakértők alkalmazását az eljárásba.¹⁰⁷⁹ Fontos azonban kiemelni, hogy magánszakértő eseti szakértőként történő kirendelésével a korábbi írásbeli véleménye még nem vált utólagosan szakvéleménnyé, hanem az továbbra is megtartotta okirati jellegét.¹⁰⁸⁰ A magánszakvélemény így elsősorban – évtizedekkel megelőzve a polgári eljárásjogot – *kételyt ébresztő bizonyítékként* vált a tárgyalás anyagává, főként abban a vonatkozásban, hogy szükséges-e más szakértő kirendelése.¹⁰⁸¹ Indokolt volt ugyanis más szakértő kirendelése, ha valamelyik fél számos és nyomatékos aggályait, bizalmatlanságát fejezte ki a szakvéleménnyel szemben, kiváltképpen ha aggályait a magánúton más szakértőtől beszerzett észrevételekkel (véleménnyel) támogatta.¹⁰⁸²

¹⁰⁷⁵ Bócz 1979. 67.

¹⁰⁷⁶ Hack 1983. 279-280.

¹⁰⁷⁷ Bagi 1967. 924.

¹⁰⁷⁸ A II. Be. indokolása a 77. §-hoz.

¹⁰⁷⁹ Erdei-Pusztai 1986. 89.

¹⁰⁸⁰ BKT 2/1978. sz.

¹⁰⁸¹ Bagi 1967. 924.

¹⁰⁸² Vargha–Király–Cséka–Nagy T.–Kratowill 1986. 276.

Az ellenőrző szakértő intézményének leépítésével egyidejűleg a II. Be. egy új eljárási szereplő, a – szocialista irodalmat jóideje foglalkoztató¹⁰⁸³ – *szaktanácsadó*¹⁰⁸⁴ fogalmát vezette be. Eszerint a hatóság a szemlénél, a bizonyítási kísérletnél és más eljárási cselekménynél szaktanácsadót vehetett igénybe, ha a bizonyítási eszközök felkutatásához, összegyűjtéséhez vagy rögzítéséhez különleges szakértelem volt szükséges, illetőleg a hatóság valamilyen szakkérdésben felvilágosítást kért.¹⁰⁸⁵ Az eljárásban a nyomozó-, és vádhatóságon kívül a bíróság, sőt még maga a szakértő¹⁰⁸⁶ is igénybe vehette szolgálatait, aki mint segédnyomozó vagy – abban a javarészt elméleti esetben pedig, ha a bíró kérte fel – a hajdani bíróság szerepét töltötte be.¹⁰⁸⁷ A védelem részére azonban nem volt mód, hogy az egyes eljárási cselekményekre *védelmi szaktanácsadót* vigyen magával,¹⁰⁸⁸ ami az ellenőrző szakértő korlátozott megszüntetése mellett az ügyfélegyenlőség követelményének megvalósulásának sérelmével járt,¹⁰⁸⁹ így a szaktanácsadó szakértői alkalmazásának alapja még kevésbé vált forszírozhatóvá.¹⁰⁹⁰ A szaktanácsadó az eljáró személy helyett és annak irányítása alatt végzett el bizonyos rész-cselekményeket,¹⁰⁹¹ amelyen belül egyébiránt ugyanazok a kötelezettségek terhelték és ugyanazok a jogok illették meg, mint a szakértőt,¹⁰⁹² jóllehet az általa végzett tevékenység, illetőleg szakkérdésben adott felvilágosítás soha nem alakulhatott át szakértői tevékenységgé vagy szakértői véleménnyé.¹⁰⁹³ Bár a szaktanácsadót egyes álláspontok *quasi* szakértőnek tekintették, a szakértő és a szaktanácsadó közötti leglényegesebb különbség a szakértelem felhasználásának processzuális szintjén jelent meg, minthogy bizonyítási eszközként felhasználható szakvéleményt (*conditio sine qua*

¹⁰⁸³ Ld. például: Gödöny 1964.

¹⁰⁸⁴ Kifejezés eredetét ld.: Nagy 1966. 61.

¹⁰⁸⁵ II. Be. 79. § (1) bek.

¹⁰⁸⁶ Ld. Szakr. (1965) 17/A. § (3) bek.; Figyelemre méltó azonban, hogy a II. Be. 79. §-a csak a hatóságokat jogosítja fel szaktanácsadó igénybevételére, a szakértő által igénybe vett szakember jogi helyzete emiatt nem azonos a hatósági szaktanácsadóéval. [Vargha–Király–Cséka–Nagy T.–Kratochwill 1986. 270.]; Mások kiemelték, hogy csak a szakmai ténymegállapítás elvégzése fér bele a szaktanácsadó törvényes tevékenységi körébe. [Nagy 1982. 233.]; Később szakközreműködő és a segédszemélyzet: Szakr. (1988) 19. § (3)-(4) bek.

¹⁰⁸⁷ Székely 1979. 826.

¹⁰⁸⁸ Székely 1979. 829. 1. lj.

¹⁰⁸⁹ Székely János szerint a védelem szaktanácsadójának a törvényi elismerése ott mutatkozott szükségesnek, ahol igénybevételére a hatóság valamelyik büntetőeljárás cselekménye (szemle, bizonyítási kísérlet, szakértő meghallgatása vagy tárgyalás) során van a félnek szüksége. Ha a védelem nem viheti el a maga „szaktanácsadóját”, ez az egyenlőtlen helyzet hátrányt okozhat neki. [Székely 1984. 46.]

¹⁰⁹⁰ Székely 1976. 87-88.

¹⁰⁹¹ Kertész 1973. 636.

¹⁰⁹² II. Be. 79. § (2) bek.

¹⁰⁹³ Erdei–Pusztai 1986. 89.

non) csak a szakértő adhatott, a szaktanácsadó nem.¹⁰⁹⁴ Ehhez képest a szaktanácsadó csupán vizsgálatot végezhetett és felvilágosítást adhatott, amelynek eredménye jegyzőkönyvben, feljegyzésben, egyéb iratban vagy pedig a szaktanácsadó által készített írásbeli felvilágosításban jelent meg, amit nem ritkán – tévesen – *szaktanácsadói véleménynek*¹⁰⁹⁵ vagy *előzetes véleménynek*¹⁰⁹⁶ neveztek el. A 2/1988. számú büntető kollégium tanácselnöki értekezlet állásfoglalása szerint a szaktanácsadó ezen írásbeli nyilatkozata – vélhetően a magánszakértői vélemény felhasználásából kiindulva¹⁰⁹⁷ – okirati bizonyítékként volt figyelembe vehető,¹⁰⁹⁸ amely bizonyos esetekben akár a szakvélemény beszerzését is mellőzhetővé tette. Az állásfoglalás szerint ugyanis, az ügyre vonatkozó egyediesítéssel az általános szakmai ismeretein alapuló felvilágosítás felhasználása mindaddig nem volt nem kifogásolható, amíg annak helyességét a bíróság nem tartotta vitathatónak, vagy azt a felek nem vitatták; ellenkező esetben ugyanis szakértői vélemény beszerzését kellett elrendelni.¹⁰⁹⁹ A szaktanácsadói produktum, tehát önálló *sui generis* bizonyítékként jelent meg az eljárásban, amely – szemben a magánszakértői véleménnyel – tartalma és a felek egyező akarata alapján *a perbeli szakértői vélemény* helyébe léphetett, újabb kivételt teremtve ezzel a formális szemléleten alapuló szocialista eljárásrendben.

Ami a *szakértő-tanút* illeti, a szakértő és tanú fogalmának merev elhatárolására tekintettel, e két perbeli szereplő eljárási funkciójának egy személyben történő egyesítését a szocialista büntetőeljárásjog tudomány nem engedte meg.¹¹⁰⁰ Cselcov után a magyar jogirodalomban is megjelent nézet például egyenesen kimondta, hogy nem lehet szakértő egy adott bűnügyben az, aki abban tanúként szerepelt,¹¹⁰¹ noha eljárási kódexeink erről kifejezetten nem rendelkeztek. A kor neves szerzői szerint ugyanis nyilvánvaló volt, hogy az, aki az ügyben mint tanú vagy szakértő vett részt, azt elfogultság címén zárja ki a törvény a szakértői működés köréből.¹¹⁰² Mások szerint ugyanakkor ennek nem volt akadály,¹¹⁰³ amely megállapításra a joggyakorlat kellő

¹⁰⁹⁴ Puztai 1983. 302-304.

¹⁰⁹⁵ BKT 2/1988. sz.

¹⁰⁹⁶ Kertész 1974. 40.

¹⁰⁹⁷ BKT 2/1978. sz.

¹⁰⁹⁸ Erdei–Puztai 1986. 89.

¹⁰⁹⁹ BKT 2/1988. sz.

¹¹⁰⁰ Ld. bővebben: Cselcov 1954. 139-150.

¹¹⁰¹ Gyarmathy–Jancsó–Sarkai–Somlai–Ruszka 1955. 161.

¹¹⁰² Nagy 1982. 229.

¹¹⁰³ Molnár 1957. 196.; Horgosi 1967. 337.

alapot nem szolgáltatott. Paradox módon azonban éppen ezen formális tagadás biztosította a szakértő-tanú eljárási pozícióját, hiszen bizonyos esetekben a szakértelem a tanúzási képesség immanens eleme volt. Móra és Kocsis szerzőpáros szerint ilyen esettel állunk szemben¹¹⁰⁴ például akkor, amikor a bíróság, az ügyészség, valamint a nyomozóhatóság a kezelőorvost, illetőleg a kórházi orvost az elhalt betegségére, az alkalmazott gyógykezelésre vagy beavatkozásra tanúként kihallgatta, ahol a kezelőorvos, illetőleg a kórházi orvos köteles volt a kórtörténetet és a betegségre vonatkozó egyéb adatokat is rendelkezésre bocsátani.¹¹⁰⁵ Az ittasság mérvének meghatározása esetén a Legfelsőbb Bíróság szintén szakértő-tanúra hivatkozott, amelynek meghallgatására indokolás szerint akkor kerülhet sor, ha a szakértő a cselekmény elkövetése után, de még ittas állapotban vizsgálja meg a terheltet és erről a vizsgálatról számol be a bíróságnak.¹¹⁰⁶ A szaktanácsadóként közreműködő személy tanúként történő kihallgatását pedig szintén nem zárta ki a törvény.¹¹⁰⁷

5.2.3. Az 1998. évi XIX. törvény (régi Be.)

A várakozásokkal ellentétben a régi Be. a szakértő perbeli helyét illetően nem hozott érdemi változást, inkább egyfajta reflexióként szolgált a szocialista büntetőeljárásal szemben megfogalmazott – többségében már felhozott – alapos kritikákra; úgy is fogalmazhatnánk, hogy a régi Be. a szocialista jog letisztult változatának volt tekinthető. A törvény egyszerűsítette a szakértőként igénybe vehető személyek kategorizálását, és csak az igazságügyi szakértő, valamint az eseti szakértő megkülönböztetését ismerte. Az utóbbi csoport a kellő szakértelemmel rendelkező személyt vagy intézményt foglalta magába. A törvény továbbá feladta a korábbi kódexekben tükröződő szakértő rangsor elvét, amely szerint az intézményekben foglalkoztatottak végzik a szakértői tevékenységet a legmagasabb színvonalon, és ezért az ügynevezett szakértői intézményekben működő szakértőket mindenki mással szemben előnyben kellett részesíteni.¹¹⁰⁸ Másfelől azonban nem zárta ki annak lehetőségét, hogy egyes szakkérdésekben kizárólag meghatározott intézmény vagy

¹¹⁰⁴ Móra–Kocsis 1961. 283.

¹¹⁰⁵ Szakr. vht. (1954) 13. § (3)-(4) bek.; *mutatis mutandis* ld.: Szakr. (1965) 20. §; Szakr. (1988) 41. §

¹¹⁰⁶ Legf. Bír. Bf.VI.3629/1958. sz. (BJD 1797)

¹¹⁰⁷ BKT 2/1988. sz.

¹¹⁰⁸ A régi Be. indokolása a 102. §-hoz.

szakértői testület volt jogosult véleményt adni.¹¹⁰⁹ E testületeket azonban a jogalkotó már felszabadította a szakvélemények kötelező felülvizsgálatának terhe alól, ahol a testületi felülvizsgálati vélemény beszerzése elvben a szakértői bizonyítás végét jelentette.¹¹¹⁰ Ezzel szemben egy erősen korlátozott felülvéleményezési, felülvizsgálati tevékenység került a helyébe,¹¹¹¹ ahol a harmadik szakértő immár kizárólag a korábban elkészült szakvélemények tanulmányozása, vizsgálata után adhatott véleményt arról, hogy a szakvélemények elfogadhatóak vagy sem, mely részükben és miért,¹¹¹² megnyitva az utat ezzel az esetleges további szakértői bizonyításnak. Időközben a jogalkotó a felülvéleményezés ezen egyik utolsó elemét, amely a bírói mérlegeléshez való direkt segítségnyújtásként volt értelmezhető, is felszámolta,¹¹¹³ amelynek háttérében a célzott felülvéleményezés intézményét áttörő, és az általános vizsgálatot előnyben részesítő szemlélet lehetett.¹¹¹⁴ A törvény hatálya alatt az ellenőrző szakértő intézménye előbb kiszélesedett,¹¹¹⁵ majd teljes egészében eltűnt. A szakértői véleményt ugyanakkor továbbra is valamilyen hatósági aktus legitimálta,¹¹¹⁶ a szakértői kirendelés hatósági monopólium maradt,¹¹¹⁷ tovább cipelve annak valamennyi eljárásjogi sajátosságait. A szakértő alkalmazásának alapja, a szakértőképesség szabályozása és a szakértők számának meghatározása érdeemben szintén nem változott a korábbi időszakhoz képest. Ehhez képest a szakértő jogállásának hatósági jellege megmerevedett, amellyel egyidőben megmaradtak tanú jegyei is.¹¹¹⁸ Utóbbinál elég, ha csak a szakértő meghallgatására¹¹¹⁹ vagy a tanú vallomástételének akadályaira¹¹²⁰ gondolunk. A kommentár mindezt azzal magyarázta, hogy a régi Be. közbülső, közvetítő jellegű álláspontot foglalt el,¹¹²¹ hiszen explicit módon mind a hatóság tagjait,¹¹²² mind pedig a tanút¹¹²³ kizárta az eljáró szakértők sorából, így közvélekedéssé

¹¹⁰⁹ régi Be. 102. § (2) bek.; ld. még: Szakr. (2007).

¹¹¹⁰ A gyakorlatban azonban a testületi felülvéleményt követően is sor kerülhetett újabb szakvélemény beszerzésére. [Ld. például: BH2004. 43.]

¹¹¹¹ régi Be. 111. § (6) bek.

¹¹¹² Bodor–Csák–Somogyi–Szepesi–Szokolai–Varga 2009. 379.

¹¹¹³ Pp. 315. § (2) bek. (hatálytalan: 2025. I. 1-től)

¹¹¹⁴ Grósz 2014. 165-166.

¹¹¹⁵ Ld. alább: vádiratos szakértő kirendelés.

¹¹¹⁶ Farkas–Róth 2005. 123.

¹¹¹⁷ régi Be. 99. § (3) bek.

¹¹¹⁸ Vö. Herke 2007. 88.

¹¹¹⁹ régi Be. 298. § (1) bek.

¹¹²⁰ régi Be. 103. § (4) bek.

¹¹²¹ Bodony–Hack–Herke–Ignác–Kadlót–Mohácsi 103. §

¹¹²² régi Be. 103. § (1) bekezdés *b*) pont.

¹¹²³ régi Be. 103. § (1) bekezdés *c*) pont.

vált a szakértő *sui generis* intézményként történő kezelése.¹¹²⁴ Ugyanakkor megfigyelhető volt, hogy a törvény szellemével¹¹²⁵ és a jogirodalom helytelenítő álláspontjával¹¹²⁶ szemben a szakértő egyre gyakrabban került a tanú pozíciójába, ami a felkért szakértő bevezetéséből és ilyformán az ellenérdekű felek szakértőjének polarizációjából eredt. Ezzel pedig a vád szakértője (*hatósági szakvélemény*) mellett megjelent a védelem szakértője (*magánszakvélemény*), amelyektől elkülönült a bíróság által kirendelt szakértő (*független szakvélemény*), mely trichotómia körvonalai az évtizedes joggyakorlatból jól kiolvashatóak voltak.¹¹²⁷

A régi Be. törvény szerint szakértőt – a vádemelésig bezárólag – az ügyészség és a nyomozó hatóság alkalmazhatott.¹¹²⁸ A vádirat benyújtásával ugyanis az ügyész (is) ügyfélpozícióba került,¹¹²⁹ mely eljárásjogi helyzet már nem jogosította fel arra, hogy önállóan bizonyítási cselekményt végezzen, erre csupán indítványt tehetett; a nyomozó hatóság pedig értelemszerűen már erre sem volt jogosult. A tárgyalási szakban tehát a vád a büntetőeljárás korábbi szakaszaiban beszerzett szakértői véleményt használhatta fel állításainak alátámasztásául. Noha a szakértő valamennyi eljárási résztvevőtől független személyként volt beállítva,¹¹³⁰ amit számos eljárási garancia igyekezett biztosítani, úgymint a szakértő pártatlan, elfogulatlan eljárását előíró kizárási szabályok,¹¹³¹ vagy a szakvélemény ellenőrizhetőségét lehetővé tevő rendelkezések,¹¹³² mégis észszerű kételyek merülhettek fel az így kirendelt szakértő függetlenségével kapcsolatban, és ha jogilag nem is, de ténylegesen az ilyen szakértő a vád érdekében eljáró szakértőnek, ekként a *vád szakértőjének* volt tekinthető.¹¹³³ Már csak azért is, mert személyének kiválasztása, jellemzően a nyomozó hatóság vagy az ügyészség korábbi munkakapcsolataira¹¹³⁴ tekintettel, egyoldalúan történt, a szakértőhöz intézendő kérdéseket is a vád – a védelem bevonása nélkül – maga határozta meg, de a feladat teljesítéséhez szükségesnek vélt adatokat szintén maga bocsátotta a szakértő

¹¹²⁴ Cséffai 2012. 654.

¹¹²⁵ Vö. régi Be. 103. § (1) bekezdés c) pont.

¹¹²⁶ Ld. például: Bartkó 2012.

¹¹²⁷ Cséffai 2017.

¹¹²⁸ régi Be. 99. § (3) bek.

¹¹²⁹ Vö. 3/2010. (XI. 8.) BJE

¹¹³⁰ Fejes 2011. 79.

¹¹³¹ Kizárt szakértő részvétele minden esetben lényeges eljárási szabálysértésnek minősül, és az ügydöntő határozat hatályon kívül helyezését eredményezte. [Grósz 2011/b. 34.]

¹¹³² régi Be. 109-112. §§

¹¹³³ Székely János segédvádlóknak nevezte őket. [Székely 1967. 73.]

¹¹³⁴ Simon 2016. 93.

rendelkezésre. Ugyanakkor, úgy mint az átadott vizsgálati anyagtól, a feltett kérdésektől jelentős mértékben függ a szakvélemény tartalma és adott esetben a bizonyítás sikere,¹¹³⁵ amelynek iránya sem feltétlenül egyezett meg a másik oldal igényeivel. Várdai Viktória szerint „[a] vád és a védelem ugyanis – szükségszerűen – ellenkező módon közelíti meg az adott szakkérdéseket, és a védelem akkor látja jól el a feladatát, ha legalább kétséget sikerült ébresztenie a bíróban. A legtöbb esetben a kérdések többet árulnak el magáról a vádlottról – és a vádbeli cselekmény valódi körülményeiről – mint arról az egyéb bizonyítékokból következtetni tudnánk”.¹¹³⁶ Végezetül a kirendelő határozat tényállást megállapító része szintén a kirendelő hatóság álláspontját tükrözte, legtöbbször olyan megfogalmazásban, mintha az abban foglaltak már bizonyítást nyertek volna. Ez pedig hasonló veszéllyel járhatott, mint amikor a teljes iratanyagot a szakértő rendelkezésére bocsátják, mert félő „hogy véleményét a szakmailag értékelhető tények mellett más tényezők is befolyásolják”.¹¹³⁷ Mindezek pedig a bizonyítás terhe alatt kirendelt szakértő munkájának eredményét eleve egy, a terhelt bűnössége felé orientáló bizonyítás eszközévé tették, amelynek az eljáró szakértő is igyekezett – újabb kirendelés reményében¹¹³⁸ – eleget tenni és a vád számára kedvező szakvéleményt adni. Simon Béla egyenesen arról szólt, hogy „a kirendelő és a szakértő közti tartós együttműködés során gyakran alakul ki a hatóság eljáró tagja és a szakértő között olyan kapcsolat, amely oda vezet, hogy a szakértő információkat szerez vagy kap arról, hogy a nyomozás érdekeit milyen tartalmú szakvélemény szolgálná. A szakértő érdekében áll, hogy sok kirendelést kapjon, és hosszú távon erre a nyomozás érdekeit szolgáló véleményekkel tehet szert.”¹¹³⁹ A hatósági szakvélemény tartalmán a hatóságot terhelő tényállás felderítési kötelezettség¹¹⁴⁰ sem volt képes változtatni, minthogy az csupán egy eljárásjogi célra utal („törekedni” kell), ráadásul nem számol az ellenoldalú felek eltérő nézőpontú megközelítésével sem. A büntetőper során ugyanakkor e szakvélemény objektivitásának hiánya, illetve ennek hangoztatása nem járt együtt azzal, hogy az így elkészült véleményt a bíróság ne tekintette volna szakvéleménynek és csupán az esetek ritka részében került arra sor, hogy a bíróság ettől eltérő megállapításra

¹¹³⁵ Hasonló érvelés mentén az új polgári perrendtartás ezért immár a felekre bízta a szakértő által megválaszolandó kérdések meghatározását. [Ld. A Pp. indokolását a 307. §-hoz]

¹¹³⁶ Várdai 2014. 114.

¹¹³⁷ Erdei 1987. 75.

¹¹³⁸ Simon Béla egy Németországban végbement jogszabályváltozás kapcsán felidézi a jogalkotó azon megállapítását, hogy a külső szakértők anyagi érdekeltsége összefonódhat a nyomozó hatósággal, ezért elfogult módon annak tetsző szakértői véleményt adhatnak. [Simon 2016. 98.]

¹¹³⁹ Simon 2016. 104.

¹¹⁴⁰ régi Be. 75. §

jusson, jóllehet akkor is inkább valamilyen eljárási szabálysértés, mintsem a pártosság absztrakt hivatkozása mellett. Mindezt jól példázza az eseti szakértők ügye is.

Annak ellenére ugyanis, hogy a törvény meghatározta, hogy az ügyészség és a nyomozó hatóság kit rendelhetett ki szakértőként, első szakértőként – gyakorta indokolatlanul – eseti szakértő került alkalmazásra.¹¹⁴¹ Ez azonban egy idő után nem maradt következmények nélkül. A Legfelsőbb Bíróság ugyanis egy 2007-ben közzétett eseti döntésében kimondta, hogy szakértőként csak az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium névjegyzékében szereplő igazságügyi szakértő rendelhető ki; az ettől való eltérést a törvény csak akkor engedi meg, ha igazságügyi szakértő kirendelése nem lehetséges. Ennek megsértése esetén a nyomozati iratoknál található vélemény az ügyben csak (*sic!*), mint okirati bizonyíték volt felhasználható, szakvéleménynek nem volt tekinthető.¹¹⁴² Csere Katalin Kúriai bírónő szerint az ilyen típusú kirendelések táptalajt adhattak „annak az állításnak, hogy az eljárás szakértője a hatóság szakértője”.¹¹⁴³ Ezt a vélekedést támasztja alá az eljárási szabálysértéssel készült szakvélemény okirati bizonyítási eszközként történő átértékelése is, minthogy ezáltal leváltak arról mindazon eljárási garanciák, amelyek biztosították, hogy készítője az adott körülmények között befolyásmentes, pártatlan szakmai döntést tudjon hozni, s amely nélkül szakvéleménye csupán egy, a vád által felhozott bizonyítékok sorában. A témával kimerítően foglalkozó Gácsi Anett Erzsébet szerint ugyanakkor ezzel az a gond, hogy mindez azt a látszatot kelti, mintha a törvény a szakvéleménynek nagyobb bizonyító erőt tulajdonítana, mint az okirati bizonyítási eszközökből származó bizonyítékoknak. Ha ez igaz volna, akkor sérülne az *előre meghatározott bizonyító erő tilalmának elve*,¹¹⁴⁴ amelynek áttörése semmilyen körülmények között nem volt megengedett.¹¹⁴⁵ Később a hatóság – hogy elkerülje az említett vádakat – az eseti szakértői kirendelések tekintetében lényegesen visszafogottabbá vált.

A vád szakértőjének szerepe legmarkánsabban ott volt érzékelhető, ahol a rendőrség hivatásos állományú vagy kormánytisztviselő tagjai a saját szervezeti egységük vagy a társosztályok által folytatott nyomozások során nem szakértői véleményt, hanem rendőri jelentést írtak egy-egy különleges szakértelmet igénylő témában.¹¹⁴⁶ Noha formálisan mindez szaktanácsadói tevékenységként jelent meg, amely egyúttal immár

¹¹⁴¹ Csere 2015. 308.

¹¹⁴² BH2007. 217.

¹¹⁴³ Csere 2015. 308.

¹¹⁴⁴ régi Be. 78. § (2) bek.

¹¹⁴⁵ Gácsi 2014. 26.

¹¹⁴⁶ Simon 2016. 94.

kizárta¹¹⁴⁷ a szakértői eljárást,¹¹⁴⁸ a jelentés tartalmát tekintve mégis csak szakértői véleménynek minősült. A Legfelsőbb Bíróság a BK 165. számú állásfoglalásban foglalkozott részletesen a témával, amikor is – felismerve a jelenséget – rögzítette, hogy gyakori hiba, hogy a szaktanácsadóként bevont szakembertől a felvilágosítás tartalmát tekintve szakvéleményt kérnek, illetve a szaktanácsadó túllépve a feladatán, szakvéleményt nyilvánít. Ezt követően azonban elvi érveléssel mondta ki, hogy a büntetőeljárásban szabadon felhasználható minden olyan bizonyítási eszköz és bizonyíték, amely a tényállás megállapítására alkalmas lehet. A szaktanácsadó közreműködésének bármilyen formában realizálódó eredménye a tényállás megállapításánál szabadon felhasználható „eszközök” közé tartozik. Megjegyezte azonban, hogy ezen felvilágosítás tárgyaláson okiratként történő felhasználása nem kifogásolható addig, amíg annak helyességét a bíróság nem tartja vitathatónak, vagy azt a felek¹¹⁴⁹ nem vitatják; ellenkező esetben ugyanis szakértői vélemény beszerzését kell elrendelni. Mindez megegyezett a korábban kialakult joggyakorlattal,¹¹⁵⁰ nevezetesen ha nincs vita az így beszerzett vélemény tartalmáról, akkor felhasználható az ítélet alapjául, ha van, akkor nem (*materiális szakvélemény*). A 2/2007. BK vélemény azonban később – a jogszabályi változások folytán – tartalmilag meghaladottnak minősítette az említett kollégiumi állásfoglalást. Ezt követően a Legfelsőbb Bíróság leszögezte, hogy a szaktanácsadó véleménye nem bizonyítási eszköz; az a régi Be. 76. §-a (1) bekezdése szerinti felsorolásban nem szerepel. Szaktanácsadó csak meghatározott okból – vagyis bizonyítási eszközök felkutatásához, összegyűjtéséhez, rögzítéséhez stb. – vehető igénybe. Szaktanácsadói vélemény alapján tehát tény bizonyítottan nem tekinthető, ezért arra alapítottan például a bűncselekmény elkövetési értéke sem állapítható meg.¹¹⁵¹ Bár ezen joggyakorlat – jóllehet a szabad bizonyítás elvének nyílt félretételét jelentette – sem a felek érdekeit, sem az eljárás befejezésének időszerűségét nem szolgálta, mégis pontosan beleillett a formális szemléleten alapuló szocialista jogfelfogásba.

¹¹⁴⁷ régi Be. 103. § (1) bek. f) pont [átszámozás folytán: régi Be. 103. § (1) bek. g) pont]

¹¹⁴⁸ Debreceni Ítéletábrla, Bf.91/2011/6. sz.

¹¹⁴⁹ Noha az állásfoglalás felekről szól, itt elsősorban a terhelti oldalt kell érteni, hiszen a vád nemigen fog kifogást emelni a nyomozó hatóság által igénybe vett szaktanácsadóval, s így mint olyan a saját „szakértőjével” szemben.

¹¹⁵⁰ BKT 2/1988. sz.

¹¹⁵¹ BH2008. 326.

A védelem szakértője a törvény hatálya alatt jó néhány alakot öltött, amelynek alaphangját a régi Be. indokolása adta meg. Kiemelte ugyanis, hogy kétségtelenül kiegyensúlyozatlan helyzetet idézhet elő, ha a nyomozás során a „vád oldaláról” igénybevett szakértő szolgáltatja az egyetlen bizonyítási eszközt a különleges szakértelmet igénylő kérdés eldöntéséhez. Ennek felszámolására az ellenőrző szakértő intézményének egy új megjelenési formáját – az úgynevezett *vádiratos szakértő kirendelését* – vezette be,¹¹⁵² ahol a vádlott vagy a védő a vádirat kézbesítésétől (innen ered az elnevezése) számított 15 napon belül indítványozhatta az újabb szakértő kirendelését, amelynek a bíróság – ellenőrző szakértő hiányában – köteles volt helyt adni.¹¹⁵³ A jogintézmény azonban egy évtizedet sem élt meg és – az ellenőrző szakértő valamennyi rendelkezésével együtt¹¹⁵⁴ – a célszerűtlenség téves hivatkozásával¹¹⁵⁵ hatályon kívül helyezték,¹¹⁵⁶ amely a szakértői trichotómiára történő válaszadásnak is felfogható volt. Ahogy Balla Lajos fogalmazott, a kötelező szakértő kirendelése nyilvánvalóan rontotta a nyomozás során beszerzett vélemény bizonyító erejét, teret engedett egy esetlegesen kötelezően felveendő szakértői bizonyításnak, abból a kimondott elvből kiindulva, miszerint a nyomozás során beszerzett szakértői vélemény csupán a nyomozás érdekeit szolgálta.¹¹⁵⁷

Az eljárási kódexek időbeli hatályán keresztül fekvő BK 164. számú állásfoglalás alapján ugyanakkor az okiratra vonatkozó szabályok szerint kellett felhasználni azt az írásbeli „szakvéleményt”, amelyet nem hatósági kirendelés alapján terjesztettek elő; a hatóság az ilyen vélemény kiállítóját eseti szakértőként kirendelhetette. A 2/2007. BK vélemény, mint későbbi jogszabályi rendelkezésekbe részben vagy egészben tartalmilag átvett kollégiumi állásfoglalást, azonban már nem tartotta fenn. A jogalkotó ugyanis – a korábbi kritikákat megfontolva és a joggyakorlatra építve – abból indult ki, hogy nem kívánja elzárni a terheltet és a védőt attól, hogy a kirendelt szakértő véleményét a saját maga által felkért szakértő szakvéleményére támaszkodva vitassa,¹¹⁵⁸ vagy olyan

¹¹⁵² A régi Be. indokolása a 111. §-hoz.

¹¹⁵³ régi Be. 111. § (4) bek.

¹¹⁵⁴ A 2011. évi LXXXIX. törvény hatályon kívül helyezte a kényszergyógykezelés elrendelése körében jogtörténeti hagyománnyal rendelkező – a büntetőeljárásban résztvevő személyek garanciális jogai gyakorlásában jelentős – kötelező ellenőrző szakértő igénybevételének lehetőségét is.

¹¹⁵⁵ Az ellenőrző szakértő igénybevétele esetén ugyanis nem a szakvélemény fogyatékoságának – bár kétségtelen, hogy abban ez is közrejátszhatott –, hanem elsődlegesen az ügy tárgyának, illetve a büntetőeljárásban résztvevő személyek garanciális jogai gyakorlásának volt meghatározó szerepe. [Bodor–Csák–Somogyi–Szepesi–Szokolai–Varga 2009. 375.]

¹¹⁵⁶ Ld. 2011. évi LXXXIX. törvény indokolása a 28. §-hoz

¹¹⁵⁷ Balla 2012. 32.

¹¹⁵⁸ A régi Be. indokolása a 112. §-hoz.

szakkérdést vessen fel segítségével, mely a hatóságok figyelmét elkerülte. Az ügyfélegyenlőség elvének ugyanis leginkább egy olyan eljárási rend volt megfeleltethető, ahol – miután a hatóság a nyomozás során név szerint választ ki egy szakértőt a szakvélemény elkészítésére – a vádlottat és védőjét is megillessa a szakértő megnevezésének joga.¹¹⁵⁹ A törvény értelmében tehát a terhelt és a védő közölhette az ügyésszel, illetőleg a bírósággal, hogy szakvéleményt kíván készíttetni, és benyújtani, míg a szakvélemény készítésére felkért személy (gazdasági társaság, szakértői intézmény, szervezet, szakértői testület) szakértőként való bevonásáról a bíróság, illetőleg az ügyész határozott. A felkért szakértő – e minőségének elismerése után – önállóan szakértői vizsgálatot végezhetett, a bírósági eljárásban a bíróság, illetőleg az ügyész által kirendelt szakértővel azonos jogok illették meg, és kötelezettségek terhelték. A szakértőknek az általuk elvégezni kívánt szakértői vizsgálatról kölcsönösen értesíteni kellett egymást, az értesített szakértő a másik szakértő által végzett vizsgálaton jelen lehetett. Ha a bíróság vagy az ügyész a felkért személy bevonását megtagadta, az elkészített vélemény az okiratra vonatkozó szabályok szerint volt felhasználható.¹¹⁶⁰

A szakértő bevonását szükségszerűen meg kellett, hogy előzze a védelem részéről egy magánjogi aktus, amely a megfelelő személy *kiválasztását* és felkérését foglalta magában. Grósz Tamás szigorú álláspontot képviselve kifejtette, hogy a védelem által felkért szakértő bevonásának, amelyet alternatív szakértői eljárásnak nevezett, általános feltétele a szakértőként megjelölt személy(ek) igazságügyi szakértői minősége.¹¹⁶¹ Ezzel szemben a törvény indokolása megengedőbb volt és „csupán” a felkért személy feladat ellátására való szakmai alkalmasságát támasztotta a magánszakértővel szemben. Magyarázatul mindehhez azonban hozzáfűzte, hogy az igazságügyi szakértő szakértelme a szakterületén kétségbe nem vonható, míg az eseti szakértőnek minősülő személy szakmai alkalmasságának megállapításához a szakértővé válás jogszabályi feltételei, az adott személy tényleges képzettsége, szakmai tapasztalatai, elismertsége stb. szolgáltatnak alapot a döntést hozó ügyész vagy bíróság számára. Ehhez képest a szakértő szakmai alkalmassága önmagában még nem tette kötelezővé a kérdéses személy szakértőként történő bevonását, ám a bevonásnak feltétele volt.¹¹⁶² A megengedőbb álláspontot támasztja alá az is, hogy a szakértő személyére vonatkozó

¹¹⁵⁹ Csere 2015. 308.

¹¹⁶⁰ régi Be. 112. § (1)-(3) bek.

¹¹⁶¹ Grósz 2011/a. 32.

¹¹⁶² A régi Be. indokolása a 112. §-hoz.

előírás csak a bíróságra, az ügyészségre, illetőleg a nyomozó hatóságra vonatkozott.¹¹⁶³ Addig ugyanis amíg szakkérdés megléte esetén a szakértő igénybevétele a vád – és bizonyos esetben a bíróság – számára kötelező volt, addig a védelem számára mindez csupán lehetőséget jelentett, így a kirendelés sorrendiségét előíró garanciális szabály, amely végső soron a téves ítéletek megakadályozását hivatott szolgálni, a magánszakértő véleménnyel szemben a *favor defensionis* elve alapján nem állt fenn. Magánszakvéleményt tehát nem csak szakértő készíthetett, hanem bárki, és nem csupán a per előtt, hanem a peres eljárás teljes folyamatában.¹¹⁶⁴

A *felkérésről* a védelemnek notifikációs kötelezettsége volt az ügyész, illetőleg a bíróság irányába. „A gyakorlatban [azonban] ténylegesen a terhelt, illetve a védő nem [jelentette] be előzetesen az ügyész vagy a bíróság felé, hogy szakvéleményt készített[ett], hanem a már elkészült szakvélemény benyújtásával egy időben [kérte] a készítő szakértőként történő kirendelését, az elkészített okiratnak a bizonyítékok körében szakvéleménykénti kezelését és a szakértő meghallgatását.”¹¹⁶⁵ Mindezen gyakorlatot Molnár Gábor Miklós a Kúria Büntető Kollégiumának tanácselnöke is megerősítette a „Szakértői bizonyítás a bírók és a szakértő szemével” címmel 2014. október 27. napján megtartott országos konferencián. Egyesek szerint az előzetes értesítésre azért volt szükség, mert a bevonásról szóló határozathozatalhoz feltétlenül ismerni kellett, hogy „a felek kit kívánnak szakértőként alkalmazni”,¹¹⁶⁶ azonban egyrészt a régi Be. törvény szerint a magánszakvélemény készíttetésének szándékán kívül egyebet, és mint olyat, a felkért szakértő nevét nem kellett tartalmaznia,¹¹⁶⁷ másrészt a benyújtott szakvéleményben – minthogy készítője szükségképpen ellátja névjegyével – a felkért személy kiléte nem maradt rejtve, így kizárt szakértő bevonására elméletileg sem kerülhetett sor. Az előzetes bejelentés ugyanakkor azzal a kockázattal járt a védelem számára, hogy a felkért szakértő bevonását még azelőtt megtagadták – annak szükségtelenségére hivatkozással –, mielőtt a magánszakértői vélemény egyáltalán elkészült volna. Ezzel szemben, egy elkészített – a védelem verzióját alátámasztó – vélemény utólagos bevonásának kérése már lényegesen kedvezőbb helyzetet jelentett, kész tények elé állítva ezzel a döntéshozót, akinek megtagadás esetén

¹¹⁶³ Ld. régi Be. 102. § (1)-(2) bek.

¹¹⁶⁴ Hajnal-Oláh 2014. 239.

¹¹⁶⁵ Csere 2015. 308.

¹¹⁶⁶ Bodor–Csák–Somogyi–Szepesi–Szokolai–Varga 2009. 381.

¹¹⁶⁷ régi Be. 112. § (1) bek.

a pártosság kínos vádjával, még bevonás esetén a szakvélemények között – természetesen – fennálló ellentétekkel kellett szembenéznie.

A felkért szakértő *bevonása* feltételeit a büntetőeljárás törvény nem rögzítette, a jogtudomány pedig meglehetősen bizonytalan volt a témában.¹¹⁶⁸ Még az sem volt teljesen mindegy, hogy az eljárás mely szakaszában kezdeményezték a saját szakértő (per)bevonását, ugyanis egészen más szempontok vezérelték – a vádirat benyújtásáig – az ügyészt, mint a – vádirat benyújtása után – a bírót. Az ügyész ugyanis, aki a védelem ilyen irányú indítványában nyilvánvalólag a vád támadását látta, a védelem szakértőjének bevonását – az esetek döntő többségében – arra hivatkozással utasította el, hogy a vád szakvéleményének megalapozottságával szemben a leghalványabb kétely sem merült fel, így a további szakértői vizsgálat szükségtelen. A bíróság ugyanakkor – szintén a saját érdekeit előtérbe helyezve – valamennyi felkért szakértőt bevonta az eljárásba, elkerülve ezzel a *quasi* szakértő helyzetéből adódó bizonytalan eljárás-technikai problémákat. Az eltérő jogalkalmazás vélhetően a jogintézmény valódi céljának és feladatának a félreértelmezéséből eredt. A védelem által felkért szakértő bevonásának alapja ugyanis nem a korábban kirendelt szakértői vélemény szakmai helytállóságával állt összefüggésben¹¹⁶⁹ – minthogy annak vitatása esetén a szakvélemény hiányosságainak kiküszöbölésére vonatkozó rendelkezések¹¹⁷⁰ voltak az irányadók –, hanem a védekezéshez való joggal. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek ugyanis joga van legalább arra, hogy kieszközhessen a mentő tanúk – ideértve a szakértő személyeket¹¹⁷¹ – megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják.¹¹⁷² Elvben, tehát ilyen kérelem, illetve olyan szakértő meghallgatására vonatkozó kérelem, a terhelt a tárgyalásra magával vitt, csak és kizárólag akkor lett volna visszautasítható, ha ezáltal a terhelt védekezéshez való joga nem sérült.¹¹⁷³ Mindebből az is következett, hogy a szakértő eljárásban való megjelenése azon az alapon sem lett volna megtagadható, hogy a döntésre jogosult szerv (ügyészség, bíróság) már elégségesen tájékozottnak tekintette magát az adott kérdésben,¹¹⁷⁴ mert ezáltal előre feltételezte a szakvélemény tartalmát

¹¹⁶⁸ Láng 2014. 293.

¹¹⁶⁹ Bodor–Csák–Somogyi–Szepesi–Szokolai–Varga 2009. 375.

¹¹⁷⁰ régi Be. 109–111. §§

¹¹⁷¹ Vö. Bönisch v. Austria, 8658/79 (06/05/1985)

¹¹⁷² EJEE 6. cikk (3) bekezdés d) pontja.

¹¹⁷³ Hielkema 2000. 565.

¹¹⁷⁴ Vö. Hielkema 2000. 565.

anélkül, hogy megismerte volna azt.¹¹⁷⁵ A fegyverek egyenlőségének következetes alkalmazása azonban olyan pozitív kötelezettséget ró az államra, amely szerint ilyen kérelem esetén nemigen lehetett alap annak mellőzésére. A ritka kivételek egyikének volt tekinthető, amikor maga a kirendelt szakértő vallomása sem játszott központi szerepet a terhelt megvádolásában, illetve elítélésében, hanem csak úgynevezett „támogató bizonyítékként” használták fel.¹¹⁷⁶ Fontos azonban kiemelni, hogy a bevonásának megfelelő időben kellett történnie, hiszen a vizsgálati anyag rendelkezésre állásának elementáris jelentősége volt. Amennyiben ugyanis a rendőrség vagy a vád szándékossága, hanyagsága folytán az ellenszakértő igénybevétele már nem lett volna lehetséges, mert a vizsgálat már nem volt megismételhető, a védelemhez való jog úgyszintén csorbát szenvedhetett.¹¹⁷⁷ S bár a büntetőeljárás törvény a felkért és bevonni kívánt szakértők számáról *explicite* nem rendelkezett, azonban a törvény egyes számú megfogalmazásából kitűnik,¹¹⁷⁸ hogy a védelem szakértőválasztási joga az első szakértői vélemény bevonása után kimerült. Ezt a képet némileg árnyalta a régi Be. 101. §-a, amely lehetővé tette, hogy több szakterületet érintő vagy bonyolult kérdések esetén több együttműködő szakértőt vagy szakértői csoportot alkalmazzanak, így az előző mondat annyiban pontosítható, hogy a védelem szakértőválasztási joga az első szakértői vélemény bevonása után *általában* kimerült.

Itt érdemes kitérni arra, hogy vajon a bevont szakértő megtartotta-e magánszakértői jellegét vagy *ellenőrző szakértővé* válva kikerült a védelem hatóköre alól. A törvény alapján a bevont szakértő jogállása mindenben megegyezett a kirendelt szakértővel¹¹⁷⁹ (még a díjazáshoz való jogban is), így az elismeréssel a saját szakértőt a szakértőre vonatkozó jogok illették meg és kötelezettségek terhelték.¹¹⁸⁰ A kommentár szerint ebben az esetben a magánszakértő felkért szakértőnek minősült, úgy kellett tehát rá tekinteni, mintha ő eleve kirendelt szakértő lett volna, akár volt az ügyben az adott ténykérdésre már kirendelt másik szakértő, akár nem.¹¹⁸¹ Mindezekből egyértelműen kitűnt, hogy a szakértő a bevonást követően köteles volt közreműködni, a legjobb tudása szerint objektív és hiteles módon eljárni, és jogosulttá vált mindazon tények,

¹¹⁷⁵ Hasonló érvelést ld.: Hoge Raad, NJ1995. 80.

¹¹⁷⁶ Hielkema 2000. 568.

¹¹⁷⁷ Noha mindez felveti a régi Be. 78. § (4) bekezdésének alkalmazását, erre vonatkozó jogesetet nem találtam. Ld. bővebben: Hielkema 2000. 566.

¹¹⁷⁸ régi Be. 112. § (1) bek.

¹¹⁷⁹ régi Be. 112. § (2) bek. 2. mondat

¹¹⁸⁰ Lichtblau 2000. 170.

¹¹⁸¹ Bodony–Hack–Herke–Ignác–Kadlót–Mohácsi 112. §

adatok megismerésére, amelyek ezt a kötelezettségét megalapozzák,¹¹⁸² ami egybecsengett más országok joggyakorlatával is.¹¹⁸³ Ehhez képest a szakértő bevonását követően a magánszakértő elvesztette a védelem szakértőjének státuszát és a pálfordulós (*volte-face*) esetek¹¹⁸⁴ kivételével akkor sem illette meg a védelmet további szakértő bevonásának joga, ha a védelem által felkért szakértő történetesen a vádat támogatta.¹¹⁸⁵ Farkas Ákos ugyanakkor rámutatott arra, hogy a törvény nem tisztázta egyértelműen, hogy a bevont szakértő számára – a bevonást követően – ki határozza meg a feladatokat,¹¹⁸⁶ így bár sok minden az ellenőrző szakértő irányába mutatott,¹¹⁸⁷ úgy tűnik, mintha a felkért szakértő a magánszakértői jellegéből is megtartott volna valamennyit.

Abban az esetben, ha az ügyész vagy a bíróság a terhelt, illetve a védő által felkért személy szakértőként történő *bevonását megtagadta*, az azt jelentette, hogy a szakértő a tárgyaláson kizárólag tanúként volt kihallgatható, az általa készített szakvélemény pedig az okiratra vonatkozó szabályok szerint volt felhasználható; ez esetben a felkért szakértő által elkészített szakvélemény a büntető ügy irataihoz, illetve a tárgyalási iratokhoz került csatolásra, mint okirati bizonyíték.¹¹⁸⁸ Minthogy a bevonásának megtagadása nem zárta ki automatikusan a magánszakvéleményt a bizonyítékok sorából,¹¹⁸⁹ így a szabad bizonyítás rendszerén álló hazai büntető eljárási modellben a megtagadás intézményesített célja nem egészen volt világos. Ha ugyanis a jogalkotó az ilyen módon beszerzett bizonyító eszközökből származó tényt szerette volna kizárni, akkor a tiltott módon történő beszerzésre hivatkozással – csak úgy, mint minden más esetben¹¹⁹⁰ – ezt közvetlenül is megtehetette volna, még ha a jogalkotó ily módon csak a magánszakértő eljárási jogait kívánta volna korlátozni, akkor az, csak a – főszabály szerint – nem nyilvános nyomozás¹¹⁹¹ során lett volna igazolható. A jogirodalomban szintén vita tárgyává vált a rendelkezés valódi célja. Kardos Sándor szerint – Király Tibor büntető professzor nyomán – az okiratként történő értékeléssel a gyakorlatban

¹¹⁸² Farkas–Róth 2012. 156.

¹¹⁸³ CrPR (UK) 19.2.

¹¹⁸⁴ Ld. például: G.B. v. France, 44069/98 (02/10/2001)

¹¹⁸⁵ Ld. például: Brandstetter v. Austria, 13468/87 (28/08/1991)

¹¹⁸⁶ Farkas–Róth 2012. 156.

¹¹⁸⁷ Ezt támasztotta alá a *vádiratos szakértő kirendelés* is, miszerint az ellenőrző szakértés e formájának nem volt helye, ha a felkért szakértő bevonását a bíróság, illetőleg az ügyész engedélyezte. [rég. Be. 111. § (4) bek.]

¹¹⁸⁸ Bodor–Csák–Somogyi–Szepesi–Szokolai–Varga 2009. 383.

¹¹⁸⁹ Vö. A régi Be. indokolását a 112. §-hoz.

¹¹⁹⁰ régi Be. 78. § (4) bek.

¹¹⁹¹ Vö. 8/2013. (III. 1.) AB hat.

tulajdonképpen elintézés is nyert a bizonyítási eszköz, vagyis „valójában nem veszi a bíróság figyelembe”.¹¹⁹² Ezzel szemben Liziczay Sándor úgy foglalt állást, hogy ha a „szakértő bevonására nem kerül sor, akkor mivel a szakvéleménye az okiratra vonatkozó szabályok szerint használható fel, a szakvélemény alkalmas lehet arra, hogy a korábbi szakvéleménnyel szemben kételyeket támasszon. Ha a korábban eljáró szakértő nem tudja eloszlatni ezeket a kételyeket, akkor eljutunk ismét oda, hogy újabb szakértőt kell kirendelni”.¹¹⁹³ Ha pedig mindezt nem teljesítette a bíróság, az ítéleti tényállás sem lehetett megalapozott.¹¹⁹⁴ A kérdés eljutott az Alkotmánybíróság elé is, ahol a 102/B/2003. AB határozat a büntetőeljárás szakértői bizonyításra vonatkozó, indítványozó által kifogásolt szabályozásával összefüggésben kiemelte, hogy a régi Be. bizonyítási rendszere – a régi Pp.-vel egyezően – a szabad bizonyítás elvére épült, ebből következően az egyes bizonyítékok előre meghatározott bizonyító erővel ebben az eljárásban sem rendelkeztek. „A büntetőeljárás során is az eljáró bíróság döntésén múlik az, hogy a perben sor kerül-e szakértő kirendelésére illetve, hogy szakértőként a bíróság kit rendelt ki. A felkért »szakértő« által írásban előterjesztett szakvélemény, illetve a bíróság által kirendelt igazságügyi szakértő szakvéleménye egyaránt bizonyítási eszközök, ezek értékelésében az eljáró bíróságot semmi nem köti, azokat szabadon, meggyőződése szerint bírálja el.”¹¹⁹⁵ A BH2013. 60. számú döntés szintén azt az oldalt erősítette, hogy a szakvélemény okirati formában való megjelenésének különösebb jelentősége nincs, tudniillik nem zárta ki a perújítási indítvány alaposságát önmagában az a körülmény, hogy az annak alátámasztására az indítványozó által mellékelt, orvosszakértők által adott vélemény perjogilag nem szakvéleménynek, hanem okirati bizonyítéknak minősült. Bérces Viktor azonban kiemelte, hogy amennyiben a szakvélemény az okiratra vonatkozó szabályok szerint kerül felhasználásra, bizonyító ereje (ennél fogva) csekélyebb lesz.¹¹⁹⁶ A bevonás megtagadásával ezáltal sérülhetett a fegyveregyenlőség is, ha a tárgyaláson megjelenő és kiterjedt jogkörrel rendelkező szakértővel szemben a néma és megszólíthatatlan okirat áll,¹¹⁹⁷ ami rögtön felveti a felkért személy tanúként történő kihallgatásának dilemmáját is. Bartkó Róbert azt a gyakorlatban előforduló perjogi helyzetet hozta fel példának, amikor a védelem által felkért szakértőt tanúként a kirendelt szakértő jelenlétében hallgatták meg. „Ennek

¹¹⁹² Kardos 2012. 40-41.

¹¹⁹³ Liziczay 2007. 44.

¹¹⁹⁴ Györe 1996. 410.

¹¹⁹⁵ 102/B/2003. AB hat.

¹¹⁹⁶ Bérces 2012. 415. 32. j.

¹¹⁹⁷ Bárd 1992. 94.

általában az [volt] az indoka, hogy az egyes szakértők álláspontja egymással ütköztethetők legyen, és az eljáró [bíró] dönteni tudjon az esetleges további bizonyítás szükségszerűségéről.”¹¹⁹⁸ Ha a terheltek, a tanúk, illetőleg a terhelt és a tanú vallomásai egymással ellentétesek szembesítéssel,¹¹⁹⁹ még ha a szakértők véleménye tér el egymástól a szakértők egymás jelenlétében való (párhuzamos) meghallgatásával lehetett tisztázni.¹²⁰⁰ Tanút és szakértőt ugyanakkor nem lehetett egymással szembesíteni, már csak az okból sem, mert eljárási jogosítványaik sem voltak azonosak, a tanú például nem kérdezhetett. A felkért személy szakértőként történő bevonását tehát ezen az alapon nem spórolhatta meg a bíróság, ha az eljárás tisztességes voltát meg kívánta őrizni. Mindazonáltal a be nem vont magánszakértő tanúként történő kihallgatásától a bírói gyakorlat – a jogtudomány rosszallása ellenére – alapvetően nem zárkózott el,¹²⁰¹ ahol a szakértő már ténylegesen, mint a védelem tanúja jelent meg.

Szakértőt – a vádirat benyújtásáig az ügyész indítványára, ezután önállóan¹²⁰² – a bíróság is alkalmazhatott.¹²⁰³ A szakértői bizonyítás elrendelésével a bíró átmenetileg a szakértőre ruházta a tények felbecsülésének a jogát, azonban mindvégig felügyelte e tevékenységét, és döntött véleményének elfogadásáról.¹²⁰⁴ Az eljáró bíróságok kínosan ügyeltek a szakértő kiválasztására és kompetencia határainak kijelölésére, ezért a fentebb ismertetett, a vád által elkövetett hibák kivételesnek voltak mondhatók a büntetőper során. Sőt egy 2014-es felmérés szerint a bíróságok az esetek 40%-ában inkább valamilyen szakértői intézetet – mintsem konkrét személyt vagy gazdasági társaságot – rendeltek ki a perben,¹²⁰⁵ a pártosság látszatát is kerülve ezzel. A szakértő pártatlanságával kapcsolatban felmerülő aggályok leginkább az eljárás *vádlo-bíró* rendszerével¹²⁰⁶ és kevésbé a szakértőnek a büntető tárgyaláson betöltött szerepével volt összefüggésbe hozhatók.

A büntetőperben *a bíróság által kirendelt szakértő* valamennyi esetben szakértőként járt el, véleménye – perjogi értelemben is – valamennyi esetben szakértői vélemény

¹¹⁹⁸ Bartkó 2012. 115-116.

¹¹⁹⁹ régi Be. 124. §

¹²⁰⁰ régi Be. 125. §

¹²⁰¹ *Mutatis mutandis* ld.: BH1998. 473.

¹²⁰² régi Be. 107. § (1) bek.

¹²⁰³ régi Be. 99. § (3) bek.

¹²⁰⁴ Wirth–Ferencz 2014. 43.

¹²⁰⁵ https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_tablazarat_adatlapok.pdf

(letöltés: 2024.05.09.)

¹²⁰⁶ Ld. bővebben: Cséffai 2014/c. 173-182.

volt; legitimitásához kétség nem fért (*független szakvélemény*). Ezen az sem változtatott, hogy a szakvélemény elkészültét követően a szakértő szakértői státusza megváltozott, esetleg megszűnt. Az elhúzódó perek során a bíróságok gyakran találkoztak azzal a jelenséggel, hogy a szakértő meghallgatásának elrendelésére a szakvélemény leadását követően évekkel később kerül sor, amikor – azért, mert a szakértő személy tartósan külföldön tartózkodik vagy mert az adott foglalkozástól eltiltották – tevékenységét már nem gyakorolta. A Legfelsőbb Bíróság ezzel kapcsolatos álláspontját az EBH2013. B.7. számú eseti döntés közvetítette. Eszerint a szakvélemény elkészültét követően bizonyítékul már ez szolgált, s annak felhasználhatóságát, bizonyító erejét nem érintette az azt megalkotó szakértő további sorsa. Felmerül azonban a kérdés, hogy miként volt meghallgatható a tárgyaláson a szakvéleményt elkészítő szakértő, ha már maga nem volt szakértő? Az egyik álláspont szerint „[a]z eseti szakértő jogintézménye eszközül szolgálhat[ott] a bíróság számára a szakértői véleménnyel kapcsolatos csekélyebb súlyú, formális hiányosságok kiküszöbölésére. Erre legtöbbször olyan esetekben kerül[hetett] sor, amikor a véleményadás, valamint az annak felhasználása között eltelt idő alatt a szakértő jogi státuszában valamilyen változás következ[ett] be. Ilyen helyzet állhat[ott] elő például akkor, ha a bíróság a névjegyzékbe korábban bejegyzett, de onnan időközben törölt szakértőt rendelt ki, akinek legitimitációját ilyen esetben az eseti szakértőként történő kirendelés biztosíthat[ta]”.¹²⁰⁷ A kétszeres – egyszer rendes, egyszer eseti – szakértői kirendelés ugyanakkor sem az eseti szakértő, sem pedig a más szakértő kirendelés indokoltságának nem felelt meg, az ismételt szakértői kirendelést pedig a törvény nem ismerte; ráadásul úgy tűnt, mintha ezen álláspont képviselői egyáltalán nem is akarták volna tudomásul venni, hogy a szakértő státusza – valamilyen oknál fogva – megváltozott. Ezzel szemben egy másik, sokkal elfogadóbb és a törvény betűjével¹²⁰⁸ is jobban összhangban álló álláspont szerint a szakértő meghallgatására a tanú kihallgatására vonatkozó szabályok alkalmazásával kerítettek sort, illetve amennyiben erre nem volt mód, úgy a bíróság a szakvéleményt hivatalból vagy indítványra felolvasással tehetette a tárgyalás anyagává,¹²⁰⁹ nem kényszerít vissza senkit szakértői státuszába. A volt szakértő tárgyaláson történő tanúkihallgatása nem volt kifogásolható, hiszen a szakértőt a régi Be. 298. §-a alapján egyébként is a tanú kihallgatására vonatkozó szabályok

¹²⁰⁷ Molnár 2014/a. 144.

¹²⁰⁸ Vö. régi Be. 298-299. §§

¹²⁰⁹ Csere 2014. 256.

értelemszerű alkalmazásával kellett meghallgatni, jóllehet ilyen esetben – bár tényleges szakértői tevékenységet végzett – a szakértői munkadíját nem, csak a megjelenéssel felmerült költségét lehetett megtéríteni. Ez azonban csekély árat jelentett, a tárgyalás szabályszerű megtartásához képest. Felolvasással azonban a szakvélemény csak addig a pontig volt a tárgyalás anyagává tehető, amennyiben a felek azt nem vitatták. Ellenkező esetben ugyanis a szakértőhöz kérdéseket lehetett intézni,¹²¹⁰ amelynek elmaradása már a közvetlenség elvének sérelmét jelenthette volna. Mindez azt kívánta, hogy az olyan szakértői vélemény, amely a felek által vitatott és készítője a bíróság előtt nem volt meghallgatható, bizonyítékként nem lehetett figyelembe venni.

Valós problémaként jelent meg a jogkérdésben beszerzett, illetve beterjesztett független szakértői vélemény elintézése is. Mindkét esetkört érintő BH2007. 218. számú döntés szerint a régi Be. törvény értelmében szakértőt akkor kellett igénybe venni, ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem volt szükséges, amit nyilvánvalóan nem lehetett akként értelmezni, hogy a szakértő feladata a jogszabály – bíróság helyett történő – értelmezése. A több évtizede töretlennek tekinthető ítélkezési gyakorlat szerint a szakértő nem vállalkozhatott a szakvéleményében jogi kérdések megválaszolására, illetve más megközelítésben a bíróság nem bízhatta rá a jogi kérdések eldöntését. Ez ugyanis végső soron az ítélkezés feladatának¹²¹¹ az átruházását jelentené. Természetesen nem lehetett kizárni – folytatja a bíróság –, hogy egy szakvéleményben a ténybeli és a jogi elemek együttesen legyenek jelen; akár azért, mert a szakértő egy jogilag szabályozott környezetben tanúsított emberi magatartást vizsgál, akár más okból, mert szerepét félreértelmezve a jogi felelősség kérdésében is állást foglal. Mindez azonban nem jelentette azt, hogy ezek a jogi előfeltevések, értelmezések az eljárásjogi értelemben vett szakvélemény részei volnának. Azoktól a bíróság más szakértő kirendelését vagy újabb szakvélemény beszerzését mellőzve szabadon eltérhetett. Mindezt megerősítette a BH2007. 397. számon közzétett eseti döntés is, amely szerint jogkérdésre a büntetőeljárásban szakértői vélemény nem szerezhető be, illetőleg az ilyen kérdésben véleményt nyilvánító szakértő a kompetenciáján túlterjeszkedik.¹²¹² Szathmáry szerint a jogkérdésben állást foglaló szakvéleményt kétféleképpen lehetett értékelni. Az egyik szerint, a szakvélemény jogkérdésekre vonatkozó részét figyelmen kívül kellett hagyni, egyebekben

¹²¹⁰ régi Be. 110. § (1) bek.; régi Be. 299. § (2) bek.

¹²¹¹ régi Be. 12. § (1) bek.

¹²¹² Vö. Tremmel 2006. 136.

bizonyítékként felhasználható volt, míg a másik szerint, mivel legtöbbször a büntetőeljárás fő kérdésben formált véleményt – megfertőzve a szakvélemény teljes tartalmát –, elfogultság miatt a ténymegállapításokra szorító okirati bizonyítékként sem volt alkalmazható, azaz ki kellett zárni a bizonyítékok közül.¹²¹³ A jogkérdésben állást foglaló szakértő munkáját ugyanis könnyen lehetett úgy értelmezni – felülírva az összeférhetlenség általános szabályait –, hogy ítélező tevékenysége révén részrehajlóvá válik, így elfogulatlan szakvélemény a továbbiakban már nem várható el tőle; kizárt szakértő szakvéleménye pedig bizonyítékként nem volt figyelembe vehető.

¹²¹³ Szathmáry 2011. 147.

VI. Szakértő napjaink polgári eljárásában

6.1. Bevezetés

A Kormány az 1267/2013. (V. 17.) Korm. határozattal elrendelte a polgári perjog, ezen belül a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény átfogó korszerűsítésére irányuló munkálatok megkezdését. A Polgári Perjogi Kodifikációs Főbizottság tagja több olyan kiváló jogtudós volt, mint Németh János, Varga István vagy Wopera Zsuzsa, jóllehet a kodifikációs munkákban közel másfélszáz jogász vett rész.¹²¹⁴

Az új polgári perrendtartás kodifikációját megalapozó tanulmányokban megjelenített álláspont szerint a szakértői bizonyítás gyakorlatában felmerülő sokféle kérdés, mind egy alapkérdésre vezethető vissza, nevezetesen mi a szakértő perbeli szerepe,¹²¹⁵ így elsődlegesen abban a kérdésben kellett állást foglalni, hogy „a szakértő bizonyítási eszköznek vagy a bíróság szakmai segítőjének minősüljön-e, ugyanakkor e döntést követően a normaszöveg szintjén is megnyilvánuló, egyértelmű és következetes szabályozásra van szükség”.¹²¹⁶ A 2015. január 14. napján megtartott ülésén elfogadott Konceptió indokolása szintén kiemelte, hogy a szakértői bizonyítás területén mélyreható reform igénye merült fel, minthogy a perekben olyan gyakorlati problémákkal lehetett szembesülni mint a tárgyalási elvvel való összhang hiánya, vagy a túl hangsúlyossá vált szakértő ténybírói szerep,¹²¹⁷ ezért a szakértői bizonyítás szabályait teljes egészében összhangba kellett hozni a perrendtartás alapelveivel – különös tekintettel a rendelkezési elvre – és a bizonyítás egyéb rendelkezéseivel.¹²¹⁸

A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényt az Országgyűlés a 2016. november 22-i ülésnapján fogadta el és 2018. január 1-jén lépett hatályba. Maga a törvény indokolása úgy foglalt állást, hogy a bizonyítással kapcsolatos szabályozás leglényegesebb újítása a szakértői bizonyítás koncepcionális megújítása,¹²¹⁹ amelyet a jogtudomány képviselői is előszeretettel hangoztattak hozzátéve, hogy a szabályozás legjelentősebb novumként intézményesíti a magánszakértői bizonyítást.¹²²⁰ Egyesek szerint a Pp. végérvényesen megteremtette az észszerűen és következetesen működő,

¹²¹⁴ A polgári perjogi kodifikációról részletesen ld.: Németh 2017.

¹²¹⁵ Parlagi 2014. 511.

¹²¹⁶ Parlagi 2014. 522.

¹²¹⁷ Pp. Konceptió 48.

¹²¹⁸ Pp. Konceptió 20.

¹²¹⁹ Pp. általános indokolása

¹²²⁰ Nagy 2018. 6-7.; ld. még: Vitvindic 2017. 25. és Metzinger 2022. 330.

hatékonyságon alapuló szakértői bizonyítási rendszer törvényi alapját.¹²²¹ Sokan azonban kételkedve fogadták a törvényt körül lengő optimizmust és egyre gyakrabban vált kritika tárgyává.¹²²² Az elmúlt években ugyanis számos nagy kódex tekintetében zajlott kodifikációs munka¹²²³ és a szabályok közel egyidejű bevezetése nem kedvezett az új, harmonikus joggyakorlat kialakulásának. Mindezek során a szakértők szerepének és helyzetének szabályozása hiányos és következetlen maradt jó néhány ponton,¹²²⁴ ráadásul a per megnövekedett szakértői létszámigényével szemben az igazságügyi szakértőket érintő gerontológiai problémákat a törvény teljes mértékben figyelmen kívül hagyta,¹²²⁵ ami további repedéseket okozott a szakértői bizonyítási rendszer hatékonyságán.

¹²²¹ Móricz 2023. 33.

¹²²² Osztovits András egyenesen azt a kérdés vetette fel, hogy egyáltalán lehet-e új Pp.-ről beszélni, vagy csak a régi Pp. bírói gyakorlatában felmerült legfontosabb problémáit, gócpontjait orvosolni szándékozó nagyméretű novelláról van szó. [Osztovits 2023. 42.]

¹²²³ Ld. például: Szaktv.

¹²²⁴ Kereszty 2019. 46.

¹²²⁵ Cserba–Nagy 2016. 107.

6.2. Rendszertan

A Pp. kodifikációja során megjelent – norma szöveget és indokolást is magába foglaló – úgynevezett Szakértői Javaslat elképzelése szerint a szakértő nem bizonyítási eszköz, hanem a bíróság segédszerve volt.¹²²⁶ Ez esetben a bizonyításra vonatkozó szabályok nem voltak alkalmazhatók,¹²²⁷ jöllehet a szakértői tevékenységet továbbra is a bizonyítási eljárás részének tekintette, minthogy a szakértő a bizonyítékok észlelésén és azok értékelésén keresztül a ténymegállapításhoz nyújtott segítséget a bíróságnak.¹²²⁸ Ebben a konstrukcióban a magánszakértői vélemény a kirendelt szakértő szakvéleményének előkészítését szolgálta,¹²²⁹ míg a más eljárásból származó szakvélemény – furcsamód – bizonyítéki tulajdonsága, a bizonyító értéke kapott kizárólagos hangsúlyt.¹²³⁰ Noha a részletszabályok tekintetében lehettek és voltak is bizonyos következtetlenségek,¹²³¹ a rendszer elméleti kimunkáltságának magas színvonalához azonban kétség sem férhet; ennek ellenére a jogalkotó más utat választott.¹²³²

A Pp. ugyanis a szakértőt bizonyítási eszközként,¹²³³ a szakvéleményt bizonyítékként¹²³⁴ szabályozza és a régi Pp.-hez hasonlóan rögzíti,¹²³⁵ hogy akkor kell¹²³⁶ szakértőt alkalmazni, ha a perben jelentős tények megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges.¹²³⁷ A törvény újítása ugyanakkor, hogy szakértőt kell alkalmazni akkor is, ha a jogvita kereteinek a meghatározásához különleges szakértelem szükséges, azonban ennek részletszabályait a jogalkotó nem határozza meg, ráadásul mindez azzal a dogmatikai ellentmondással társul, hogy ebben az esetben a szakértő nem bizonyítási eszközként, hanem a jogvita kereteit feltárni hivatott személyként jelenik meg.¹²³⁸

¹²²⁶ Parlagi 2016. 466.

¹²²⁷ Parlagi 2017. 160.; ld. még: Parlagi 2016. 389-390.

¹²²⁸ Parlagi 2016. 466.

¹²²⁹ Parlagi 2016. 469.

¹²³⁰ Parlagi 2016. 474.

¹²³¹ Ld. például: a magánszakértőhöz való jog érvényesíthetőségének hiányosságait. [Parlagi 2016. 470.]

¹²³² Döme 2019. 27.

¹²³³ Pp. 268. § (2) bek.

¹²³⁴ Pp. 268. § (1) bek.

¹²³⁵ Vitvindics 2017. 22.; ld. még: Nagy 2018. 7.

¹²³⁶ A szakvélemény kizárólagosságára ld.: Metzinger 2012. 27-28.

¹²³⁷ Pp. 300. § (1) bek.

¹²³⁸ Parlagi 2017. 162.; ld. még: Döme 2019. 22.

A Pp. a szakértő személyének megválasztása során a formális megközelítést választja,¹²³⁹ ugyanis sem kirendelt, sem magánszakértő nem lehet valaki pusztán azon az alapon, hogy különleges szakértelemmel rendelkezik,¹²⁴⁰ így az alkalmazás módjától függetlenül szakértőként kizárólag a Szaktv. szerinti szakértőt, vagy a Szaktv.-ben meghatározott feltételek fennállása esetén, az ott meghatározott eseti szakértőt lehet alkalmazni.¹²⁴¹ A szakértővel szemben fennálló kizárási okok a korábbi szabályozáshoz képest alapvetően nem változtak,¹²⁴² fennállását a magánszakértő és kirendelt szakértő vonatkozásában is egységesen,¹²⁴³ méghozzá a per teljes szakaszában kell vizsgálni.

Szakértő a fél megbízása vagy kirendelés alapján, indítványra alkalmazható.¹²⁴⁴ A kirendelt szakértő pedig kétféle módon kerülhet a perbe, vagy más eljárásban rendelték ki és adott szakvéleményt, vagy a folyamatban lévő perben rendelik ki és ad szakvéleményt.¹²⁴⁵ A szakértő három alkalmazási módja szabadon választható, egyenrangúak, de egyben ki is zárják egymást,¹²⁴⁶ így a bizonyító félnek¹²⁴⁷ választania kell, hogy miként kívánja bizonyítani a különleges szakértelmet igénylő tényállást, mivel egyidejűleg csak az egyik alkalmazási módra kerülhet sor.¹²⁴⁸ A bizonyító fél választásával tehát rögzül a szakértői bizonyítás menete, a fél nem válthat korlátlanul alkalmazási módot.¹²⁴⁹ Az ellenérdekű fél ugyanakkor „nem veheti át” a szakértői bizonyítás meghatározásának jogát azáltal, hogy a bizonyító felet megelőzve korábban terjeszt elő bizonyítási indítványt a szakkérdést illetően,¹²⁵⁰ ugyanazon tény vonatkozásában ugyanis nem lehetséges, hogy mind a felperes, mind pedig az alperes bizonyító félnek minősüljön.¹²⁵¹

Az egyes szakértői bizonyítási módok funkcionálisan is egységesek,¹²⁵² így egyik sem élvez elsőbbséget a másikkal képest, bizonyító erejük összevetése pedig a Pp. jelenlegi rezsimjében fogalmilag kizárt. A párhuzamos szakértői bizonyítás kizárása¹²⁵³ ugyanis éppen annak érdekében történik, hogy a szakvélemények ne ütközhessenek

¹²³⁹ Metzinger 2022. 332.

¹²⁴⁰ A Pp. indokolása a 300. §-hoz.

¹²⁴¹ Vitvindic 2017. 23.

¹²⁴² A Pp. indokolása a 301. §-hoz.

¹²⁴³ Nagy 2019. 793.

¹²⁴⁴ Pp. 300. § (3) bek.

¹²⁴⁵ Szabó 2016. 170.

¹²⁴⁶ Bartal 2018. 325.

¹²⁴⁷ CKOT (2017. XI. 20-21.) 43. pont

¹²⁴⁸ Vitvindic 2017. 22-23.

¹²⁴⁹ Bartal 2018. 322.

¹²⁵⁰ Nagy 2019. 796.

¹²⁵¹ Nagy 2019. 797.

¹²⁵² Metzinger 2022. 332. és 335.

¹²⁵³ Pp. 302. § (5) bek.; Pp. 306. § (4) bek.; Pp. 307. § (1) bek. a) pont

egymással.¹²⁵⁴ A törvény indokolása szerint a szakértői bizonyítás hangsúlyos elve, hogy a bíróság a szakvélemény szakmai szempontú megítélésére nem lehet képes,¹²⁵⁵ ami a jogirodalomban gyakran hivatkozott érvelés, miszerint a „szakvélemény szabad mérlegelése gyakorlatilag illúzió, valójában a bíróság döntései messzemenően kötődnek a szakvéleményhez”,¹²⁵⁶ manifesztációjaként fogható fel. Bartal Géza szintén elvi élel mondja ki a szakértői bizonyítás kapcsán, hogy a bíróság szabad mérlegelési joga szakkérdésben nem érvényesül, azaz a szakvélemények közötti ellentmondás a bírói értékelő tevékenység körében nem szüntethető meg.¹²⁵⁷ Ez azonban csak a szakvélemények kollúziója esetén igaz. A bíróságot ugyanis általában nem köti a szakértői vélemény, és ahogy arra Metzinger Péter is rámutat, a bíróság egyéb peradat alapján (is) aggályosnak minősítheti a szakértői véleményt.¹²⁵⁸ Önmagában azonban az nem adhat alapot a szakvélemény bizonyítékokból való kirekesztésére, illetve lecserélésére, hogy a felek a szakvéleményt szakmai indokokra való hivatkozással nem fogadják el.¹²⁵⁹ Mindez azt jelenti, hogy a szakvélemény analitikus értékelését a bírónak el kell végeznie, amely során az aggályosság kérdésében döntenie kell, ugyanakkor a két aggálytalan szakértői vélemény szintetikus értékelését már nem végezheti el.¹²⁶⁰

A Pp. a szakértő perbeli helyét már nyíltan a ténybíró szerepébe helyezi, amely a szakértői feladat meghatározásából, a bírákra vonatkozó kizárási szabályok változatlan fenntartásából, és nem utolsó sorban a szakvélemény szakmai alapú bírói mérlegelésének tilalmából egyértelműen kiolvasható. Noha a magánszakértő perbeli szerepét illetően általában a fél tanújának szoktuk tekinteni, a törvény azáltal, hogy rendszeridegen módon a különböző szakértői bizonyítási módokat perjogilag egységesen kezeli, az eljárási törvényben megjelenő magánszakértői bizonyítás funkcióját tekintve nem különbözik a kirendelt szakértői bizonyítástól, így a szakértő perbeli helyét sem képes érdemben befolyásolni.

¹²⁵⁴ Bartal 2018. 325.

¹²⁵⁵ Hasonló érveléssel a korábbi eljárási kódex alatt is találkozhatunk. Ld. például: BDT2010. 2209., BH1998. 272.

¹²⁵⁶ Lábady–Kengyel 1982. 1012.; Metzinger szerint ugyanakkor a szakvélemény, mint bizonyíték értékelése a bíró feladata. [Metzinger 2012. 31.]

¹²⁵⁷ Bartal 2018. 325.

¹²⁵⁸ Metzinger 2022. 332. és 347.

¹²⁵⁹ A Pp. indokolása a 316. §-hoz.

¹²⁶⁰ Parlagi 2017. 167.

6.3. Kirendelt szakértő

A kirendelt szakértő szabályozása alig változott valamit a korábbi kódexhez képest, mi több, olyan szabályok is változatlanok maradtak benne, amelyek – már igazoltan – nem váltották be a hozzáfűzött jogalkotói reményeket vagy nem voltak teljes mértékben összhangban a törvény alapelveivel. Ilyennek tekinthető például, hogy a rendelkezési elv égisze alatt a Pp. a kirendelendő szakértő személyének kiválasztását változatlanul elsősorban a felekre bízta,¹²⁶¹ holott ezzel az eljárásjogi lehetőséggel a felek a gyakorlatban eddig sem éltek.¹²⁶² De a szakértőhöz intézendő kérdések kialakítása tekintetében sem állt be lényegi változás. A törvény a feleket terhelő peranyag-szolgáltatási kötelezettség elvének az érvényesítése érdekében, valamint azért, mert a kérdésektől a bizonyíték tartalma és adott esetben a bizonyítás sikere jelentős mértékben függ, alapvetően – az ügyre, valamint a szakértő szakismereteinek a körébe nem tartozó kérdések mellőzésének terhével¹²⁶³ – a felekre bízta a szakértő által megválaszolendő kérdések meghatározását,¹²⁶⁴ és a bíróság csak a felek rendelkezési jogának a sérelme nélkül,¹²⁶⁵ a felek által feltüntetett kérdésekkel érintett tényállítások tekintetében tehet fel a szakértőnek kérdést.¹²⁶⁶ Mint azt azonban Parlagi Mátyás is hangsúlyozza, a bíróságnak fel kell hívnia a fél figyelmét arra, ha az érvényesített jog szempontjából releváns tényre nem kérdez rá,¹²⁶⁷ azaz a szakértőhöz intézett kérdések hiányosak. A felhívás figyelmen kívül maradása a szakértői kirendelés mellőzésének ódiumával jár(hat),¹²⁶⁸ így a bíróság ezirányú közrehatásával képes a szakértői bizonyítás felett továbbra is lényeges hatást gyakorolni.

A törvény szerkezetét illetően rögtön megállapítható, hogy a magánszakértői bizonyítás megelőzi a kirendelt szakértő szabályozását és magának a szakértői kirendelés feltételeinek meghatározása¹²⁶⁹ is arra utal, hogy a magánszakvéleménynek – igazodva a tárgyalási elv minél szélesebb érvényesüléséhez – eljárási (alkalmazási¹²⁷⁰) elsőbbséget¹²⁷¹ szánt a jogalkotó. Található azonban olyan álláspont is, amely szerint a

¹²⁶¹ Vitvindics 2017. 23.

¹²⁶² Virág 2014/a. 275.

¹²⁶³ Pp. 308. § (2) bek.

¹²⁶⁴ A Pp. indokolása a 307. §-hoz.

¹²⁶⁵ A Pp. indokolása a 308. §-hoz.

¹²⁶⁶ Pp. 308. § (2) bek.

¹²⁶⁷ Parlagi 2017. 166.

¹²⁶⁸ Pp. 276. § (5) bek.

¹²⁶⁹ Pp. 307. § (1) bek. a) pont

¹²⁷⁰ Nagy 2019. 789.

¹²⁷¹ Metzinger 2022. 335.; Szalai 2017. 529.; Árok–Kömüves 2017. 144.

kirendelt szakértő van privilegizált helyzetben,¹²⁷² amelynek képviselői szintén a szakértői kirendelés feltételeinek meghatározásában vélik mindezt felfedezni.¹²⁷³ A bírósági kirendelés ugyanis nemcsak, hogy megelőzheti,¹²⁷⁴ hanem bármely szakértői bizonyítékszolgáltatási módot követheti is,¹²⁷⁵ amennyiben a magánszakértői bizonyítás törvény szerint elégtelennek minősül,¹²⁷⁶ a más eljárásban kirendelt szakértőnek a perben a szakvélemény kiegészítése végett meg kell jelennie,¹²⁷⁷ vagy a kirendelt szakértő szakvéleménye aggályos.¹²⁷⁸ Ennek fordítottja azonban nem igaz; a kirendelt szakértő alkalmazását követően benyújtott magánszakértői vélemény vagy más eljárásban kirendelt szakértőtől származó szakvélemény a perben bizonyítékként nem vehető figyelembe.¹²⁷⁹ Így amennyiben el is fogadjuk, hogy az első szakértő alkalmazásánál a magánszakértő elsőbbsége elvileg fennáll, úgy a második vagy azt követő szakértőnél ez már bizonyosan nem igaz, mivel a felet itt már nem illeti meg a választás szabadsága a különböző szakértői bizonyítási módok között.

A második körben, tehát kizárólag a kirendelt szakértő járhat el, amelyet – nem túl következetesen – attól függően nevezi a törvény kirendelt vagy új szakértőnek, hogy a kirendelés magán,- vagy kirendelt szakértő eljárását követi, mindamellett, hogy megkülönbözteti egymástól a más szakértő és az új szakértő kirendelését is. *Más szakértő* kirendelésére akkor kerülhet sor, ha a szakértő személyében rejlő okból szükséges a csere, azért mert a kirendelt szakértőt a bíróság a perből kizárta vagy a kirendelés alól felmentette. *Új szakértőt* pedig akkor rendel ki a bíróság, ha az a kirendelt szakértő szakvéleményében rejlő okból szükséges, azért mert a kirendelt szakértő szakvéleménye aggályos, és az aggályosság nem küszöbölhető ki.¹²⁸⁰ Önmagában azonban azon az alapon, hogy a fél nem ért egyet a szakértő következtetéseivel vagy válaszaival, nincs lehetőség a kirendelt szakértő kicserélésére és így a szakvélemények többszörözésére.¹²⁸¹ Itt érdemes megjegyezni, hogy a jogalkotó nem tartotta fenn azt a korábbi szabályozást,¹²⁸² amely szerint szakértői testület kizárólag a harmadik körös szakértői bizonyítás esetén alkalmazható; 2025.

¹²⁷² Szombati–Szakács–Hegedűs 2019. 44-45.; Magyar 2024. 617.

¹²⁷³ Pp. 307. § (1) bek. b)-c) pont

¹²⁷⁴ Pp. 302. § (5) bek., Pp. 306. § (4) bek.

¹²⁷⁵ Nagy 2019. 789-790.

¹²⁷⁶ Pp. 307. § (1) bek. b) pont

¹²⁷⁷ Pp. 307. § (1) bek. c) pont

¹²⁷⁸ Pp. 315. §

¹²⁷⁹ Pp. 316. § (3) bek.

¹²⁸⁰ Vitvindics 2017. 25.

¹²⁸¹ A Pp. indokolása a 315. §-hoz.

¹²⁸² Pp. 315. § (2) bek.

január 1-jét követően kirendelésére akár az első alkalommal sor kerülhet. A KT állásfoglalást azonban továbbra is irányadónak tartom, így a szakkérdés jelentősége, súlya, a szakvéleményben szereplő ellentmondás, az aggály mértéke lehet irányadó annak eldöntése során, hogy további szakértő vagy szakértői testület kirendelésére kerüljön sor.¹²⁸³ A sorozatos szakértői bizonyítást illetően Nagy Adrienn külön kiemeli, hogy tiltó szabály hiányában új szakértő több alkalommal is kirendelhető mindaddig, amíg rendelkezésre nem áll az aggálytalan szakvélemény.¹²⁸⁴ E körben indokolt rámutatni arra, hogy a bírót széles anyagi pervezetési kötelezettség terheli minden olyan esetben, amikor fennáll a szakértői bizonyítás/ellenbizonyítás sikertelenségének a lehetősége, így a bíróságnak fel kell hívnia a fél figyelmét, ha a magánszakértői vélemény vagy a kirendelt szakértő szakvéleménye aggályos¹²⁸⁵ annak érdekében, hogy megtegye azokat az eljárási cselekményeket, amelyek az aggályosság megszüntetése érdekében szükségesek.¹²⁸⁶ A Pp. a szakértői bizonyítás körében is következetesen alkalmazza ugyanakkor azt az elvet, hogy a szakértő kirendelésére, a szakvélemény kiegészítésére, illetőleg új szakértő kirendelésére főszabályként csak indítványra, mégpedig a bizonyító fél indítványára kerülhet sor,¹²⁸⁷ így a figyelemfelhívással a bíró eljárás-támogatási kötelezettsége megszűnik és a felek szabadon értékelhetik az abban foglalt analitikus állásfoglalást. Ha azonban a bíróság a szakértőt hivatalból rendelte ki, szükség szerint hivatalból jogosult elvégezni minden olyan perbeli cselekményt, amit a fél e fejezet szerint indítványozhat.¹²⁸⁸

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy kirendelt szakértő egyetlen esetkörben sem rendelkezik felülbírálnói funkcióval, a perben a kirendelt szakértőnek teljeskörűen új szakvéleményt kell előterjesztenie,¹²⁸⁹ ami szintén igaz a szakértői testületre is, amely szakvéleményt és nem felülvéleményezést készít; a korábbi szakvélemények felülbírálatára nem jogosult.¹²⁹⁰ Ez voltaképpen ellentmondásban áll a *magánszakértői modellel*,¹²⁹¹ ahol a magánszakvélemény bizonytalansága, illetőleg feloldhatatlan ellentmondása esetén második körben a bíróság által kirendelt, hagyományos szakértő,

¹²⁸³ KT (2017. XII. 8.) 12. pont

¹²⁸⁴ Nagy 2019. 816.

¹²⁸⁵ Pp. 317. § (1) bek. d) pont

¹²⁸⁶ Nagy 2019. 821.

¹²⁸⁷ KT (2017. XII. 8.) 12. pont

¹²⁸⁸ Pp. 317. § (2) bek.

¹²⁸⁹ Nagy 2019. 806.

¹²⁹⁰ Nagy 2019. 816-817.

¹²⁹¹ A másik modell: *a bíróság által kirendelt szakértő alkalmazásának modellje*. [Varga-Légrádi 2014. 499.] A *magánszakértői modell* mellett érvel Haupt. [Haupt 2014. 705.]

általában felülbírálni jár el.¹²⁹² Ez különösen abban az esetben érdekes, amikor a törvény az egymással szakkérdésben ellentétes magánszakértői véleményeket *ex lege* aggályosnak minősíti, kizárva ezzel mindkét szakértői véleményt a bizonyítékok köréből még azelőtt, hogy a szakértői bizonyítás befejeződne. A kirendelt szakértő ugyanis könnyen elfoglalhat olyan álláspontot, amely feloldja a magánszakértői vélemények közötti konfliktust, de az is lehet, hogy teljesen új álláspontra helyezkedik. A Pp. szabálya ugyanakkor e tekintetben egyértelműen fogalmaz, az aggályos magánszakértői vélemény (vagy kirendelt szakértőtől származó szakvélemény) a perben bizonyítékként nem vehető figyelembe,¹²⁹³ így a kirendelés során készült szakvélemény lesz az egyetlen, amit a bíróság a ténymegállapításkor bizonyítékként figyelembe vehet. Nem szabad megfeledkezni azonban arról, hogy az egyes bizonyítékok kirekesztésével magának a mérlegelésnek a lehetőségét zárja ki a jogalkotó, amely meghatározott esetekben a bírói döntés megalapozatlanságát eredményezheti.¹²⁹⁴ Ez esetben ugyanis a bíróság eleve nem kerül olyan helyzetbe, hogy az ellentétes szakmai álláspontok fennállását és a további bizonyítás szükségességét megállapítsa, hiszen perjogi szempontból a bíróság számára már csak egyetlen szakvéleménnyel kell számolnia,¹²⁹⁵ amely független annak a jogalkotói feltevés helyességének a megítélésétől, hogy „a szakvélemények közötti ellentmondás a bíró értékelő tevékenysége keretében nem szüntethető meg”.¹²⁹⁶ Mindez azt jelenti, hogy a jogalkotó hierarchiát teremt a szakvélemények között, amelyben a kirendelt szakértő véleményét magasabb rendűnek tekinti, mint a magánszakértői véleményeket, megtagadva ezzel a szakértők közötti szakmai vita lehetőségét, ami alapvetően korlátozza az igazság szabad kibontakozását. Ennek eredményeként a kirendelt szakértő véleménye egyfajta különleges státuszra tesz szert, lehetetlenné téve, hogy a perbeli felek azt hatékonyan vitassák; szakmai alapon történő ellenbizonyítás még elviekben is kizárt. Ez a megközelítés azonban teljes mértékben ellentétes a polgári perekre jellemző szabad bizonyítási rendszer elvével, ahol a bizonyítékoknak nincs előre meghatározott bizonyítóerejük.

A bíróság által kirendelt szakértő perbeli helyét illetően a Pp. – az eredeti jogalkotói szándéktól eltérően – nem tudott változtatni, így az továbbra is a ténybíró szerepében maradt. Az alapvetően megjelenő bíróság közrehatási tevékenységének hangsúlyos

¹²⁹² Varga–Légrádi 2014. 499-500.

¹²⁹³ Pp. 316. § (3) bek.

¹²⁹⁴ Vö. Grád 2016. 27.

¹²⁹⁵ CKOT (2017. VII. 7.) 15. pont

¹²⁹⁶ Kúria Kfv. 37.416/2019/4. sz.

érvényesítése a szakértői bizonyítás területén nem volt célravezető, mert a hivatalbóliség egyes elemeit, úgymint a szakértő megnevezésében, kérdésfeltevésben, valamint a szakvélemény analitikus prejudikációjában megjelenő bírói aktivizmust, érzékelhető módon nem sikerült csökkenteni. A törvény pedig azáltal, hogy a kirendelt szakértői vélemény és magánszakértői vélemény közötti szakmai konfliktus minden lehetőségét kizárja, domináns szerephez juttatja a kirendelt szakértő véleményét, aminek következtében az alternatív szakmai nézőpontok már nemigen kapnak szerepet. Mindez azt jelenti, hogy a kirendelt szakértő sok esetben szinte abszolút súllyal jelenik meg a perben, amely szakvéleményét egyszersmind *szuperbizonyítékká* teszi.

6.4. Más eljárásban kirendelt szakértői vélemény felhasználása¹²⁹⁷

A más eljárásban kirendelt szakértő alkalmazását a törvény külön cím alatt, jóllehet csupán egyetlen szakaszban tárgyalja, de számos rendelkezést találunk a kirendelt szakértő szabályai között is.¹²⁹⁸ Elkülönülését rendszertanilag a párhuzamos szakértői módok kizárása mögött találjuk meg, azonban sok esetben ez gyenge érvek bizonyul. A szakértői bizonyítási mód rögzülésén kívül a Pp. 306. §-ába a szakvélemény felhasználásának indítványozása, benyújtása és kiegészítése került.

A törvény nem sorolja fel azokat a más eljárásokat, amelyben készült szakvélemény felhasználását megengedi.¹²⁹⁹ Egyetlen kritériumot fogalmaz meg csupán, mégpedig azt, hogy a bizonyító fél csak és kizárólag kirendelt szakértő szakvéleményét használhatja fel,¹³⁰⁰ miközben a más eljárásban alkalmazott magánszakértő szakvéleményét nem.¹³⁰¹ Nagy Adrienn szerint a szóba jöhető eljárások köre igen tág, az lehet más polgári peres/nemperes eljárás, büntető-, szabálysértési- vagy választott bírósági eljárás.¹³⁰² Véleményem szerint azonban a törvényből nem vonható le olyan következtetés, hogy az csak a hazai eljárásokra terjed ki, így a más tagállamban folyó eljárások szintén ide sorolhatók. A számos lehetséges eljárás közül a legtöbb figyelmet azonban mégis csak a Kjnp.-ben szabályozott közjegyző előtti előzetes bizonyítás, valamint igazságügyi szakértő kirendelése, illetve az igazságügyi szakértő nemperes eljárásban történő kirendeléséről és ezzel összefüggésben a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról szóló 2005. évi XLVIII. törvény szerinti eljárás érdemel tekintettel arra, hogy ezen eljárásokat éppen ilyen céllal hozták létre.¹³⁰³ Ezen nemperes eljárások egyik legfőbb jellemzője azonban, hogy azok egyoldalú eljárásként kerültek szabályozásra, vagy fennáll az egyoldalú lefolytatás lehetősége, így a szakértői vélemény, mint bizonyíték elkészítéséhez a kérelmező által szolgáltatott információk állnak rendelkezésre, és a szakértő kizárólag a kérelmező által

¹²⁹⁷ Ld. bővebben: Cséffai 2023.

¹²⁹⁸ Ld. például: Pp. 307. § (1) bek. c) pont; Pp. 308. § (1) bek.

¹²⁹⁹ Megjegyzendő, hogy a közigazgatási per szempontjából a megelőző eljárásban kirendelt szakértő nem azonos a Pp.-ben szabályozott más eljárásban kirendelt szakértővel. A megelőző eljárást követően indult közigazgatási perben – bár a megelőző eljárás is más eljárás – a Kp. 80. §-ában található speciális eljárásjogi szabályok érvényesülnek. [Varga 2019. 73.]

¹³⁰⁰ A Pp. indokolása a 306. §-hoz.

¹³⁰¹ A magánszakértői vélemény ismételt felhasználása a magánszakértő alkalmazására irányadó szabályok szerint történik.

¹³⁰² Nagy 2019. 804.

¹³⁰³ Erre utal a régi Pp. nemperes eljárásban kirendelt szakértő véleményének felhasználásáról szóló rendelkezései is. [Vö. régi Pp. 183/A. §]

megfogalmazott kérdésekre válaszol a véleményében.¹³⁰⁴ Mindez ugyanakkor nem lehet indok arra, hogy az így „született szakvéleményt perjogilag »gyengébbnek« ítéljük, mint a perben született szakértői véleményt”.¹³⁰⁵ Több mint elgondolkodtató azonban, hogy a kodifikáció korai szakaszában felmerült a gyanú, hogy a magánszakértői vélemény (*sic!*) Szakértői Javaslat szerinti szabályozása – minthogy alkalmas lehet a nemperes eljárásban készült szakvélemény kiváltására – az intézmény kiüresítéséhez vezethet,¹³⁰⁶ aminek lényegén az sem változtat, hogy a hatályos Pp. keretein belül ennek éppen ellenkezője látszik beigazolódni.

A más eljárásban kirendelt szakértőnek a szakkérdés tárgyában készített szakvéleménye felhasználását szintén kizárólag a bizonyító fél indítványozhatja; vagyis erre a bizonyító fél ellenfelének nincs jogosultsága. Az azonos oldalon álló bizonyító felek pedig csak egyetlen, más eljárásban kirendelt szakértő szakvéleményének beszerzését indítványozhatják. A KT ehhez hozzáteszi, hogy a bizonyító fél ellenfele ugyanakkor attól nincs elzárva, hogy a más eljárásban kirendelt szakértő szakvéleményét felhasználva a bizonyító fél indítványa útján szolgáltatott szakvélemény esetleges aggályosságát állítsa.¹³⁰⁷ Mindez akkor jelent problémát, ha több szakértői vélemény is rendelkezésre áll. Ennek egyik esete, ha mindkét fél bizonyító fél az eljárásban. Ekkor ugyanis elképzelhető, hogy mindkét oldal élni fog a Pp. 306. §-ban foglalt lehetőséggel, így a fenti elv szigorú alkalmazása azt a furcsa helyzetet teremti, hogy a bizonyítékok mérlegelése során a szakvélemények tartalmát annak függvényében kell majd értékelni, hogy az adott kérdésben ki minősült bizonyító félnek. A bírói jogértelmezés szerint a két különböző eljárás során keletkezett szakvélemény eltérő tartalma a bizonyító fél bizonyítási érdekére tekintettel veendő figyelembe vagy hagyandó figyelmen kívül,¹³⁰⁸ elszeparálva ezzel a két szakvéleményt. Mindez azt jelenti, hogy mindegyik fél csak a saját szakvéleményével bizonyíthat, az ellenfelével nem (*sic!*), *quasi* magánszakértői vélemény jelleget tulajdonítva ezzel a kirendelt szakvéleménynek. Wallacher Lajos szerint ugyanakkor eleve kérdéses, hogy egy bizonyítási eszköz egyes részeit szét kell-e/lehet-e választani eredeti – vagyis az indítványozó, benyújtó fél tényállítását alátámasztó – és utólagos bizonyítás tárgyát

¹³⁰⁴ Ld. bővebben: Molnár–Cséffai 2024.

¹³⁰⁵ Magyar 2024. 620.

¹³⁰⁶ Parlagi 2016. 475.

¹³⁰⁷ KT (2018. I. 12.) 19. pont

¹³⁰⁸ BH 2023. 37.

képező bizonyítékokra.¹³⁰⁹ Álláspontom szerint, ha egyszer egy bizonyítási eszköz a per anyagává válik, akkor onnantól kezdve függetlenedik a felektől és mindkét fél szabadon hivatkozhat rá,¹³¹⁰ ez következik ugyanis a tényállás szabad megállapításának elvéből,¹³¹¹ de ezt az értelmezést támasztja alá maga a Pp.-nek az egyes közjegyzői nemperes eljárásokban irányadó szabálya is, amely szerint az előzetes bizonyítás eredményét a perben bármelyik fél felhasználhatja,¹³¹² ideértve az előzetes bizonyítási eljárás keretében lefolytatott szakértői bizonyítást is.¹³¹³ Noha az eljárási törvény nincs felkészítve a más eljárásban készült szakvélemények kollíziójának feloldására, ez azonban nem jelenthet felmentést a szabad bizonyítás elve¹³¹⁴ alól. Megismételve Grád András aforizmáját, amennyiben ugyanis egyes bizonyítékokat eleve kirekesztünk a bizonyítékok köréből, akkor magának a mérlegelésnek a lehetőségét zárjuk ki, amely meghatározott esetekben a bírói döntés megalapozatlanságát eredményezheti,¹³¹⁵ amire jó példát szolgáltat az Alkotmánybíróság elé került *díszelgő bőrkesztyűk ügye*.¹³¹⁶ A másik esetkör, amikor azonos szakkérdésben egymásnak ellentmondó szakértői vélemények születtek. Könnyen elképzelhető ugyanis, hogy a polgári peres eljárást büntetőeljárás előzte meg, ahol több szakértői vélemény is készült, vagy tiltó szabály hiányában *ad absurdum* maga a fél készített nemperes eljárás során több szakvéleményt, amelyek közül aztán, mint bizonyító fél szabadon válogatva, a számára kedvezőbb benyújtását indítványozza. Noha Szabó Andrea álláspontja szerint a más eljárásban vitatott, kiegészítésre szoruló, vagy más módon aggályos szakvélemény a polgári perben nem használható fel,¹³¹⁷ azonban ennek igazolására a Pp. a bizonyító fél ellenfelének nem ad megfelelő eszközt, a más eljárásban készült ellentétes szakvélemény perbeli felhasználását nem engedi meg.¹³¹⁸ Fontos hangsúlyozni, hogy ebben az esetben sem a szakértői bizonyítás elrendelése/lefolytatása, hanem a felektől függetlenül létező bizonyíték felhasználása a kérdés. A fegyveregyenlőség ugyanakkor

¹³⁰⁹ Wallacher 2017. 533.

¹³¹⁰ Wallacher felveti, hogy a fél javára váratlanul felmerülő bizonyíték esetében az utólagos bizonyítást a félnek formálisan be kell jelentenie. [Wallacher 2017. 533.]

¹³¹¹ Pp. 263. § (1) bek.

¹³¹² Pp. 338. § (4) bek.

¹³¹³ Ezzel szemben a Fővárosi Törvényszék egyik ítéletében a bizonyítási kényszer eljárásjogi értékelésére, valamint a bizonyítási érdek és a jogi érdek elhatárolására helyezte a hangsúlyt. [Fővárosi Törvényszék, 4.Gf.75.580/2022/10-II. sz.]; Az eset részletes elemzését ld.: Magyar 2024.

¹³¹⁴ A *szabad bizonyítás elve* azt hivatott biztosítani, hogy a bírónak ne kelljen a döntését jobb meggyőződése ellenére tudottan fenn nem álló tényekre alapítania pusztán azért, mert a bizonyítási eljárás valamilyen alaki hibában szenved. [Nagy 2019. 721.]

¹³¹⁵ Vö. Grád 2016. 27.

¹³¹⁶ 3037/2024. (II. 9.) AB hat.

¹³¹⁷ Szabó 2021. 108.

¹³¹⁸ Ld. KT (2018. I. 12.) 19. pont indokolását.

maga után vonja, hogy mindegyik félnek elfogadható lehetőséget kell biztosítani ügye előadására – beleértve a bizonyítékait is –, olyan feltételek mellett, amelyek nem hozzák őt érdemben hátrányosabb helyzetbe a másik félhez képest.¹³¹⁹ Ezen követelménynek a Pp. tárgyalt szakasza nem felel meg, amelyet csak tovább fokoz a nemperes eljárások egyoldalú jellege. Nem véletlen, hogy egyesek éppen a fegyveregyenlőség és a kontradiktórium biztosítása végett indokoltnak tartják, hogy abban az esetben, ha az egyik fél olyan másik eljárásban kirendelt szakértő szakvéleményének a perbeli felhasználását indítványozza, mely másik eljárásban az ellenérdekű fél nem vett részt, az ellenérdekű fél is jogosult legyen a perben – azonos szakkérdésben – szakértői bizonyítást indítványozni.¹³²⁰

A más eljárásban kirendelt szakértő is – ahogy már említésre került – kirendelt szakértő, amelyre a Pp. 306. §-ában foglalt szabályok alkalmazásán túl a Pp.-nek a kirendelt szakértőre vonatkozó rendelkezései az irányadók,¹³²¹ így szerencsésebb törvényszerkesztési mód lett volna, ha a más eljárásban kirendelt szakértő követi, nem pedig megelőzi a kirendelt szakértő alkalmazást. Jól mutatja mindezt a Pécsi Ítéltábla ítélete is, amely hangsúlyozza, hogy a Pp. szakértői bizonyításra vonatkozó szabályai (XXI. fejezet) szerint, ha a más eljárásban kirendelt szakértő szakvéleménye felhasználását indítványozza a bizonyító fél és a bíróság az eljárásban e szakértőt – indítványra – szakvélemény készítésére kirendeli, úgy a továbbiakban a kirendelt szakértőre vonatkozó szabályok alkalmazandók.¹³²² A Pp. 306. § (3) bekezdése szerint ugyanis a felek a szakvéleményre vagy a szakértővel nem közölt, lényeges perbeli adatokra vonatkozóan kérdések feltevését és azt is indítványozhatják, hogy a szakértő a szakvélemény aggályossága kiküszöböléséhez szükséges felvilágosítást adja meg. Amennyiben tehát, a más eljárásban kirendelt szakértő szakvéleményének felhasználásakor további kérdések megválaszolása, vagy annak aggályossága kiküszöbölése szükséges, amely akár a bizonyítás, akár az ellenbizonyítás körében, ezáltal bármelyik fél részéről felmerülhet,¹³²³ indítványozása a Pp. 307. § (1) bekezdés c) pontjában és a 308. § (1) bekezdésében foglaltak együttes értelmezésével a korábban alkalmazott szakértő kirendelésének indítványozását is jelenti, így – kirendelés esetén –

¹³¹⁹ Dombó Beheer B.V. v. the Netherlands, 14448/88 (27/10/1993)

¹³²⁰ Metzinger 2022. 337.; ld. még: Metzinger 2012. 14.

¹³²¹ CKOT (2019. XI. 28-29.) 13. pont

¹³²² Pécsi Ítéltábla Pf. 20.005/2021/16. sz.

¹³²³ KT (2017. XII. 8.) 10. pont

a továbbiakban a kirendelt szakértőkre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni.¹³²⁴ Ehhez azonban a Pp. 307. § (2) bekezdése szerint konkrét és határozott kérdéseket kell feltüntetnie, amelyeket a szakértőnek a szakvéleményében meg kell válaszolnia.¹³²⁵ A Pp. 318. § (3) bekezdése értelmében pedig – a konkrét perbeli bizonyítási helyzettől függően – a további kérdések megválaszolásában, illetve az aggályosság kiküszöbölésében érdekelt fél, mint indítványozó köteles a szakértői díj/munkaterv költségét előlegezni.¹³²⁶ Fontos azonban kiemelni, hogy a bíróság kiegészítés iránt indítvány nélkül, hivatalból nem intézkedhet, hanem mint minden alkalmazási mód esetében, csak arra van lehetősége, hogy a peranyag részévé vált szakvélemény aggályosságára felhívja a felek figyelmét a pervezetés keretében.¹³²⁷ A különféle eljárások sokfélesége miatt ugyanakkor hangsúlyozandó, hogy a más eljárásban kirendelt szakértő szakvéleménye önmagában azért nem lehet aggályos, mert az ellenérdekű felet a szemle időpontjáról nem értesítették, és nem tehetett észrevételt, hiszen a szóban forgó rendelkezések pont azon alapulnak, hogy lehetséges, hogy valamelyik peres fél nem vett részt abban a más eljárásban, amelyben a szakértőt kirendelték.¹³²⁸ Ehhez képest a közjegyző által kirendelt igazságügyi szakértő esetében nem alkalmazandó a Pp. 303. § (2) bekezdése szerinti, magánszakértőkre vonatkozó kötelezettség, minthogy a közjegyzői eljárásban készült szakvélemény nem tekinthető magánszakvéleménynek, hanem kirendelésen alapulónak minősül.¹³²⁹ A más eljárásban keletkezett szakvéleményről, tehát annak megismerését követően formálhat véleményt az ellenérdekű fél, ahol a szakértő perbeli kirendelése – Szabó Andrea álláspontja szerint – olyan garanciális szabály, amely a *fair eljárás*, a felek egyenrangúsága, valamint az eljárás kontradiktórius volta miatt szükséges.¹³³⁰ Döme Attila azonban már korábban azon aggodalmának adott hangot, hogy bár a „szakvélemény kiegészítése, a szakértő személyes meghallgatása keretében ugyan megtörténhet (az erre vonatkozó indítvány teljesítése nem is mellőzhető), a pártatlanság és a tárgyilagosság látszata mégis sérül, hiszen ezekhez az újabb vizsgálati elemekhez [...] már egy szakvéleményben rögzített »prekonceptió« alapján közelít a szakértő”.¹³³¹ Metzinger Péter szerint pedig az is „megfigyelhető, hogy a bíró – azon érdeke mentén, miszerint a

¹³²⁴ Vitvindics 2017. 23-24.

¹³²⁵ BH2023. 37.

¹³²⁶ KT (2017. XII. 8.) 10. pont

¹³²⁷ Nagy 2019. 805.

¹³²⁸ CKOT (2019. XI. 28-29.) 13. pont

¹³²⁹ Molnár T. 2021. 39. és 41.

¹³³⁰ Szabó 2021. 108.

¹³³¹ Döme 2005. 296-297.

pert mielőbb be kell fejezni, lehetőleg a legegyszerűbben – határozottan a beszerzett szakvélemény »megvédésében« érdekelt”.¹³³² Mindez azt jelenti, hogy a másik fél úgy kényszerülhet lépéshátrányba, hogy ennek kivédésére hatékony eszköz nem áll rendelkezésére, ami felvetheti a tisztességes eljárás sérelmét.

A más eljárásban készült szakvélemény felhasználásával a jogalkotó törvényi szintre emelte a korábbi bírói gyakorlatot, ezzel lehetővé tette, hogy a bizonyító fél a peres eljárástól eltérő eljárásban, ugyanazon szakkérdés vonatkozásában készült szakvéleménnyel bizonyítson,¹³³³ amivel elkerülhetővé válik az „ugyanazon bizonyítás felvételének többszörözése eljárásonként”,¹³³⁴ és ami a pergazdaságosság és a perek észszerű időn belül történő befejezése mellett hat. Míg azonban az ilyen szakvélemény ismételt felhasználása a korábbi szabályok alapján okiratként volt értékelhető, készítője pedig tanúként volt kihallgatható,¹³³⁵ addig a Pp. a szakértői bizonyítás ezen módját a kirendelt szakértő szintjére helyezi, így túlnyomórészt osztozik annak perbeli helyét illetően is. Nem szabad megfeledkezni azonban arról sem, hogy a sokszor egyoldalú eljárásban kirendelt szakértő felett a bíróság közrehatási tevékenysége kevésbé érvényesül, így a szakértő burkoltan továbbra akkor is képes a fél tanúja maradni, ha formálisan a felektől függetlenítjük, amit jól mutat a magánszakértővel történő kiváltásának kísérlete. A más eljárásban kirendelt szakértő perbeli szerepe tehát nagymértékben függ a másik eljárás jellegétől, illetve a szakértőnek az abban betöltött szerepétől.

¹³³² Metzinger 2012. 26.

¹³³³ A Pp. indokolása a 306. §-hoz.

¹³³⁴ Szabó 2021. 106.

¹³³⁵ Grósz 2011/b. 26.

6.5. Magánszakértés

Kétségtelen tény, hogy a magánszakértői bizonyítás kodifikálása a szakértői bizonyítás legnagyobb újítása, amelynek nem titkolt célja, hogy megszüntesse azt a korábbi perelhúzó gyakorlatot, amely szerint a magánszakvéleményt nem a főbizonyításra, hanem a kirendelt szakértő szakmai hozzáértésének a megingatására, cáfolatára alkalmazzák,¹³³⁶ ezért elsősorban jogkorlátozó jogintézményről van szó, amely szándék a részletszabályokban is testet ölt.¹³³⁷ A törvény egyértelművé teszi, hogy amennyiben a fél a más eljárásban kirendelt szakértő alkalmazásának vagy a szakértő kirendelésének indítványozását követően nyújt be – ugyanazon szakkérdés vonatkozásában – olyan szakvéleményt a bírósághoz, amelyet a megbízása alapján készített a szakértő, bizonyítékként már nem vehető figyelembe¹³³⁸ és az abban foglaltak a továbbiakban a fél állításaként kezelendők.¹³³⁹ Nagy Adrienn azonban hangsúlyozza, hogy az nem kizárt, hogy ennek segítségével saját állításként a szakvélemény aggályosságára hivatkozzanak,¹³⁴⁰ amelyben némi áthallás mutatkozik a korábbi bírói gyakorlatból.

A polgári perben a magánszakértőt egyfajta szükségképpen elfogult, kizárólag az őket megbízó fél igazát bizonyítani hivatott bizonyítási eszközként azonosítják, amely frazeológiát a Pp. azzal kívánja megszüntetni, hogy a magánszakértést felemeli a kirendelt szakértő által képviselt szintre,¹³⁴¹ egy olyan rendszert kialakítva ezzel, amelyben nincs különbség a szakértő igénybevétele szempontjából: ugyanolyan objektív tevékenységet kell kifejtenie akkor, ha kirendelés alapján, és abban az esetben is, ha valamely fél megbízása alapján végzi a szakértő a munkáját.¹³⁴² Mindez markánsan megjelenik a Szaktv.-ben is, amely kimondja, hogy a szakértőt a magánszakértői vélemény szakmai tartalmával összefüggésben megbízója – a Polgári Törvénykönyv megbízási szerződésre vonatkozó szabályaitól eltérően – nem utasíthatja. A szakértő a magánszakértői vélemény elkészítése során a tevékenységére irányadó szakmai szabályok betartásával, a tevékenységével érintett személyek – különösen megbízója – érdekeitől függetlenül, pártatlanul köteles eljárni, azaz a szakértő szakvéleményét a feltárt tények tárgyilagos értékelésével köteles kialakítani és a

¹³³⁶ Pp. általános indokolása

¹³³⁷ Mint sok újraalkotott jogszabály, a Pp. is részben a korábbi perrend tagadására épül fel. [Udvary 2024. 31.]

¹³³⁸ Pp. 302. § (5) bek.; Pp. 316. § (3) bek.

¹³³⁹ Vitvindics 2017. 24.

¹³⁴⁰ Nagy 2019. 814.

¹³⁴¹ Szombati–Szakács–Hegedűs 2019. 46.

¹³⁴² Nagy 2018. 7.

jogszabályba ütköző megbízást köteles megtagadni.¹³⁴³ Mindezt összegezve a törvény indokolása leszögezi, hogy a magánszakértői vélemény benyújtásának a törvényi lehetősége önmagában kizárja azt, hogy csak is amiatt, hogy a szakértő a fél megbízottja, a szakértő elfogultnak minősüljön.¹³⁴⁴

Ehhez képest a magánszakértő ugyanabból a személyi körből kerül ki, mint a kirendelt szakértő, következésképpen a képesítési, fegyelmi, etikai vagy büntetőjogi szabályok ugyanúgy vonatkoznak a fél megbízottjaként eljáró szakértőre, mint a kirendelt szakértőre.¹³⁴⁵ Ez a megállapítás azonban két irányból is csorbát szenved. Egyrészt a Szaktv.-ben fennálló feltételek esetén elvben eseti szakértő¹³⁴⁶ is igénybevehető magánszakértőként, azonban annak gyakorlati igazolása, miszerint „a magánfél talált-e vagy miért nem talált eljáró bejegyzett szakértőt az ügyében” gyakorlatilag teljesíthetetlen,¹³⁴⁷ így az jóformán kiesik a választható szakértelemmel rendelkező személyek köréből. Másrészt maga a szakértői törvény rendelkezik úgy, hogy az igazságügyi szakértői testület nem alkalmazható a polgári perrendtartásról szóló törvény szerinti magánszakértőként.¹³⁴⁸ A törvény indokolása szerint erre a korlátozásra a szakértői testületeknek a bírósági kirendeléshez kapcsolódó sajátos szerepe miatt van szükség, ugyanis a Pp. szerint szakértői testület akkor alkalmazható, ha már egy újjól kirendelt szakértő igénybevétele követően is szükség van új szakértő kirendelésére,¹³⁴⁹ így a szakértői testület magánszakértőként történő alkalmazásával ez a sorrend megborulna. Noha a jogalkotó ezt a sorrendiséget később már nem tartotta fenn,¹³⁵⁰ a tiltó szabály azonban maradt, ami lényegesen beszűkíti a magánszakértői bizonyítást bizonyos területeken.¹³⁵¹

A Pp. szerint, ha jogszabály eltérően nem rendelkezik a fél a megbízása alapján eljáró szakértő (*magánszakértő*) által készített szakvélemény (*magánszakértői vélemény*) benyújtását indítványozhatja.¹³⁵² A törvény tehát kifejezetten fenntartással él arra az esetre, amikor a magánszakértővel történő bizonyítás lehetősége kizárt akár

¹³⁴³ Szaktv. 52. § (5)-(6) bek.

¹³⁴⁴ A Pp. indokolása a 301. §-hoz.

¹³⁴⁵ Bartal 2018. 321.; ld. még: Nagy 2018. 7.

¹³⁴⁶ Szaktv. 4. § (4) bek.

¹³⁴⁷ Kereszty 2019. 39.

¹³⁴⁸ Szaktv. 35. § (4) bek.

¹³⁴⁹ A 2017. évi CXXX. törvény indokolása a 134-135. §-hoz.

¹³⁵⁰ Ld. 2024. évi LI. törvény egyes törvényeknek az igazságügyi szakértőkkel és a szakértői bizonyítással összefüggő módosításáról.

¹³⁵¹ Elég csak a szerzői jogi jogvitás ügyben felmerülő szakkérdésekre gondolni.

¹³⁵² Pp. 302. § (1) bek.

célszerűségi,¹³⁵³ akár más jogpolitikai megfontolás miatt.¹³⁵⁴ De eltérés jelentkezhet ellentétes irányból is, amikor a jogalkotó a jogvita gyors lezárását olyan jelentős társadalmi értéknek gondolja, hogy a fél megbízása alapján eljáró szakértő szakvéleményét úgy kezeli, mintha azt kirendelt szakértő terjesztette volna elő,¹³⁵⁵ így rá nem a magánszakértőre, hanem a kirendelt szakértőre vonatkozó szabályok lesznek irányadók.¹³⁵⁶ Egyébiránt, ha a bíróság az indítványnak helyt ad, a fél köteles a magánszakértői véleményt a bíróság felhívásában meghatározott határidőn belül benyújtani.¹³⁵⁷ A szakértő akkor válik magánszakértővé a perben, amikor a fél indítványának helyt ad a bíróság, így főszabály szerint a magánszakértő a perbeli jogait ettől az időponttól gyakorolhatja és kötelezettségeit is ettől az időponttól kell teljesítenie azzal, hogy a kérdések feltevését csak azt követően indítványozhatja, ha szakvéleményét a fél már benyújtotta.¹³⁵⁸ A fél a magánszakértői vélemény benyújtását követően új magánszakértőt nem alkalmazhat, más magánszakértő¹³⁵⁹ alkalmazását pedig a magánszakértő személyében rejlő ok esetén teszi lehetővé a törvény.¹³⁶⁰ Parlagi Mátyás szerint noha a magánszakértő a véleményét főszabályként a per során, az indítvány előterjesztését követően készíti el,¹³⁶¹ amit az érdemi tárgyalási szakban kell és lehet benyújtani,¹³⁶² a szakértői törvény rendelkezései alapján azonban a fél már a keresetlevél elkészítését megelőzően jogosult is magánszakértői véleményt készíttetni,¹³⁶³ és azt a bíróság indítványnak helyt adó döntését követően csatolni.¹³⁶⁴ A bírói jogértelmezés ugyanakkor a már megelőzően elkészített magánszakértői vélemény a keresetlevélhez történő csatolását sem zárja ki, amely azonban ebben a stádiumban még nem minősül magánszakértői véleménynek, csupán a magánszakértő alkalmazására tett indítvány indokának¹³⁶⁵ és azt a keresetlevéllel együtt közölni kell az alperessel.¹³⁶⁶ Ezzel szemben Metzinger Péter azon az állásponton van, hogy a (*perbeli*) magánszakértői vélemény nem készülhet el a per megindítása előtt, sőt, megbízás sem

¹³⁵³ Ld. például: Pp. 338. § (3) bek.

¹³⁵⁴ Ld. például: Pp. 434. § (5) bek.

¹³⁵⁵ Ld. például: Tszszt. 2. §; Tszszt. 8/C. § (2) bek.; Tszszt. 8/E. § (1) bek.

¹³⁵⁶ BDT2019. 4047.

¹³⁵⁷ Pp. 302. § (2) bek.

¹³⁵⁸ Bartal 2018. 323.

¹³⁵⁹ A törvény itt következtetlenül az „új magánszakértő” kifejezést használja. [Vö. Pp. 305. §; Pp. 311. §]

¹³⁶⁰ Bartal 2018. 324.

¹³⁶¹ Parlagi 2018. 1271., ld. még: Metzinger 2022. 343.

¹³⁶² Parlagi 2018. 1250-1251.

¹³⁶³ Szaktv. 52. § (3) bekezdés *b)* és *c)* pont

¹³⁶⁴ CKOT (2017. XI. 20-21.) 45. pont

¹³⁶⁵ KT (2017. XII. 8.) 7. pont

¹³⁶⁶ CKOT (2017. XI. 20-21.) 26. pont

adható annak elkészítésére engedélyt adó bírói döntés előtt,¹³⁶⁷ azonban nem zárható ki, hogy az így elkészített (*peren kívüli*) magánszakvélemény a Pp. 316. § (1) bekezdés *c*) pontja alapján olyan egyéb peradat, amely a Pp.-nek megfelelően elkészült és beszerzett szakvéleményt is aggályossá teheti.¹³⁶⁸ Ez a fajta megkülönböztetés azonban egyértelmű visszatérést jelentene a jogalkotó által elkerülni szándékolt korábban kialakult bírói gyakorlathoz, így ezen elmélet nem sok támogatóra talált, noha arra Metzinger helyesen mutat rá,¹³⁶⁹ hogy a peren kívüli magánszakvélemény perbeli kötelezettségeit¹³⁷⁰ jószérivel nem tudja teljesíteni, ám ez nem dogmatikai, hanem törvényességi kérdéseket vet föl. E körben a KT arra hívta fel a figyelmet, hogy a magánszakértői véleménynek a keresetlevél benyújtása előtti elkészítése esetén a magánszakértő a törvény szerinti perbeli kötelezettségeinek elmulasztása a Pp. 316. § (2) bekezdés *b*) pontja szerint az aggályosság kockázatát vonhatja maga után, különösképpen akkor, ha nem pótolható kötelezettségmulasztás történt, kivéve, ha bírói felhívás ellenére azt az ellenérdekű fél nem kifogásolja. Mindazokban az esetekben tehát, amelyekben még a per során pótolhatók az elmulasztott kötelezettségek, mód van rá, hogy a szakértő kiegészítse a véleményét; ha azonban a kiegészítés után is aggályos marad, akkor szakvéleményként nem vehető figyelembe.¹³⁷¹

A bizonyító fél ellenfele akkor jogosult magánszakértői vélemény benyújtását indítványozni, ha a bizonyító fél magánszakértői vélemény benyújtását indítványozza azzal, hogy több bizonyító fél, illetve a bizonyító fél több ellenfele ugyanazon szakkérdés vonatkozásában csak egy magánszakértőt alkalmazhat.¹³⁷² Ez egyrészt kizárja a magánszakértői vélemények halmozását¹³⁷³ ugyanazon szakkérdés vonatkozásában,¹³⁷⁴ másrészt azért, hogy a bizonyító fél ellenfele is jogosult saját magánszakvélemény benyújtására, amennyiben a bizonyító fél is magánszakvélemény benyújtását indítványozta,¹³⁷⁵ kivételt jelent a bizonyítási érdek általános szabálya alól, amelynek alapvető célja, hogy kiegyensúlyozott pervitel keretében biztosítsa a tisztességes eljárás egyik meghatározó elemét, a fegyverek egyenlőségét, egyenlő esélyt és alkalmat teremtve ezzel a felperesnek és az alperesnek arra, hogy a tény- és

¹³⁶⁷ Pp. 302. § (2) bek.

¹³⁶⁸ Metzinger 2022. 339-342.

¹³⁶⁹ Metzinger 2022. 341.

¹³⁷⁰ Pp. 303. § (2) bek.

¹³⁷¹ KT (2017. XII. 8.) 7. pont

¹³⁷² Pp. 302. § (3)-(4) bek.

¹³⁷³ Bartal 2018. 322.

¹³⁷⁴ CKOT (2017. XI. 20-21.) 46. pont

¹³⁷⁵ Vitvindics 2017. 24.

szakkérdésekben véleményt formálhasson és állást foglalhasson.¹³⁷⁶ Mindez azonban nem jogosítja fel az ellenérdekű felet arra, hogy a bizonyító félnek a magánszakértői bizonyításra vonatkozó indítványát azon az alapon vitassa, hogy szerinte kirendelt szakértő útján kellene (akár perhatékonysági, akár szakmai, akár egyéb okokból) bizonyítani az adott kérdést.¹³⁷⁷ A tisztességes eljáráshoz való jogból ugyanis nem vezethető le olyan, a feleket megillető alapjog, amely alapján a szakértői bizonyítás valamely meghatározott módja kikövetelhető vagy kikényszeríthető lenne. A magánszakértői bizonyítással szemben történő kifogásnak azonban alapjogi jelentősége lehet akkor, amikor éppen az egyenlőtlenség felszámolására irányul. A nagymértékben különböző anyagi helyzetű ügyfelek esetében ugyanis az ellenérdekű félnek formálisan ugyan meg van a joga a magánszakértő igénybevételére, azonban miután a költségkedvezményekre vonatkozó szabályok a magánszakértői díj előlegezésére nem terjednek ki,¹³⁷⁸ ténylegesen mégsem tudja gyakorolni, jóllehet erre figyelemmel a törvény nem teszi mellőzhetővé a magánszakértői bizonyítást, amivel sérülhet a fegyveregyenlőség.¹³⁷⁹

A magánszakértői bizonyítás szükségszerűen feltételezi az írásbeli szakvélemény létét,¹³⁸⁰ vagyis a Pp. nem ad lehetőséget arra, hogy a magánszakértő kizárólag a tárgyaláson szóban adja elő szakvéleményét,¹³⁸¹ ellenben a kirendelt szakértővel,¹³⁸² amely megkülönböztetés – mint elvi lehetőség – alapját nem találtam. Ez azért is furcsállható, mert a Pp. 304. § (3) bekezdése szerint az egymásnak ellentmondó magánszakvélemények tisztázására a szakértők együttes meghallgatása mellett kell kísérletet tenni, amely ráadásul a régi Pp. 183. § (2) bekezdéséből átvett, a kirendelt szakértők esetén alkalmazandó szabály volt.¹³⁸³ Ugyancsak eltérés, hogy a szakértő alkalmazásnak e módjánál az indítványban nem kell feltüntetni a szakértő által megválaszolandó konkrét kérdéseket.¹³⁸⁴ Fontos ugyanakkor azt megjegyezni, hogy az ellenérdekű fél – a bizonyító fél kontójára – nem jogosult (további) kérdések megválaszolását kérni a magánszakértőtől, míg az elkészült magánszakértői vélemény – a jóhiszemű joggyakorlás kötelezettségét betartva – esetleges aggályosságára kérdezhet

¹³⁷⁶ Vö. 10/2017. (V. 5.) AB hat.

¹³⁷⁷ Metzinger 2022. 344.

¹³⁷⁸ Nagy 2019. 789.

¹³⁷⁹ Vö. Kereszty 2019. 39-40.

¹³⁸⁰ Móricz 2018. 165.

¹³⁸¹ Aszódi 2017. 411.

¹³⁸² Pp. 308. § (3) bek.

¹³⁸³ Vö. Szombati–Szakács–Hegedűs 2019. 46.

¹³⁸⁴ Bartal 2018. 322.

rá.¹³⁸⁵ A törvény szerint ugyanis a bíróságnak a magánszakértői véleményt a benyújtó fél ellenfele részére kézbesíteni kell, aki a magánszakértői véleményre vonatkozóan a magánszakértőhöz kérdéseket intézhet.¹³⁸⁶ Erre akkor is jogosult, ha az adott szakkérdés vonatkozásában maga is benyújtott magánszakértői véleményt.¹³⁸⁷ Figyelemmel azonban arra, hogy a bizonyító fél ellenfele eleve nem lehet jogosult saját szakértői kérdéseket feltenni, hiszen nem az ő bizonyítását folytatja le a bíróság,¹³⁸⁸ voltaképpen itt nem is a bizonyítandó tényt illetően, hanem magával a bizonyítékkal kapcsolatban megfogalmazott nyilatkozatról van szó, amely a helyes jogi terminus használat mellett inkább észrevételnek, mint kérdésfeltevésnek tekinthető. Azt azonban nem tisztázza a törvény, hogy mi a teendő – informatikai szakkifejezéssel élve – úgynevezett *túlterheléses támadás* esetén, amikor az észrevételek nagy száma és terjedelme jelentős mértékben meghaladja a megbízott szakértői feladat nagyságát, időigényét és költségkeretét.¹³⁸⁹ Egy ilyen eszköz könnyen válhat a szakértői bizonyítás manipulálásának eszközévé. Amennyiben a magánszakértő szóbeli meghallgatására kerül sor, a felek által feltüntetett kérdésekkel érintett tényállítások tekintetében már a bíróság is intézhet kérdéseket a magánszakértőhöz,¹³⁹⁰ illetve megakadályozhatja, hogy a magánszakértői véleményre vonatkozóan szükségtelenül indítványozott kérdéseket a szakértő megválaszolja,¹³⁹¹ ami részben orvosolhatja a felvetett problémát. Érdeemes azonban kiemelni, hogy a bizonyításfelvétel általános szabályaiból¹³⁹² következően a felek a magánszakértő szóbeli meghallgatása esetén sem jogosultak arra, hogy a magánszakértőnek saját kérdéseik feltevését indítványozzák, vagy hogy közvetlenül saját kérdéseket tegyenek fel neki, tekintettel arra, hogy a magánszakértő perjogi értelemben nem számít közreműködőnek.¹³⁹³ Ebből adódóan a feleknek nincs eljárási lehetőségük arra, hogy aktívan részt vegyenek a magánszakértő kihallgatásában, és kérdéseikkel közvetlenül befolyásolják a bizonyítási eljárás menetét.

A magánszakértőnek meg kell keresnie az ellenérdekű felet, értesítenie kell a helyszíni szemléről, fel kell hívnia arra, hogy nyilatkozatát, észrevételeit tegye meg,

¹³⁸⁵ Metzinger 2022. 344.

¹³⁸⁶ Pp. 304. § (1) bek.

¹³⁸⁷ Nagy 2019. 801.

¹³⁸⁸ Varga–Légrádi 2014. 497.

¹³⁸⁹ Kereszty 2019. 38.

¹³⁹⁰ Pp. 304. § (5) bek.; Pp. 308. § (2) bek.

¹³⁹¹ Nagy 2019. 802.

¹³⁹² Pp. 278. § (3) bek.

¹³⁹³ Vö. Pp. 271. §

ezeket pedig a magánszakértői véleményében értékelnie kell.¹³⁹⁴ A Pp. ugyanis azt a felfogást követi, hogy az egyoldalú felkérés dacára „az ellenfelet nem lehet kirekeszteni a [magánszakértői] bizonyítás folyamatából és az ő véleményének is meg kell jelennie a szakértői anyagban”.¹³⁹⁵ A szakértőnek tehát a felek vonatkozó tényállításai és szakmai álláspontjai ismeretében kell szakvéleményt adnia akkor is, ha az egyik fél megbízása alapján jár el,¹³⁹⁶ elkerülve ezáltal azt a nem kívánt helyzetet, hogy a magánszakértői vélemény a megbízó fél által esetlegesen egyoldalúan szolgáltatott adatok miatt egyoldalúvá váljék.¹³⁹⁷ A megbízó ellenfelének általános cselekvési szabadsághoz való joga ugyanakkor magába foglalja a jogérvényesítéstől való tartózkodás lehetőségét, vagyis a nem cselekvés jogát is.¹³⁹⁸ Az együttműködés hiánya azonban problémát jelentett olyan ügyben, amikor az eljárásban személyes adatok megismerésével és kezelésével kapcsolatos kérdés merült fel. A Szaktv. korábbi rendelkezése szerint ugyanis a szakértő a magánszakértői vélemény elkészítése során rendelkezésére bocsátott vagy tudomására jutott személyes adatokat a megbízás teljesítése céljából csak az érintett személy előzetes írásbeli hozzájárulásával volt jogosult kezelni; a hozzájárulás megadását vélelmezni vagy kiterjesztően értelmezni nem lehetett.¹³⁹⁹ A magánszakértő által kezelendő személyes adatok azonban – többek között – éppen azt a célt szolgálják, hogy teljesíteni tudja eljárási kötelezettségeit, ekként az ellenérdekű fél értesíthető legyen a szakértői szemle időpontjáról és tudomást szerezhessen a magánszakértői vizsgálat folyamatban létéről.¹⁴⁰⁰ Nyilas Anna e körben megállapította, hogy a személyes adatok kezelése körében a kirendelt szakértő és a magánszakértő nem rendelkezett azonos jogokkal, ami lényeges korlátját jelenthette a magánszakértő perbeli alkalmazásának.¹⁴⁰¹ Metzinger Péter szerint itt egy kodifikációs hibával állunk szemben, minthogy a Pp. hatályba lépésével a Szaktv. korrekciója elmaradt, hiszen az gyakorlati oldalról *prima facie* akadályozhatja a magánszakértői bizonyítás foganatosítását. Mindez nem egyeztethető össze a GDPR 6. cikk (1) bekezdésének *f*) pontjával, mert „annak értelmében a fél jogszerűen kezelheti azon személyes adatokat (is), amelyek a perbeli jogai érvényesítéséhez – adott esetben szakértői bizonyítás foganatosításához –

¹³⁹⁴ Parlagi 2017. 163-164.

¹³⁹⁵ Bajusz 2020. 56.

¹³⁹⁶ Metzinger 2022. 341.

¹³⁹⁷ A Pp. indokolása a 303. §-hoz.

¹³⁹⁸ Vö. 1/1994. (I. 7.) AB hat.

¹³⁹⁹ Szaktv. 53. § (1) bek. (hatálytalan: 2024. I. 1-től)

¹⁴⁰⁰ Palotás–Völcsey 2024. 179.

¹⁴⁰¹ Nyilas 2022. 110. és 132.

szükségesek” – magyarázza Metzinger.¹⁴⁰² Parlagi Mátyás mintegy jótanácsként, szintén amellet foglalt állást, hogy ha „olyan szakkérdésben kell szakértőt igénybe venni, amelyben elengedhetetlen a másik – ellenérdekű – fél személyes adatainak kezelése, nem célszerű magánszakértő igénybevételét indítványozni”.¹⁴⁰³ A jogalkotó végül a számtalan jelzés hatására revideálta korábbi álláspontját és 2024. január 1. napjával hatályon kívül helyezte az uniós rendelettel egyébként ellentétes szabályozást, egyértelművé téve, hogy a magánszakértő által végzett adatkezelési tevékenység a GDPR 6. cikk (1) bekezdésében meghatározott valamely jogcímen alapul,¹⁴⁰⁴ amellyel elhárultak a magánszakértő alkalmazásának adatvédelmi akadályai.¹⁴⁰⁵ A magánszakértői út iránti bizalmatlanságot¹⁴⁰⁶ mutatja ugyanakkor továbbra is az, hogy súlyos következménnyel jár, ha a magánszakértő a perbeli kötelezettségeit nem tartja be,¹⁴⁰⁷ mivel ilyenkor a törvény értelmében véleménye aggályos,¹⁴⁰⁸ azaz önmagában a szakkérdés bizonyításra alkalmatlan lesz.¹⁴⁰⁹ Ezen – más szakértői bizonyítási módokhoz képest – többletkövetelmények előírását a kommentárirodalom azzal indokolja, hogy a magánszakértő nincs kapcsolatban a bírósággal, alapvetően a megbízó féllel fennálló szerződéses viszonya alapján jár el.¹⁴¹⁰

A magánszakértő alkalmazása esetén a szakértői bizonyítást elrendelő végzés címzettje ugyanis nem a magánszakértő, hanem a bizonyító fél, aki köteles a bíróság által kijelölt határidőn belül szolgáltatni a magánszakértői véleményt,¹⁴¹¹ ezáltal pedig a bíróság nem kerül közvetlenül kapcsolatba a magánszakértővel,¹⁴¹² ami számos sajátos eljárásjogi helyzetet eredményez. A bíró szempontjából mindez persze látszólag egyszerűsíti az eljárást, hiszen a tartalom, a határidő és a díjazás minden feladatát a szakértői bizonyítást igénylő félre terheli, noha így annak folyamatával sem lesz tisztában, amit az ellenérdekű fél akár ki is tud használni.¹⁴¹³ A legnagyobb gondot azonban a szabályozás mögött megbúvó dogmatikai következetlenség okozza, amely

¹⁴⁰² Metzinger 2022. 338.

¹⁴⁰³ Parlagi 2017. 163.

¹⁴⁰⁴ A 2023. évi XCVI. törvény végső előterjesztői indokolása a 83. §-hoz.

¹⁴⁰⁵ A szakirodalom azonban hangsúlyozza, hogy ez a helyzet a Szaktv. előírásai betartásának esetére állott fenn, ugyanis annak szabályait eddig is lerontotta a közvetlenül alkalmazandó uniós rendeleti szabályozás. [Palotás–Völcssey 2024. 178.]

¹⁴⁰⁶ Pribula 2022. 321.

¹⁴⁰⁷ Vitvindics 2017. 24.

¹⁴⁰⁸ Pp. 316. § (2) bek. b) pont

¹⁴⁰⁹ A Pp. indokolása a 303. §-hoz.

¹⁴¹⁰ Nagy 2019. 819.

¹⁴¹¹ Nagy 2019. 744.

¹⁴¹² Bartal 2018. 326.

¹⁴¹³ Kereszty 2019. 38-40.

hangsúlyozottan jelenik meg akkor, amikor a magánszakértői vélemény kiegészítésére szóban kerül sor. A magánszakértőt ugyanis a bíróság nem idézi a tárgyalásra, hanem a magánszakértői véleményt becsatoló felet hívja fel arra, hogy a magánszakértőt a tárgyalásra állítsa elő.¹⁴¹⁴ Ahogy Kereszty Éva Margit megjegyzi, a magánszakértő fél által történő „előállítás” tartalmában és szóhasználatában is idegen a polgári eljárás szabályaitól.¹⁴¹⁵ A magyar nyelv értelmező szótára szerint ugyanis az *előállít* ige jelentése valaki valamely személyt hivatalos úton vagy erőszakkal megjelenésre bírni, megjelenésre kényszeríteni.¹⁴¹⁶ Jelen esetben azonban a peres fél eljárása teljességgel mentes a közhatalmi tevékenységtől, sőt a megjelenés biztosítása végett a bírónak – még indítvány ellenében – sincs semmilyen jogosítványa. Mindez az angolszász joggal mutat rokon vonásokat, azonban a bíró és a szakértő ilyen mértékű eltávolodásával még ott sem találkozunk.¹⁴¹⁷ Amennyiben a magánszakértő megjelenik a bíróságon kérdés, hogy miként kell értékelni a bíróság és a szakértő kapcsolatát, tekintettel arra, hogy a bíróság – a fél közbejövete nélkül – tehet fel a szakértőnek kérdéseket. Általános vélekedés szerint a bíróság és a bizonyításban közreműködő személyek között úgynevezett *másodlagos eljárási jogviszony* jön létre,¹⁴¹⁸ amelyben a bíróság közhatalommal felruházott jogkört gyakorol az eljárási törvényben foglalt jogok gyakorlása és az eljárási törvényben foglalt kötelezettségek teljesítése érdekében. A közreműködők fogalmának¹⁴¹⁹ áttekintéséből azonban kitűnik, hogy a magánszakértő nem minősül közreműködőnek, így a közreműködőkkel szembeni kényszerítő eszközök vele szemben nem alkalmazhatók; a kötelezettségszegés következményeit a megbízója viseli.¹⁴²⁰ A magánszakértőnek – minthogy a fél megbízása alapján jár el – perben teljesítendő kötelezettségeit, annak elmulasztásának szankcionálását a megbízási szerződésben kell rögzíteni,¹⁴²¹ de ugyanezen oknál fogva a magánszakértőnek eljárásban biztosított jogait¹⁴²², annak gyakorlásának módját szintén a megbízási szerződésnek kell tartalmaznia, melynek folytán a magánszakértő perbeli jogai és kötelezettségei anyagi jogi természetet öltenek. Mindez azt jelenti, hogy a

¹⁴¹⁴ Pp. 304. § (4) bek.; ld. még: Vítvindicis 2017. 24.; Bartal 2018. 324.

¹⁴¹⁵ Kereszty 2019. 38-39.

¹⁴¹⁶ Előállít: Bárczi–Ország 1979. 252-253.

¹⁴¹⁷ A szakértőknek általában tanúidézés nélkül kell megjelenniük a bíróságon, de alkalmanként ilyen idézést is kézbesíthetnek a jelenlétük biztosításához. A tanúk idézésének alkalmazása nem érinti a felek szerződéses vagy egyéb szakértői díjfizetési kötelezettségét. [Keegan 2021. 11.]

¹⁴¹⁸ Lugosi 2016. 289.

¹⁴¹⁹ Pp. 271. §

¹⁴²⁰ Bartal 2018. 323.

¹⁴²¹ Nagy 2019. 744.

¹⁴²² Pp. 303. § (1) bek.

magánszakértő másodlagos eljárási jogviszonyának egyes elemei megoszlanak a bíróság és a felek között, s így bár a bíróság és a magánszakértő között látszólag közjogi jellegű jogviszony épül fel, annak tartalmát a megbízó és a szakértő között létrejött magánjogi jogviszony tölti ki, ezáltal pedig a jogok és kötelezettségek viszonyrendszere kikerült a bíróság hatásköre alól, ami teljes mértékben ellentétes a per jogi természetével.

Ha a magánszakértői vélemény aggályos, a fél a magánszakértő díját a perben nem számíthatja fel;¹⁴²³ a kirendelt szakértő esetében ilyen szabályt nem találunk,¹⁴²⁴ az perköltségként felszámítható minden esetben.¹⁴²⁵ Ehhez képest a *vesztes fizet elve*, amely szerint a „»perlésben« rejlő anyagi kockázatokat a »perlőnek« kell viselnie”,¹⁴²⁶ a hatályos szabályozás a magánszakértős eljárásban nem teljeskörűen érvényesíti. Ez különösen akkor jelent problémát, amikor két aggálytalan magánszakértői vélemény szakkérdésben ellentétes álláspontot képvisel, ugyanis ebben az esetben a szakvélemények közötti ellentmondás a bíró értékelő tevékenysége keretében nem szüntethető meg.¹⁴²⁷ A kollúziót az aggályosság vélelmével (*praesumptio iuris et de iure*) oldja fel a törvény, mindkét szakvéleményt aggályosnak minősítve,¹⁴²⁸ amely azzal a jogkövetkezéssel jár, hogy így egyik fél sem számíthatja fel a magánszakértő díját a perben.¹⁴²⁹ Ezen az sem változtat, ha a későbbi szakértői bizonyítás során valamely magánszakértői véleménnyel egybehangzó szakvélemény születik. Ráadásul az ellenmagánszakértői vélemény eleve nem tekinthető alkalmatlannak a fél perjogi jogainak az érvényesítésére, hiszen éppen ahhoz kell, hogy segítségével az ellenérdekű fél magánszakértői véleményét kizárja a bizonyítékok közül, amelynek költsége pernyertesség esetén sem érvényesíthető.¹⁴³⁰ A bíróság által kirendelt szakértő esetén az egymással ellentétes szakvélemények ütközése fogalmilag kizárt, ezáltal pedig alacsonyabb az aggályos szakvélemény kockázata és a szakértői bizonyítással összefüggő költségek mértéke is – magyarázza a Kommentár.¹⁴³¹ A kis pertárgyértékű perekben ez különösen bénítóan hat, ahol jellemzően a felperesnek azzal a dilemmával

¹⁴²³ A Pp. indokolása a 318-319. §§-hoz.

¹⁴²⁴ Parlaji 2017. 168.

¹⁴²⁵ Nagy 2019. 823.

¹⁴²⁶ 15/2016. (IX. 21.) AB hat.

¹⁴²⁷ Bartal 2018. 323.; ld. még: a Pp. indokolása a 307. §-hoz.

¹⁴²⁸ Pp. 316. § (2) bek. e) pont

¹⁴²⁹ Pp. 318. § (1) bek.

¹⁴³⁰ Metzinger Péter szerint ugyanakkor ilyen esetben az ellenmagánszakértői vélemény költsége perköltségként felszámítható. [Metzinger 2022. 349.]

¹⁴³¹ Nagy 2019. 790.

kell szembenézni, hogy az aggályosság vélelmének kimondása olyan anyagi veszteséget eredményezhet számára, amely sok esetben meghaladja az érvényesíteni kívánt anyagi követelését, ugyanakkor mindez *vica versa* is érvényes, az alperes is azzal találhatja magát szemben, hogy vagy elbukja a pert a felperes magánszakértői véleményének hatékony vitatásának hiányában, vagy megdönti azt saját magánszakértőjével a perérték többszörösének költsége árán. Mindez azt jelenti, hogy a magánszakértői bizonyítás sikertelenségének anyagi kockázatát nem a bizonyító fél, hanem annak ellenfele köteles viselnie, amely körülmény szükségképpen gátolja a rendelkezés elvét, a védekezéshez való alkotmányos jogának a gyakorlását,¹⁴³² ezáltal pedig ellentétes a megfelelő igazságszolgáltatással.

Az aggálytalan magánszakértői vélemény, minden további szakértői bizonyítás nélkül az ítélet alapjául szolgálhat. A magánszakértői bizonyítás azonban *érdemi feltételelességgel* rendelkezik,¹⁴³³ ami azt jelenti, hogy ha valamennyi magánszakértői vélemény aggályos, a szakkérdést a továbbiakban csak kirendelt szakértővel lehet tisztázni,¹⁴³⁴ amennyiben azonban aggálytalan, úgy a szakértői bizonyítás befejeződött. A magánszakértői bizonyítást tehát felválthatja a kirendelt szakértő útján történő bizonyítás, ennek megfordítása viszont nem lehetséges;¹⁴³⁵ kirendelt szakértő alkalmazását követően ugyanis a magánszakértői bizonyítás lehetősége ki van zárva.¹⁴³⁶ Véleményem szerint ennek gyakorlati jelentősége két esetben mutatkozik meg. Az egyik eset, ha a magánszakértői vélemény csak részben aggályos. Perökonómiai okokból ugyanis ilyen esetben nem indokolt a magánszakértői vélemények teljes elvetése, hiszen ha bizonyos releváns ténykérdéseket a magánszakértői vélemények azonos módon állapítanak meg, akkor azokat a bíróság minden további nélkül elfogadhatja az ítélezése alapjául, és elegendő, ha csak az aggályos részek kapcsán folyik tovább a bizonyítás.¹⁴³⁷ A másik eset a bírói tévedés lehetősége. Ha az elsőfokú bíróság ugyanis tévesen aggályosnak ítélte meg a magánszakértői véleményt, és ezáltal megnyitotta az utat a kirendelt szakértői bizonyítás előtt, a másodfokú eljárásban – a felek indítványára – lehetőség van a magánszakértői vélemény aggálymentességének a megállapítására is, mely esetben az elsőfokon kirendelt szakértő szakvéleményét kell kirekeszteni a bizonyítékok közül, hiszen annak törvényi alapja megdőlt – fejt ki

¹⁴³² A védekezéshez való joga fontosságát a polgári perben ld. Wopera 2016/a. 30.

¹⁴³³ Szóhasználatot ld.: Metzinger 2022. 335.

¹⁴³⁴ Pp. 307. § (1) bek. b) pont

¹⁴³⁵ Metzinger 2022. 336-337.

¹⁴³⁶ Pp. 302. § (5) bek.

¹⁴³⁷ Metzinger 2022. 347.

Metzinger.¹⁴³⁸ A magánszakértői bizonyítás érdemi feltételeességének elve azonban az aggályosság vélelme esetén túllépi hatáskörét, és megszünteti a magánszakvélemények bizonyító értékét, függetlenül attól, hogy mennyire racionális belső struktúrájuk. A törvény – már említetten – ugyanis az egymással szakkérdésben ellentétes magánszakértői véleményeket *ex lege* aggályosnak minősíti, kizárva ezzel mindkét szakértői véleményt a bizonyítékok köréből még azelőtt, hogy a szakértői bizonyítás befejeződne. Ennek következetes érvényesülése olvasható ki a CKOT állásfoglalásából, amely szerint, ha a szakvélemény aggályos nemcsak szakvéleményként, hanem bizonyítékként sem lehet értékelni, és mivel a szakvélemény bizonyíték, ezért ezeket semmilyen módon nem lehet figyelembe venni, így az esetlegesen tovább folytatódó eljárás körében előterjesztett új szakvéleménynek sem kell reagálnia az aggályos szakvéleményre, és a bíróságnak sem kell azt összevetnie az ilyen módon egyáltalán figyelembe nem vehető szakvéleménnyel.¹⁴³⁹ A kommentárirodalom azonban – még mielőtt a Pp. a kötött bizonyítási rendszer vádjá alá került volna – mindezt már sokkal árnyaltabban fogalmazza meg, amely szerint nem kizárt, hogy a kirendelt szakértő a szakvéleménye elkészítése során a korábbi magánszakértői véleményben vagy véleményekben foglaltakra tekintettel legyen,¹⁴⁴⁰ illetve hogy a fél a korábbi kérdéseit kiegészítse a korábbi szakvélemény eredményeinek a felhasználásával,¹⁴⁴¹ visszacsempészve ezzel az aggályos magánszakértői véleményt a perbe.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a magánszakértő jogkorlátozó jogintézményként elvesztette klasszikus, a fél szakmai álláspontjának (*lege artis*) képviselőtét szolgáló funkcióját, amelynek kifejezett célja a kirendelt szakértői vélemény megóvása az alternatív szakmai nézőpontokkal szemben. S bár szabályozása látszólag a magánautonómia kiszélesítése mellett hat, valójában azonban épp ellenkezőleg, annak korlátozásaként fogható fel, mert olyan többletkötelezettséget ró a felekre, amely messze felülmúlja az abból eredő előnyöket, ami magyarázattal szolgál ritka perbeli megjelenésére. A magánjogi és közjogi elemek keveredésével pedig a magánszakértői bizonyítás egyfajta *magánkirendelés* jellegzetességeit öltötte magára, kétségessé téve ezzel a magánszakértő perbeli helyét és helyzetét, így a törvény jelenlegi kontextusában a magánszakértőnek aligha van hatása a szakértői szerep alakulására.

¹⁴³⁸ Metzinger 2022. 348.

¹⁴³⁹ CKOT (2017. VII. 7.) 15. pont

¹⁴⁴⁰ Nagy 2019. 806-807.

¹⁴⁴¹ Nagy 2019. 816.

6.6. Kihívások

A jelenkor egyik legnagyobb kihívását a szakértői kar fokozatos csökkenése adja,¹⁴⁴² amelyre a folyamatos jogalkalmazói visszajelzések hatására már a jogalkotó is kénytelen volt reagálni. 2024 nyarán első lépésként kiigazította az időszakos szakértőhiány jogi kategóriáját, amely szerint kivételesen az igazságügyi szakértői tevékenység ellátására megfelelő szakértelemmel rendelkező eseti szakértő is igénybe vehető, ha az adott szakterületen – időszakos hiány, vagy egyéb szakmai ok miatt – bejegyzett igazságügyi szakértő nem tud eleget tenni a kirendelésnek.¹⁴⁴³ A módosítással egyidejűleg bevezetésre került az előzetes tájékoztató intézménye,¹⁴⁴⁴ amely keretében a kirendelő szervnek lehetősége lett arra, hogy még a szakértő kirendelése előtt elektronikus levélben (e-mailben) megkeressen több, az adott szakterületre bejegyzett igazságügyi szakértőt az ügy tényállásának rövid ismertetése mellett, hogy tudja-e vállalni a kirendelést. Ha az előzetes tájékoztató keretében megkeresett igazságügyi szakértők rövid határidőn belül úgy nyilatkoznak, hogy nem tudnak eleget tenni a kirendelésnek, a kirendelő szerv számára megnyílik az eseti szakértő igénybevétele lehetőségének.¹⁴⁴⁵ Ezzel pedig egyes szakterületeken, így például különösen az igazságügyi pszichiátria és a klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológus vagy építésügyi, informatikai szakterületeken az eseti szakértés jóformán főszabállyá vált. Itt azonban nem állt meg a jogalkotó és 2025. január 1-jét követően Magyarországon államilag elismert felsőoktatási intézményekkel, valamint a külön jogszabály szerint nyilvántartásba vett doktori iskolákkal bővíti a kirendelhető eseti szakértők körét.¹⁴⁴⁶ Mindez hangsúlyeltolódást jelez előre, ahol a bejegyzett igazságügyi szakértőktől egyre kevésbé remélnék megoldást a létszámihiány okozta problémákra, amely megközelítés a jogi diszkrépancia veszélyét hordozza magában.

A szakértő névjegyzékbe vételének a célja, hogy intézményesen biztosítsa a szakértői működés tárgyi és személyi feltételeit, amelynek az eseti szakértő csak részben tud eleget tenni, így a közbizalom egyes aspektusai, mint a feddhetetlenség vagy eskütétel, úgy mint a minőségbiztosítás egyes elemei nem feltétlenül érvényesülnek. A névjegyzék

¹⁴⁴² Szűcs 2020. 44.

¹⁴⁴³ Szaktv. 4. § (4) bekezdés *b)* pont

¹⁴⁴⁴ Szaktv. 4. § (4a) bek.

¹⁴⁴⁵ Az igazságügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2024. évi XVII. törvény végső előterjesztői indokolása a 77. §-hoz.

¹⁴⁴⁶ Szaktv. 4. § (4c) bek.

legitimáló hatása – amelynek következményeként a bíróság a nyilvántartásba vett kinevezett szakértők közül szabadon választhat; választását még indokolnia sem kell¹⁴⁴⁷ – az eseti szakértő alkalmazása során ekként elmarad, így a bíróságnak nemcsak a kirendelés kivételes körülményeinek fennállását kell megindokolnia, hanem elvben magyarázattal kell szolgálnia arra is, hogy miért az egyik vagy a másik személyt választotta szakértőül. Ráadásul, ahogy azt egy korábbi ombudsman jelentés¹⁴⁴⁸ is taglalja, még az igazságügyi szakértői névjegyzék tartalma sem nyújt kellő információt a jogalkalmazók számára a megfelelő szakértő kiválasztásához, így a mindenféle támpont nélkül történő eseti szakértő felkutatása és kiválasztása a bíróságok számára egyre komplikáltabb feladattá válik.

Az igazságügyi szakértői cím elnyerése ugyanakkor fájdalmasan lassú folyamat, amely a szakértők alacsony szakmai és anyagi megbecsülésével társul, negatív hatást gyakorolva ezzel a szakértői létszám alakulására. A szakértői pálya vonzóbbá tétele, és a megfelelő szaktudással és szakmai tapasztalattal rendelkezők igazságügyi szakértői névjegyzék irányába terelése érdekében,¹⁴⁴⁹ ezért a jogalkotó igyekezett olyan engedményeket tenni, mint például a szakértőjelölti idő eltörlése¹⁴⁵⁰ vagy az ágazati szakértők egyszerűsített felvétele.¹⁴⁵¹ Ezek a lépések ugyan megkönnyítik a szakértői kinevezést, ám sokkal inkább a szakértelem minőségének, valamint a rendszer átláthatóságának romlását mutatják,¹⁴⁵² míg az igazságügyi szakértőkre nehezedő adminisztratív és egyéb terheket aligha képesek kompenzálni, ami a jogalkotó céljával ellenében éppen azokat a feltételezéseket táplálja tovább, hogy „a már [...] bejegyzett igazságügyi szakértők számára is vonzóbb lehetőségként jelenik meg az eseti szakértőkénti kirendelés”.¹⁴⁵³

Összegzésképpen megállapítható, hogy az eseti szakértő általános alkalmazása a legitimációs deficit, valamint az alacsony perhatékonysági mutató miatt rendszeridegen a kirendelés jogintézményétől, de a külső szemlélőben is leginkább a *bírói magánszakértői* bizonyítás képzetét kelti, amely óhatatlanul visszahat a bíróság megítélésére. Ha mindehhez hozzávesszük az igazságügyi szakértői rendszer erodálását, könnyen elképzelhető, hogy hosszú távon egy olyan paradigmaváltásnak lehetünk tanúi,

¹⁴⁴⁷ Ld. például: BMTMO 1963. 266.

¹⁴⁴⁸ AJB-7766/2013. sz.

¹⁴⁴⁹ Az egyes törvényeknek az igazságügyi szakértőkkel és a szakértői bizonyítással összefüggő módosításáról szóló 2024. évi LI. törvény általános indokolása.

¹⁴⁵⁰ Szaktv. 5. § (2) bek. c) pont

¹⁴⁵¹ Szaktv. 5. § (2a)-(2c) bek.

¹⁴⁵² Ld. bővebben: Nogel 2024.

¹⁴⁵³ Nogel 2024. 64.

amely a kirendelt szakértő helyett inkább a magánszakértői bizonyítást helyezi majd előtérbe, visszafogva ezáltal az eseti szakértő ténybírói szerepkörben való elterjedését.

Az igazságszolgáltatás másik nagy kihívását a média, elsősorban a televízió társadalomra gyakorolt hatása jelenti. A témával a kultivációs elmélet foglalkozik,¹⁴⁵⁴ melyet a szakértői bizonyítás területén az angolszász irodalom után *CSI-hatásnak* hívunk. Ezt a kifejezést azon jelenség leírására használjuk, amikor a bűnügyi és kriminalisztikai témájú televíziós műsorok megváltoztatják a laikusok igazságügyi tudományokkal kapcsolatos elképzeléseit,¹⁴⁵⁵ amelynek eredményeként gyakran irreális elvárásokat támasztanak a törvényszéki vizsgálatokkal szemben, gyakran helytelenül mérlegelve ezen bizonyítékok hiányát vagy jelenlétének fontosságát.¹⁴⁵⁶ A CSI és az ehhez hasonló sorozatok ugyanis irreális és idealizált képet nyújtanak az igazságügyi szakértői vizsgálatok valódi képességeiről, valamint túlértékeli ezen bizonyítéktípus jelentőségét,¹⁴⁵⁷ azt a benyomást keltve, mintha ez lenne az egyetlen igaz bizonyítási mód. A CSI-hatást elsősorban büntetőjogi kontextusban azonosítják, de megjelenhet a polgári eljárásjog területén is, amennyiben szakértő igénybevételére kerül sor.¹⁴⁵⁸ Az Egyesült Államokban a jelenség már olyan mértéket öltött, hogy a Legfelső Bíróság is kénytelen volt foglalkozni hatásaival. A *Cooke ügyben* a bíróság hosszasan elemezte a CSI-hatással kapcsolatos szakirodalmat és több, az igazságszolgáltatási rendszerhez kapcsolódó aggasztó körülményt tárt fel. Végül arra az érdekes következtetésre jutott, hogy még a jogtudósok nem, addig a joggyakorlat igazoltnak látja létezését, ami nem azt jelenti, hogy valóban létezik az effektus, hanem azt, hogy „elég nagy a valószínűsége annak, hogy nem lehet figyelmen kívül hagyni”.¹⁴⁵⁹ Noha egyesek szerint a hatásának vannak pozitív következményei is, minthogy a laikusok nyitottabbá váltak az igazságszolgáltatás bizonyos kérdéseire,¹⁴⁶⁰ növelve ezzel az érdeklődést a forenzikus bizonyítékok iránt,¹⁴⁶¹ nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a tényleges meglététől függetlenül, a tárgyalóteremben jelenlévő feltételezett CSI-hatás negatívan

¹⁴⁵⁴ Gerbner 2002.

¹⁴⁵⁵ Chin–Workewych 2016. 4.

¹⁴⁵⁶ Alldredge 2015. 115.

¹⁴⁵⁷ Alldredge 2015. 116.

¹⁴⁵⁸ Guthrie 2007. 14.

¹⁴⁵⁹ *State v. Cooke* (2007)

¹⁴⁶⁰ Nogel 2018. 79.

¹⁴⁶¹ Eatley–Hueston–Price 2018. 1-2.

érinti az igazságszolgáltatás rendszerét,¹⁴⁶² amely két egymással ellentétes nézőpont mentén észlelhető.

Az első csoport középpontjában az igazságügyi szakértés iránt megnövekedett igény és a vele szemben támasztott irreális elvárás áll. A bizonyításra kötelezett fél, hogy ennek a követelménynek megfeleljen, sokszor teljesen felesleges szakértői vizsgálatok sorát kezdeményezi, míg ellenfele azok nem meggyőző eredményére, vagy elmulasztott irreleváns szakértői vizsgálatokra hivatkozva igyekszik kételyt ébresztetni a bíróságban; az észszerű kételyt, bármely kétellyé változtatva ezáltal. Mindezt csak tovább táplálja, hogy forenzikus bizonyítékok hiányában a bíróságok könnyebben képesek figyelmen kívül hagyni az egyéb bizonyítékokat, ha azok nem illenek bele az elvárásaikba. Így aztán a perek központi elemévé a szakértői bizonyítás válik, ahol a szakértőtől lényegében az ügy megoldását várják a felek, amely sok esetben csalódást okoz. Ezen hatás elkerülése érdekében a bíróság (speciális) anyagi pervezetési kötelezettsége körében – amennyiben annak lehetőségei fennállnak – felhívhatja a felek figyelmét arra, hogy nem szükséges tudományos bizonyítékokat bemutatniuk ahhoz, hogy állításaikat megalapozottnak tekintse.¹⁴⁶³ A második csoportban alapgondolatként jelenik meg a tudományos bizonyítékok megcáfolhatatlansága, ellenben például a tanúvallomásokkal, mert mint mondják: „[még] az emberek hazudnak, [...] a tudomány mindig igazat mond”.¹⁴⁶⁴ Itt az igazságügyi szakértő a tárgyalóterem pozitív figurájaként jelenik meg, akiről azt hiszik, hogy az általa bemutatott tudományos bizonyítékok olyan megbízhatóak, mint a műsorokban¹⁴⁶⁵ – ahol bonyolult technológiai analíziseket percek alatt, 100 % pontossággal végeznek el¹⁴⁶⁶ –, figyelmen kívül hagyva az esetleges aggályokat vagy más bizonyítékokat. Az igazságügyi szakértő függetlensége és pártatlansága pedig legtöbbször a bíróságnak is elegendő ahhoz, hogy kizárólag a szakértői közreműködésre hagyatkozva hozza meg az ítéletet. Ezen hatás leküzdésében a megfelelő oktatásnak komoly szerepe van, mert a szakértői vizsgálatok módjáról, érvényességéről és azok megbízhatóságáról szerzett kellő ismeret képes ezen bizonyítékok tévedhetetlenségbe vetett hitét eloszlatni és ismét a kritikus értékelés alá helyezni.

¹⁴⁶² Alldredge 2015. 116.

¹⁴⁶³ Vö. Chin –Workewych 2016. 34.

¹⁴⁶⁴ Hayes 2013. 217.

¹⁴⁶⁵ Vicary 2017. 53.

¹⁴⁶⁶ Nogel 2018. 77.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a média komoly hatást gyakorol a szakértői bizonyítás területére, amelyet naivitás volna nem felismerni vagy komolyan venni. Pozitív következménye a szakértői tevékenység reflektorfénybe kerülése, még negatív következménye annak önérdéktől vezérelt téves értelmezése. A szakértői véleménnyel szemben támasztott megnövekedett elvárás ugyanis, ahol a szakvéleményben rejlő bizonytalanságot a bizonyító félre hárítja, inkább a védekező félnek, míg a szakértő tévedhetetlenségébe vetett hit, ahol a szakvéleményben rejlő bizonytalanság teljesen figyelmen kívül marad, pedig inkább a bizonyító félnek kedvez. A két ellentétes nézőpont tehát a magán- és igazságügyi szakértő eltúlzott perbeli szerepének televízió képernyőjén megjelenő küzdelme, amelynek hatásaival a bűnügyi sorozatok népszerűségének csökkenéséig számolni kell a jövőben is.

VII. A kutatás eredményeinek összefoglalása

7.1. Szakértőfogalom

A szakértői bizonyítás napjainkban ismert és elfogadott formája a XIX. század második felében alakult ki. A bizonyítás szabad rendszere mellett a tudományos technikai fejlődés és ezzel az újabb és újabb szakértői módszerek kifejlesztése, valamint a társadalmi folyamatok összetettségének változásai jelentették a szakértői perek megjelenésének előfeltételeit, elterjedése azonban alapvetően a bizonyító erejével hozható összefüggésbe. Megfigyelhető volt ugyanis az objektív alapokon nyugvó tudományos tételekre támaszkodó bizonyítási eszközök előnyben részesítése, ezáltal pedig a szakértői vélemények szívesebben és gyakrabban történő igénybevétele. Ezt a felfogást a kilencvenes évek közepétől a pereskedés új válfaja törte meg, ahol a szakértői tevékenység az ügyféltámogató mesterkéltségek készítésében teljesedett ki. Mindez negatív irányba befolyásolta a szakértők perbeli megítélését, amelynek okán a jogkereső közönség egyre kevésbé kezdett ragaszkodni a tudományos bizonyítékokhoz, mintegy felébresztve a gyanút a szakértői bizonyítás túlértékelése iránt, egyensúlyra törekedve ezáltal más bizonyítási eszközökkel.

Általánosan elfogadott tétel szerint a szakértő jogi fogalma két csoportra osztható. Még a formális szakértői fogalom esetén az eljárási szabályoknak van döntő jelentősége, addig a materiális szakértői fogalom a tudásra összpontosít. A formális és materiális fogalompárra azonban nem szabad úgy tekintenünk, mint két ellentétes póluson lévő meghatározásra, hiszen ugyanazon – noha eltérő nézőpontból megközelített – jogi jelenségről van szó, ekként a két fogalom inkább kiegészíti, mintsem lerontja egymást. Mindezek alapján szakértőnek azt a személyt nevezem, akinek valamilyen tudományban, művészetben vagy mesterségben való járatossága képessé teszi arra, hogy egy bizonyos kérdésben segítse a tényállás tisztázását, avagy megértését, feltéve, ha a bíróság az ilyen személy véleményét figyelembe veszi.

A fogalom első része tehát magát a szakértelmet követeli meg, ami egyben azt is jelenti, hogy a szakértelem mindig szubjektív ismérv, azt a konkrét ügy fényében esetről-esetre kell vizsgálni. A fogalom második része formális természetű, noha annak már nincs jelentősége, hogy a szakértő mily módon – kirendeléssel, megbízással vagy esetleg hallgatóságos elismeréssel – került az eljárásba. A döntő kérdés a bíróság

értékelő/mérlegelő tevékenysége, nem pedig az, hogy a szakértő kinek a felhívására cselekszik. Amennyiben a bíróság a valamely szakember nyilatkozatát értékeli, akkor a személy szakértőnek, nyilatkozata pedig szakvéleménynek tekintendő. A két feltétel (szaktudás, bírói elismerés), tehát konjunktív kapcsolatban áll egymással, bármelyik hiánya kizárja, hogy jogi értelemben szakértőről beszélhessünk.

A fogalom ugyanakkor nem tartalmazza a különleges jelzót, mert használata a szakértő alkalmazásának eseteit nem képes befolyásolni, mégis egy olyan felesleges jelzőhalmazt jelent, amellyel akaratlanul is beszivárog a szó hétköznapi jelentése a jog területére. Ez pedig a szakértő eltúlzott felértékelődéséhez és fetiszizálásához vezet azt sugallva, hogy eljárási szerepe lényegesen fontosabb bármely másik eljárási szereplőtől, véleménye pedig mindenképp felett áll.

7.2. A szakértő perbeli helye

Birkmeyer után tudjuk, hogy vannak olyan szakértők, akik az észlelés szolgálatában állnak és vannak olyanok, akik a bírói kogníció szolgálatában állnak. Míg azonban az előbbiek a bizonyítás alanyai, az utóbbiak a bíróság segédjének minősülnek. Ezért a szakértői szerep feltárása lényegi kérdés abból a szempontból, hogy a szakértőt egyáltalán a bizonyítás alanyának tekinthetjük-e, avagy sem. Erre a kérdésre ugyanakkor nem könnyű válaszolni, mivel ebben a témában az eljárási törvények nem adnak egyértelmű eligazítást. A hazai eljárásjog ragaszkodva az évszázados jogtörténeti hagyományainkhoz, végig megtartotta kettősségét, ahol a „tények megállapítása” szófordulat inkább a tanúhoz, míg a „tények megítélése” szófordulat pedig inkább a bírához viszi közelebb a szakértőt. A külföldi példákon keresztül megfigyelhető azonban, hogy egyes eljárási kódexek kerülni próbálják az olyan ítélezéssel rokonítható kifejezéseket, mint a „megállapítás” vagy „megítélés” és egyre inkább olyan pozíció semleges kollokációkat használnak, mint a például a „tények tisztázása”, amellyel a szakértő eljárásjogi státusza a bírától egyre inkább távolodik, és közeledik a tanú irányába, jóllehet az angolszász jogterületen a szakértő tanú pozíciója állandósult. Fontos azonban megértenünk, hogy az egyes perbeli állások mögött konkrétan milyen felfogások húzódnak meg, ami képes rávilágítani az egyes eljárási pozíciók sajátosságaiból adódó, szakértőket érintő jellemvonásokra.

A bíróság szerepéből fokozatosan nőtt ki a *szakértő ténybírói (iudex facti)* szerepe, ahol a szakértő szakvéleményét nem tekinthetjük bizonyítéknak, minthogy a szakértő a bírói hatalom – valamilyen fokú – részese. Eljárásjogi lényege a szakértő hatósági jellegű funkciók felruházásából ered, aminek egyenes következménye, hogy a szakértő a bizonyítás önálló alanya nem lehet, tekintettel arra, hogy ugyanabban az ügyben az egyik szerep kizárja a másikat. A magyar jogtudomány azonban alapvetően elutasító hangvételű az implicit szakértői bíráskodással szemben, ami jól látszik abból, hogy a szakértő véleményét valamennyi esetben bizonyítékként kezeli, így a „ténybíró” vagy a „bíróság segédei” kifejezést – az eredeti jelentésétől eltérően – inkább a szakértői feladat leírására használják a hazai szerzők, mintsem a szakértő eljárásjogi státuszának jellemzésére. A szakértő ilyen történő felfogásával szemben több kritika is megfogalmazásra került, mint a bírói hatalom gyengítéseként vagy a felek rendelkezési jogainak korlátljaként. Léteznek azonban olyan jogterületek, ahol a *szakértő bírói*

szerepe jelen van. A rendelkezés célja az igazságszolgáltatás színvonalának emelése, a téves ítéletek számának csökkentése azáltal, hogy az ügyben szükségszerűen felmerülő szakmai megállapításokat tartalmazó bizonyítékokat az eljáró tanács ténylegesen értékelni tudja. Közös ezekben az esetekben, hogy a szakértő itt már deklaráltan is a bírói hatalom részese, ami azt sugallja, hogy az explicit szakértői bíraskodás jogintézményét a társadalom megengedhetőnek tartja, szemben az implicit szakértői bíraskodással, amely meg nem engedett részvételt jelent a hazai igazságszolgáltatásban.

Másfajta megközelítés szerint a szakértőnek leginkább a tanúéhoz hasonlít a jogállása, ezért *tudós tanúnak (testis rationalis)* is nevezik, minthogy képzettsége, ismeretei, tapasztalatai kiemelik a tanúk köréből. Mindkettőben közös vonás, hogy valamely megtörtént eseményről nyilatkoznak, így a szakértő is „történés-élmény-kijelentés” tesz az eljárás során, ráadásul a szakértő bíróság előtti meghallgatása, a tanúzási tilalmak alkalmazása óhatatlanul is a tanúra emlékeztetnek minket. A szupranacionális bíróságok jellemzően szintén tanúvallomásnak tekintenek minden olyan verbális megnyilvánulást, amelyet a bíróság az ügy elbírálása során felhasznál, így a szakértői véleményt is. Fontos kiemelni, hogy a szakértő itt már minden esetben a bizonyítás alanya, véleménye pedig bizonyíték. Sokan azonban úgy vélik, hogy a szakértő, amelynek kötelezettségei sok hasonlóságot mutatnak a tanú kötelezettségeivel, jogai között pedig sok minden felismerhető a bírák jogosultságaiból, egy *sui generis* intézmény, amelynek alátámasztására indirekt módon a szakértő és a tanú kritériumainak egybevetésére és kölcsönös kizárására törekszenek. E különbségtételt illetően azonban a jogirodalom nem alakított ki egységes álláspontot, sőt a szerzők gyakran egymás elméleteit megcáfolva igyekeznek saját álláspontjukat megvédeni. Így egyesek szerint a szakértő nem tényekről tanúskodik, hanem új tényeket visz be az eljárásba. Mások szerint a tanúkat a bűncselekmény hozza létre, a szakértőket azonban a bíró választja ki; az előbbi a múlt történéseinek közvetlenül, vagy közvetve részese volt, az utóbbi nem. Megint mások szerint míg a tanú egyéni észleléseit viszi be a perbe, addig a szakértő egy nem-egyéni, helyettesíthető tapasztalatából eredő tudását hozza magával. Végül a szocialista jog hagyományait követve, vannak azok, akik a legnagyobb különbséget abban látják, hogy a tanú az észleléseiről, a szakértő a véleményéről számol be, azonban ezen elmélet is cáfolást nyer annak kimutatásával, hogy szinte nincs olyan tanúvallomás, ahol a tanú véleménye ne játszana kisebb vagy nagyobb szerepet, de a szakértői vélemény – mint bizonyíték – sem érne túl sokat, ha az nem a szakértő saját

észlelésein alapulna. Noha a következtetés minőségében valóban érezhető különbség, mert míg a tanú észleléseit és véleményét a hétköznapi ismeretek kötik össze, addig a szakértőét szakismerete, ez azonban a szakértő fogalmi elemének a része (*punctum saliens*), ami nem érinti a szakértő perbeli magatartásának alakulását, így az továbbra is megfelel a tanú eljárásjogi leírásának. Ez akkor is így van, ha a peres eljárások a szakértői véleményeket és tanúvallomásokat általában elkülönítik egymástól, amelyek a legtöbb esetben csak formális ismérveken alapulnak és a különbségek gyakran elmosódnak vagy összeolvadnak. A tanú és a szakértő szétválasztását előíró tételek kudarcának egyik eklatáns bizonyítéka a szakértő-tanú perbeli megjelenése. A *szakértő-tanú* a kontinentális eljárási kódexek paradox figurája, aminek elsősorban az az oka, hogy a kontinentális jogrendszerben uralkodó nézetek eljárásjogba illeszkedése nem egészen problémamentes, így a szakértő-tanú átmeneti kategóriájának a megteremtésével lehetővé válik a szakértő burkolt visszacsempészése a tanú szerepébe akkor, amikor az ezt tagadó elméletek csődöt mondanak.

Míndezek alapján az *első kérdésre* az alábbi válasz adható. A szakértő perbeli szerepe aszerint változik, hogy véleménye az eljárásban bizonyítékként szolgál-e, avagy sem. Ha a véleménye bizonyítéknak minősül, úgy a szakértő a tények tudományos tanúja, amennyiben véleménye nem minősül bizonyítéknak, úgy a szakértő a tények tudományos bírója. Az tehát, hogy a szakértő melyik szerepet tölti be, alapvető fontosságú az eljárás lefolytatása szempontjából. Ezen szerepek ugyanakkor kölcsönösen kizárják egymást, hiszen nem lehet valaki egyszerre a bizonyíték forrása is, meg nem is. Mindebből pedig az is következik, hogy a két szerep ellentétes és kizáró volta miatt a szakértő egy személyben történő egyesítése, azaz a szakértő önálló perbeli szereplőként való kezelése fogalmilag kizárt.

7.3. A szakértő perbeli helyzete

Míg a *szakértő perbeli helye* a jogtudomány, illetve a jogelmélet közvetítésével a szakértő eljárásjogi pozícióját mutatja meg, addig a *szakértő perbeli helyzete* a szakértő közjogi státuszára utal. A két megközelítés azonban nem függetleníthető egymástól, ugyanis a szakértő egyes konkrét eljárási jogainak és kötelezettségeinek, valamint az eljárás más szereplőivel való kapcsolatának konstellációja determinálhatja a szakértő eljárásjogi pozícióját is.

A szakértő perbelépésének egyik módja a bíróság által történő kirendelés, amellyel a szakértő és a bíróság között közjogi jogviszony jön létre. Ebből eredően a szakértő díját a bíróság alapítja meg, a szakértői díjat a bíróság utalja ki, a szakértő saját szakmai felelősségén túl tevékenységét kizárólag az eljárási törvények keretein belül a bíróság iránymutatása alapján végzi. A szakértői kirendelés bár alkalmas megőrizni a szakértő iránti közbizalom fenntartását azonban a szakértői tevékenység túlságosan súlyosan jelenik meg a bírósági eljárásban, amelynek a gyakorlatban olyan hatása van, mintha a bíróság közvetlenül maga fejezte volna ki a véleményét, ami már alapvetően megzavarja a kontradiktórius folyamatot. Ennek eredményeképpen egyfajta *superbizonyíték* jön létre, elveszítve ezáltal így bizonyíték jellegét megdönthetetlen bírói vélelemmé alakítva a kirendelt szakértő véleményét, amelynek eredményeképpen a szakértő a bíró segítőtársa szerepébe kerül.

A kirendelés alapján készített szakértői vélemény – közjogi értelemben – minden esetben *igazságügyi szakértői vélemény*, ahol a szakértő olyan szorosan kötődik a bíró ítélező tevékenységéhez, hogy ugyanolyan vagy aggálytalanul hasonló garanciális szabályokkal kell ellátni pozícióját, mint amelyek a bírói beosztást övezik. A kirendelt szakértő függetlensége és pártatlansága, tehát a tisztességes eljárás alapját jelentő alkotmányos követelményként jelenik meg, de meghatározó kapcsolata lévén az igazságszolgáltatás szerveivel, egyben az igazságügyi szakértői tevékenység előfeltételét is adja. A függetlenség és pártatlanság, noha szorosan összefüggő attribútumok, mégsem tekinthető szinonim fogalmaknak. A *szakértői függetlenség* szervezeti és működési alapelv egyben. A szakértő független személyében, a szakvélemény szakmai megállapításaival összefüggésben nem utasítható és a perben már kirendelt szakértő akarata ellenére el nem mozdítható. A személyi függetlenségéhez hozzátartozik az is, hogy az igazságügyi szakértői tisztség „egy életre” szól. A szakértő

független szervezeti szinten is, ahol jellemzően a kirendelő szervektől elkülönülő, önkormányzati elven alapuló, az igazságügyi szakértők érdekeit képviselő köztestületbe (szakmai kamarába) tömörülten látják el tevékenységüket. Az alkotmányjogban a függetlenség külső és belső aspektusát szoktuk megkülönböztetni, ahol alkotmányos követelményként jelenik meg az az elv, hogy az egyes eljárási szereplő érdemi közrehatását az eljárási szereplő funkcióján kívüli ellensúly semlegesítse. A *pártatlanság* követelménye ezzel szemben a szakértővel szembeni előítélet-mentes, elfogulatlan eljárás követelményét jeleníti meg, ahol a kirendelt szakértő semleges pozícióiban tartása az igazságszolgáltatás elementáris érdeke és a bírói megítélés elválaszthatatlan része. A kettős teszt próbáját ezért minden igazságügyi szakértői tevékenységet végző személynek ki kell állnia, aminek van egy szubjektív, az eljáró személy magatartásában rejlő és egy objektív, a szabályozásban megnyilvánuló követelménye. A pártatlanságban rejlő alkotmányos követelmény ezáltal az, hogy a kirendelt szakértőnek nem csak pártatlannak kell lennie, hanem annak is kell látszania, amely tényleges érvényesülését elsődlegesen az eljárási törvényekben megfogalmazott kizárási szabályok garantálják.

A kirendelés intézményes célja tehát a szakértői munka alapját jelentő objektivitás megteremtése, előállhatnak azonban olyan helyzetek, amikor a semleges bíró eljárása önmagában még nem nyújt elegendő garanciát arra, hogy a szakértők a tisztességes eljárásból fakadó saját függetlenségükhöz és pártatlanságukhoz való jogát megőrizzék. A bíróság ugyanis indokolás nélkül kijelölhet valamely irányzathoz tartozó szakértőt, ami a gyakorlatban általában bizalmi és baráti viszonyon alapul, figyelmen kívül hagyva a kirendelés arányos és egyenletes eloszlásának követelményét, míg a praxisát főleg kirendelésekre alapozó szakértő pedig anyagilag könnyen függővé válhat, amelyet az elfogultság intézménye nem képes semlegesíteni. A szakértői kirendelés előzetes meghatározásának rendje ezért kulcsfontosságú a szakértő pártatlansága és függetlensége szempontjából. Bemutattam, hogy a *törvényes szakértő* többféleképpen biztosítható, amely közül a kétszakaszos, vegyes megközelítésű rendszer tűnik a leghatékonyabbnak. Az igazgatási szakaszban a bíróság egy számítógépes kijelölő program segítségével összeállítana egy szűkebb szakértői névsort, majd a tárgyalási szakaszban az ellenérdekű feleknek lehetőségük adódna arra, hogy felváltva, a számukra nem megfelelőnek tűnő szakértőket indokolás nélkül kihúzzák onnan, addig ismételve mindezt, amíg végül már csak egy szakértő maradna a listán. Ez az esküdt-kiválasztással hasonlatos procedúra a lehető legmagasabb fokon biztosítja a pártos vagy

annak tűnő szakértők kizárását az eljárásból, így garantálva a független szakértői kirendelést a perben.

A szakértő perbelépésének másik módja, amikor tevékenységét valamelyik peres fél felkérésére, megbízási szerződés alapján fejti ki. A magánszakértő igénybevétele vitathatatlanul tág teret biztosít a felek önrendelkezési jogának, ami a kontradiktórius eljárás kibontakozásának elengedhetetlen feltételének egyike. Fontos azonban kiemelni, hogy ebben az esetben nem igazságügyi, hanem magánszakértői tevékenységről van szó, ahol a magánszakértő közjogi státusza és az általa készített szakvélemény perjogi megítélése – ellentétben a kirendelt szakértő megítélésével – bizonytalan.

A legnagyobb problémát és a közjogi státuszát leginkább befolyásoló tényező pártatlanságának kérdésköre okozza. A közvélekedés szerint ugyanis a bíróság kirendelésén kívüli szakértősködés úgy általában véve nem becsületes munka, az ilyen személy bizonyítás alanyai között történő szerepeltetése pedig aggályokkal terhes. Az igazság azonban az, hogy a felkért szakértők pártatlanságának hiánya nem gördít komoly akadályt az igazságszolgáltatás működésének útjába, de jobbra sem válna azáltal, ha a pártos szakértőt, magát kizárnánk az eljárásból. A magánszakértő tulajdonképpen ugyanúgy értékesíti szolgáltatásait, mint bárki más a jogi szakmában, ezért értelmetlen is semleges vagy pártatlan magánszakértőről beszélni. Sőt, inkább kötelességének kell tekintenünk, hogy elfogult, részrehajló és erősen motivált legyen a saját maga által képviselt előítéletes nézőpont irányába. Súlyos igazságtalanság fordulhat elő azonban abban az esetben, ha az ellenfél szakértőjét a semlegesség álruhájába öltöztetjük, mert ezáltal megtevesztjük a bíróságot, aki ezt követően kevésbé a szakértő hitelességére vagy a szakvélemény logikájára, mint inkább a semleges státuszára helyezi majd a hangsúlyt.

A magánszakértés lényege ugyanis, hogy a szakértő az egyik fél oldalán fellépjen és állításait megerősítse, míg az ellenfél érveit megcáfolja, ezért leginkább a tanúbizonyítási folyamat részének tekinthető. Ez a megközelítés bár a különböző jogrendszerben eltérő súllyal és módon jelenik meg, azonban a szakértőhöz való alkotmányos jogelv mindezt átfogja és egységes tartalommal tölti fel. A szakértőhöz való alkotmányos jog a tisztességes eljárás nem nevesített eleme ugyan, de részjogosítványként maga is számos részjogosítványban benne rejlik. Anyajoga az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés, jöllehet a tisztességes eljárás részjogosítványainak tekinthető védekezéshez való jogból, illetve azzal szoros

összefüggésben álló fegyverek egyenlőségének elvéből alkotmányosan szintén levezethető. Noha mind a szakértőhöz való alkotmányos jog, mind pedig az alkotmányos igazságügyi szakértés része a tisztességes eljárásnak, mégis eltérő alkotmányjogi megközelítést igényel, és míg ez előbbi a felkért szakértő alkotmányos alapját teremti meg, addig az utóbbi a kirendelt szakértő alkotmányos feltételeit írja le.

Minden személynek alkotmányban biztosított joga van arra, hogy jogait független és pártatlan bíróság előtt érvényesítse, amely azt a kötelezettséget rója az államra, hogy a jogviták elintézésére bírói utat biztosítson, még hozzá valóságos módon. Az *igazságszolgáltatáshoz való tényleges hozzáférés* biztosítása alapvető jog, amely nélkül a tisztességes eljáráshoz való jog értelmetlen lenne. A bírói út megnyitása azonban önmagában még nem elégíti ki a tisztességes eljárás követelményét, ahhoz az is szükséges, hogy hatékony bírósági eljárás álljon rendelkezésre. A bírósághoz fordulás joga tehát a hatékony bírósági eljáráson keresztül összekapcsolódik a megfelelő jogérvényesítést jelentő jogi segítségnyújtáshoz, illetve védelemhez való joggal, de összefüggésben áll a jogegyenlőség követelményével is. Ez azonban nem formális jogegyenlőséget jelent, hanem a jogalkalmazás során általános jogegyenlőségi tételként megfogalmazott tényleges jogérvényesítő képességet, amely az állam oldalán azt a kötelezettséget teremti meg, hogy olyan támogatási rendszert kell kiépítenie, amely kiegyenlíti a felek ismereteiben, avagy anyagi lehetőségeiben mutatkozó esetleges eltéréseket, amikor a bírói út igénybevétele a költségviselési szabályok miatt lehetetlenné válik. Az *Ake-követelmény* szerint mindennek egy független és pártatlan szakértő kirendelése még nem tesz eleget, mivel az állam által kirendelt szakértői vizsgálat alapvetően nem helyettesítheti a védelem szakértőjét. A szakértő segítségéhez való jog nem egy semleges szakértő véleményéhez való jogot jelent a bíróság előtt, hanem a védelem által megfelelő mértékben igénybe vett szakértő szolgálatainak jogát. A vádlott e joga érvényesítése során azonban köteles a bíróságnak bemutatnia, hogy milyen észszerű alapja van annak, hogy egy szakértő képes a védelem munkáját segíteni, és azt is, hogy e szakértői segítség megtagadása alapvetően igazságtalan tárgyalást eredményezne. Ezekről a követelményektől a polgári peres eljárások sem teljesen mentesek. A pártos szakértői segítségnyújtás, tehát minden olyan esetben szükséges, ahol az ilyen támogatás hiánya hatástalanná tenné az igazságszolgáltatáshoz való tényleges hozzáférés garanciáját. Ennek biztosítása történhet pusztán szociális alapon, de más szempontok figyelembevétele mellett is; a lényeg, hogy hatása az elviselhetetlen egyenlőtlenségek kiküszöbölésére és ezzel a joghoz való hozzáférés

hatékonyabbá tételére irányuljon. A szakértőhöz való jog és *a védelemhez való jog* kapcsán kimutatásra került, hogy a megfelelő képviselő általában többet jelent, mint az ügyvéd pusztán jelenléte a bíróságon. A hatékony jogi képviselőhöz való jog magában foglalja a védelem előkészítéséhez szükséges kiegészítő szolgáltatásokhoz való jogot és a védő közreműködése gyakran hatástalanná válik, ha nem tud a szakértők által nyújtott szolgáltatásokhoz hozzáférni: a hatékony védelem néha szakértői tanúval jár, amely tétel a polgári ügyekben úgyszintén érvényes. Mindez összefüggésben áll a tisztességes eljárásnak az egyezmény- és alkotmányos szövegekben nem nevesített, de általánosan és nem vitatottan elismert *fegyverek egyenlősége* elvével, amely azt a követelményt vonja maga után, hogy mindegyik félnek elfogadható lehetőséget kell biztosítani ügye bemutatására, olyan feltételek mellett, amelyek nem hozzák őt érdemben hátrányosabb helyzetbe a másik félhez képest. Az ügyfélegyenlőség kétségbe vonható akkor, ha a felek egyike korlátozás nélkül igénybe veheti a szakértő személyek közreműködését, még a másik fél messzemenőkéig el van zárva attól. Az EJEB jól kidolgozott esetjoga szerint a kirendelt szakértő a bíró pártatlan és semleges segítőtje, amellyel szemben a felek szakértő állítási joga a tisztességes eljárásból nem következik. A szakértő semlegességének hiánya azonban már felvetheti a tisztességes eljárás fogalmában rejlő fegyveregyenlőség elvének szűk értelemben vett sérelmét. Ebben az esetben a részrehajló szakértő a fél tanújává válik és az egyenlő bánásmód fenntartása miatt megnyílik az ellenfél joga a szakértő saját oldalon történő alkalmazásához.

A fentiek alapján a *második kérdésre* az alábbi válasz adható. A szakértő perbeli helyzete alapvetően meghatározza a szakértő perbeli helyét, ugyanis azáltal, hogy miként kerül a szakértő az eljárásba döntő hatást gyakorol perbeli funkciójára, vagyis eleve elrendeli perbeli szerepét (*szakértői predesztináció*). A kirendelés alapján készített szakértői vélemény minden esetben igazságügyi szakértői vélemény, ahol a szakértő olyan szorosan kötődik a bíró ítélkező tevékenységéhez, hogy ezáltal elveszíti bizonyíték jellegét, a szakértő a bíró segítőtársa szerepébe kerül. Ezzel szemben, a felkért szakértő, aki magánszakértői tevékenységet folytat, olyan súlyosan elfogult a saját maga által képviselt fél irányába, hogy ezáltal a tanúbizonyítás jellegét ölti magára, a szakértő a fél tanújává válik.

7.4. Szakértői dichotómia

Az egyes eljárási törvények és korszakok bemutatása igyekezett rávilágítani a szakértő perbeli helyére, amelynek vizsgálata – kezdve a polgári-, majd a büntető perrendtartásokon keresztül – egészen a XIX. sz. közepéig nyúlt vissza. Mindez megrajzolta a szakértői intézményrendszer jogfejlődésének ívét, de egyben rámutatott arra is, hogy a szakértő mindkét perbeli szerepe elég fontos volt ahhoz, hogy az eljáráson belül versengő különböző érdekek kiegyensúlyozása során mindvégig teret kapjon.

A századfordulón az ideiglenes jellegűnek szánt Ptrs. és a modern perjogi alapelveket bevezető Se. törvény volt hatályban. A Ptrs. a szakértőkről csak a bírói szemlével kapcsolatban rendelkezett, noha a bírói gyakorlat elismerte, hogy a külön élethivatás körébe tartozó elméleti vagy gyakorlati igazság megismerése és annak közlése végett a bíróság szakértőket kereshet meg. S bár a jogtudomány egyöntetű állásfoglalása szerint a szakértő a szaktudásával és jártasságával a bíró támogató segédközege volt, amit a szakértőnek a szemle keretein belül történő elhelyezése rendszertanilag is igazolni látszott, mégis kinevezésének módja és véleményének értékelése a tanúhoz közel álló személy helyzetébe vitte, miközben a törvény egyéb rendelkezése szintén a tanúkkal állította párhuzamba a szakértőket. A szakértő körül tehát nem alakult ki önálló dogmatikai koncepció, jószerivel a polgári eljárásjog egyes nézeteinek egyfajta sajátos elegye – mégpedig a tárgyalási és a nyomozati elv antagonisztikus ellentéte – volt megfigyelhető ezen a területen. A kor egyedüli újítása – elsősorban a német jogtudomány közvetítésének köszönhetően – a szakértő-tanú fogalmának bevezetése volt, megágyazva ezzel a szakértő és a tanú eljárási helyének dogmatikai alapon történő szétválasztását, ahol a megkülönböztetés alapjává a bizonyítandó tény vagy körülmény észlelésének ideje vált.

A Plósz-féle Pp. a szakértő perbeli rendeltetését már egyértelműen olyan személyként határozta meg, aki a bíró hiányzó szakértelmét pótolta, amivel a szakértő a bíró segédjének a pozíciójába került. Ennek egyik eljárásjogi következménye az lett, hogy szakkérdés megválaszolása attól függően vált joghatályos bizonyítási eszközzé, hogy annak kifejtését a bíróság maga végezte el, vagy segédje, a szakértő kezébe adta, kiszámíthatatlanná téve ezzel a jogalkalmazást. Szakértő a perben egyébként úgy általában mindenki lehetett, aki a szükséges szakismerettel bírt. A törvényben jelent

meg első alkalommal a szakértői kényszer intézménye, mellyel a véleményadás a Plósz-féle Pp. értelmében közpolgári köteleességgé vált. Ezen kötelezettség ellentétes pólusán helyezkedett el a szakértő kizárása, illetve vélemény megtagadási joga, ahol előbbire nézve a tágabb körű bírói kizárési okok, míg utóbbira nézve a tanúságtétel megtagadásának szűkebb körű okai voltak irányadók, ami azt a sajátságos helyzetet teremtette, hogy a szakértőkre a bíróra és a tanúra vonatkozó rendelkezések egyaránt alkalmazandók voltak, amely megingatta a szakértő addig szilárdnak gondolt perbeli helyét. Mindezt tovább puhította a felek rendelkezési joga az első körben történő szakértők kiválasztása során, ahol a szakértők inkább voltak tanúk, mint a bíróság szakközege, amely egy hipotetikus eseten keresztül bemutatásra is került. Az újabb szakértők kinevezése körében a felek rendelkezési joga azonban megszűnt, amivel a szakértők ismét a bírák segítőivé váltak. A törvény *de jure* nem ismerte el sem a magánszakértő, sem pedig az ellenőrző szakértő intézményét, azonban a joggyakorlat *de facto* a magánszakértés egy igen sajátos esetét teremtette meg, ahol a magánszakértő nem az egyik vagy a másik fél megbízottjaként, hanem egyfajta közös szakértőként jelent meg, mintegy kioltva ezzel az ellentétes oldalon meglévő aggályossági okokat. A felek közös felkérése alapján eljáró szakértőtől lényegében ugyanazt a függetlenséget és pártatlanságot kívánták meg, mint a bíróság által kirendelt szakértőtől, ezért az leginkább a bíróság által kirendelt szakértő peres eljáráson kívüli alternatívájaként jelent meg, és a ma ismert magánszakértő eljárásjogi helyzetével alig hasonlítható össze. A Plósz-féle perrendtartás megtartotta az Se. törvényben már jól bevált szakértő-tanú fogalmát. A szakértő-tanú perbe lépésére ugyanakkor a szakértőket övező eljárási garanciák mellőzésével a tanúkra vonatkozó szabályok mellett került sort, perbeli nyilatkozatát tartalma alapján azonban már gyakorta szakértői véleményként értékelték, ami a szakértő perbeli helyét tovább tolta a tanú irányába.

A szakértői bizonyítás feltételét illetően a régi Pp. sem változtatott, azonban a több mint fél évszázad alatt a rendelkezés normatív tartalma alapvető jelentésmódosuláson ment keresztül. Az idők folyamán a kirendelés kettős feltételét – mint a különleges szakértelem szükségét, illetve annak bírói hiányát – ugyanis a joggyakorlat objektivizálta és kizárólag a különleges szakértelem szükségességének a pusztán felmerülését követelte meg. A törvény ezen jelentésmódosulását tulajdonképpen a bíróról alkotott kép megváltozása hozta magával azáltal, hogy a konkrét bíró nézőpontja átváltott az absztrakt bíró nézőpontjára. Ezzel azonban a szakértő perbeli szerepe is átalakult és a bíróság segédjének szerepe csupán elvont értelemben maradt fenn. A régi

Pp. nagy újjátásának számított a szakértői tevékenység intézményesített működésének a bevezetése. Alaki értelemben tehát többé már nem volt elegendő, hogy valaki szakértő legyen, kizárólag szaktudás szükséges, hanem az eljáró személyt az államnak ilyenként el is kellett, hogy ismerje, amely alól az eseti szakértő és a magánszakértő intézménye jelentett kivételt. A szakértői tevékenység intézményes működtetése magától értetődővé tette a szakértő perben történő közreműködési kötelezettségét, de a szakértői tevékenység intézményes jellegével függött össze az is, hogy a szakmai kamara etikai kódexe a szakértő rendelkezésre állási kötelezettségének a megsértését immár etikai vétségként kezelte, ami jól mutatja az igazságügyi szakértő közjogi státusának kialakulását az igazságszolgáltatásban való állandó és élethivatásszerű közreműködőjeként. A szakértő kizárására vonatkozó szabályok – akárcsak a korábbi perrendtartás esetén – lényegében megegyeztek a bíró kizárásának szabályaival, amelyet a felek rendelkezési joga immár nem írthatott felül. A pártatlanság követelménye az igazságügyi szakértő irányában objektivizálódott azáltal, hogy a kirendelt szakértő pártossága az ügyfélegyenlőség sérelmén keresztül képes megingatni az igazságszolgáltatásba vetett bizalmat. A törvény azonban megtartotta a Plósz-féle Pp. elvi koncepcióját, így a szakértőre továbbra is egyaránt vonatkoztak a bírókat, illetve a tanúkat érintő egyes rendelkezések, fenntartva ezzel azt a bizonytalanságot, amely a szakértő perbeli helyét illette. A szocialista perjog által bevezetett és ellentmondás mentesen végig vitt egy szakértő elve nemcsak a szakértők számának a javaslatba hozását, hanem gyakorlatilag a szakértő személyének a meghatározását is kivette a felek rendelkezési joga alól, amely lényegében és jellemzően a szakértői bizonyítás elrendelésének és az egyes kérdések feltevésének indítványozására korlátozódott, miközben azok szükségességéről minden esetben a bíróság döntött. Ehhez képest a szakértő működése felett a bíróság meghatározó befolyása érvényesült, amely ugyanakkor összhangban állt a szakértő törvényben kijelölt bíró segédjének szerepével. A perrendtartás sem az ellenőrző szakértő eljárásrendjéről, sem pedig a magánszakértői véleményről kifejezetten nem rendelkezett, noha a szabad bizonyítás elvén álló törvény a feleket ebben nem is korlátozta. A magánszakértő véleményét a bírói gyakorlat azonban igen változatosan ítélte meg, hol bizonyítékként értékelve, hol nem. A bizonyítékként történő értékelése során az igazságügyi szakértői vélemény bizonyító erejével összemérten lehetett *sui generis* bizonyíték (de nem szakvélemény), kételyt ébresztő bizonyíték, valamint perbeli szakvélemény. Ebben segített eligazodni a szakvélemény evolúciója, amely ismertetése során bemutattam, hogy milyen utat járt be

a magánszakértői vélemény a fél személyes előadásaként történő értékelésétől perbeli szakértői véleménnyé történő válásáig, és amely jogelméleti szempontból a szakvélemény materializálódását jelentette. Ez alól az orvosszakértői vélemény kivételt jelentett, amelynek materiális jellege történetileg adott volt. A szakvélemény materializálódásával azonban a szakértői bizonyítás formalizmusa áttört és a magánszakértői vélemény intézményesedésének lehettünk tanúi. Ezzel azonban a szakértő perbeli helye is megkettőződött és lassan eltávolodni látszott egymástól, minthogy a kirendelt szakértő egyre inkább a bíró klasszikus segédjére, a magánszakértő pedig a fél tanújára kezdett hasonlítani, figyelemmel a szakértő-tanú polgári perben betöltött szerepére is.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a hosszú XX. századi magyar polgári eljárásjogban a szakértő perbeli helyét folyamatosan kettősség jellemezte. A jogalkotó és a jogelmélet a szakértőt végig a bíró segédjének tartotta, amelyet azonban maga a jogalkotó sem vett olyan komolyan, hogy az egyes törvényeken azt következetesen keresztül vigye, meghagyva ezáltal azokat a réseket, amellyel a szakértő a fél tanújának szerepébe kerülhetett. Kivétel nélkül állítható, hogy valamennyi régmúlt perrendtartásban megfigyelhető volt a szakértő szerepe körül fennálló bizonytalanság, amely aláhúzza, hogy a szakértői bizonyítás terén ténylegesen nem alakult ki egységes és világos szabályozási koncepció, hanem sokkal inkább az egyes dogmatikai elemek ötletszerű kölcsönvételével és újra kombinálásával egy feszültségekkel terhelt, nehezen értelmezhető *sui generis* intézmény jött létre. A század végére azonban a szakértőről alkotott egységes kép felbomlani látszott és igazodva a szakértő perbeli helyzetéhez, perbeli helye megkettőződött, utat nyitva a szakértői bizonyítás dogmatikai alapon történő szabályozásának.

A bünvádi perrendtartásról szóló törvény megalkotásakor népszerű volt a szakértő önálló bizonyítási eszköz jellegére történő hivatkozás, amelyet a törvény – az indokolásán túlmenően – sem rendszertanilag, sem pedig tételesen nem támasztott alá. A Bp. annyiban igazodott a kor elvárásához, hogy teoretikus paradigma semleges megfogalmazással élt a szakértő alkalmazásakor, ezáltal a különleges szakértelem felmerülése mellett a bírói szubjektum nem jelent meg kitételként obstruálva ezzel a bíró és a szakértő személyének egyesülésének nagy részét. A szakértőképességre vonatkozó szigorú szabályok azonban számos esetben a bírói rendszerből gyökereztek, a többes szakértő elve pedig egyenesen a társas bíraskodást idézte elénk, ami a szakértő

szerepét elkerülhetetlenül a bírósági szervezetrendszerbe illeszkedőnek látszatta. Ennek ellenpólusán jelent meg a kizárt szakértő alkalmazhatóságának kérdése, amelyet mind a törvény, mind a bírói gyakorlat tanúként jelenített meg az eljárásban, illetve a szakértő-tanú fogalmának bevezetése, ahol már eleve a tanúként eljáró személy válhatott később szakértővé, gyakorlatilag mindenféle garanciális elemtől mentesen. A kodifikáció során ugyanakkor felismerést nyert az a tény, hogy a terheltnek a szakértő által teljesített védelme gyakran fontosabb, mint a jogi védelem. Az ellenőrző szakértő intézményének a bevezetése azonban polarizálta a szakértő perbeli helyét az eljárásban azáltal, hogy a szakértőket a felek szakmai érdekképviselőivé, a vád és a védelem tanúivá tette. Mindent egybevetve megállapítható, hogy az önálló bizonyítási eszköz teóriája a törvény hatálya alatt nem valósult meg, hangoztatása nem volt több, mint egy probléma érzékeltetése, vagy más, mint a korábbi joggyakorlat kritikai megfogalmazása, így az mindvégig a reflexió szintjén maradt, hol a vizsgálóbíró, hol pedig a tanú szerepét tagadva.

Az egységes ideológiai alapokon nyugvó szocialista jogtudomány a szakértő perbeli helyét illetően már nem képviselt egységes álláspontot, noha a szakértő formális alapon történő megközelítése ebben az időben volt a legerőteljesebb. A szocialista büntetőeljárás jog a szakértő közreműködésének alapját a szakértő kirendelésében látta, amely tárgyiasult formája, hatósági monopóliumként történő megjelenése annyira merevvé és egyoldalúvá tette az eljárást, hogy azon már a jogalkotó is kénytelen volt lazítani, a joggyakorlat pedig mindazt továbbfejleszteni, mintegy rámutatva ezzel a szakértő fogalom alaki megközelítésének hiányos, elégtelen voltára. Ezzel egyidejűleg az egyénről az intézményi működésre került át a hangsúly kialakítva egyfajta szakértői rangsort, amely a szocialista eljárásjog egyik legjellegzetesebb attitűdjének volt mondható. A szakértői hierarchia megszilárdulását a szakvélemény felülvizsgálatára hivatott testületek létrejötte jelentette, amellyel a szakértői munka a felülvéleményező testület, mint tudományos felsőbbbíróság revíziója alá került. A szakértői rangsor elvételéből következő egyre magasabb és magasabb szakértői fórumhoz fordulás lehetősége ezáltal a szakértőt nemcsak tanúidegenné tette, hanem működése leginkább egy hatósági eljárásra kezdett hasonlítani, amit a bíróság jogorvoslati fórumrendszeréhez képest hasonló szervezeti felépítés képe csak tetézt. Megállapításra került, hogy a szakértői intézményrendszer kiépítése a professzionalizmus jegyében zajlott, amely a maga teljességében azonban soha nem tudott igazán megvalósulni, kizárólagosságáról pedig aligha lehetett beszélni. Az új típusú szervezetrendszer ugyanakkor megkövetelte és

egyben meg is teremtette a szakértői tevékenység függetlenségének alapjait, amellyel a funkciómegosztás kimondatlanul is átalakult az igazságszolgáltatásban, és az ítélkezés, a vád és a védelem klasszikus felosztása mellett immár megjelent a szakértés, a ténybíráskodás egyértelmű újraéledését mutatva. Az eljáró szervek hozzáállása, valamint a külső kontroll hiánya pedig az így kialakított szervezeti szakértői vélemény tényítéleti jellegét csak tovább erősítette. Noha azt el kell ismerni, hogy a szakértői intézményrendszer kiépülése jótékony hatást gyakorolt a szakértői függetlenségre, túlzó volta azonban az eljárásjogi garanciák leépülésével járt. A szakértői intézményrendszer ezért csak részben váltotta be a hozzá fűzött reményeket számos olyan folyamatot indukálva, amelynek hatására megszűntek mindazon előnyök, melyek az intézményesítés mellett szóltak. Az intézményrendszer ezen elfajulásával magyarázható egyúttal lassú kiépülése és bizonyos szinten való megrekedése is. Kézzelfogható változást hozott ugyanakkor az általános szakértői alkalmasság körében, amely következtében a szakértő csaknem teljes mértékben eltávolodott a tanú szerepétől. A kényszerítő eszközök egységes szabályozása, a tanú vallomástételi akadályaira vonatkozó szabályok irányadó volta ugyanis vagy ténylegesen nem kerültek alkalmazásra, vagy elhaltak szemben a *fornicem conftruire novit peritus elvével* – mintegy tehermentesítette a kirendelő szervezetet a szakértő szakmai alkalmasságának vizsgálata alól –, illetve a szakértői kényszer elvének hivatási kötelezettséggé történő transzformálásával. A szakértő szerepét tehát ekkorra már átítták mindazon elvek, amelyek korábban csak a bírói szerepre voltak jellemzőek. A szocialista jog így, akarva-akaratlanul, a szakértőt a bíróval azonos szerepbe bújította, amelyet jól mutatott a pártos szaktanácsadó pártatlan szakértőként való alkalmazásából adódó – heves ellenérzést kiváltó – szerepfeszültségek. A szocialista büntetőeljárás kódexekben felismerhető törekvés volt a szakértők számának csökkentése is, azonban az egy szakértő elvére sok esetben úgy tekintettek, mint ami nem nyújt – megfelelő és elegendő – garanciát az esetlegesen téves szakértői vélemények kiküszöbölésével szemben. Ezt támasztja alá a többes szakértés talaján álló ellenőrző szakértő intézményének – ugyan egyre korlátozottabb, de – egyértelmű továbbélése, valamint a szakvélemények felülvizsgálata, amely már nyíltan a társasszakértés elve mentén került megszervezésre, ahol a döntés a kérdések megítélésére egyenrangú befolyást gyakorló, külön-külön megfelelő szakismerettel rendelkező szakemberekből álló tanács mérlegelő tevékenységének eredményeképpen született meg, amely kétségtelenül a társasbíráskodásra emlékeztet minket. A szakértő tanú jellegének elhalványulását és a

segéd szerepének felerősödését mutatta továbbá az ellenőrző szakértő intézményének erőteljes leépülése és áttelése az általános működési rendbe, valamint a szaktanácsadó megjelenése is, amely már kimondottan a segéd szerepét töltötte be. Noha a bírói gyakorlat a felek által felkért szakértőt visszavezette ugyan az eljárásba, okirati bizonyítékként való értékelése miatt azonban nem fejtett ki érdemi hatást a szakértő perbeli helyét illetően. A szakértő-tanú ugyanakkor, a merev jogi gondolkodásnak köszönhetően, még akkor is megtartotta tanú jellegét, ha előadásában ténylegesen már szakkérdésben foglalt állást.

A régi Be. a szakértő perbeli helyét illetően nem hozott érdemi változást, gyakorlatilag a szocialista jog letisztult változatának volt tekinthető. A törvény egyszerűsítette a szakértőként igénybe vehető személyek meglehetősen bonyolult kategorizálását, és csak az igazságügyi szakértő, valamint az eseti szakértő megkülönböztetését ismerte el, egyúttal feladta a korábbi kódexekben tükröződő szakértő rangsor elvét is. A szakértő alkalmazásának alapja, a szakértőképesség szabályozása és a szakértők számának meghatározása azonban változatlan maradt, így a szakértő jogállásának hatósági jellege megmerevedni látszott. Ennek ellenére közvélekedéssé vált az a közvetítő jellegű álláspont, amely *sui generis* intézményként kezelte a szakértőt, de egyre gyakrabban bukkant fel a tanú pozíciójában is, ami a felkért szakértő bevezetéséből és ilyformán az ellenérdekű felek szakértőjének polarizációjából eredt. Ezzel pedig a vád szakértője mellett megjelent a védelem szakértője, amelyektől elkülönült a bíróság által kirendelt szakértő, mely trichotómia körvonalai az évtizedes joggyakorlatból jól kiolvashatóak voltak. A bizonyítás terhe alatt a vád által kirendelt szakértő munkájának eredménye eleve egy, a terhelt bűnössége felé orientáló bizonyítás eszközévé vált, ezáltal pedig függetlenségével kapcsolatban észszerű kételyek merültek fel, és ha jogilag nem is, de ténylegesen az ilyen szakértő a vád érdekében eljáró szakértőnek, ekként a *vád szakértőjének* volt tekinthető. A joggyakorlat ugyanakkor minden olyan kísérletet mereven elutasított, amely a vád tanújának irányába hatott, így aztán a vád szakértője nem tudott kimoszulni hatósági szerepköréből, sőt a büntetőeljárás ezen szakaszára jellemző írásbeliség szakvéleményét egyenesen tényítéletté emelte. A *védelem szakértője* a törvény hatálya alatt számtalan alakot öltött, hol hosszabb, hol rövidebb időre. A vádiratos szakértő kirendelés egy évtizedet sem élt meg és az ellenőrző szakértő valamennyi rendelkezésével együtt hatályon kívül helyezték, míg a magánszakértőnek az eltérő jogalkalmazási gyakorlattal kellett szembenéznie, amely a jogintézmény valódi céljának

és feladatának a félreértelmezéséből eredt. A felkért szakértő perbevonása ugyanis abból a jogalkotói téziséből indult ki, hogy nem lehet elzárni a terheltet és a védőt attól, hogy a kirendelt szakértő véleményét a saját maga által felkért szakértő szakvéleményére támaszkodva vitassa, vagy olyan szakkérdést vessen fel segítségével, amely a hatóságok figyelmét elkerülte. Ebből kifolyólag a magánszakértő alapvetően nem ellenőrző funkciót töltött be, hanem a védekezéshez való jog szerves részét képezte, így azon az alapon nem lett volna megtagadható, hogy a döntésre jogosult szerv már elégségesen tájékozottnak tekintette magát az adott kérdésben. A szakértő bevonását követően a magánszakértő az objektivitás fenntartása miatt formálisan elvesztette ugyan a védelem szakértőjének státuszát és a működése az ellenőrző szakértő irányába mutatott, mégis a megmaradt feladatmeghatározás révén és a védelemhez fűződő korábbi viszonya alapján megtartotta magánszakértői jellegét. A bevonás megtagadása esetén pedig a magánszakértő szakvéleménye az okiratra vonatkozó szabályok szerint került felhasználásra, míg a tárgyaláson a jogtudomány rosszállása ellenére tanúként került kihallgatásra, ahol a szakértő már ténylegesen, mint a védelem tanúja jelent meg. A felkért szakértő tehát minden esetben megtartotta a tanú pozícióját, így ebben az értelemben a felvett szakértői szerep immunitásáról beszélhetünk. A büntetőperben a *bíróság által kirendelt szakértő* valamennyi esetben szakértőként járt el, véleménye valamennyi esetben szakértői vélemény volt; függetlenségéhez kétség sem fért. S bár a szakértő meghallgatása – a tárgyalási elv és az ehhez kapcsolódó szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság alapelvei mentén – jellemzően tanúzási jelleget öltött, amelyet a joggyakorlat a szakértő idő előtti státusz megszűnése esetén is felhasznált, a szakértő bíró által történő kirendelése és alkalmazása ugyanakkor különös súlyt kölcsönzött e bizonyíték típusnak, amellyel így a ténybírói szerepre helyeződött át a hangsúly.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a hosszú XX. századi magyar büntető eljárásjogban a szakértő perbeli helyének megítélését a szocialista jogi gondolkodás megtörte. A szocialista jog merev, etatista felfogásának csak a hatósági elvek mentén megszervezett szakértő tevékenység felelt meg, így ebben az időszakban a szakértő a segéd szerepét töltötte be, bizonyíték jellege erősen kétséges volt. Ezzel szemben ezen időszakot megelőző és azt követő eljárási kódexek a szakértőket önálló bizonyítási eszközként kezelték, ami inkább a jogtudomány bizonytalanságának, mint konkrét szakmai állásfoglalásnak volt betudható. Az ellenőrző szakértő és a magánszakértő megjelenése azonban rámutatott arra, hogy az ellenérdekű felek szakértői által felvett

szerep polarizációja képes elkülöníteni egymástól a vád és a védelem szakértőjét a bíróság által kirendelt szakértőtől, megkettőzve ezáltal a szakértő perbeli helyét.

Mindent egybevetve a *harmadik kérdésre* az alábbi válasz adható. A funkcionalitás elve alapján a szakértői dichotómia felállítása indokolt, következésképpen a perben két típusú szakértő létezik: az igazságügyi szakértő és a magánszakértő. A történelmi tapasztalatok ugyanis azt mutatják, hogy a legtöbb problémát az okozta, hogy az eljárási kódexek az egymással funkcionálisan össze nem illő szakértői szerepeket egy testben egyesítették. Ez az egyesítés azonban erőszakot jelentett a szakértő helyén és helyzetén figyelmen kívül hagyva a szakértői predestináció hatását, és olyan visszafogottságot várt el az eljárás szereplőitől, ami már ellenkezik a jogvita természetével. Ennek általában az lett a következménye, hogy mire a szakértői vélemény elkészült, a szakértőből rendszerint tanú vagy ténybíró vált. Mi sem természetesebb tehát annál, hogy ezeket az össze nem illő funkciókat elválasszuk egymástól és külön személyekre bizzuk, más és más jogokkal és kötelezettségekkel.

7.5. De lege ferenda

A Pp. a szakértő perbeli helyét már nyíltan a ténybíró szerepébe helyezi, amely a szakértői feladat meghatározásából, a bírákra vonatkozó kizárási szabályok változatlan fenntartásából, és nem utolsósorban a szakvélemény szakmai alapú bírói mérlegelésének tilalmából egyértelműen következik. Ehhez képest a törvény a szakértőt bizonyítási eszközként, a szakvéleményt bizonyítékként szabályozza megszüntetve a korábbi kódex következetlen fogalomhasználatát, illetve bevezeti a magyar perjogi kultúrában eddig ismeretlen *funkcionálisan semleges szakértői bizonyítás rendszerét*. Ebben a rendszerben a szakértő három alkalmazási módja, úgymint a kirendelt, más eljárásban kirendelt és a magánszakértő szabadon választható, egyenrangú bizonyítási módok, de egyben ki is zárják egymást, így a félnek választania kell, hogy miként kívánja bizonyítani a különleges szakértelmet igénylő tényállást, noha perbeli rendeltetésük alapvetően különbözik egymástól. Ez a legfőbb oka annak, hogy a magánszakértő, amelyet a fél tanújának tekintek, nem tudja betölteni perbeli feladatát, míg a kirendelt szakértő, amelyet pedig a bíró segítőtársának tartok, képes bizonyíték jellegét látszatni. Ezt azonban inkább károsnak, mint hasznosnak ítélem: a semleges magánszakértő és a bizonyítékként értékelt kirendelt szakértői vélemény csupán illúzió.

De lege ferenda javaslom a jelenlegi, funkcionálisan semleges szakértői bizonyítási rendszer megszüntetését és ezzel egyidejűleg a szakértői dichotómia alapú rendszer bevezetését. A jelenlegi bizonyítási rendszer mögött ugyanis egyrészt nem fedezhető fel kidolgozott és koherens elméleti alap, másrészt a rövid távú hatásai sem igazolják annak fenntartását, minthogy számos esetben ellentmondásokat és bizonytalanságot eredményeznek az eljárások során, így annak hatékonyságával és megbízhatóságával kapcsolatban jogos kérdések merültek fel. Ezzel szemben a kettős szakértő rendszere egy strukturáltabb és elméletileg megalapozottabb megközelítést kínál, amely képes választ adni a fennálló ellentmondásokra és problémákra elősegítve ezzel az eljárás átláthatóságát. Összefoglalón megállapítható, hogy a szakértői dichotómia bevezetése jelentős lépést jelentene a szakértői bizonyítási rendszer fejlesztésében, hosszú távon pedig – úgy vélem – pozitív hatást gyakorolna a jogrendszer egészére.

A bíróság által kirendelt szakértő perbeli helyét illetően a jogalkotói célkitűzéssel ellentétben a Pp. nem hozott változást, szabályai nagyrészt változatlanok maradtak, így a szakértőről alkotott képpel összhangban továbbra is a ténybíró szerepében maradt. Az

alapelvi szinten megjelenő bíróság közrehatási tevékenysége a szakértői bizonyítás területén megőrizte a hivatalbóltság egyes elemeit, ami a szakértő személyének kiválasztásában, kérdésfeltevésben, valamint a szakvélemény analitikus prejudikációjában egyértelműen tetten érhető. S bár nem alakult ki egyhangú álláspont akörül, hogy mely szakértői bizonyítási módnak szánt alkalmazási elsőbbséget a jogalkotó, az egyértelműen megállapítható, hogy a bírósági kirendelés bármely más szakértői bizonyítékszolgáltatási módot megelőzhet, illetve követhet, valamint többször is alkalmazható, ami a magánszakértő és a más eljárásban kirendelt szakértő esetén már nem mondható el. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a kirendelt szakértő egyetlen esetkörben sem rendelkezik felülbírálnói funkcióval, a perben a kirendelt szakértőnek teljeskörűen új szakvéleményt kell előterjesztenie követve a Pp. szakértői bizonyítási rendszer logikáját. A törvény ugyanakkor azzal, hogy a szabad bizonyítás rendszerével ellentétes módon kizárja a kirendelt szakértői vélemény és a magánszakértői vélemény közötti szakmai konfliktus minden lehetőségét, domináns szerephez juttatja a kirendelt szakértő véleményét. Mindez pedig azt jelenti, hogy a kirendelt szakértő sok esetben szinte abszolút súllyal jelenik meg a perben, ami a szakvéleményét egzsersmind *szuperbizonyítékká* teszi.

De lege ferenda javaslom a kirendelt szakértő klasszikus felülbírálnói funkciójának a bevezetését, amely szerint a kirendelt szakértő az érdemi tárgyalási szakban kizárólag akkor lenne alkalmazható, amennyiben abban a kérdésben kell állást foglalni, hogy a magánszakvélemények közötti eltérés mire vezethető vissza, szükséges-e bármelyik kiegészítése, illetőleg az ügyben újabb szakvélemény beszerzése. Emellett főszabály szerint a kirendelt szakértő bizonyítási eszköz jellege megszűnne, ezáltal pedig összhangba kerülne a bírónak a jogvita kereteinek meghatározásában segédkező kirendelt szakértő szerepe is.

A más eljárásban készült szakvélemény felhasználásával a jogalkotó törvényi szintre emelte a korábbi bírói gyakorlatot, ezzel lehetővé tette, hogy a bizonyító fél a peres eljárástól eltérő eljárásban, ugyanazon szakkérdés vonatkozásában készült szakvéleménnyel bizonyítson. A más eljárásban kirendelt szakértő is kirendelt szakértő, rendszertani elkülönülését a párhuzamos szakértői módok kizárása indokolja. Alkalmazásával szemben csupán egyetlen kritériumot fogalmaz meg a törvény, mégpedig azt, hogy a bizonyító fél csak és kizárólag kirendelt szakértő szakvéleményét használhatja fel, ahol éppen ezen céllal létrehozott egyes nemperes eljárások játszák a

legnagyobb szerepet. Legfőbb jellemzőjük ezen nemperes eljárásoknak, hogy azok egyoldalú eljárásként kerültek szabályozásra, vagy fennáll az egyoldalú lefolytatás lehetősége, így a szakértői vélemény, mint bizonyíték elkészítéséhez a kérelmező által szolgáltatott információk állnak rendelkezésre, és a szakértő kizárólag a kérelmező által megfogalmazott kérdésekre válaszol a véleményében. Ehhez képest a más eljárásban kirendelt szakértő szakvéleménye önmagában azért nem lehet aggályos, mert az ellenérdekű felet a szemle időpontjáról nem értesítették, és nem tehetett észrevételt, hiszen a szóban forgó rendelkezések pont azon alapulnak, hogy lehetséges, hogy valamelyik peres fél nem vett részt abban a más eljárásban, amelyben a szakértőt kirendelték. Az így született szakvélemény bizonyító ereje a perben született szakértői véleményével azonos. A más eljárásban kirendelt szakértőnek a szakkérdés tárgyában készített szakvéleménye felhasználását kizárólag a bizonyító fél indítványozhatja, amely akkor jelent problémát, ha több szakértői vélemény áll rendelkezésre. Ilyen esettel talákoztunk akkor, amikor mindkét fél bizonyító fél az eljárásban, ahol a bizonyítékok mérlegelése során a szakvélemények tartalmát annak függvényében kell majd értékelni, hogy az adott kérdésben ki minősült bizonyító félnek, amely nemcsak eltúlzott formalizmust takar, hanem teljességgel idegen a szabad bizonyítás elvétől is. Míg az azonos szakkérdésben egymásnak ellentmondó szakértői vélemények esetében pedig láttuk, hogy a bizonyító fél szabadon válogatva, a számára kedvezőbb benyújtását indítványozza, amelynek kivédésére a Pp. a bizonyító fél ellenfelének nem ad megfelelő eszközt, aggályt keltve ezzel a fegyveregyenlőség kényes rendszerében. Végezetül megállapítottam, hogy a Pp. a szakértői bizonyítás ezen módját a kirendelt szakértő szintjére helyezi, így túlnyomórészt osztozik annak perbeli helyét illetően is, azonban a sokszor egyoldalú eljárásban kirendelt szakértő felett a bíróság közrehatási tevékenysége kevésbé érvényesül, így a szakértő burkoltan továbbra akkor is képes a fél tanúja maradni, ha formálisan a felektől függetlenítjük.

De lege interpretanda a más eljárásban kirendelt szakértő véleményének perbeli felhasználásának alkalmával a bíróságnak különös figyelmet kell szentelnie, hogy a perben kirendelt szakértő szakvéleményével azonosan kezelje. E követelmény magába foglalja, hogy mindkét fél szabadon hivatkozhatson rá, amely egyúttal felértékeli a bíróság közrehatási tevékenységét olyan esetekben, amikor irányított kérdések vagy az ügy szempontjából nem releváns kérdések megfogalmazása a méltányos és egyenlő elbírálás lehetőségét megzavarják. *De lege ferenda* megfontolás tárgyává kellene továbbá tenni, hogy a bizonyító fél ellenfele is jogosult legyen más eljárásban kirendelt

szakértőnek a szakkérdés tárgyában készített szakvéleménye felhasználását és a más eljárásban készült szakvélemények kizárását indítványozni, ha a bizonyító fél ilyen vélemény benyújtását indítványozza. Ez a perkoncentráció elvének érvényre juttatását is elősegíti, mivel a más eljárásban készült szakvélemény alkalmazásának csak addig a pontig van létjogosultsága, ameddig a jogintézmény céljával nem áll ellentétben.

A Pp. egyik legnagyobb újítása a magánszakértői bizonyítás kodifikálása, amelynek kifejezett célja a kirendelt szakértői vélemény megóvása volt az alternatív szakmai nézőpontokkal szemben, így elsősorban jogkorlátozó jogintézményről van szó. A funkcionálisan semleges szakértői bizonyítási rendszerben a magánszakértést a jogalkotó felemeli a kirendelt szakértő által képviselt szintre, amellyel elvesztette klasszikus, a fél szakmai álláspontjának (*lege artis*) képviselőtét szolgáló funkcióját, így a törvény jelenlegi kontextusában a magánszakértő szakértői szerepe jellemtelen. Ehhez képest a magánszakértő ugyanabból a személyi körből kerül ki, mint a kirendelt szakértő, azonban mind gyakorlati okból, mind elvi megfontolásból annál szűkebb kört ölel fel, amely a magánszakértői bizonyítás ellen hat.

De lege ferenda megfontolás tárgyává kellene tenni, hogy – a jogtörténeti hagyományainkra figyelemmel – a magánszakértői tevékenység ellátására megfelelő szakértelemmel rendelkező eseti szakértő igénybevétele váljon főszabállyá. A szakértői dichotómia rendszere ugyanis a magánszakértést nem tekinti igazságügyi szakértői tevékenységnek, így a kirendelt szakértő mögött fennálló garanciális biztosítékok a magánszakértő esetén korlátozottan vagy egyáltalán nem érvényesek, ami indokolatlanná teszi szigorú alkalmazását.

A magánszakértői bizonyítás kivételt jelent a bizonyítási érdek általános szabálya alól, ezért ha a bizonyító fél magánszakértői vélemény benyújtását indítványozza, ellenfele is jogosult magánszakértői vélemény benyújtását indítványozni. Az ellenérdekű félnek arra nincs joga, hogy a magánszakértői bizonyításra vonatkozó indítványt azon az alapon vitassa, hogy szerinte kirendelt szakértő útján célszerűbb bizonyítani az adott kérdést. A magánszakértői bizonyítással szemben történő kifogásnak azonban alapjogi jelentősége akkor lehet, amikor az egyenlőtlenség felszámolása ellen irányul, miután a költségkedvezményekre vonatkozó szabályok a magánszakértői díj előlegezésére nem terjednek ki. A nagymértékben különböző anyagi helyzetű ügyfelek esetében ugyanis az ellenérdekű félnek formálisan meg van a joga a magánszakértő igénybevételére, azonban ténylegesen azt mégsem tudja gyakorolni,

amivel sérülhet a fegyveregyenlőség elve. A dolgozat rámutatott arra is, hogy a vesztes fizet elve magánszakértős eljárásban nem érvényesül teljeskörűen, ugyanis abban az esetben, ha a magánszakértői vélemény aggályos, a fél a magánszakértő díját a perben nem számíthatja fel. Ez különösen akkor jelent problémát, amikor két aggálytalan magánszakértői vélemény szakkérdésben ellentétes álláspontot képvisel, minthogy a törvény értelmében ebben az esetben mindkét szakvélemény aggályosnak minősül. Mindez azt jelenti, hogy a magánszakértői bizonyítás sikertelenségének anyagi kockázatát nem a bizonyító fél, hanem annak ellenfele köteles viselnie, amely körülmény szükségképpen gátolja a rendelkezés elvét, a védekezéshez való alkotmányos jogának a gyakorlását, ezáltal pedig ellentétes a megfelelő igazságszolgáltatással.

De lege ferenda az ügyfélegyenlőség előmozdítása érdekében érdemes lenne átgondolni a költségviselésre és költségkedvezményekre vonatkozó szabályokat és úgy alakítani, hogy a peres felek jogait hatékonyan tudják gyakorolni. Önmagában elfogadhatatlan ugyanis, hogy a szakértői bizonyítás menete attól váljon függővé, hogy a felek szegények vagy gazdagok, így szükséges annak biztosítása, hogy a rászoruló fél is hozzáférhessen a fontos szakértői bizonyítékokhoz anélkül, hogy anyagi nehézségei mindennek akadályát jelentenék. A magánszakértői díj állam által történő előlegezése és viselése tehát olyan kérdés, amelyet az eljárás méltányos és igazságos volta alapján kell megítélni.

Az ellenérdekű fél nem jogosult kérdések megválaszolását kérni a magánszakértőtől, de az elkészült magánszakértői vélemény aggályosságára rákérdezhet, helyesebben észrevételt tehet, aminek számát és terjedelmét a törvény nem szabályozza, így fennállhat a túlterheléses támadás veszélye. A szakértő szóbeli meghallgatása esetén a feltüntetett kérdésekkel érintett tényállítások tekintetében már a bíróság is intézhet kérdéseket a magánszakértőhöz, ugyanakkor a feleknek arra nincs eljárási lehetőségük, hogy aktívan részt vegyenek a magánszakértő kihallgatásában, és kérdéseikkel közvetlenül befolyásolják a bizonyítási eljárás menetét, minthogy perjogi értelemben a magánszakértő nem számít közreműködőnek. A Pp. arra sem ad eljárási lehetőséget, hogy a magánszakértő kizárólag a tárgyaláson szóban adja elő szakvéleményét. A magánszakértőnek ugyanakkor értesítenie kell az ellenérdekű felet a helyszíni szemléről és fél kell hívnia arra, hogy nyilatkozatát, észrevételeit tegye meg, amiről a magánszakértői véleményében számot kell adnia. Itt került említésre a magánszakértő adatkezelési kötelezettségeiben meglévő következetlenség, amelyet a jogalkotó az uniós

jog elsőbbségének elvére figyelemmel oldott fel. Súlyos következménnyel jár ugyanakkor, ha a magánszakértő a perbeli kötelezettségeit nem tartja be, ilyenkor ugyanis a törvény értelmében véleménye végérvényesen aggályos lesz. Kiemeltem, hogy a magánszakértő alkalmazása esetén a bíróság nem kerül közvetlenül kapcsolatba a magánszakértővel, ami számos sajátos eljárásjogi helyzetet teremt, létrehozva a magánkirendelés sajátos intézményét. A bíróság és a bizonyításban közreműködő személyek között létrejött úgynevezett másodlagos eljárási jogviszony egyes elemei ugyanis megoszlanak a bíróság és a felek között, így a bíróság és a magánszakértő között felépülő közjogi jellegű jogviszony ellenére, annak tartalmát a megbízó és a szakértő között létrejött magánjogi jogviszony tölti ki, amely teljes mértékben ellentétes a per jogi természetével.

De lege ferenda javaslom a magánszakértői bizonyításra vonatkozó szabályok egyszerűsítését és átláthatóbbá tételét. A jelenlegi szabályok mellett a felek és a szakértők nehezen tudják követni a magánszakértői bizonyítás egyes lépéseit, de gyakorta az eljárási jogaikkal és kötelezettségeikkel sincsenek tisztában, ami a bíróság számára lehetőséget teremt a magánszakértői vélemény ignorálására. Véleményem szerint következetesebb volna, ha a deklaráltan, a fél szakmai képviselőjeként fellépő magánszakértő és az ellenérdekű fél kizárólag a magánszakértői vélemény benyújtását követően, jellemzően a tárgyaláson kerülne először kapcsolatba, és ettől fogva gyakorolhatná a teljes körű kérdezési és észrevételezési jogait. E körben érdemes lenne újragondolni, hogy a bizonyítás felvételében közreműködő személyek közül valóban indokolt-e kizárni a magánszakértőt, minthogy komoly kétségek fedezhetőek fel a fél által történő előállítás, illetve a bizonyításfelvétel terén.

A magánszakértői bizonyítás érdemi feltételelességgel rendelkezik, ami azt jelenti, hogy ha valamennyi magánszakértői vélemény aggályos, a szakkérdést a továbbiakban csak kirendelt szakértővel lehet tisztázni, amennyiben azonban aggálytalan, úgy a szakértői bizonyítás befejeződött, az ítélet alapjául szolgálhat. A szabad bizonyítás rendszerében az érdemi feltételelesség elve a részben aggályos magánszakvélemény, valamint a bírói tévedés esetén továbbra is érvényes marad, azonban az aggályos magánszakvélemény vélelme esetén érvényét veszti. Ebben a jogtudomány nyújt mankót a joggyakorlat számára és rögzíti, hogy nem lehet kizárni, hogy a kirendelt szakértő a szakvéleménye elkészítése során a korábbi magánszakértői véleményben vagy véleményekben foglaltakra tekintettel legyen, illetve hogy a fél a korábbi kérdéseit

kiegészítse a korábbi szakvélemény eredményeinek a felhasználásával, amivel visszacsempészi a magánszakértői véleményt a polgári perbe.

De lege ferenda javaslom az érdemi feltételelesség elvének hatókörének kizárását az aggályos magánszakvélemény vélelme esetére, mivel sérti a szabad bizonyítás rendszerét, sorrendet képez az egyes bizonyítékok között, még azelőtt kizárva a magánszakértői véleményt a bizonyítékok sorából, hogy a bizonyítási eljárás befejeződött volna. Az ellentétes szakmai álláspontok feloldásának törvényes módja ugyanis nem a bizonyítékok kirekesztése, hanem a további bizonyítás szükségességének a megállapítása és annak lefolytatása. Bizonyítékok kiselejtezésével ugyanakkor magát az igazság feltárását tesszük kockára, amelynek lehetősége alapvetően ellenkezik az igazság megismerésére szüntelenül vágyakozó emberi természettel.

Felhasznált irodalom

1. ABA: *ABA Standards for Criminal Justice Providing Defense Services (Third Edition)*. American Bar Association, Washington 1992.
2. Ádám György: Bizonyítás a polgári peres eljárásban. *Jogtudományi Közlöny* 1999. 10. sz.
3. Alldredge, John: The "CSI Effect" and Its Potential Impact on Juror Decisions. *Themis: Research Journal of Justice Studies and Forensic Science* 2015. 1. sz.
4. Angyal Pál: *A magyar büntetőeljárás jog tankönyve*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest 1915.
5. Apró Ferenc: Az igazságügyi szakértő és a "magánszakértő". *Bírák Lapja* 1993. 2. sz.
6. Arisztotelész: *Nikomakhoszi etika*. Európa Könyvkiadó, Budapest 1987.
7. Aszódi László: Szakértők. In: *A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata* (szerk. Wopera Zsuzsa). Wolters Kluwer, Budapest 2017.
8. Árok Krisztián – Kőműves Barbara: Eljárásjogi science fiction, avagy a magánszakértő mint tanú a polgári perben. *Jogtudományi Közlöny* 2017. 3. sz.
9. Babarcsi Schwartz Ottó: Az orvosi szakértő mint tanu. *Jogtudományi Közlöny* 1899. 2. sz.
10. Bacsó Jenő: *A polgári perrendtartás tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest 1917.
11. Badó Attila: Laikus bíráskodás és reprezentativitás (A „fair cross section” doktrína). In: *Tanulmányok dr. Bérczi Imre egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára* (szerk. Tóth Károly). Acta Juridica et Politica, Szeged 2000.
12. Bagi Dénes: A bírósági tárgyalás. In: *A büntető eljárás kommentárja I-II.* (szerk. Jászai Dezső). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967.
13. Bajusz Dániel: A szakértői bizonyítás adóeljárásokban és adóperekben (I.). *Adó* 2020. 6. sz.
14. Bakos Kitti: A tisztességes eljáráshoz való jog a jogágak határán. *De iuris prudentia et iure publico* 2011. 2. sz.
15. Balla Lajos: Szakértővel a tárgyalóteremben. In: *Az orvosszakértő a büntetőeljárásban* (szerk. Elek Balázs). Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszék, Debrecen 2012.

16. Balla Lajos – Kardos Sándor: A tisztességes eljárásról a strasbourgi bíróság gyakorlatában. *Bírák lapja* 2005. 1. sz.
17. Balla Péter: Ügyfélegyenlőség, szabad bizonyítás (Anomáliák a szakértői bizonyításban). *Magyar Jog* 1992. 2. sz.
18. Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferencz: *A bünvádi perrendtartás magyarázata*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest 1909.
19. Balogh Jenő: *Magyar bünvádi eljárási jog (I. kötet)*. Grill Károly Könyvkereskedése, Budapest 1901.
20. Bartal Géza: A bizonyítási eljárás és a szakértői bizonyítás kérdései. Felülvizsgálati tapasztalatok. *Ügyvédek Lapja* 2011. 6. sz.
21. Bartal Géza: Magánszakértői vélemény az új Pp.-ben. *Magyar Jog* 2018. 6. sz.
22. Bartkó Róbert: A védelem által felkért szakértő perjogi helyzete a büntetőeljárásban. *Jog - Állam - Politika* 2012. 4. sz.
23. Bánáti János – Kádár András Kristóf – Bencze Mátyás: Az előzetes letartóztatás és a kirendelt védő intézménye. *Fundamentum* 2005. 2. sz.
24. Bányai István: Az igazságügyi szakértő helye, szerepe a döntéshozatalban. *Magyar Jog* 2020. 2. sz.
25. Bányai István: Az igazságügyi szakértői bizonyítás tudománya. *Közjegyzők Közlönye* 2017. 2. sz.
26. Bányai István: Az igazságügyi szakértői tevékenység módszertani kérdései. *Magyar Jog* 2016/a. 7-8. sz.
27. Bányai István: Jogkérdés, szakkérdés, ténykérdés, ténytanú, ténybíró - az igazságügyi szakértői tevékenység keretei. *Közjegyzők Közlönye* 2016/b. 3. sz.
28. Bányai István: Jusztícia mérlegén csimpszkodva. *Magyar Jog* 2011. 6. sz.
29. Bárczi Géza – Országh László: *A magyar nyelv értelmező szótára II.* Akadémia Kiadó, Budapest 1979.
30. Bárczi Géza – Országh László: *A magyar nyelv értelmező szótára V.* Akadémia Kiadó, Budapest 1980.
31. Bárd Károly: A bíróság előtti tisztességes eljáráshoz való jog és döntés a büntetőjogi felelősségről. *Acta Humana* 1992. 6-7. sz.
32. Bárd Károly – Pusztai László: *A büntetőeljárás kézikönyve*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1993.
33. Bérces Viktor: A felderítési szakról. *Magyar Jog* 2023. 7-8. sz.

34. Bérces Viktor: A szakértői bizonyítás elvi és gyakorlati kérdéseiről. *Miskolci Jogi Szemle* 2019. 2. különszám
35. Bérces Viktor: A védő észrevételezési és indítványtételi jogával kapcsolatos kérdések a büntetőtárgyaláson. *Jogtudományi Közlöny* 2012. 10. sz.
36. Birkmeyer, Karl: *Deutsches Strafprozeßrecht mit eingehender Bezugnahme auf die preußischen und bayerischen Ausführungsbestimmungen und unter Berücksichtigung des österreichischen Strafprozeßrechtes*. Müller, Berlin 1898.
37. Blutman László: *A rejtélyes tiszaszlári per*. Osiris Kiadó, Budapest 2017.
38. Blutman László: Az igazságos tárgyalás elve az Európai Emberi Jogi Egyezményben. *Magyar Jog* 1992. 8. sz.
39. BMTMO: *A büntető eljárás kézikönyve I.* Belügyminisztérium Tanulmányi és Módszertani Osztálya, Budapest 1963.
40. Bodony István – Hack Péter – Herke Csongor – Ignác György – Kadlót Erzsébet – Mohácsi Barbara: *Kommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez*. Complex Jogtár.
41. Bodor Tibor – Csák Zsolt – Somogyi Gábor – Szepesi Erzsébet – Szokolai Gábor – Varga Zoltán: *A büntetőeljárás törvény magyarázata (1. kötet)*. CompLex Kiadó, Budapest 2009.
42. Bócz Endre: Egy szakértői vélemény – tanulságokkal. *Belügyi Szemle* 1979. 9. sz.
43. Bócz Endre: *Kriminalisztika a tárgyalóteremben*. Magyar Közöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2008.
44. Bódiné Beliznai Kinga – Mezey Barna: A törvénykezés szervei. In: *Magyar alkotmánytörténet* (szerk. Mezey Barna). Osiris Kiadó, Budapest 2003.
45. Brants, Chrisje H. – Field, Stewart Andrew: *Participation Rights and Proactive Policing – Convergence and Drift in European Criminal Process*. Kluwer, Deventer 1995.
46. Bursics Zoltán: *A magyar bűnvádi eljárási jog vázlata*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest 1947.
47. Cecil, Joe S. – Willging, Thomas E.: *Court-Appointed Experts (Defining the Role of Experts Appointed Under Federal Rule of Evidence 706)*. Federal Judicial Center 1993.
48. Cecil, Joe S. – Willging, Thomas E.: Accepting Daubert's Invitation (Defining a Role for Court-Appointed Experts in Assessing Scientific Validity). *Emory Law Journal* 1994. 3. sz.

49. Chin, Jason M. – Workewych, Larysa: *The CSI Effect*. Oxford University Press, New York 2016.
50. Cope, Sophia: Ripe for Revision (A Critique of Federal Rule of Evidence 706 and the Use of Court-Appointed Experts). *Gonzaga Law Review* 2003. 4. sz.
51. Cselcov, M. A.: *A szovjet büntető eljárás* (ford. Bene Lajos). Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest 1954.
52. Cserba Lajos – Nagy Andrea: Észrevételek a polgári perrendtartásról szóló törvénytervezetnek a bizonyításról, ezen belül a szakértői bizonyításról szóló Negyedik Részéhez, illetve egyes fejezeteihez. In: *LEGE ET FIDE Ünnepi tanulmányok Szabó Imre 65. születésnapjára* (szerk. Gellén Klára – Görög Márta). Iurisperitus Kiadó, Szeged 2016.
53. Csere Katalin: A szakértői vélemény felhasználásának kérdései az érdemi döntés meghozatala során. In: *Összefoglaló vélemény – A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban (Tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből)*. Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoport, Budapest 2014.
54. Csere Katalin: A vádlott vagy védője által a bíróság előzetes engedélye nélkül beszerzett magánszakértői vélemény jogi minősítése és felhasználása a büntetőeljárásban. *Kúriai döntések (Bírósági Határozatok)* 2015. 3. sz.
55. Csernay Krisztina, Szolnokiné: A fél által felkért és a bíróság által kirendelt szakértő véleménye a bírósági eljárásban. In: *Összefoglaló vélemény – A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban (Tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből)*. Kúria Joggyakorlat-elemző Csoport, Budapest 2014.
56. Cséffai Attila Csaba: Alkotmányos igazságügyi szakértés. *Közjogi Szemle* 2019. 1. sz.
57. Cséffai Attila Csaba: Az igazságügyi szakértő függetlensége a kirendelés során. *Magyar Jog* 2012. 11. sz.
58. Cséffai Attila Csaba: A közvetlenség elve és a hallgató vádlott. A büntetőeljárásunk vargabetűje. *Belügyi Szemle* 2014/a. 3. sz.
59. Cséffai Attila Csaba: A más eljárásban kirendelt szakértő véleményének felhasználása a polgári perben. *Forum Acta Juridica et Politica* 2023. 2. sz.
60. Cséffai Attila Csaba: A szakértőhöz való alkotmányos jog. *Jogtudományi Közlöny* 2020. 10. sz.
61. Cséffai Attila Csaba: A szakvélemény evolúciója a Pp.-ben. *Jogtudományi Közlöny* 2014/b. 12. sz.

62. Cséffai Attila Csaba: Justitia elveszett szemkendője. *Magyar Jog* 2014/c. 3. sz.
63. Cséffai Attila Csaba: Szakértők a bünvádi perrendtartásban. *Jog - Állam - Politika* 2024. 2. sz.
64. Cséffai Attila Csaba: Szakértők és szakvélemények a Be.-ben. *Magyar Jog* 2017. 12. sz.
65. Cséka Ervin – Király Tibor – Kratochwill Ferenc – Nagy Teréz, Szabóné – Vargha László: *Magyar büntető eljárási jog I.* (szerk. Szabóné Nagy Teréz). Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest 1986.
66. Devlin, Patrick Lord: *Report to the Secretary of State for the Home Department of the Departmental Committee on Evidence of Identification in Criminal Cases.* Her Majesty's Stationery Office, London 1976.
67. Dewey, John: My Philosophy of Law. In: *The Later Works of John Dewey* (szerk. Jo Ann Boydston). Southern Illinois University Press, Carbondale 2008.
68. Diamond, Bernard L.: The Fallacy of the Impartial Expert. In: *The Psychiatrist in the Courtroom: Selected Papers of Bernard L. Diamond, M.D.* (ed. Jacques M. Quen). The Analytic Press, New Jersey 1994.
69. Döme Attila: A szakértő bizonyítás. In: *A polgári perbeli bizonyítás gyakorlati kézikönyve* (szerk. Kengyel Miklós). KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005.
70. Döme Attila: Bizonyítás. In: *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (szerk. Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor). 2019. <https://ijoten.hu/szocikk/bizonyitas> (letöltés: 2025.05.27.)
71. Dulov, Andrej Vasil'evic: *Prava i obiazannosti uchastnikov sudebnoï ekspertizy.* Izd-vo Ministerstva vysshego, srednego spetsial'nogo i professional'nogo obrazovaniia BSSR, Minszk 1962.
72. Duverger, François: *Manuel des juges d'instruction.* Cosse et Marchal, Párizs 1862.
73. Eatley, Gordon – Hueston, Harry H. – Price, Keith: A meta-analysis of the CSI effect – The impact of popular media on jurors' perception of forensic evidence. *Politics, Bureaucracy & Justice* 2018. 2. sz.
74. Edmond, Gary: Secrets of the "hot tub": expert witnesses, concurrent evidence and judge-led law reform in Australia. *Civil Justice Quarterly* 2008. 1. sz.
75. Egedi Anita: Új tudományos eredmények felhasználhatóságának korlátai a büntetőeljárásban egy konkrét eset kapcsán. *Ügyészek Lapja* 2014. 6. sz.

76. Eisenberg, Ulrich: *Beweisrecht der StPO (3. kiadás)*. Beck, München 1999.
77. Eliasberg, Wladimir G: *Opposing Expert Testimony. Journal of Criminal Law & Criminology* 1946. 4. sz.
78. Erdei Árpád: Az állami szervek által nyilvánított szakvélemények és a felülvizsgálati vélemények egyes kérdései. *Magyar Jog* 1970. 12. sz.
79. Erdei Árpád: *Tény és jog a szakvéleményben (a szakértői bizonyításról a büntetőeljárásban)*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1987.
80. Erdei Árpád – Pusztai László: *A szakértői intézményrendszer továbbfejlesztésének néhány kérdéséről. (Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok XXII.)*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1985.
81. Erdei Árpád – Pusztai László: Tanácstalanság a szaktanácsadó ügyében. *Belügyi Szemle* 1986. 1. sz.
82. Erickson, Rosemary J. – Simon, Rita J.: *The Use of Social Science Data in Supreme Court Decisions*. University of Illinois Press. Urbana and Chicago 1998.
83. Esser, Josef – Würtenberger, Thomas – Müller, Friedrich: *Methoden der Rechtswissenschaft (Teil 1)*. R. Oldenbourg Verlag, München 1972.
84. Fabinyi Tihamér: *A polgári perrendtartás törvénye és joggyakorlata (I. kötet)*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest 1931.
85. Falcsik Dezső: *A polgári per tankönyve*. Politzer-féle Könyvkiadó-vállalat, Budapest 1908.
86. Farkas Ákos – Róth Erika: *A büntetőeljárás*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest 2005.
87. Farkas Ákos – Róth Erika: *A büntetőeljárás*. CompLex Kiadó, Budapest 2012.
88. Farkas János: *A „szürke zóna” (Szakértők az államszocializmusban)*. MTA Társadalmi Konfliktusok Kutató Központja, Budapest 1992.
89. Fasching, Hans W.: *Lehrbuch des österreichischen Zivilprozeßrechts*. Manz, Bécs 1990.
90. Fayer László: *A magyar bünvádi perrendtartás vezérfonala*. Franklin Társulat, Budapest 1905.
91. Fejes Erik: A szakértő igénybevételének indokoltsága a nyomozás során. *Ügyészek Lapja* 2011. 5. sz.
92. Fenyvesi Csaba: A justizmordhoz vezető kriminalisztikai hibák. *Belügyi Szemle* 2014. 3. sz.

93. Finkey Ferencz: *A magyar büntetőeljárás tankönyve*. Politzer Zsigmond és Fia Kiadása, Budapest 1903.
94. Fodor Ármin: A polgári perrendtartás. *Jogtudományi Közöny* 1910. 48. sz.
95. Fodor Réka: Az igazságügyi könyvszakértés jelentősége napjainkban. *Büntetőjogi Szemle* 2014. 2. sz.
96. Frank Ignác: *A' közigazság törvénye Magyarhonban (Második rész. I. darab)*. A' Magyar Királyi Egyetem Betűivel, Buda 1846.
97. Franzoi, Joseph F.: Expert Witnesses Appointed by the Court. *Marquette Law Review* 1945. 1. sz.
98. Fűrész Klára: A bíróság. In: *Alkotmánytan I.* (szerk. Kukorelli István). Osiris Kiadó, Budapest 2007.
99. Gácsi Anett Erzsébet: A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése az Amerikai Egyesült Államok büntetőeljárás jogában II.: a mérgezett fa gyümölcse doktrína és az ezüstitálca elve. *Acta Universitatis Szegediensis* 2015. 5. sz.
100. Gácsi Anett Erzsébet: A Pécsi Ítéltábla döntése a szakvélemény bizonyítási eszközként történő felhasználásáról. Értékelhető-e okirati bizonyítási eszközként az eljárási szabálysértéssel kirendelt eseti szakértő véleménye a Be. 78. § (4) bekezdése alapján? *Jogesetek Magyarázata* 2014. 1. sz.
101. Gácsi Anett Erzsébet: Dogmatikai alapvetések a fegyverek egyenlőségének elvéről. *Magyar Rendészet* 2017. 4. sz.
102. Gáspárdy László: Ötven éves a polgári perrendtartás. *Magyar Tudomány* 2003. 2. sz.
103. Gátos György: Bizonyítás. In: *A polgári perrendtartás magyarázata* (szerk. Németh János). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1999.
104. Gátos György: Bizonyítás. In: *A polgári perrendtartás magyarázata* (szerk. Németh János – Kiss Daisy). Complex Kiadó, Budapest 2007.
105. Gerbner, George: *A média rejtett üzenete*. Osiris Kiadó, Budapest 2002.
106. Gerencsér Balázs Szabolcs: Összehasonlító jogi módszer a közigazgatásban. In: *Összehasonlító és európai közigazgatási jog* (szerk. Gerencsér Balázs Szabolcs). Pázmány Press, Budapest 2024.
107. Giannelli, Paul C.: The Right to Defense Experts. *Faculty Publications* 1982. 6. sz.
108. Giannelli, Paul C.: The Constitutional Right to Defense Experts. *Faculty Publications* 1993. 3. sz.

109. Glaser, Julius: *Beiträge zur Lehre vom Beweis im Strafprozess*. Verlag von Duncker & Humblot, Leipzig 1883.
110. Gödöny József: Az eljárás megindítása. A nyomozás. In: *A büntető eljárás kommentárja I-II.* (szerk. Jászai Dezső). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967.
111. Gödöny József: Az igazságügyi szakértői kérdések rendezéséről. *Belügyi Szemle* 1965. 1. sz.
112. Gödöny József: *Bizonyítás a nyomozásban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1968.
113. Gödöny József: *Igazságügyi szakértők a nyomozásban (Kriminalisztikai tanulmányok III.)*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1964.
114. Graf, Jürgen-Peter: *BeckOK StPO mit RiStBV und MiStra*. C.H. Beck, München 2017.
115. Grád András: Lesben álló bizonyítás: a titkos felvételek felhasználhatósága a bírósági eljárásban. *Családi Jog* 2016. 3. sz.
116. Grád András – Weller Mónika: *A strasbourgi emberi jogi bíraskodás kézikönyve*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2011.
117. Gross, Samuel R.: Expert Evidence. *Wisconsin Law Review* 1991.
118. Grósz Tamás: A bírói mérlegelés mikéntje ellentétes szakvélemények esetén. In: *Jogi Tanulmányok* (szerk. Fazekas Marianna). ELTE ÁJK Doktori Iskola, Budapest 2014.
119. Grósz Tamás: Caesar non supra grammaticos, avagy a szakvélemény büntetőbírói értékelésének menete. *Belügyi Szemle* 2011/a. 6. sz.
120. Grósz Tamás: Szakértői bizonyítás az egyes eljárásokban. *THEMIS* 2011/b. december sz.
121. Guthrie, Catherine M.: The CSI effect: legitimate concern or popular myth? *Prosecutor, Journal of the National District Attorneys Association* 2007. 7. sz.
122. Gyarmathy István – Jancsó István – Sarkadi István – Somlai Miklós – Ruzska István: *A nyomozók kézikönyve*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1955.
123. Györe István: A más szakértő kötelező kirendelésének "ésszerű kételyei". *Magyar Jog* 1996. 7. sz.
124. Haack, Susan: Irreconcilable Differences? The Troubled Marriage of Science and Law. *Law and Contemporary Problems* 2009. 1. sz.

125. Hack Péter: A szervezetek befolyása az eljárási törvény szabályozására. In: *Bíróságok mérlegen II.* (szerk.: Fleck Zoltán). Pallas Kiadó, Budapest 2008.
126. Hack Péter: A védelem és a védő szerepének aktuális kérdései. *Magyar Jog* 2011. 2. sz.
127. Hack Péter: Egy vita margójára. *Magyar Jog* 1983. 3. sz.
128. Hajnal Péter – Oláh Éva, Huszárné: A fél által felkért és a más szerv által kirendelt szakértő véleménye a közigazgatási eljárásban. In: *Összefoglaló vélemény – A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban (Tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből)*. Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoport, Budapest 2014.
129. Haupt Egon: A bizonyítás kérdései egy új polgári perrendtartás szemszögéből. *Magyar Jog* 2014. 12. sz.
130. Hayes, Rebecca M. – Levett, Lora M.: Community members' perceptions of the CSI effect. *American Journal of Criminal Justice* 2013. 2. sz.
131. Heller Erik: *A magyar büntetőtörvénykezési jog tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest 1947.
132. Hengl Melinda: Szakértés, szakvélemény, szakértő, (gazdasági) bűnügyek. *Büntetőjogi Szemle* 2015. 1-2. sz.
133. Herke Csongor: *Büntető eljárásjog*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2007.
134. Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: *A büntető eljárásjog elmélete*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2012.
135. Hélie, M. Faustin: *Traité de l'instruction criminelle* (szerk. Charles Hingray). Párizs 1853.
136. Hélie, M. Faustin: *Théorie du Code pénal (Volume 4)*. E. Legrand et J. Descaurie, Párizs 1837.
137. Hielkema, Jelte: Szakértők a büntető ügyekben: A holland jog és az európai emberi jogok. *Magyar Jog* 2000. 9. sz.
138. Homburg, Julia: *Die Verwertbarkeit kynologischer Erkenntnisse im Strafverfahren. Rechtliche Aspekte im Zusammenhang mit Spezialhunden*. Masterarbeit, Münster 2012.
139. Horgosi György: A bizonyítékok. In: *A büntető eljárás kommentárja I-II.* (szerk. Jászai Dezső). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967.
140. Horváthy Balázs: *A jogösszehasonlítás főbb tézisei és az európai integráció*. 2005. <https://mek.oszk.hu/03400/03435/03435.pdf> (letöltés: 2024.03.05.)

141. Huff, Ronald C. – Rattner, Arye– Sagarin, Edward: *Convicted but Innocent: Wrongful Conviction and Public Policy*. SAGE Publications, Thousand Oaks 1966.
142. Hurtony Alexandra: Az igazságügyi szakértő szerepe a büntetőeljárásban, különös tekintettel a kiskorúak sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmények bizonyítási nehézségeire. *Ügyészek Lapja* 2021. 1-2. sz.
143. John, Richard Eduard: *Strafprozessordnung für das Deutsche Reich nebst einführungsgesetz (I. kötet)*. Palm und Enke Verlag, Erlangen 1888.
144. Juhász Andor: A perrendtartás küszöbén. *Jogtudományi Közlöny* 1914. 11. sz.
145. Juhász József – Szőke István – O. Nagy Gábor – Kovalovszky Miklós: *Magyar Értelmező Kéziszótár*. Akadémia Kiadó, Budapest 1972.
146. Jurs, Andrew W.: Utilization of Rules 614 and 706 in Fact-Finding: A Recent Study of Midwest Judges. *Court Review: The Journal of the American Judges Association* 2013. 3. sz.
147. Kampen, Petra van: Confronting Expert Evidence under the European Convention. In: *Harmonisation in Forensic Expertise – An inquiry into the desirability of and opportunities for international standards* (szerk. J.F. Nijboer – W.J.J.M. Sprangers). Thela Thesis, Amsterdam 2000.
148. Kardos Sándor: A szakértő és az eljárás többi szereplője. In: *Az orvosszakértő a büntetőeljárásban* (szerk. Elek Balázs). Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszék, Debrecen 2012.
149. Kádár András Kristóf – Tóth Balázs – Vavró István: *Védtelenül – Javaslat a magyar kirendelt védői rendszer reformjára*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest 2007.
150. Kádár Zoltán: *Gondolatok az új szakértői törvényről*. 2017. <https://mabie.hu/index.php/cikkek-tanulmanyok/140-kadar-zoltan-gondolatok-az-uj-szakertoi-torvenyrol> (letöltés: 2018.11.27.)
151. Kármán Gabriella: *A kriminalisztikai szakértői bizonyítás*. Doktori Értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Budapest 2017.
152. Kármán Gabriella: A tudományos megalapozottság mint a szakértői vélemény hitelt érdemlőségének feltétele. *Belügyi Szemle* 2013. 11. sz.
153. Kecskés László: A jogösszehasonlítás eredményei és a kodifikáció. *Jogtudományi Közlöny* 1995. 1. sz.

154. Keegan, Dame Siobhan: *Protocol for Clinical Negligence Litigation in the High Court and Practice Direction for Experts*. 2021. <https://www.judiciaryni.uk/files/judiciaryni/decisions/Practice%20Direction%202-21.pdf> (letöltés: 2024.03.19.)
155. Kengyel Miklós: *A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben*. Akadémiai doktori értekezés. Pécs 2003.
156. Kengyel Miklós: *Magyar polgári eljárásjog*. Osiris Kiadó, Budapest 2008.
157. Kereszty Éva: *Halottak, akik köztünk élnek*. Medicina Könyvkiadó, Budapest 2006.
158. Kereszty Éva M.: Szakértő a polgári peres eljárásban. In: *Igazságügyi szakértő a tárgyalóteremben* (szerk. Szakály Zsuzsa). Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2019.
159. Kertész Imre: A büntető eljárásban résztvevő szakértők és szaktanácsadók alkalmazásáról (interjú). *Belügyi Szemle* 1974. 3. sz.
160. Kertész Imre: A szaktanácsadó. *Jogtudományi Közlöny* 1973. 12. sz.
161. Kertész Imre: *A tárgyi bizonyítékok elmélete a büntetőeljárás jog és a kriminalisztika tudományában*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1972.
162. Kertész Imre: Hozzászólás dr. Székely János „A szakértői intézmény erősítse a szocialista törvényességet” c. tanulmányához. *Belügyi Szemle* 1963. 4. sz.
163. Király Tibor: *A védelem és a védő a büntető ügyekben*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1962.
164. Király Tibor: *Büntetőeljárás jog*. Osiris Kiadó, Budapest 2008.
165. Kiss Daisy: *A polgári per titkai*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2006.
166. Kiss Zoltán: Bizonyítás hivatalból a polgári perben. A szakértői bizonyítás értelmezése és alkalmazása a Pp. módosítása után. *Magyar Jog* 1997. 10. sz.
167. Klein, Franz – Engel, Friedrich: *Der Zivilprozess Oesterreichs*. Verlag Bensheimer, Mannheim-Berlin-Leipzig 1927.
168. Kovács Gábor: Igazságügyi szakértők átértékelődő szerepe a büntetőeljárásban. In: *Ünnepi kötet Szalay Gyula tiszteletére, 65. születésnapjára* (szerk. Bihari Mihály – Patyi András). Universitas-Győr, Győr 2010.
169. Kovács Marcel: *A polgári perrendtartás magyarázata*. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, Budapest 1927.

170. König Vilmos: Szakértők. *Jogtudományi Közlöny* 1892. 41. sz.
171. Kraffka, Carol – Dunn, Meghan A. – Treadway-Johnson, Molly – Cecil, Joe S.– Miletich, Dean: Judge and Attorney Experiences, Practices, and Concerns Regarding Expert Testimony in Federal Civil Trials. *Psychology, Public Policy, and Law* 2002. 3. sz.
172. Krüger, Wolfgang – Rauscher, Thomas: *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung (Band 2)*. C.H. Beck, München 2016.
173. Kudlich, Hans: *Münchener Kommentar zur Strafprozessordnung (Band 1)*. C.H. Beck, Erlangen-Nürnberg 2014.
174. Kuhn Kata: A szakértői tevékenység törvényi szabályozása az osztrák jogban. *Belügyi Szemle* 2005. 10. sz.
175. Langbein, John H.: The German Advantage in Civil Procedure. *The University of Chicago Law Review* 1985. 4. sz.
176. Lábady Tamás – Kengyel Miklós: A polgári perbeli szakértői bizonyítás időszerű kérdései. *Magyar Jog* 1982. 11. sz.
177. Láng László: Jelentés a szakértők igénybevételéről a nyomozó ügyészségek eljárásában. In: *Összefoglaló vélemény – A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban (Tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből)*. Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoport, Budapest 2014.
178. Lepsius, Susanne: *Der Richter und die Zeugen*. Klostermann, Frankfurt am Main 2003.
179. Légrády Ottó: *A Pesti Hírlap Lexikona*. Légrády Testvérek Nyomdai Müintézete, Budapest 1937.
180. Lichtblau György: A szakértői bizonyítás új elemei a büntető eljárási jogban. *Magyar Rendészet* 2000. 3-4. sz.
181. Liziczay Sándor: Szakértők párhuzamos meghallgatása. *Rendészeti Szemle* 2007. 12. sz.
182. Löwe, Ewald – Rosenberg, Werner: *Die Strafprozeßordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz*. Walter de Gruyter, Berlin-New York 1988.
183. Lugosi József: Jogviszonyok a polgári (peres) eljárásban. *Jogtudományi Közlöny* 2016. 5. sz.
184. Magyar Áron: A közjegyző előtti előzetes bizonyítási eljárásban keletkezett szakértői vélemény perjogi megítélése. *Magyar Jog* 2024. 10. sz.
185. Magyary Géza: *Magyar polgári perjog*. Franklin-társulat, Budapest 1913.

186. Markója Imre: A szakértői munka jelentősége és feladata az igazságszolgáltatásban. *Magyar jog és külföldi jogi szemle* 1974. 11. sz.
187. Márki Zoltán: Egy büntetőbíró gondolatai a perről és a szakértő szerepéről. *Magyar Jog* 1996. 5. sz.
188. Máté István Zsolt: *Az igazságügyi informatikai szakértő a büntetőeljáráásban*. Doktori Értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs 2017.
189. Medine, David: The Constitutional Right to Expert Assistance for Indigents in Civil Cases. *Hastings Law Journal* 1990. 2. sz.
190. Metzinger Péter: A szakértői bizonyítás hatékonysága a gazdasági perekben, de lege lata és de lege ferenda. *Pázmány Law Working Papers* 2012. 13. sz.
191. Metzinger Péter: Magánszakértői bizonyítás az új Pp.-ben. In: *Jogászegyleti Értekezések* (szerk. Bodzási Balázs). Magyar Jogász Egylet, Budapest 2022.
192. Mnookin, Jennifer L.: Expert Evidence, Partisanship, and Epistemic Competence. *Brooklyn Law Review* 2008. 3. sz.
193. Molnár Ambrus: A szakértő kirendelésének jogalkalmazási kérdései. In: *Összefoglaló vélemény – A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban (Tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből)*. Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoport, Budapest 2014/a.
194. Molnár Ambrus: A magánszakértői vélemény perjogi helyzete a polgári peres eljárásban. In: *Összefoglaló vélemény – A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban (Tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből)*. Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoport, Budapest 2014/b.
195. Molnár Ambrus: A magánszakértői vélemény perjogi helyzete a polgári peres eljárásban. *Kúriai döntések (Bírósági Határozatok)* 2014/c. 12. sz.
196. Molnár Ambrus: Összefoglaló megállapítások. In: *Összefoglaló vélemény – A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban (Tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből)*. Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoport, Budapest 2014/d.
197. Molnár Judit: A bírósághoz fordulás joga és a közjegyzői fizetési meghagyásos eljárás. *De iurisprudencia et iure publico* 2011. 2. sz.
198. Molnár Judit – Cséffai Attila Csaba: A más eljárásban kirendelt szakértő véleménye és felhasználása a polgári perben. *Magyar Jog* 2024. 6. sz.
199. Molnár László: *A büntető perrendtartás kommentárja*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1957.

200. Molnár Tamás: A közjegyző előtti előzetes bizonyítás elméleti megközelítése, valamint az igazságügyi szakértő kirendelésének egyes kérdései. *Közjegyzők Közlönye* 2021. 2. sz.
201. Móra Mihály – Kocsis Mihály: *A magyar büntető eljárási jog*. Tankönyvkiadó, Budapest 1961.
202. Móricz Adrienn Aliz: A szakértői bizonyítás aktuális kérdései, fókuszban a személyi állapotot érintő pereket célzó változásokra. *Magyar Jog* 2023. 1. sz.
203. Móricz Adrienn Aliz: Megújult Pp. – megújult szakértői bizonyítás. In: *Diáktudomány* (szerk. Kékesi Tamás – Vadászné Bognár Gabriella – Dabasi-Halász Zsuzsanna). Miskolci Egyetem, Miskolc 2018.
204. Mrčela, Marin: Adversarial principle, the equality of arms and confrontational right – European Court of Human Rights recent jurisprudence. In: *Jean Monnet International Scientific Conference „Procedural Aspects of EU Law”* (szerk. Dunja Duić – Tunjica Petrašević). Faculty of Law Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Osijek 2017.
205. Murphy, Peter: *Blackstone's Criminal Practice*. Blackstone Press, London 1994.
206. Müller, Wilhelm H. – Enskat, Alice: *Graphologische diagnostik. Ihre Grundlagen, Möglichkeiten und Grenzen*. Verlag Hans Huber, Bern 1961.
207. Nagy Adrienn: Bizonyítás. In: *Kommentár a polgári perrendtartáshoz* (szerk. Wopera Zsuzsa). Wolters Kluwer, Budapest 2016.
208. Nagy Adrienn: Bizonyítás. In: *Kommentár a polgári perrendtartáshoz* (szerk. Wopera Zsuzsa). Wolters Kluwer, Budapest 2019.
209. Nagy Adrienn: Új jogintézmények a polgári perbeli bizonyítás szabályozásában. *Jogtudományi Közöny* 2018. 1. sz.
210. Nagy Lajos: A bizonyítás. In: *A büntető eljárás magyarázata 1-2.* (szerk. László Jenő). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1982.
211. Nagy Lajos: *Tanúbizonyítás a büntetőperben*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1966.
212. Nagy Zsolt: A kirendelt védelem intézményének jogszociológiai vizsgálata. In: *Publicationes doctorandorum juridicorum Tomus I.* (szerk. Tóth Károly). Szegedi Tudományegyetem ÁJK, Szeged 2001.
213. Nyilas Anna: A szakvélemény helye és szerepe a polgári peres bizonyításban – az aggályosság megítélése. *Jog - Állam - Politika* 2022. 4. sz.

214. Németh János: A polgári perjogunk fejlődése a felszabadulás óta. *Magyar Jog* 1985. 3. sz.
215. Németh János: Az új Polgári perrendtartás, egyes vitatott kérdések és az elfogadott változat. *Közjegyzők Közlönye* 2017. 2. sz.
216. Németh Zoltán György: A szakértői bizonyítékok hatása a ténymegállapítási folyamatra. *Jogelméleti Szemle* 2014. 3. sz.
217. Nogel Mónika: *Az igazságügyi szakértői vélemények hiteltérdemlősége a büntetőeljárásban*. Doktori Értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs 2018.
218. Nogel Mónika: A kompetens szakértő közreműködését biztosító jogi szabályozás zsákutcái Magyarországon. *Büntetőjogi Szemle* 2024. 2. sz.
219. Novák Marianna Csilla, Idzigné: *A szakértő státuszváltozása a hazai büntetőeljárásban – különös tekintettel a kizárásra vonatkozó szabályokra*. Doktori Értekezés. Széchenyi István Egyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr 2018.
220. Nörr, Knut Wolfgang: *Romanisch-kanonisches Prozessrecht*. Springer-Verlag, Berlin-Heidelberg 2012.
221. Osztoivits András: A magyar polgári eljárásjog útkeresése – egy új szakmai konszenzus felé. *Magyar Jog* 2023. 1. sz.
222. Palotás Gergely – Völcssey Balázs: *Magyarázat a polgári eljárásjog adat- és titokvédelmi kérdéseiről* (szerk. Völcssey Balázs). Wolters Kluwer, Budapest 2024.
223. Parlagi Mátyás: A szakértői bizonyítás újraszabályozásának szükségességéről. In: *Egy új polgári perrendtartás alapjai* (szerk. Németh János – Varga István). HVG-ORAC, Budapest 2014.
224. Parlagi Mátyás: Bizonyítás. In: *Szakértői javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára* (szerk. Varga István – Éless Tamás). HVG-ORAC, Budapest 2016.
225. Parlagi Mátyás: Szakértők. In: *A Polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja II.* (szerk. Varga István). HVG-ORAC, Budapest 2018.
226. Parlagi Mátyás: *Szakértő alkalmazása az új Polgári Perrendtartás szerint*. Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, Budapest 2017.
227. Pataky Csaba: Gondolatok az "ellenőrző szakértő" intézményéről. *Ügyvédi Értesítő* 1988. 3. sz.
228. Pál Gábor: Kvalitatív esettanulmány és diskurzuselemzés. In: *Empirikus jogi kutatások* (szerk. Jakab András – Sebők Miklós). Osiris Kiadó, Budapest 2020.

229. Perjéssy Mihály: *A bűnvádi perrendtartás és magyarázata I.* Kirchner-féle nyomda, Versecz 1897.
230. Platón: *Az állam.* Cartaphilus Könyvkiadó, Budapest 2008.
231. Pokol Béla: *Jogelmélet – Társadalomtudományi trilógia II.* Századvég Kiadó, Budapest 2005.
232. Pribula László: A polgári perek idődimenziója a digitális technológiák jogi felhasználása tükrében. In: *Jogi technológiák – digitális jogalkalmazás* (szerk. Zódi Zsolt). Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest 2022.
233. Prituzova, Vera Andreevna: *A szakértői vélemény, mint bizonyíték a szovjet büntetőeljárársban.* Goszjurizdat, Moszka 1959.
234. Pusztai László: *A szakértői bizonyítás hatósági előkészítése (Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok XX.).* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1983.
235. Reisinger, Karen Butler: Court-Appointed Expert Panels (A Comparison of Two Models). *Indiana Law Review* 1998. 1. sz.
236. Rogers, Henry Wade: *The law of expert testimony.* William H. Stevenson, St. Louis 1883.
237. Roth, Philip: *A tények – egy regényíró önéletrajza* (ford. Szűr-Szabó Katalin). Európa Könyvkiadó, Budapest 1993.
238. Sehn, Jan: A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban. *Nowe Prawo* 1956. 3. sz.
239. Sandler, Horst: Richter und Sachverständige. *Neue Juristische Wochenschrift* 1986. 47. sz.
240. Schreiber, Rupert: *Theorie des Beweiswertes für Beweismittel im Zivilprozeß.* Springer-Verlag, Berlin-Heidelberg-New York 1968.
241. Siems, Mathias: *Comparative Law (second edition).* Cambridge University Press, Cambridge 2018.
242. Simon Béla: Az igazságügyi szakértés egyes kérdései a büntetőeljárársban, különös tekintettel az informatikai szakterületre. *Belügyi Szemle* 2016. 7-8. sz.
243. Simor Pál: *Az igazságügyi könyvszakértői vizsgálatok egyes kérdései. (Kriminalisztikai tanulmányok III.).* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1964.
244. Sonenshein, David – Fitzpatrick, Charles: The Problem of Partisan Experts and the Potential for Reform Through Concurrent Evidence. *The Review of Litigation* 2013. 1. sz.

245. Stein, Friedrich: *Das private Wissen des Richters*. Verlag, Leipzig 1893.
246. Stevenson, Angus: *Oxford Dictionary of English*. Oxford University Press, Oxford 2010.
247. Stoffel, Walter: Les professions juridiques et le droit comparé en Suisse. *Revue internationale de droit comparé* 1994. 3. sz.
248. Störig, Hans Joachim: *A filozófia világtörténete*. Helikon Kiadó, Budapest 2005.
249. Szabó Andrea: *Más eljárásban kirendelt szakértő, mint a perkoncentráció eszköze*. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest 2021.
250. Szabó Imre: *A polgári perrendtartásról szóló törvény tervezetének újításai II. (Tizenharmadik Magyar Jogászegyülés)*. Magyar Jogász Egylet, Budapest 2016.
251. Szabó Miklós – Jakab András: A jogdogmatikai kutatás. In: *A jog tudománya. Tudománytörténeti és tudományelméleti írások, gyakorlati tanácsokkal* (szerk: Jakab András – Menyhárd Attila). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2015.
252. Szathmáry Zoltán: A szakvélemény a szerzői jogi bűncselekmények miatt indult büntetőeljárásokban. *Infokommunikáció és Jog* 2011. 4. sz.
253. Szalai Péter: Bizonyítás. In: *Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez* (szerk. Wopera Zsuzsa). Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2017.
254. Szekeres Diána: *Igazságügyi szolgáltatások egyes alternatívái alapjogi megközelítésben*. Doktori Értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs 2013.
255. Szepesi Bettina, Bányainé: *A magánszakértői vélemény a 2016. évi polgári perrendtartás rendszerében*. Doktori Értekezés. Debreceni Egyetem, Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori iskola, Debrecen 2024.
256. Székely János: A szakértői intézmény erősítse a szocialista törvényességet! *Belügyi Szemle* 1963. 3. sz.
257. Székely János: A szakértők eljárási helyzete. *Magyar Jog* 1979. 9. sz.
258. Székely János: *Szakértők az igazságszolgáltatásban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967.
259. Székely János: Szaktanácsadók és szakértők. *Jogtudományi Közlöny* 1976. 2. sz.
260. Székely János: Jogi kérdések a szakvéleményben. *Jogtudományi Közlöny* 1984. 1. sz.

261. Szigeti Péter: Max Weber jogfejlődési magyarázata: a jog varázslat alóli felszabadulása. *Jogelméleti Szemle* 2000. 1. sz.
262. Szombati Zoltán – Szakács-Hegedűs Dóra: A magánszakértés jogi természetéről. *Fontes Iuris* 2019. 1. sz.
263. Sztrogovics, M. Sz.: *Kursz szovjetszkogo ugolovno processze*. Izdat. Akad. Nauk SzSzsZR, Moszkva 1958.
264. Szűcs Gábor: Az igazságügyi szakértői névjegyzék múltja, jelene és jövője. *Fontes Iuris* 2020. 3. sz.
265. Ternai Zoltán: Egy halálos közúti baleset vizsgálata – téves következtetésekkel. *Belügyi Szemle* 1979. 4. sz.
266. Térfi Gyula: A polgári perrendtartás javaslata. *Jogtudományi Közöny* 1910. 30. sz.
267. Térfy Gyula: *A Polgári Perrendtartás Törvénye és Joggyakorlata*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest 1927.
268. Tissot, Samuel Auguste David: *Nobilissimo illustrissimo J. G. Zimmermanno M. D. De morbo nigro, scirris viscerum, cephalaea, inoculatione, irritabilitate, cum cadaverum sectionibus*. Londinenfis Socius, Lausannae 1760.
269. Tóth Géza: Működik az igazságügyi könyvszakértői iroda. *Belügyi Szemle* 1965. 7. sz.
270. Tóth Mihály: A büntetőügyben végzett könyvszakértői bizonyítás – ügyészi szemmel. *Számvitel és Könyvvizsgálat* 1998. 7-8. sz.
271. Tóth Mihály: A magyar büntetőeljárás történeti vázlat. In: *Büntető eljárásjog* (szerk. Tóth Mihály). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2006.
272. Tremmel Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006.
273. Udvary Sándor: A képviseletre vonatkozó egyes szabályok az Alkotmánybíróság határozatainak tükrében. In: *A magyar polgári eljárásjog a kilencvenes években és az EU jogharmonizáció* (szerk. Papp Zsuzsanna). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2003.
274. Udvary Sándor: Perorvoslat a válságban – válság a perorvoslatban? *Jogtudományi Közöny* 2024. 1. sz.
275. Varga András: Igazságügyi szakértő a közigazgatási perben. In: *Igazságügyi szakértő a tárgyalóteremben* (szerk. Szakály Zsuzsa). Magyar Közöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2019.

276. Varga István – Légrádi István: Az egyes bizonyítékok. In: *Egy új polgári perrendtartás alapjai* (szerk. Németh János – Varga István). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2014.
277. Vargha Ferenc – Angyal Pál – Isaák Gyula: *Bűnvádi perrendtartás*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest 1941.
278. Vargha László – Király Tibor – Cséka Ervin – Nagy Teréz, Szabóné – Kratochwill Ferenc: *Magyar büntető eljárási jog I.* (szerk. Király Tibor). Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest 1986.
279. Vass Kálmán: A szakértői bizonyítás néhány kérdéséről. *Ügyészségi Értesítő* 1978. 1. sz.
280. Vámbéry Rusztem: *A bűnvádi perrendtartás tankönyve (3. kiadás)*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest 1916.
281. Várdai Viktória: Szakvéleményi anomáliák a bírósági szakaszban. In: *IX. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója, 2013* (szerk. Törő Csaba – Bányi Emese). Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest 2014.
282. Veres Orsolya: Bevezetés az összehasonlító jogba. Konrad Zweigert és Hein Kötz megközelítésében, azonos című munkájuk alapján. *Jogelméleti Szemle* 2005. 4. sz.
283. Vicary, Amanda – Zaikman, Yuliana: The CSI Effect – An Investigation into the Relationship between Watching Crime Shows and Forensic Knowledge. *North American Journal of Psychology* 2017. 1. sz.
284. Vinberg, Abram Il'ich: Kriminálisztikai kérdések az új büntetőeljárás törvényekben. *Rendőrségi Szemle* 1961. 12. sz.
285. Virág Csaba: A polgári perbeli bizonyítás. In: *Összefoglaló vélemény – A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban (Tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből)*. Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoport, Budapest 2014/a.
286. Virág Csaba: Nemzetközi elméleti kitekintés. In: *Összefoglaló vélemény – A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban (Tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből)*. Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoport, Budapest 2014/b.
287. Vitvindicics Mária: A szakértőkre vonatkozó szabályozás megújítása az új polgári perrendtartásban. *Advocat* 2017. különszám sz.
288. Wach, Adolf: *Vorträge über die Reichs-Civilprozessordnung*. Adolph Marcus, Bonn 1896.

289. Wallacher Lajos: Az osztott perszerkezet bevezetésének közvetett hatásai az új polgári perrendtartásban. *Jogtudományi Közlöny* 2017. 12. sz.
290. Wirth Béla – Ferencz Miklós: A szakértővé válás, a szakértői névjegyzék és a szakértői kompetencia egyes kérdései. In: *Összefoglaló vélemény – A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban (Tanulmányok a szakértői bizonyítás témaköréből)*. Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoport, Budapest 2014.
291. Woolf, Harry Lord: *Access to Justice, Interim Report to the Lord Chancellor on the Civil Justice System in England and Wales*. HMSO, London 1995.
292. Wopera Zsuzsa: Alapvető elvek. In: *Kommentár a polgári perrendtartáshoz – 1. kötet* (szerk. Wopera Zsuzsa). Wolters Kluwer, Budapest 2016/a.
293. Wopera Zsuzsa: Bíróságok. In: *Kommentár a polgári perrendtartáshoz – 1. kötet* (szerk. Wopera Zsuzsa). Wolters Kluwer, Budapest 2016/b.
294. Wrightsman, Lawrence S.: *The Psychology of the Supreme Court*. Oxford University Press, New York 2006.
295. Zlinszky János: Család és házasság az 1848 előtti magyar jogban. In: *Magyar jogtörténet* (szerk. Mezey Barna). Osiris Kiadó, Budapest 2004.
296. Zoltán Ödön: Az összehasonlító jogról. *Jogtudományi Közlöny* 1997. 7-8. sz.
297. Zweigert, Konrad – Kötz, Hein: *An Introduction to Comparative Law*. North-Holland Publishing Company, Amsterdam 1977.

Summary

The paper primarily deals with the role of the expert in litigation, considering the expert's role as predefined even before any procedural action is taken. In this context, the paper seeks to answer three questions.

The first question to be answered is what the expert's role in litigation is: a scientific judge, perhaps a witness, or an independent participant in the proceedings. Answering this question is not merely philosophical but also has significant practical implications. Through the expert's role in litigation, their function within the proceedings can be identified, which may vary significantly depending on the role. This leads us to the second question, which is whether the expert's role is fundamentally determined by their procedural position. Here, the author seeks to answer whether the way the expert is introduced into the process decisively affects their function in litigation, effectively predetermining their role. If this can be proven, expert predestination is substantiated. The third hypothetical question, using the thesis of predestination, examines whether, based on the principle of functionality, the establishment of expert dichotomy can be justified against the monist theory. According to general opinion, only one type of expert exists in procedural law, namely, the Janus-faced expert. However, serious doubts can be raised against this view, and it is advisable to distinguish between two types of experts, namely the judicial expert and the private expert. These two types of experts differ so fundamentally in function that their separation seems reasonable, and such bifurcation is not foreign to procedural law. The dichotomy of experts contributes to making expert evidence more transparent and provides a solution in cases where the expert would be forced into a role that fundamentally contradicts their procedural function, thereby allowing both branches of expertise to perform their procedural tasks more professionally.

The author notes that, since the focus of the paper is primarily on the expert, it remains procedurally neutral; its conclusions are equally applicable to both criminal and civil procedural law. However, the author does not specifically address administrative proceedings, as this area has not developed an independent mechanism for expert evidence, making these cases, in this respect, more akin to a particular type of civil litigation. Accordingly, some of the paper's findings are general and deliberately avoid

specific terminology from individual branches of law, though its usefulness may be limited if applied outside the examined areas of law. The analysis focuses on regular, first-instance procedures, as general procedures provide the most suitable basis for comparison and drawing conclusions. Therefore, the author allows for the possibility that specific or exceptional procedures may present circumstances where the findings may not necessarily apply fully. Additionally, the paper does not aim to address the difficulties related to the evaluation of expert opinions, nor does it intend to investigate structural issues within the expert system. Any mention of these aspects arises solely from the relevance to the topic.

This paper, like most works in continental legal scholarship, is fundamentally a study in legal dogmatics that is, a theoretically systematizing and analytical work concerned with the interpretive structure of the law. This theoretical approach also implies the function of legal dogmatics as a guarantor of strict systematicity, in which the binding force of dogmatic order becomes recognizable. However, this type of control mechanism is not absolute; it can only be circumvented by coherently rearranging the relevant interrelations within the body of law and presenting a new legal-dogmatic model that embodies a consistent alternative order. The legal-dogmatic perspective therefore encourages the researcher who seeks to alter the existing order to engage in broad theoretical reflection by rethinking these interrelations comprehensively. Assistance in this is provided by the methodological toolkit of the research, which has been determined by the nature and character of the legal field under examination. Although the research primarily relied on two dimensions of comparative law – the theories of legal history and comparative law – the combined application of these with the qualitative case study legal research method allowed for a comprehensive, in-depth analysis of the topic, revealing its historical roots as well.

The structure of the paper follows the framework commonly applied in legal scholarship concerning expert witnesses, which can be divided into four main structural units. The first major section (Chapters II-IV) deals with the fundamental concepts regarding experts, aiming to clarify the expert's position and role in litigation, and highlighting the expert's function in the administration of justice and the constitutional issues of expertise. This section is considered fundamental as it provides the necessary basis for subsequent analyses and arguments. The second section of the paper (Chapter

V) attempts to present the role of the expert in domestic procedural law from the mid-19th century to current procedural law. Each historical period is examined in relation to the others, focusing on changes and the introduction of new institutions, while less emphasis is placed on reiterating regulations that have remained unchanged or have become irrelevant. This section helps in observing and understanding the evolution of the expert's role by exploring the characteristics of different forms of expertise, although it does not aim to provide a detailed presentation of each procedural law. The third section (Chapter VI) discusses current Hungarian civil procedure, wherein the author provides insight into the new concept of expert evidence. Within this framework, the paper details the current regulation of expert evidence, the principles applied, their practical implementation, and highlights deficiencies experienced by legal practitioners. The goal of this chapter is no longer theory-building but rather comparing and critiquing theories, specifically comparing the author's and the legislator's theories. Thus, as a discipline of civil procedural law, the paper excludes discussions on current criminal procedural law. This section includes numerous critical observations, pointing out issues that the legislator has not yet satisfactorily resolved, as well as challenges that lie ahead. In the final section (Chapter VII), the researcher summarizes and presents the research findings and takes a position regarding the research hypotheses. To facilitate the application of the research findings, *de lege ferenda* recommendations are also made in this section.